

OUD BATAVIA

PLATEN ALBUM

[Handwritten signature]

oud batavia
platen album

*Het is verboden de in dit Album
opgenomen platen na te drukken.*

OUD BATAVIA

GEDENKBOEK

uitgegeven door het Bataviaasch
Genootschap van Kunsten en Weten-
schappen naar aanleiding van het
driehonderdjarig bestaan der stad
in 1919

PLATEN ALBUM

INHOUD.

Afd.	A	Nos.	1-31	Stadsgezichten en Gebouwen.
„	B	„	1-35	Huizen.
„	C	„	1-24	Meubelen.
„	D	„	1-33	Voorwerpen.
„	E	„	1-16	Grafsteenen en andere Steenen.
„	G	„	1-39	Munten, Penningen, Papiergeld, Stempels, Zegels.
„	H	„	1-21	Drukwerk.
„	J	„	1-32	Archiefstukken.
„	K	„	1-37	Platen van Rach en Heydt.
„	L	„	1-8	Schilderijen en Portretten.
„	M	„	1-11	Platen enz. uit boeken.
Blz.	I-XXXVI			Documenten.

Wegens typographische eischen moest er in enkele gevallen van de gewone volgorde der platen worden afgeweken.

De afwijkingen zijn :

Afd. B 23, 22.

„ C 1, 7, 2, 12, 3-6, 8-11, 18, 13, 15, 14, 16, 17, 19 enz.

„ D 7, 6.

„ G 38, 37.

„ H 14, 15, 12, 13, 19, 16, 17, 18.

„ J 28, 26, 27.

„ L 2a, 2-5, 7, 8, 6.

„ M 7, 6, 9, 8.

CORRIGENDA.

Onderschrift	G	9 regel	4 v. o. Marta,	lees: Maria.
„	G	37 „	11 v. b. Boesjes,	„ Boesses.
„	G	39 „	6 v. o. $\frac{1}{4}$ Rd,	„ $\frac{3}{4}$ Rd.
„		„	4 v. o. $\frac{1}{4}$ %,	„ $\frac{3}{4}$ %.
„	K	27 „	2 v. o. blz 438-439,	„ 408.
„	K	28 „	4 v. b „ 438	„ „
„	K	29 „	1 v. o. „ 438	„ „
„	K	30 „	2 v b. „ 438	„ „

A I. Gezicht uit het Noorden op den stadswal tusschen Groningen (rechts; bestaat niet meer) en Zeeburg. De wal is ongeveer 4.25 M. hoog. Op den hoek de ruïne van een poortje. Achter den wal de noordzijde der Westzijdsche pakhuizen (§ 697). Over den duiker in den wal zie § 485 en over den wal zelf § 413. Zeeburg had in den lateren Compagniestijd denkelijk geene tinnen of borsluring, evenmin als Culemborg die heeft op eene plaat van Rach. Men bereikt dit terrein door benoorden den Uitkijk den waterkant te volgen. In den regel echter is dit pad versperd en het terrein vóór den stadswal dicht begroeid.

A 2. Gezicht even benoorden het Kasteel op Culemborg (links), den doorgang waarin de Vierkantspoort heeft gestaan, den stadswal lusschen Culemborg en Zeeburg (rechts, onzichtbaar) en daarachter de Westzijdsche pakhuisen. Langs den waterkant is koraalsteen opgestapeld tot reparatie van den weg. In het water de fundamenten der afgebroken Vierkantsbrug (§ 455), een twintigtal meters benoorden de plaats der Vierkantspoort (§ 427). Over de pakhuisen zie § 697; over de trap tegenover de verdwenen poort § 428. De wal vóór de pakhuisen loopt in het verlengde van den voormuur van het huisje naast de bres der Vierkantspoort; deze bres, thans schuin, stond vroeger loodrecht op de richting van den wal; het scheeve stukje wal is van roode klinkers en niet van koraalsteen, zooals de wal zelf.

A 3. Gezicht van uit het Noorden op Culemborg en den Uilkijk. Rechts de Westzijdsche pakhuizen, in het midden de stadswal met walgang (§ 414) en een peperbusvormig schilderhuis. In den pakhuismuur de uitstekende koppes der zolderbalken, waarover vroeger balken lagen (vastgehouden door de ijzeren krammen), welke de galerij drægen (§ 414) voor de patrolle. De brug over de open ruimte tusschen den wal en het pakhuis is, evenals de trap, die van den beganen grond naar deze brug leidt, een later toevoegsel. Het gezicht is genomen van uit de tweede dergelijke brug.

A 4. Gezicht, genomen omstreeks 1875 uit het N. O. over het water naar de (sederl afgebroken) Vierkantsbrug, het bastion Culemborg en den Uitkijk. Over de Vierkantsbrug zie § 455. Zij bestond reeds in 1667; in 1716 werd zij veranderd in eene valbrug; zij was echter vrij smal. Rechts van het huisje aan de rechterhand is de opening, waarin de Vierkantspoort heeft gestaan; daarentegen is er geene opening tusschen dit huisje en dal meer links, dat op Culemborg staat. Men merke op dat de Uitkijk destijds nog toestellen droeg, welke sederl zijn overgebracht naar het Meteorologisch Observatorium.

A 5. Gezicht van uit het Z. O. op de Hoenderpasarbrug (§ 498), thans den Grooten Boom. Op den achtergrond is het dak van den Uilkijk nog even zichtbaar. Wij geven deze photo evenals A 6 om de heugenis van deze stadsgezichten te bewaren.

A 6. Gezicht van uit Kalibesar Oost op de Javabankbrug (oudlijds de Hospitaalsbrug § 497). Men vergelijke deze photo met Rach's van uit hetzelfde standpunt geteekend stadsgezicht (No. K 18). Sedert de photo werd genomen, is het oude wachthuis aan den waterkant afgebroken. Men noteere het dak in neo-Batavia stijl van het wille gebouw achter de brug met uitsteker en blikken schoorsteenlje (§ 1076).

A 7. De Overtoom in den Molenvliet (§ 72I), zooals deze was vóór de demping in het najaar van 1920, gezien van uit het Zuiden. In het midden het bruggetje boven den Overtoom; daaronder wasschers en baders. Achter het midden van dit bruggetje het hoekhuis van de Buitennieuwpoortstraat; rechts daarvan de huizen aan de westzij dier straat. Even boven de leuning van het bruggetje ziet men de palen der Glodokbrug en den daar staanden lanlarenpaal. Op den voorgrond links de duiker onder den Molenvlietschen dijk, het begin der waterleiding (§ 716 en 1435); rechts de tweede uit den Molenvliet loopende arm (H. H. op ons kaartje van dit terrein).

A 8. Gezicht van uit het Zuiden op de groote suatiesluis achter de gevangenis (716), genomen binnen het door prikkeldraad afgesloten gevangenissterrein. Het water komt van links uit den arm H H van onze photo A 7 (heden ten dage staat dit water stil, door de demping van den benedenloop van den Molenvliet). Naar rechts loopt dit water dood in de verstopte leiding (waarover twee bruggeljes, één binnen de omrastering en één daarbuiten) van den vroegeren molen (§ 718); men ziet de ruïne van het metselwerk, waarin eertijds het molenrad bevestigd is geweest, benevens het molenhuis. Op den achtergrond drie met Beaumontgeweren bewapende gevangenenbewakers; een vierde zit rechts op de brugleuning. De open wachthuisjes dienen om deze armzalige figuren tegen de zon te beschutten. Men bereikt dit terrein van uit Molenvliet eerst rechthoekig naar het Oosten, dan rechtsaan houdend en vervolgens links omhoog. De weg loopt tusschen het prikkeldraad en de molenruïne. Eertijds kon men hier ook komen van uit de Buitenkaaimansstraat, maar de bruggen over de kali en de Tangkivaar zijn thans weg.

A 9. Gezicht uit het Zuiden op het restant van het boerenverdiel (§ 484) bij de punt Zeelandia (zie onze photo van Rach's teekening van ditzelfde terrein No. K 14). Het water op den voorgrond is de Bacherachtsgracht of Oude Grogol (Ihans Djelakeng, zie § 487), die zich hier vereenigt met de van rechts komende stadszuiderbuitengracht; gezamenlijk vormen zij (aan den achterkant van het boerenverdiel) de stadswesterbuitengracht. De photo is genomen van uit de brug naar het Chineesch Hospitaal, hetwelk aan de linkerhand buiten de plaat moet worden gedacht.

A 10. Gezicht van uit het Noorden op een deel der Chineesche wijk bezuiden de stadszuiderbuitengracht, namelijk op den achterkant der huizen langs Pasar Pintoe Keljil. Naar links loopt dit water uit op de Javasche Bank (het oude Binnenhospitaal), naar rechts op het punt waar photo A 9 werd genomen. De bovenverdieping van het huis aan de rechterhand heeft een Hollandsch airtje, maar boven de twee vensters zijn geene kleine vensterljes met openstaande luikjes, doch niets dan schilderwerk; daartusschen (boven de deur) is een Chineesch opschrift. De bovengalerij daarnaast is met planken afgeschoten.

A II. Voorgevel van het Stadhuis (§ 515 e.v.). De Stadsboeien (naar den kant der Binnenuwpoortstraat, § 522, rechts) zijn onzichtbaar door het geboomte. Voor de oude Compagniesboeien staan eenige sado's en een der weinige thans nog aanwezige palankijn's (§ 1303), waaruit echter gemakshalve de portieren verwijderd zijn.

A 12. Gezicht op het Stadhuis van uit de Prinsenstraat, als men staat op den hoek der gedempte Leeuwinnegracht. Rechts van de rails der stoomtram eene sado. Het hoekhuis der Leeuwinnegracht komt vrij nauwkeurig overeen met het Chineesche huis aan Kalibesar West op Beeckman's beide schilderijen van 1656 (No. L 2 en 3). Dit huis sluit naar links aan bij het groepje huizen dat afgebeeld staat op onze photo B 1. Vermoedelijk is het, ondanks zijn Hollandsch schoorsteentje, van aanvang aan voor een Chinees gebouw; de voorgalerij immers (zie § 1132) schijnt organisch tot het huis te behooren. Uit de wijkrol van 1706 blijkt, dat het heele blok G (op den hoek van Prinsenstraat en Leeuwinnegracht) door Chineezzen werd bewoond; van dit blok G vormden ons huisje A 12 en de groep huisjes B 1 de noordzij.

A 13. Gezicht van terzijde op de voorgevel van het Stadhuis. Links de Compagniesboeien (§ 527). Over de vensters daarvan zie § 1085. De bovenverdieping heeft kleine vensters, die naar binnen openslaan. De deur rechts van de cipierswoning, waarboven: Belastingkantoor, had vroeger een spiegel. Zij leidt naar een ruim portaal, dat oorspronkelijk geene verbinding met het cipiershuis had; in dat portaal bevindt zich de trap naar de bovenverdieping. De burgerboeien aan den anderen kant van het gebouw vertoonen aan de bovenverdieping slechts drie venstertjes, en gelijkvloers (van het hoofdgebouw af gerekend): eene deur, een smal venster daarnaast en twee grootere. Beneden deze twee laatste vensters bevinden zich gelijk met den grond de twee lage en met luiken gesloten vensters van het donker gat (§ 527; 528).

A 14. Poortje van Cormandelsteen aan de Binnenuwpoortstraat achter de stadsboeien (§ 521; 532). Zware houten deur met klopper en een met traliewerk voorzien spiegel, dat van achter met eene schuif gesloten kan worden. Hel poortje leidt naar een vrij diep van boven open portaal, bevoerd met Cormandelsteen, aan welks uiteinde een tweede poortje. De straaldeur of poort binnenkomend, heeft men links eene kamer, welke naar de oostzij eene deur met zeer ouderwelsch boventicht heeft, waarnaast een venster met luik. Dit zal de poortwachterskamer zijn. Verder zien op het portaal de achterkamers der stadsboeien uit; de achtergalerij daarvan behoort niet tot den oorspronkelijken bouw. Hel tweede steenen poortje bevallt vroeger twee deuren: eene lage naar de straatzij en eene hooge, die het poortje volkomen stoot, naar den kant der binnenplaats. Zette men deze hooge deur open, dan gaf de opening in het poortje boven de lage deur tenminste eenige luchtversching binnen het portaal. Vermoedelijk diende het portaal als recreatie-terrein voor de gegijzelden in de stadsboeien. Door het tweede poortje komt men in een tweede open portaal en daarachter op de trap achter het Stadhuis. Hel overeenkomstige poortje aan de oostzijde van het gebouw, achter de Compagniesboeien, is jammerlijk verbouwd. Echter wijst het bij A 13 vermelde spiegel in de deur aan den voorgevel op eene soortgelijke bestemming als ons poortje A 14, namelijk een directen toegang van de straat naar de „hokken“ aan de binnenplaats.

A 15. Een der vijf gevangenkelders aan den achterkant van het Stadhuis (§ 523), gezien van uit de binnenplaats, en wel de oostelijkste der drie van Schepenen. Goot met bruggelje, bestaande uit stukken dwarstralie. De inlandsche knaap is naast het deurtje gezet om de afmeting daarvan aan te geven. Het traliwerk bestaat uit eene dubbele rij (de achterste is nog even zichtbaar). De verticale slang is de bliksemafleider van het Stadhuis. De kelder heeft een tongewelf; de vloer loopt gelijk met den drempel. De diepte zal een pas of tien zijn. De geringe ventilatie door het venster werd vroeger nog belemmerd door een muurtje naar den kant der binnenplaats. Thans staan deze kelders leeg.

A 16. Gezicht vanuit het portaal op de bovenverdieping van het Stadhuis naar den kant van den voorgevel (d.i. naar de achterzij van het kamertje, dat de bovenverdieping van den middenbouw uitmaakt, § 520). Het poortje van Cormandelsteen heeft eenig primitief ornament. De koekoek daarboven doet zien, hoe ondiep het kamertje is. Hier zaten Schepenen bij eene executie. Zoowel de deur als de luiken van de benedenhelft der vensters zijn buitengewoon solied evenals ook het traliwerk. Schepenen zaten daar letterlijk gebarrikadeerd. Wat de dichtgepleisterde driehoekige openingen aan weerskanten der deur zijn, is ons niet bekend. Wellicht stond daar vroeger eene lamp of kandelaar. Het is echter ook wel mogelijk, dat het de eerste Bataviasche brievenbussen zijn geweest (§ 1588).

A 17. Gezicht op den hoofdingang der Portugeesche Builenkerk, dien aan de westzijde, gezien binnen de poort in den kerkhofmuur. Over de klok (de klokkesloel staat nog op Heydl's teekening, zie photo K 21) vergelijkte men § 561. Aan de rechterzij van het met Cormandelsteen geplaveid pad onlwaart men een hoekje van Zwaardcroon's graf (§ 568 en E 9). Wij geven hier de kerk zooals zij was vóór de restauratie van 1920 en '21.

A 18. Gezicht binnen de Portugeesche Buitenkerk, van den kant van den preekstoel (aan de zuidzijde) naar het orgel. De vrouwenstoelen op den voorgrand zijn (behalve de achterste rij, die in Empirestijl is) van hetzelfde model maar onderling in kleinigheden verschillend (men lette op de bovenste sport der leuning), een bewijs dat zij verschillende eigenaressen hadden en niet aan de kerk behoorden (§ 565). Op den achtergrond de zoogenaamde Gouverneur-Generaalsbank, bestaande uit drie gedeellen van verschillende hoogte, elk met zijdeurlijes. Op den rug der bovenste bank eene versiering in houtsnijwerk met in het midden het zilveren plaatje ter gedachtenis aan Anthonij Collé (§ 997). Over de kaarsenkronen zie § 563; evenzoo over de veranderingen, welke de kerk van binnen sedert haren bouw heeft ondergaan. Omtrent het orgel zie § 565. De balustrade der galerij en de leuning der daarheen leidende trappen verloonen dezelfde soort vlak naast elkaar geplaatste gedraaide spijljes als onze photo's A 21 en B 10a; ook de houten kolommen op vierkant onderstuk, welke de galerij dragen, vindt men op laatstgemelde photo terug.

A 19. Detail der Portugeesche Buitenkerk, van binnen, met het gezicht naar den zuidoosthoek. Kaarsenkroon van geel koper met reflectors, dragende het wapen van Batavia (§ 563). Het groote wapenbord aan den wand is ter herinnering van Christina Elisabeth Marci, eerst de vrouw van Hendrik Isaac Guillard, Gecommitteerde over den Inlander, en daarna van Albertus Henricus Wiese; zij overleed in 1805, voordat deze tweede man Gouverneur-Generaal werd. Verder een paar diagonaalsgewijs opgehangen wapenborden, zooals men er op Ceilon ook aantreft. De pilaren zijn niet van marmer maar gestukadoorde baksteen. Men lette voorts op de binnenluiken, die anders nooit voorkomen. Buitenluiken zoo ver van den grond en zoo groot waren denkelijk lastig te grendelen.

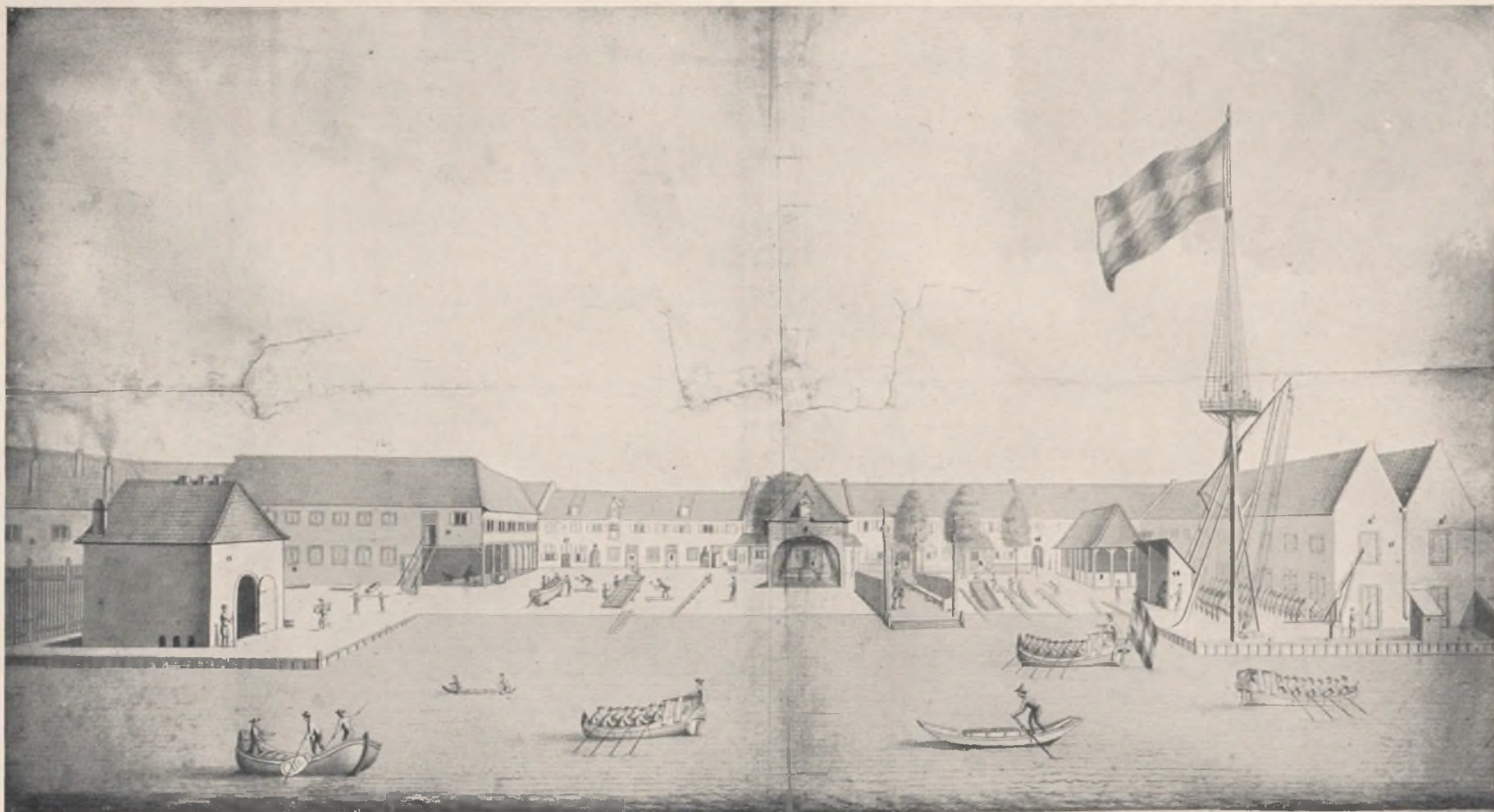
A 20. Gezicht op het gardoehuisje aan den N. W. hoek van den kerkhofmuur der Buitenkerk, gezien van uit den Gelderlandschen weg (§ 561). Omtrent den stand vergelijkte men de kaart van Van der Parra. Hel huisje zelf staat op Rach's teekening K 12 en op die van Heydl K 21. De paal links is de draagpaal der draden voor de elektrische tram; onze aesthetisch voelende photograaf heeft er den top afgenomen. De paal rechts draagt het bordje: Jacatraweg. Wij geven dit plaatje vooral ten gerieve van den Nederlandschen lezer, die nooit een gardoehuisje heeft gezien (hel onze is aan den achterkant een brandspuithuis); de holle Baars zoowel als de kop van Jul zijn longlong's om de halve uren (of glazen) en alarmsignalen op te slaan (§ 1198). Onbegrijpelijk is, dat men heeft kunnen besluiten de gardoehuisjes af te breken, omdat de gardoediensten opgehouden hebben. Dit bewijst weer, hoever de Overheid van de gemeente staat van den kleinen man, die geen auto bezit en daar bij regen zoo gaarne school. Ook wij zijn die kleine man, ook wij scholen er gaarne in de dagen onzes vleesches. Maar de gardoehuisjes verdwijnen en ook dit nummer A 20 is in Februari 1922 gesloopt.

A 21. Gebouwen der Werf, gezien van de oostzijde of den kalikant. In het midden, rechts van den ouden stoomketel, de poort (§ 642); de houten kolommen bij dezen ingang worden beschermd door oude kanonloopen als schamppalen, gelijk men er bijv. te Utrecht zoo vele ziet. Men merke de schoone proporties dezer kolommen op en het fijne lijstwerk, dat den overgang vormt van de achtraaf der benedengalerij tot de balustrade daarboven. Omtrent deze balustrade vergelijkte men A 18, B 10a en die op Heydt's plaat der binnenplaats van het Gouvernement, K 6. Het middelgebouw der Werf, dat het grootste deel onzer plaat inneemt, sluit zich rechts aan bij een ouder gedeelte, dat, zooals de plaatsing der muurankers bewijst, het type aangeeft, hetwelk ook dit middendeel vroeger heeft gehad. Zonderling genoeg, komt dit type niet overeen met Vonk's afbeelding A 22, welke daarentegen weer wel overeenstemt met een op onze photo onzichtbaar gebouw aan de linkerhand, in het verlengde van ons middengebouw.

A 22. Middengedeelte van eene teekening der Werf anno 1727 door Boudewijn Jansz Vonk, Kaartenmaker. Over dezen persoon zie Priangan II bl. 508 noot 3. De teekening berust op het Maritiem Museum te Rotterdam en is iets grooter dan de reproductie. De complete teekening staat afgebeeld in het Tijdschrift van de vereeniging Het Nederlandsch Zeewezen, jaargang 1910 bl. 273, waar ook de complete legenda is te vinden. Zij is echter te groot voor ons doel; wordt zij verkleind (zoorts in genoemd tijdschrift), dan worden details bijna onzichtbaar. Daarom hebben wij liever het belangrijkste gereproduceerd ongeveer op de origineele grootte. In den bovenhoek rechts ziet men het begin der twee naast elkaar staande Equipagepakhuizen, gebouwd na den brand van 1721. 14 is de matrozenkombuis; daarboven het begin der palen van den vlaggestok, die levens voor kraan dient; 9 de matrozen-kasie (over dit woord zie § 449 noot) d.i. de wachloods der sloeproeiers; 16 werfspoort; daarbinnen de deur naar den kaartenmakerswinkel; 2 huis van den Ontvanger Generaal; 3 huis van den Koopman, d.i. den boekhouder der Werf; 1 huis van den Commandeur en Equipagemeester; daarvóór de matrozenzolder of slaapplaats (No. 9); 4 het zeilmakers „logiement”. Verder ziet men het plankier, de sloep van de Equipagemeester (die zelf in het lenlje zit) en een Chineeschen sampanroeiër (§ 469). Op het onzichtbare deel van Vonk's teekening grenzen naar het Zuiden aan het zeilmakers „logiement” de woningen der kuipers, smids, blokmakers en timmertlieden benevens het ruime „laerie hujs”. Loodrecht op deze lange rij gebouwen (en dus evenwijdig aan de Equipagepakhuizen) staat een groot blok met verdieping, dat den zeilmakerswinkel en den kuiperswinkel omvat, waaraan naar het Zuiden de smidswinkel grenst; geheel links op den voorgrond staat aan de kali het „pikhujs met de kombuis”, samen een vierkant gebouw. De niet aangeduide timmerwinkel is denkelijk eene open galerij onder den op de bovenverdieping gevestigden zeilmakerswinkel. De blokmakerswinkel is misschien reeds op de Ankerwerf gevestigd en daarom op onze teekening niet aangeduid.

1. De Compagnie der Indien
 2. De Compagnie der Indien
 3. De Compagnie der Indien
 4. De Compagnie der Indien
 5. De Compagnie der Indien
 6. De Compagnie der Indien
 7. De Compagnie der Indien
 8. De Compagnie der Indien
 9. De Compagnie der Indien
 10. De Compagnie der Indien

D^e Comp^e Werff tot Batavia. Anno 1727.

1. De Compagnie der Indien
 2. De Compagnie der Indien
 3. De Compagnie der Indien
 4. De Compagnie der Indien
 5. De Compagnie der Indien
 6. De Compagnie der Indien
 7. De Compagnie der Indien
 8. De Compagnie der Indien
 9. De Compagnie der Indien
 10. De Compagnie der Indien

A 23. Gezicht van uil het westen (de kalizijde) op het zuidelijkste deel der oude gebouwen van het Binnen-hospitaal (thans de Javasche Bank). De buitenmuur is de stadswal (§ 594), die later verhoogd werd (§ 595). Wat men hier van buiten ziet, is het „slechthuijs” (men vergelijkte ons plattegrondje naar Dubois, blz. 324 (I) van het Gedenkboek); het zuiderdeel daarvan was echter al vóór 1780 afgebroken om eene open plaats te bekomen aan de stadsbinnengracht, zoodat op onze photo de twee schoorsteenjes den muur kronen, die toen aan de zuid-zijde van het beknolte slechthuis is gezeit. Destijds was er in dezen muur eene deur. De vensteropeningen met dunne tralies en houten buitenluiken (in het geheel zijn er in deze zaal drie) behooren misschien niet tot de oorspronkelijke constructie. Denkelyk waren er in den beginne alleen de drie ramen naar de binnenplaats. De bovenverdieping, welker constructie met walgang en borstluering overigens gelijk is aan die van de Graanpakhuizen (photo's A 26 en 27) behoort ook niet tot den oorspronkelijken bouw. De boom is door den ijverigen photograaf kaal gekapt om een gezicht op het gebouw te krijgen. Ongeveer op deze hoogte stond oudtijds tegen den muur het lijkenhuisje. Links buiten de photo volgt eerst de poort en dan de buitenmuur van het „oude verband”. Men vergelijkte nog de photo M 7 en het daarbij aangeleekende.

A 24. Poortje aan de binnenplaats van het Binnenhospitaal (Javasche Bank), toegang gevend tot de zuidelijke kamer van het oude verband (§ 597), dus de middelste der thans nog bestaande drie kamers van het hospitaal. Daarvóór de in 1860 gebouwde galerij langs de binnenplaats. Door het poortje ziet men naar een der ramen van den buitenmuur aan de kalizijde, d. i. den stadswal. Aan de karbeelen der steunbalken is te zien hoe laag de zoldering der kamer is. Onder het venster staan pakkisten. Naar de zijde der plaats heeft deze kamer drie getriiede vensteropeningen met luiken, en naar de kalizijde twee, plus een dichtgemetseld raampje laag bij den vloer.

A 25. Binnenplaats der Dispens op het Kasteelsbuitenplein (§ 258).

A 26. Gezicht uit het Westen op het westerdeel der Graanpakhuisen (§ 694). Men staat hier (zie de kaart van Van der Parra) met den rug naar den Robijn en ziet voor zich aan de rechterzijde het punt waar de verbindingsmuur van 30 Meter lengte begon, die uit den hoek der Graanpakhuisen liep naar het saillant van den Robijn (§ 378). Het schilderhuisje staat op het hoekpunt van den stompen hoek, welks eene been de lange wal vormt, die op onze photo A 27 gedeeltelijk te zien is en naar de punt Amsterdam liep. De hoogte van den muur is, de borstwering meegerekend, ongeveer 6.75 Meter.

A 27. Gezicht uit het N. O. (den waterkant) op den stadswal en de Graanpakhuisen (§ 694) ter plaatse waar, sedert Van der Parra's kaart werd geteekend, het stuk wal is weggebroken, dat de open ruimte tusschen de vier op twee rijen geplaatste pakhuisen dekte, doch waarin een poortje was (zie photo K 10). Men vergelijke onze beschrijving van den wal in § 343 en 414. De muur bij de bres is zonder de borstwering ongeveer 5.50 M. hoog, de borstwering 1 M. hoog en 35 c.M. dik. De dikte van den muur met de walgang is ongeveer een vadem. Dat de walgang oudtijds van het eene pakhuis doorliep naar het andere, volgt daaruit, dat er aan het einde geen muurtje is gebouwd om te voorkomen dat de schildwacht er af tuimelde. Een groot gedeelte van Oud-Batavia en het Kasteel moet van buiten hetzelfde gezicht hebben opgeleverd als deze photo.

A 28. Moskee der Balische kampong Angkee aan de zuidzijde der Bacherachtsgracht even boven den Vijfhoek (§ 883). Over den eigenaardigen stijl van dit gebouw zie § III 8. Volgens eene in het gebouw aanwezige oorkonde werd deze moskee geslicht op Donderdag 26 Saban 1174, d.i. 2 April 1761. In 1804 werd op verzoek van den Commandant der Baliërs Mohammad Paridan Tousaleite Babandan een fideicommiss gelegd op 25 petakken in een blok der Patoeakan (d.i. de buurt bij den Vijfhoek), die zijn eigendom waren, en wel ten bate van „de” mesigit, o.a. voor Mohammedanen „zijner natie”. Vermoedelijk wordt hiermee deze mesigit bedoeld. Deze schijnt vroeger goede inkomsten te hebben gehad. Op het terrein vóór dezen hoofdingang bevindt zich eene verhoogde ommuurde begraafplaats, alwaar o.a. begraven is Pangeran Sjarif Hamid van Pontianak, wiens levensbericht staat in Javabode 17 Juli 1858. Daarbij is een terrasje waarboven vroeger een dak stond en dat diende om sedekah's te geven op lebaran, het einde der vasten; bovendien eene keuken. Vergelijk A 29. Tot voor enkele jaren hadden hier smulpartijen plaats. Thans is de moskee buiten gebruik en in verval. De photograaf heeft heel wat moelen kappen om een goed gezicht te krijgen op deze moskee, die ongetwijfeld de fraaiste en meest karakteristieke is van Batavia.

A 28a. Hoofdingang der moskee, afgebeeld in A 28. Het eenige inlandsche zouden de tralies kunnen zijn voor de vensteropeningen. Echter vindt men precies dezelfde tralies ook wel in Hollandsche huisjes van Oud-Batavia. Karakteristiek is nog de lantaren met nachtpilje. Het gebouw heeft aan de zijde nog een dergelijken toegang met sloep, maar niet zoo fraai. Eene mooie Hollandsche deur met bovenlicht bezit ook de vervallen moskee benoorden den weg van Jacatra in Gang Manggadoea. Opmerkelijk is de overeenkomst van deze deur met die op photo B 26 welker oudere oorsprong echter blijkt uit het naar verhouding vrijwel hooger bovenlicht (§ 1079).

A 29. Verhoogd terras met gebouw voor het geven van sedekah's (vergelijk A 28) bij de moskee in kampong Tambora aan de westzijde der Krokot wat boven Blandongan. Merkwaardig als een der weinige nationale overblijfsels der onderscheiden volksstammen, die het Balaviasche bewonen (§ 870). Over kampong Tambora zie § 895. Mogelijk dateert dit gebouw uit den tijd van Abdoellah Saban, den eenigen Soembawarees van naam. Het terrasje is bevoerd met roode estrikken. De vier hoekkolommen dragen gesneden toppen. Aan de binnenzij van het dak zijn lijsten met snijwerk, dat volgens deskundigen een Balisch type vertoont.

A 30. Graf van Kapitein Bencon aan de noordzij van den weg van Jacatra (§ 135 en: 934). Het erf van dit graf werd in 1770 door de Regeering toege-
wezen aan Bencon's nazaten. Echter raakte het graf later in vergetelheid; pas het terugvinden, een tiental jaren geleden, van de schenkingsoorkonde gaf
den stoom tot een onderzoek naar de plaats waar deze eerste Kapitein-Chinees begraven was. Daarna hebben de Chineesche officieren den grafheuvel laten
pleisteren, zooals vroeger te Batavia, evenals in China, de regel is geweest, maar thans nooit meer gebeurt. Gewoonlijk ligt dit graf geheel verscholen in
rimboe; onze photograaf heeft die laten opruimen. Men bereikt het graf over het erf van een meer westwaarts aan den weg staand huis.

A 31. Graftombe van Mevrouw Raffles op de begraafplaats op Tanahabang. Wij geven deze photo omdat gewoonlijk het herinneringskoepeltje met Engelsch opschrift aan de groote laan bij het paleis te Buitenzorg voor haar graf wordt aangezien. Het graf is ongeveer recht achter den ingang der begraafplaats en niet ver daarvandaan, maar moeilijk te vinden wegens de dichte bijeenplaatsing der verschillende graven. Dat de treden van de trap denkelijk afkomstig zijn van de afbraak der Hollandsche kerk, merkten wij op in § 555. Vroeger had deze tombe een dak, rustend op de acht pilaren. Dit is dan later wegens verwaarloozing weggenomen en de pilaren afgeknot.

B 1. Groep van vijf huisjes aan de zuidzijde der Leeuwinnegracht in blok G op Van der Parra's kaart. Naar rechts sluiten zij aan bij het huis, afgebeeld in A 12, op den hoek der Prinsenstraat. Het merkwaardigst is het huisje met trapzijgevel, vermeld in § 1075. Naar den achterkant zijn de trapjes vervangen door den meer gewonen band van metselwerk. Eigenaardig is ook, dat de voorgalerij dezer woning organisch daarbij schijnt te hooren, evenals wij dit opmerkten bij A 12, met andere woorden, dat dit huisje van aanvang aan door Chineezeezen is bewoond. Ziet men nu het huisje links'op den hoek, dan blijkt, dat de uitsleker vroeger heeft gerust op de Chineesche steunbalkjes die nog in den muur zitten. Ook de beide gemetselde banden aan weerskanten van het dak bewijzen door hun slompen hoek, dat de uitsleker vroeger in het verlengde van het dak doorliep en op die Chineesche balkjes rustte, die eerst later zijn vervangen door de hooger zittende balkjes in Hollandschen stijl. In de warong merke men de astraallamp op (photo D. 28), blijkbaar nog in gebruik, en in het tweede huisje van links de Chineesche luiken (§ 1085).

B 2. Gezicht van uit het Zuiden op de groep Moorsche (thans Arabische) woningen aan de noordzij der Bacherachtsgracht tusschen Djambatan Patoekan (de brug over de Overwatersgracht op Van der Parra's kaart § 492) en Djelakeng (de „Bacherachtsgracht of oude Grogol“, § 487). In de gracht bamboevlotten, waarop eene inlandsche Nausikaa kleeren zit te wasschen. Aan den waterkant een moskeelje. Dit heeft naar de straatzijde eene gepaneelde Hollandsche deur met bovenlicht en twee vensters met glazen ruitjes en opschuijramen. Over deze groep huizen, naar onze opvatting van aanvang aan gebouwd voor Mooren en niet voor Europeanen (vergelijk het genoteerde sub B I) zie men § 902.

B 3. Groep van vier Chineesche huizen aan de noordzij van Gang Blandongan. Zie § III 9. Men bereikt deze gang, door van uit Molenvliet langs de thans gedempte kali bewesten de Zuidervoorstad het pad te volgen naar de brug over de Krokot en dan aan de overzij der brug de Krokot stroomopwaarts langs Blandongan. Aan de rechterhand krijgt men dan eerst Gang Opak en vervolgens Gang Blandongan, waarin behalve onze groep huizen ook het curieuse speelhuisje is (photo B 14) en nog een alleraardigst Chineesch sloopje, dat haast aan een bagijnenhofje denken doet. Dat deze huisjes van aamvang aan voor Chineezen zijn gebouwd (denkelijk na 1740) bewijst vooral het pleintje achter den in de rooilijn der straat gebouwd en muur. Dergelijke voorpleintjes of tuintjes achter een muur vindt men bij moderne Chineesche huizen o.a. op de Spinhuisgracht. Over de eigenaardig Chineesche noklijn zie § III 9 en nummer B 19.

B 4. Groep van drie huisjes aan de westzijde der Spinhuisgracht (Nos. 55 en 57). Het rechtsche huis (geheel gesloten, waarbij een paar ingeslagen ruitjes dienen voor het in- en uitvliegen van vleermuizen) dient blijkbaar als guano-kwekerij en zal van binnen wel geheel leeggebroken zijn. De openstaande vensters der bovenverdieping zijn denkelijk van moderne constructie (§ 1086). Men noteere de individualiteit der drie huisjes.

B 5. Groep van vier huisjes aan de westzijde der Spinhuisgracht (Nos. 35, 37, 39). De drie rechts hebben een zelfde dak; voor de variatie heeft de bouwmeester den middelsten gevel slechts één bovenraam gegeven, de beide uiterste twee. De uitsleker wordt hier niet gedragen door zichtbare balkjes. De grootte glasruiten zijn modern evenals de benedenluiken en de stoepbanken. Het kruis op de deur rechts dient tot afwering van ziekte.

B 6. Groot heerenhuis aan de oostzijde der Binnennieuwpoortstraat, bij haar zuidoende, laatstelijk gebruikt als algemeen Kleedingmagazijn, afgebroken 1921. Eigenaardig is, dat dit huis nog niet schijnt voor te komen op Rach's teekening dier straat (K 20), welke aan dit einde niets dan kleine huisjes verloont. Het zou dus moeten zijn gebouwd na ongeveer 1770, dus in een tijd toen ieder de stad ontweek. De onnauwkeurigheid der kadastrale registers heeft ons echter belet, zekerheid dienaangaande te bekomen. Deze gevel was in onze dagen de eenige te Batavia welke eene tol den uitsteker opklimmende versiering droeg en eene versiering aan den uitsteker zelven. De deur is natuurlijk modern evenals de groote vensterruiten. „Indische motieven" heeft schrijver dezes nooit in het houtsnijwerk van dezen gevel kunnen ontdekken.

B 7. Twee huizen onder één dak aan het zuidende van Kalibesar West, samen uitmakend het kantoor met opslagplaats van Tels en Co., sederl aangekocht door eene Engelsche bank en gerestaureerd. Het huisje links had oudtijds eene aparte binnenplaats en apart achterhuis. Bij het afbikken van den voorgevel kwam hier ook heel ander en veel slechter metselwerk voor den dag dan bij het groote huis. Opmerkelijk is, dat de bovenhelft der smalle nevenramen naast de deur naar beneden kan worden geschoven (§ 1086). Het kan zijn dat dit huisje in October 1777 werd bewoond door F. Von Wurmb, die volgens zijne brieven aan Kalibesar West woonde, dicht bij de Diestpoort. Beneden woonde de Eerste Klerk ter Algemeene Secretarie, Ph. De Elwijk, een Pool; deze had aldaar slechts ééne kamer voor zich (denkelijk de voorkamer of het voorhuis), terwijl de rest (dus de zaal, plaats en bijgebouwen) in gemeenschappelijk gebruik was. Von Wurmb woonde boven. De restauratie van deze twee huizen in 1920 en 1921 heeft de oude samenstelling geheel veranderd. Zoo is het binnenplaatsje van het kleine huis samengetrokken met het zuidelijke binnenplaatsje van het groote, terwijl de trap uit het groote huis naar het kleine is overgebracht. Niettemin blijft het een schilderachtig interieur. Over de zonderlinge kluis alhier zie § 1186, en over de donkere kamer § 1110 noot.

B 8. Groep van twee huisjes aan de oostzij der Roëa Malaka of Jonkersgracht even bezuiden de Utrechtsche straat, links No. 10, rechts No. 8. De plattegrond van het zuidelijkste (No. 8) is opgenomen in onzen tekst; zie § 1089 e.v., alwaar de heele inrichting beschreven staat. Het andere huisje heeft eene andere indeeling der bijgebouwen. Het houten raam, dat beide huisjes in de benedenverdieping hebben om een zeilje over te spannen (zie op plaat K 5) is modern. In 1921 werden deze beide huisjes door den 'Gezondheidsdienst als „pestgevaarlijk“ gestolen, helgeen eene aanwijzing is van hun naderend uiteinde.

B 8a. Gezicht uit de zaal van het hujsje B 8 naar de binnenplaats. Onder de trap is eene deur naar het spinnelje. Op het bordesje neemt de trap de richting aan langs den zijwand naar een open vierhoek in den zolder, waaromheen op de bovenverdieping een hekje staat. Boven aan de trap hangt onder de leuning omgekeerd een knop van hetzelfde model als die op de beide hoofdbalusters. Men ziet verder de kelderkamer met een raam aan den zaalkant en een naar de binnenplaats; voorts aan de achterzij der binnenplaats de trap naar de slavenkamer en de deur van het gemakhujsje.

B 8b. Gezicht op de binnenplaats van het huisje B 8 naar de bijgebouwen aan den achterkant. Trap naar de slavenkamer. Daarnaast het gemakhuisje en de keuken (vroeger had zij misschien eene schouw), wier schoorsleen door de slavenkamer loopt. Op de met Cormandelsteenen geplaveide plaats de put.

B 8c. Gezicht van uit de achterzij der binnenplaats van het huisje B 8 naar de voordeur. Links de trapleuning, rechts de pul. In den uitbouw der hoofdwooning zijn beneden de luchtgaten van den kelder; daarboven het venster der kelderkamer; daarboven het venster eener boven- of slaapkamer van hetzelfde oppervlak als de kelderkamer. Links van den uitbouw het open portaal naar de achterdeur der zaal; door deze deur heen ziet men de zaal, de binnendeur, en het voorhuis benevens de openslaande voordeur. Boven de achterdeur der zaal ziet men een venster der bovenzaal, welke hetzelfde oppervlak heeft als de zaal en waarin de trap uitkomt. Aan de straatzij bevinden zich twee bovenvoorkamers, overeenkomend met het voorhuis en de zijkamer der benedenverdieping.

B 9. Achterzij (naar den kant van Goenoeng Sari) van het in 1736 door F. J. Coyett gebouwde landhuis, beschreven in § 1133 e.v. Dat dit de achterzij is, blijkt uit den stand der bijgebouwen. Het huis (thans de Chineesche tempel Sentiong) is zeer veranderd door het wegnemen der bovenverdieping van den middenbouw. Volgens mededeeling van een ooggetuige bezat die middenbouw een eigen dak, terwijl de vleugels afzonderlijke daken hadden, zoodat er drie daken naast elkaar stonden, waarvan het middelste het hoogste. De bekende Hindoebeelden bevinden zich in het achterdeel van den middenbouw. De in § 1133 vermelde consoles bevinden zich aan de zijkanen der achtergalerij, niet in die galerij zelve. In het Museum van het Batav. Genootschap bevindt zich de gevelsteen met het jaartal 1736 en het wapen van Coyett (dien wij zelf eertijds op Sentiong op zolder vonden) benevens de vazen van gebakken steen, die als dakversiering op den middenbouw stonden. Over de Chineesche begraafplaats alhier zie § 935.

B 10. Huis van Reinier de Klerk op Molenvliet West (§ 1127 e.v.), thans Hoofdbureau van het Mijnwezen. Op eene plaat van Rach heeft de voordeur een met ruitjes voorzien bovenlicht zonder versiering, terwijl daarentegen de kroonlijst dezer deur een ornament heeft. Eene andere plaat van Rach verloont een zeer verschillenden achtergevel, met in het midden een vijfhoekig uitbouwsel van twee verdiepingen, gedekt door een benedenwaartsche verlenging van het dak. Aan de linkerzij onzer photo is het bijgebouw, dat afgebeeld is op photo B 10a; de rij kolommen bestaat uit de vierkante pilaren, waarvan men er twee ziet op photo B 10 a.

B 10a. Gezicht uit het Noorden op het achtererf van het huis B 10 met de door houten kolommen op vierkante voelstukken gedragen galerij van het hoofdgebouw naar de zuidelijke uit twee verdiepingen bestaande bijgebouwen. De trap naar de bovenverdieping komt overeen met die op de photo B 8a. Beneden zijn dispens, keuken enz., boven logeervertrekken, waarvan het voorste twee ramen naar Molenvliet heeft. De galerij der bovenverdieping komt overeen met die op A 21. Het plankenbeschol naar de straatzij is natuurlijk een later toevoegsel. De vierkante pilaren beneden zijn van baksteen. Met deze photo vergelijk men de omschrijving in eene acte van overschrijving anno 1770 van een huis aan den weg van Jacatra, waartoe behooren „twee groote agterhuijsen of zeijvleugels van twee verdiepingen, bestaande in een pakhuijs, dispens, combuijsen, slaavevertrekken”. Zoo heeft ook De Klerk's huis aan de andere zijde een dergelijk bijgebouw als het hier afgebeelde. Voor de slaven zal er eene aparte kombuis zijn geweest (vergelijk § 1221 noot).

B II. Gezicht uit het Oosten op het huis aan Molenvliet West, beschreven in § II35. Het plankenbeschot der bovengalerij toont al terstond, dat dit huis heel wat vertimmering heeft ondergaan. De benedengalerij is oorspronkelijk aan drie zijden open geweest, op dezelfde wijze als men dit ziet bij Alting's huis op Goenoengsari K 32, doch met de vierkante steenen kolommen, die er nog staan. Achter deze open benedengalerij ziet men de twee schuiframen der zaal (de lichte vlek op den achtergrond der zaal is een spiegel) en aan weerskanten een schuifraam van eene voorkamer, die levens twee vensters heeft naar de zijde. De zaal heeft twee vensters voor en twee achter en is dus vrij donker. De zuidelijke voorkamer (links op de photo) heeft, behalve hare deur naar de zaal, eene tweede deur in den zijwand en zal dus bestemd zijn geweest voor kantoor. Aan weerskanten der zaal zijn drie vertrekken, welke daarin uitkomen; de middelste der drie zijn de kleinste, en hebben naar buiten maar één venster; de voor- en de achterkamers hebben elk één venster voor of achter en twee naar de zijden. De achtergalerij achter het heele gebouw was naar drie zijden open; de zolder daarvan werd gedragen door eene rij van zes houten kolommen op hooge smalle vierkante voetslukken (gelijk op photo A 29). Op de bovenverdieping was alleen eene open voor-galerij met houten kolommen, geene achtergalerij. In uiterlijk aanzien had de voorgevel dus oorspronkelijk veel overeenkomst met dien van den huize Van Arcken, photo B 12. Eigenaardig is, dat dit huis geene nokversiering bezit. Het groote, vroeger tot dit huis behoorende erf had aan den Molenvlietkant eene enclave, die niet daartoe behoorde en waarop zich een inlandsch graf bevond. Misschien verklaart dit het zonderlinge bijgeloof, dat de eigenaar van het huis bezuiden het onze op straffe van ongeluk niet persoonlijk in zijn huis wonen mag; wel mag hij het verlueren. Wij onderstellen dat te dier plaatse dat oude graf is geweest; misschien heeft een der vroegere eigenaren van ons huis zich wederrechtelijk die enclave toegeëigend, en rust daarom op elken eigenaar deze zonderlinge vloek. Op het voorerf van ons huis is de ruïne der badgelegenheid (photo B II b). Het voorerf wordt van den weg gescheiden door een hekwerk, bestaande uit eene rollaag en acht gemetselde pilaren, waartusschen latwerk. In het midden springt de rollaag halfcirkelvormig naar het huis toe en omsluit dan eene poort, die overspannen wordt door eene ijzeren slang voor het dragen eener lantaren. Tijdens het schrijven van dit Gedenkboek is het gansche hekwerk, om meer ruimte voor de tram te krijgen, een Meter naar binnen gezet, d.w.z. afgebroken en precies zoo weer opgebouwd.

B 11a. Trap in de middelste der drie zuidelijke zijkamers van het huis B II. Daaronder (rechts) de deur van het spinnetje. De hoofdbaluster draagt een bloempot met bloemen van houtsnijwerk. De balusters zijn „geslingerde lralies” (§ II66). Op de bovenverdieping eindigt deze trap in een eenvoudig hekje op een portaal, dat over de heele breedte van het huis loopt en waarop uitkomen drie voor- en drie achterkamers. Zonderling is de slechte verlichting der bovenkamers. De voorkamers moeten al haar licht uit de voorgalerij hebben; van de achterkamers hadden de twee buitenste geene buitenramen, zoodat al het licht uit het portaal kwam. Blijkbaar voelde men zich zoo ver van de stad 's nachts daarboven lang niet veilig. Men zie op de photo, dat de benedenkamers halve buitenluiken hebben met kunstig shuitwerk; de vaste bovenhelft van het schuifraam heeft geen luik.

B IIb. Badhuis in den noordhoek van het voorerf van het huis B II, gezien van den kant van den Molenvlietschen dijk. Zie § II4I. Het voorerf is van den weg gescheiden door een muurtje, waarop acht steenen pilaren, tusschen welke een houten hekwerk. In het midden wijkt deze muur sikkelvormig naar achter tot de poorloping, die overspannen wordt door een ijzeren slang voor het dragen eener tantaren. Tijdens de voorbereiding van dit werk is deze gansche muur met poort anderhalven meter naar het huis toe verplaatst om meer ruimte te hebben bij de tramrails. Tusschen het badhuisje en het hoofdgebouw bestaat evenmin eene galerij of zelfs eene rollaag als tusschen het hoofdgebouw en de bijgebouwen op het achtererf. De eigenlijke badkamer is van boven en naar de straatzij open. Het water komt uit den Molenvliet en wordt opgehouden door eene schuif, die van uit het kleedkamerlje opgehaald kan worden, waarna het naar de stallen op het achtererf loopt. Waar de Inlander zit is de deur van het kleedkamerlje. Zonderling is, dat de badkamer oorspronkelijk schijnt doorgelopen te hebben tot het voormuurtje van het erf. Dit herinnert sterk aan het baden in de kali. Alleen het kleeden zag het publiek niet.

B 12. Huis der Firma Van Arcken en Co. op Rijswijk; zie § 1136. Misschien eenigszins verbouwd; de balustrade der bovengalerij althans is Chineesch werk. Het is mogelijk dat beide galerijen vroeger aan de zijden open waren evenals die van het huis B II. Toen J. C. Romswinkel in 1814 dit perceel van W. H. van Ysseldijk kocht, grensde het zoowel Oost als West aan perceelen van dienzelfden eigenaar (§ 770). Wellicht heeft eerst deze Romswinkel het „groot steenen woonhuis en dito blokken bijgebouwen” gezet, die in latere eigendomsbewijzen voorkomen; dat van 1814 spreekt enkel van „een sleene hujs” als hier aanwezig. Het kan echter ook zijn, dat hij alleen de groote bijgebouwen aan het hoofdgebouw heeft toegevoegd. Het achtererf loopt door tot het Koningsplein, dus het perceel heeft de gansche diepte van Gang Secretarie.

B 13. Gezicht van uit het Noorden op den muziekkoepel dwars op de oostzij van Molenvliet, vermeld in § 1137 en 1354, thans kantoor van Taylor en Lawson. Vierhoekig gebouw, bestaande uit eene enkele zaal. De stoep is modern. Gesculpteerd houten bovenlicht met pijlkoker, gekruist met een zwaard. Aan den achterkant eene dergelijke deur, waarvan het bovenlicht eene fluit en eene bazuin verloont. De uitsteeker loopt om het gansche gebouwte heen, evenals bij B 12. Achter de vensters ziet men de kunstig à jour bewerkte vouwbare binnenblinden, overeenkomend met die in de Compagnieskamer, photo B 24. Onder het huis is eene leiding uit den Molenvliet, die in het eigendomsbewijs van 1756 beschreven wordt als de „steen waschbak“. De koepel zelf wordt nergens uitdrukkelijk genoemd; de attributen boven de voordeur wijzen echter op een officier als bouwheer; vandaar onze onderstelling dat de koepel gebouwd is door G. F. Kircher, die in 1756 eigenaar van het perceel werd en van 1755 tot 1758 ritmeester der burgercavalerie was. De vensters zijn, blijkens de afmetingen, gelijk met de deur er in gezet, en dergelijke vensters dateren van ongeveer 1750. De achterzij heeft evenveel vensters als de voorgevel. Ook de groote afmeting van het bovenlicht wijst op denzelfden tijd (zie B 10).

B 14. Oud-Hollandsch koepeltje (thans moskeetje) en huis in Gang Blandongan (over welke buurt zie bij B 3), vermeld in § 1137. De waterleiding komt naar de linkerzij der photo uit de Krokot. Naar dien kant heeft het huisje een voorgalerijtje met houten pilaren. Boven de deur staat in het Maleisch in Arabische karakters: „Dit is de stichting ten algemeenen nutte van Kapitein Abdoel Latif“. De „stichting“ heeft dan bestaan in de toevoeging van de mihrab of nis, die het fraaie gebouwtje zoo ontsiert; zij zal geprovoceerd wezen door het stroomend water, benoodigd voor de ritueele wasschingen. Mohammad Abdoel Latif was Kapitein der Baliërs van kampong Angkee (wat bewesten Gang Blandongan) van 1772 tot 1800. Het niet minder aardige woonhuis, dat hetzelfde type van deur en venster vertoont als B 13, heeft een drempel van Cormandelsteen en daaronder eene rij witte tegeltjes. De draagbalkjes met sleutelstukken aan den uitsteker zijn zuiver Hollandsch (in tegenstelling tot die op B 3). De bijgebouwen zijn niet achter doch naar rechts in het verlengde van het voorhuis. Het is jammer, dat wij niet hebben kunnen uitmaken of een Hollander hier ooit heeft gewoond. De schuld daarvan ligt aan den slechten staat van het kadastraal archief.

B 15. Speelhuisje op het voorerf van het oude huis Moenswijk, thans Dépendance van het Hotel des Indes aan Molenvliet West, vermeld in § 1138. Dit huisje stond oudtijds op zichzelf; er was geene galerij van hier naar het hoofdgebouw. De voorgalerij heeft den vorm van een zeshoek. Moenswijk (zie § 1415 noot) grensde naar het Zuiden aan het fort Rijswijk. Tegenover dit speelhuisje stond aan de zuidzijde van dit voorerf precies zoo eentje, dat wij hebben zien afbreken. Het tegenwoordige Hotel des Indes was in 1798 eigendom van den Raad van Indië C. M. Neun. De Nederlandsche lezer gelieve den gekuischten smaak op te merken, waarmee aan het pannen dakje een verlengstuk is gemaakt van gegolfd zink. Noth kennl kein Gebol.

B 16. Groep van twee huisjes in Gang Padjagalan benoorden het Chineesch Hospitaal. Men lette op de vensters, waarvan de bovenhelft opengestlagen kan worden (§ 1085) en op de afwezigheid eener voorgalerij. Men zou bijna denken dat deze huisjes zoo uit Gelderland waren overgebracht.

B 17. Groep van twee huisjes (thans afgebroken) aan de westzijde der Verburchsgracht bij den Antjolschen weg. Eigenaardig als voorbeeld van Europeesch huis met voorgalerij. Alleen de middelste der drie houten kolommen is geheel intact; die rechts staat op steen, terwijl de linksche vervangen is door eene minder fraaie. Zelfs deze kleine huisjes bezitten fraai gesmede schroefvormige venstertralies. Opmerkelijk is ook het venster met één enkel luik.

B 18. Huis te Malaka met het jaartal 1673 in den gevel. Deze photo werd een tiental jaren geleden genomen; thans is ook de gevel van dit huis al weer verbouwd. Over de eigenaardige vensters der benedenverdieping zie § 1083 noot. Den steenen rand boven de vensters der bovenverdieping vindt men ook te Batavia wel en een dergelijk dakvenster ziet men op de Westzijdsche pakhuizen en op Chinesche woningen op Kongsj Besar. De uitstecker is aanwezig evenals de beide schoorsteentjes, maar alles wat anders dan te Batavia.

B 19. Huisje in Gang Mesigit bezuiden de Ammanusgracht met loozen muur (waarin eene gepaneelde deur en venster) en een luinlje als voorerf, vermeld in § 1119 noot. De muur draagt eene soort uitsleker; zijne opwaarts krullende topeinden wijzen op een Chinees als bouwmeester, zie B 3.

B 20. Gevel van een Moorsch huisje aan Bacherachtsgracht Noord met eene plint van vier rijen Hollandsche tegeltjes (§ III 6). Aangezien men deze plint wel niet zal hebben begonnen met eene rij kapotte tegels, zal men moeten aannemen dat de vloer een gedeelte der onderste rij bedekt en er later aan is toegevoegd. Waaruit volgt dat de hierop steunende balken der bovengalerij en deze galerij zelf ook niet tot den bouw behoorden. Men vergelijkte de paneelen der straatdeur met de elders vermelde (B 27; 28; 29; 30).

B 21. Binnenplaats van een huisje aan de Roeda Malaka oostzijde bezuiden de Utrechtsche straat (No. 12, grenzend aan de beide huisjes der Baraka Company, B 8); vergelijk § 1098. Men ziet hier eene binnenplaats als op B 8 b en c doch veel kleiner en omringd met al de gemakken, die anders in aparte kamertjes worden verdeeld; bovendien zijn hier de huiselijke bezigheden in vollen gang, terwijl de plaatjes B 8 b en c werden genomen tijdens het huis leegstond. Links het einde van den portaalmuur, rechts (onzichtbaar) een paar hokken voor gemakhuisje enz.; op den achtergrond de schouw (§ 1100), die onze photograaf expres heeft laten schoonmaken en willen, omdat zij anders vanwege haar beroekten toestand op de plaat onzichtbaar zou wezen. Al deze geriefelijkheden omsluiten de binnenplaats en hebben geen uitgang naar achter, zoodat alleen het portaal, waar de photograaf heeft gestaan den toegang vormt. De eigenlijke plaats met put wordt verlicht door eene opening tusschen de daken van hoofdgebouw en bijgebouwen. In den put loost de regenpijp; overigens heeft hij grondwater. Men put met een emmer of petroleumblik aan een touw. De vloer bestaat uit vierkante roode plavuizen met een rand van gele klinkers rondom de plaats van den put (de eigenlijke binnenplaats). Aan de zijde der schouw staat op eene soort console een aarden pot met offerstokjes (hio), die bij het bidden worden aangestoken en tusschen de beide tegen elkaar gelegde handen op en neer bewogen. Rechts aan den wand een blikken lampje. Bij den put eene plank (panggilesan) met richels om waschgoed tegen aan te wrijven, en twee marlavanen; op den rand van den put een pot met planten, welke wietrukende bladeren (daoen pandan of daoen dilem) bij het wasschen worden gebruikt in de stijfjesel. Aan den wand o.a. een bakoel (mandje voor rijst met vierkant onderstuk), eene gekerfde plank (paroedan) om klapper te raspen, een panggangan (slangvormig ijzerdraad om pisungs boven het vuur te braden), een kelakat of bamboe rooster om boven kokend water gebak te stoomen en een paar gajoeng's of waterscheppers. Ook dit huisje zal wel spoedig verdwijnen; het stond in 1921 reeds als „pestgevaarlijk” gesignaleerd.

B 23. Binnenplaats langs de noordzij der zaal van een heerenhuis op Kalibesar West, dat ten Noorden grenst aan Tokomerah Zuid (thans de Bank voor Indië); gezicht van uit de westzijde over de binnenplaats door een gedeelte der zaal, het voorhuis en de open deur naar de straat langs de Kali Besar. Over deze huizen zie § 491. Ons huis grensde ten Zuiden aan dat van Frans Castelij, hetwelk vroeger van Joan van Hoorn was geweest. In 1736 en volgende jaren werd het bewoond door den Directeur-Generaal J. P. Schaghen, in 1745 en later door J. V. Stein van Gollennesse, den 13 Jan. 1755 overleden als Directeur-Generaal. Het was destijds waard 13 à 15.000 Rds. Ongelukkig laat zich uit de koopbrieven niet vaststellen, wanneer en door wien het is gebouwd, doch waar Heydt zegt dat Schaghen een huis gebouwd heeft aan de Kali Besar, zal hij dit huis wel bedoelen. Het is, vrijwat lager dan de beide huizen Toko Merah en de buitengewone hoogte van het bovenlicht der straatdeur geeft er een meer ouderwetsch type aan. De lezer ziet hier een der groote Bataviasche heerenhuizen in den verwaarloosden toestand, waarin zij geraakt waren sedert zij werden gebruikt als kantoor en pakhuis. Ter eere van onzen photograaf is de rommel op de binnenplaats nog wel opgeruimd! Bij den onzichtbaren pul eenige marmere vloersteen; de andere zijn van Cormandelsteen, maar kunnen er wel later stevigheidshalve gelegd zijn. Rechts twee zeer hooge schuijframen ter verlichting van het achterdeel der zaal. De openslaande (denkelijk glazen) deur uit de zaal naar de plaats is weggenomen. Zooals uit onzen tekst § 1106 blijkt, diende deze plaats alleen om lucht en licht aan de zaal te geven. Het achtererf is zoodanig verbouwd, dat de groote achterplaats met bijgebouwen niet meer te onderscheiden is. Daar het huis ouder is dan de invoering der schuijframen te Batavia, is het mogelijk dat de benedenverdieping, zooals ons plaatje die vertoont, niet meer geheel gelijk is aan het oorspronkelijke.

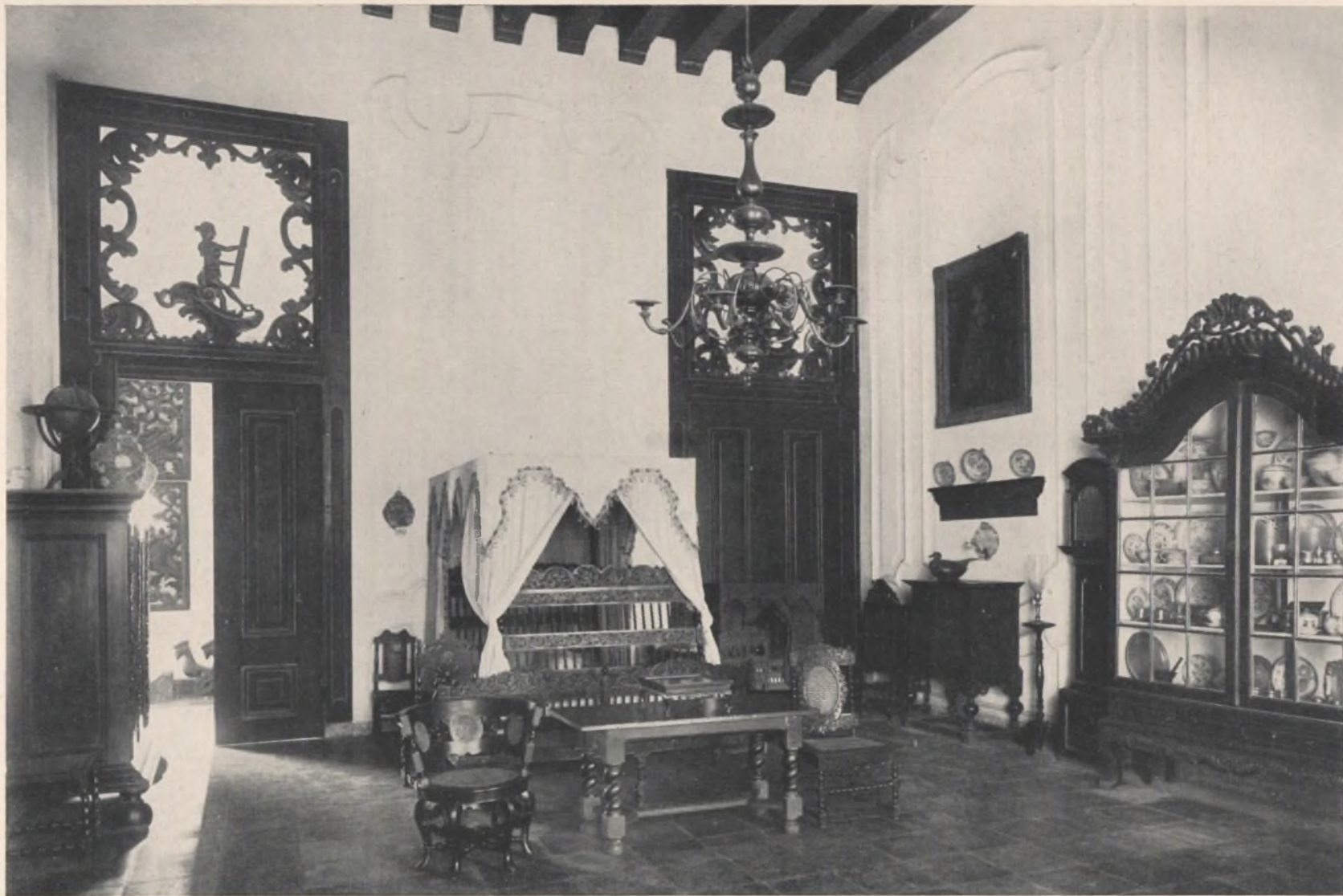

B 22. Binnenplaats van een ander huisje aan de Roëa Malaka. Deze plaats bepaalt zich tot een put, besloten tusschen de muren van hoofdgebouw en bijgebouwen. Links de kelder (het raam daarvoor ontbreekt) en daarboven de kelderkamer. Langs de wanden woekerplanten. De put ontvangt het zonlicht alleen wanneer de zon er recht boven staat. Bij regen stroomt het water der daken over het plaatsje. Niettemin zal die kelderkamer wel gebruikt zijn voor slaappleats. Dit plaatje is wel de schoonste toelichting bij een opstel over de ongezondheid van Oud-Batavia.

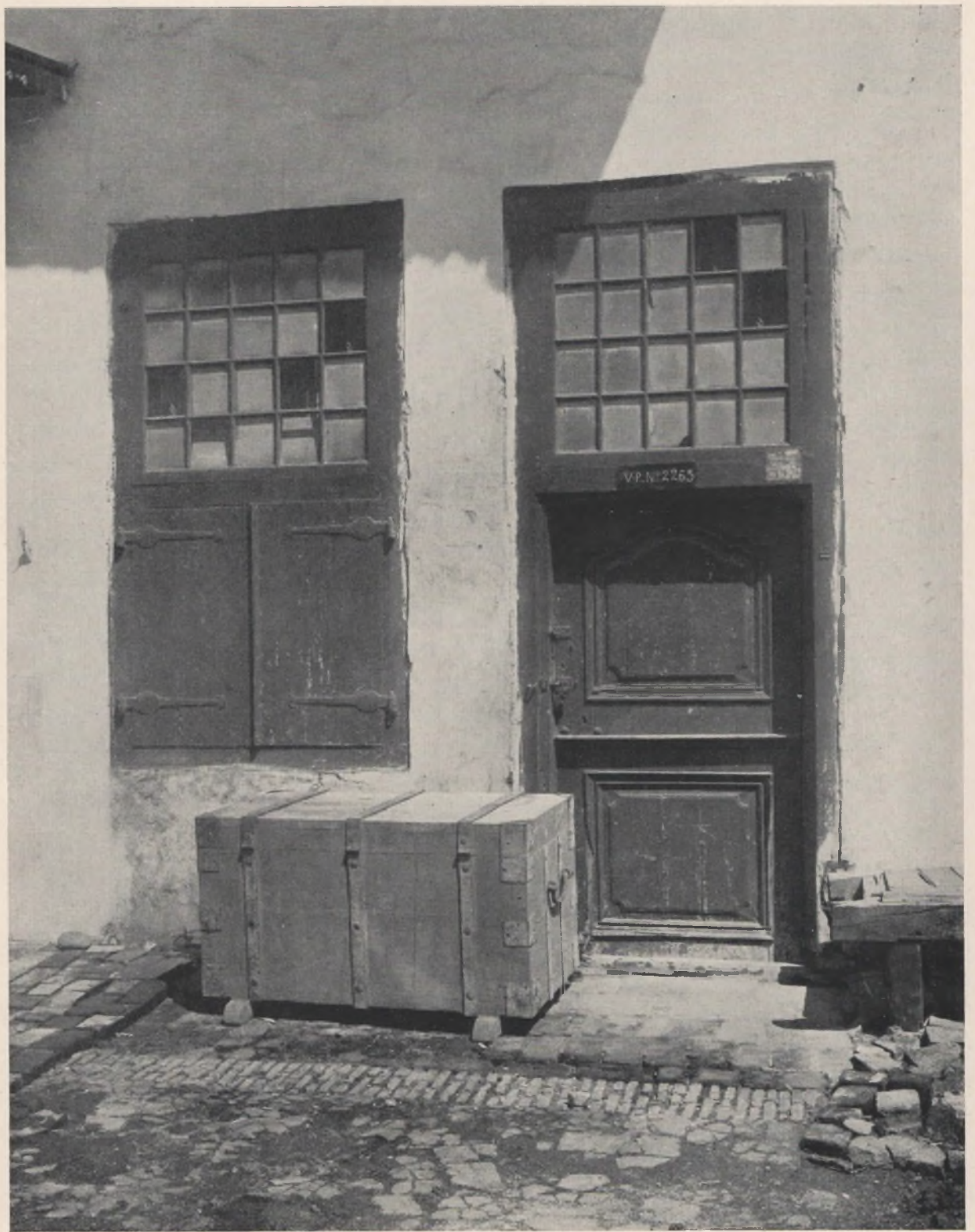
B 24. De Compagnieskamer in het Museum van het Bataviaasch Genootschap. Gezicht met de beide vensters, welke eertijds op Kalibesar West naar de straatzijde stonden, rechts. Over deze kamer zie § 1432 noot. Zij is op het Museum een depot geworden van eene heterogene collectie meubelen en voorwerpen uit den Compagniestijd en geeft slechts een flauw idee van hetgeen zij vroeger geweest kan zijn. Zoo staat rondom de triktraktafel een verzameling stoelen, die nooit gelijktijdig in gebruik zijn geweest, terwijl in een anderen hoek van deze ontvangkamer een bed staat en eene wieg. De portretten aan den wand, in het kostuum van het laatst der 18e eeuw, harmonieeren weinig met het kastje met bolpooten links uit het laatst der 17e enz. Op den vloer van roode plavuizen moest eene fijne mal liggen en voor de vensters behoorden fraaie gordijnen te hangen. Niettemin is het een onschatbaar geheel. Men merke op de enorme hoogte der vensters, de à jour bewerkte binnenblinden, de plint van tegelljes langs den wand, het Compagniesbord in de kast, het pijpenrak aan den wand daarnaast. Het stucadoorwerk is precies overeenkomstig dat in het huis van oorsprong.

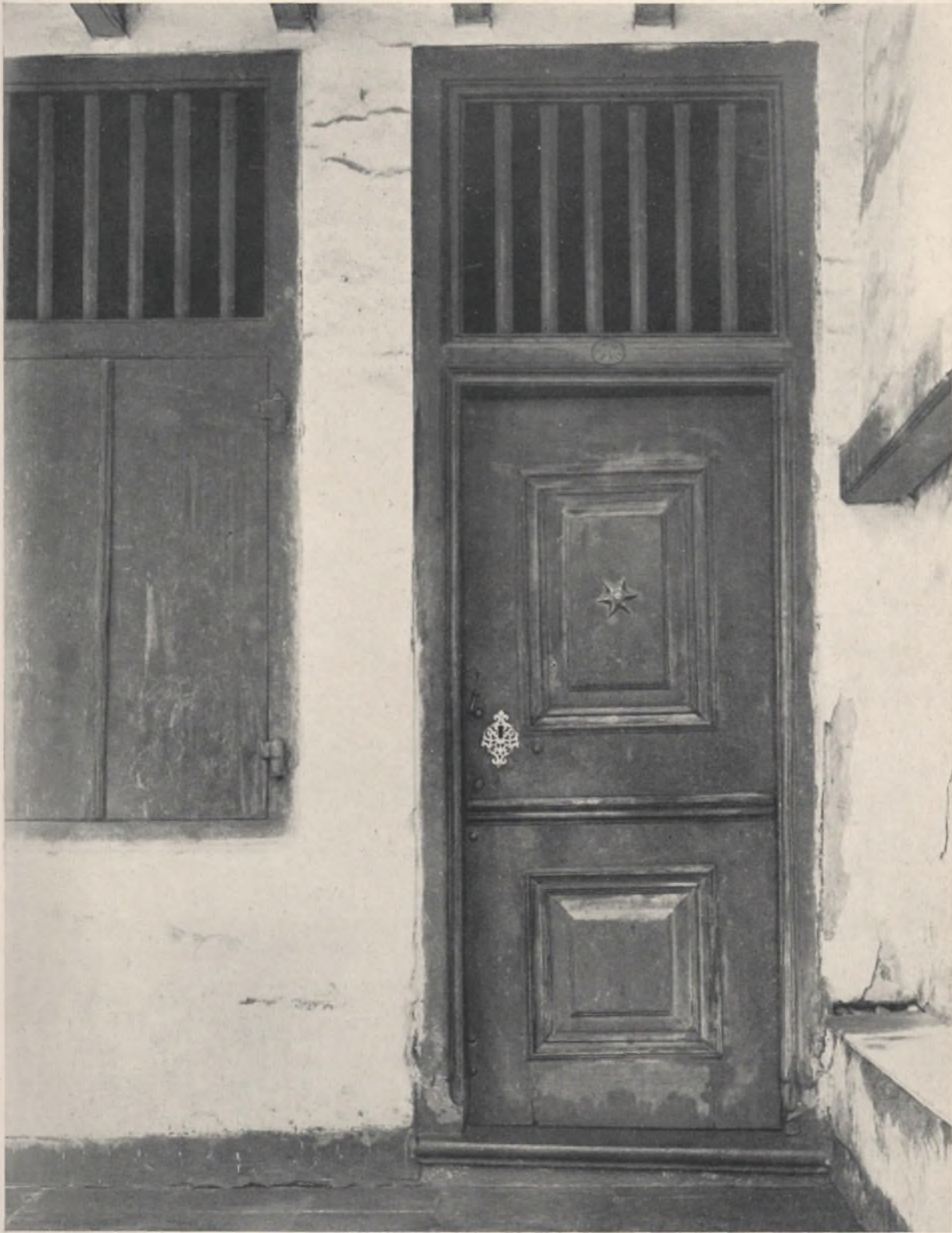
B 25. De Compagnieskamer in het Museum van het Bataviaasch Genootschap. Gezicht met de beide vensters rechts achter en het front naar de beide deuren, waarvan oudtijds de rechtsche naar eene tweede kamer leidde, de linksche naar de zaal. De deur uit het voorportaal naar deze voorkamer heeft men (onzichtbaar) aan de linkerhand. Men merke vooral de zolderbalken op, die, evenals het overige houtwerk, donkerrood zijn geveerd; het snijwerk en de kozijnen en paneelen dragen bovendien veel verguldsel. De bovenlichten hebben beeldwerk uit den tijd toen het huis, waaruit deze kamer afkomstig is, als Académie de Marine werd gebruikt; de lezer ziet een vrouwspersoon met verrekijker; haar onzichtbaar zusje boven de andere deur draagt een dergelijk attribuu. Het bed ziet men van den achterkant; daarvóór sluit eene rustbank in denzelfden stijl.

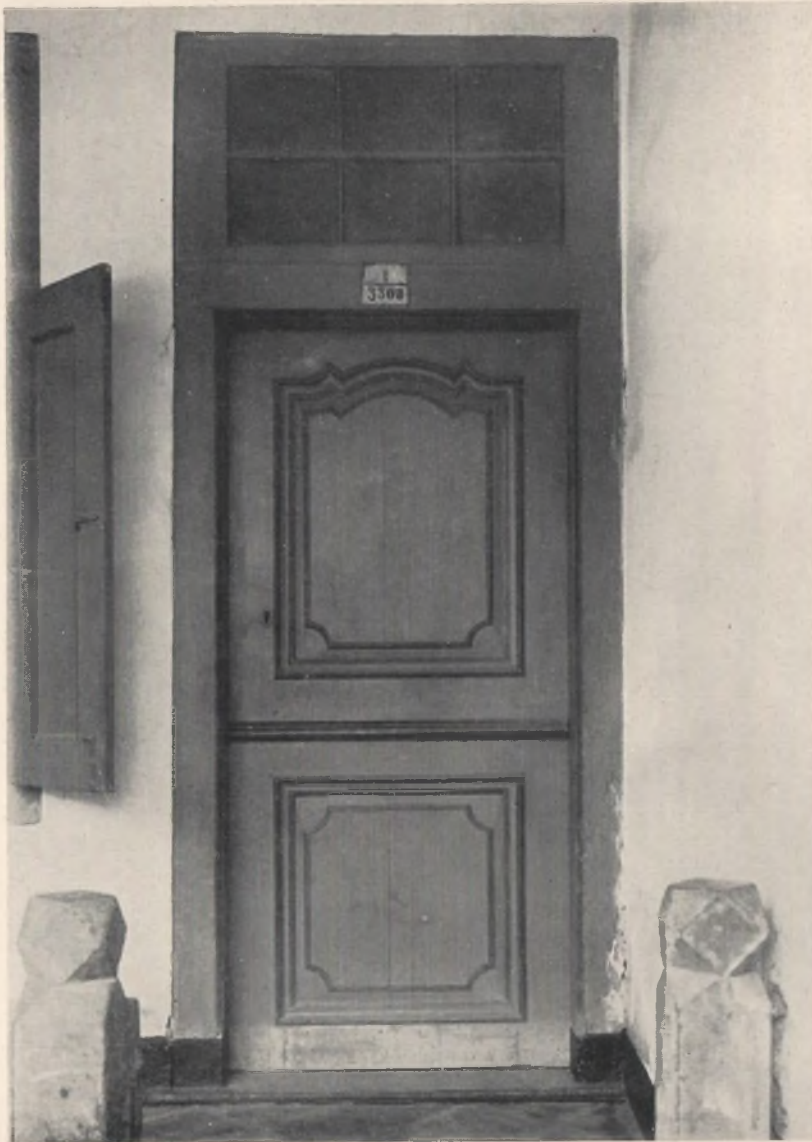
B 26. Straatdeur van een der beide huizen Toko Merah vóór de restauratie als Bank voor Indië. Men ziet hier nog den vloer der houten kast, die vroeger de bovenverdieping aan het gezicht onttrok. De muur is donkerrood geverfd en het fraaie metselwerk is onzichtbaar. Men merke het hooge bovenlicht op, hetwelk een ouderen stijl verraadt dan dat der moskee A 28 en loch nog, naar verhouding, minder hoog is dan het bovenlicht der straatdeur van het huis hierbezuiden, waaraan onze photo B 23 is ontleend.

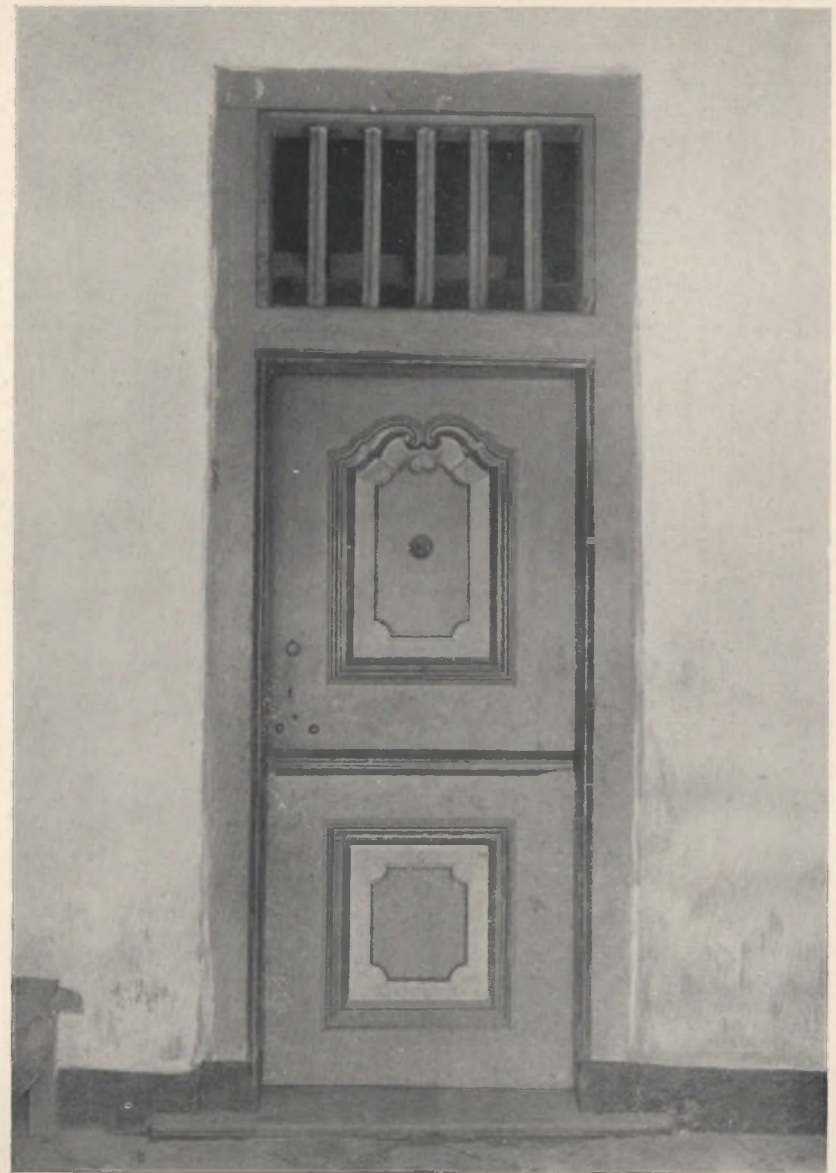
B 27. Stilleven in de Roemaalaka westzijde bezuiden de Utrechtsche straat: huisdeur met bovenlicht en venster van de zijkamer. Stoeprand van gele klinkers. Achter de ruitjes gedraaide ijzeren tralies. Eene vergelijking met B 28 doel onderstellen, dat de ruitjes later zijn aangebracht tegen het lochten.

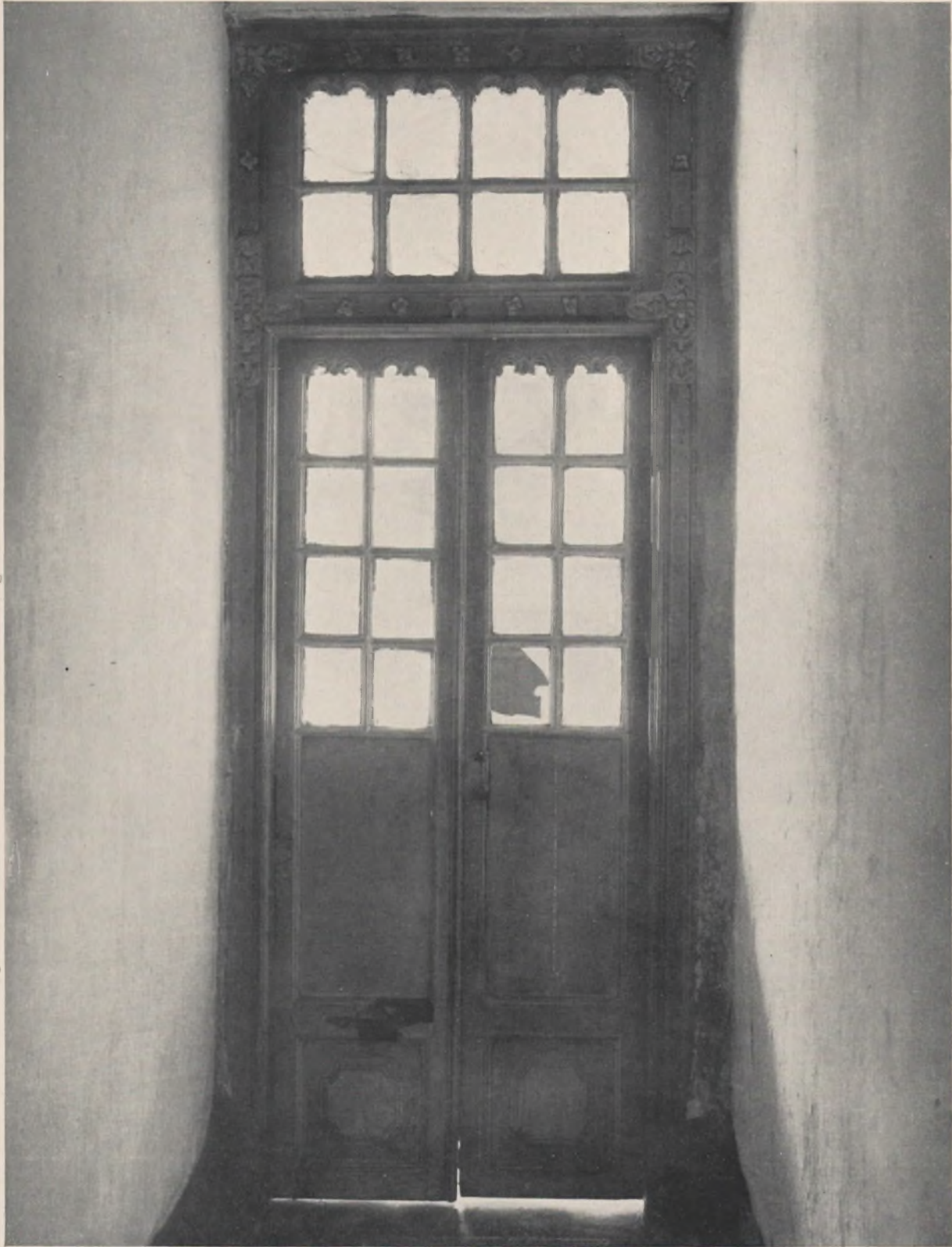
B 28. Deur van een huisje op Pakodjan met fraaie paneelen en sleutelplaat; open bovenlicht met houten tralies. Drempel van Cormandelsleen. Ook het venster van het voorhuis heeft een open bovenlicht met houten tralies.

B 30. Deur als sub B 28 en 29; de paneelen zijn van een ander model en het bovenlicht is met ruitjes gesloten.

B 29. Deur als sub B 28 met anders bewerkte paneelen.

B 31. Fraai bewerkte glazen binnendeur in een huis op de Pakodjan.

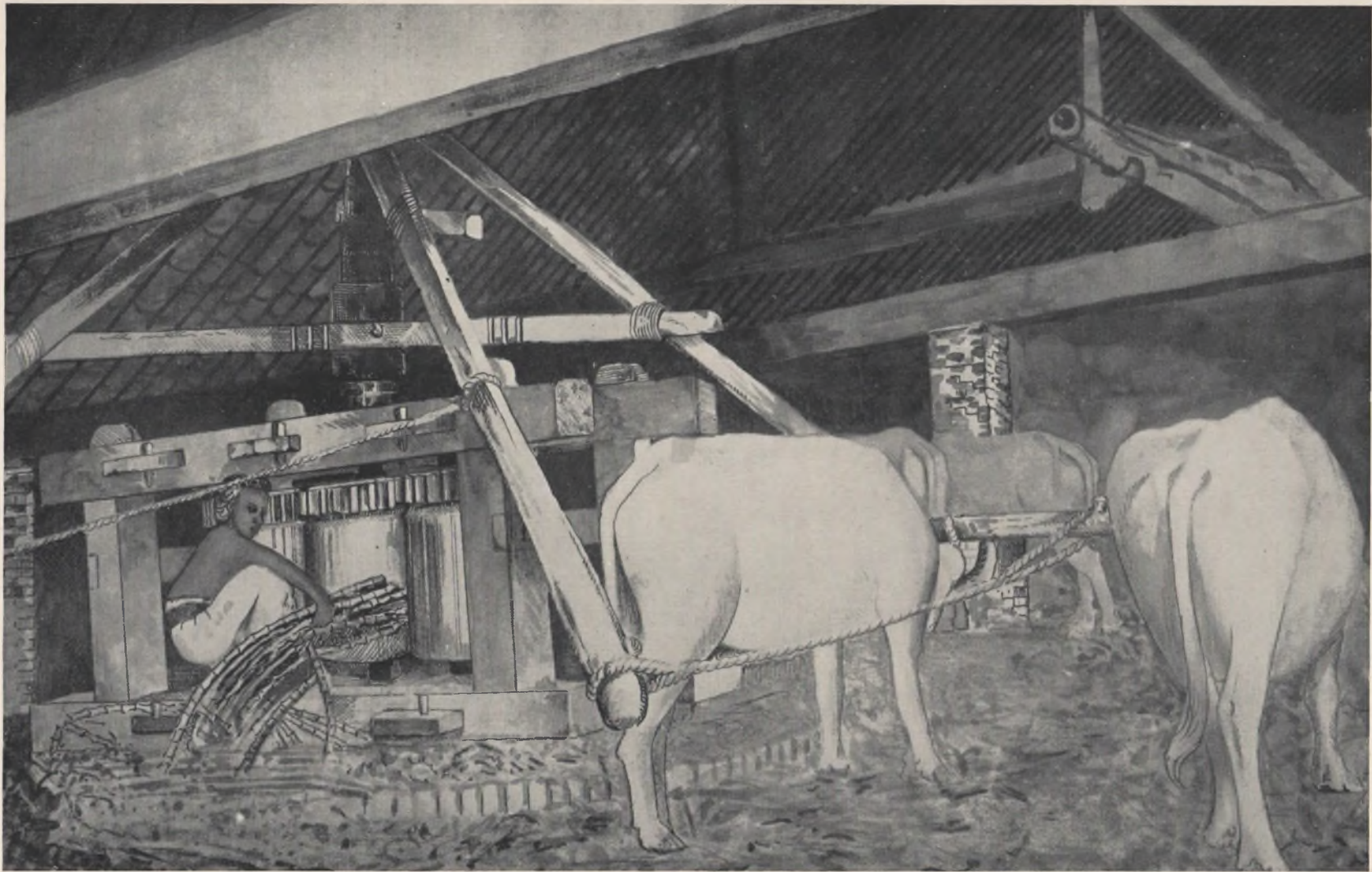
B 32. Rotanvenster aan de bovenverdieping (straatzijde) van een huis in de Utrechtsche straat met een deel van den uitstecker. Vergelijk § 1084. Men merke op het fraaie lijstwerk. De beide rotanraampjes kunnen open.

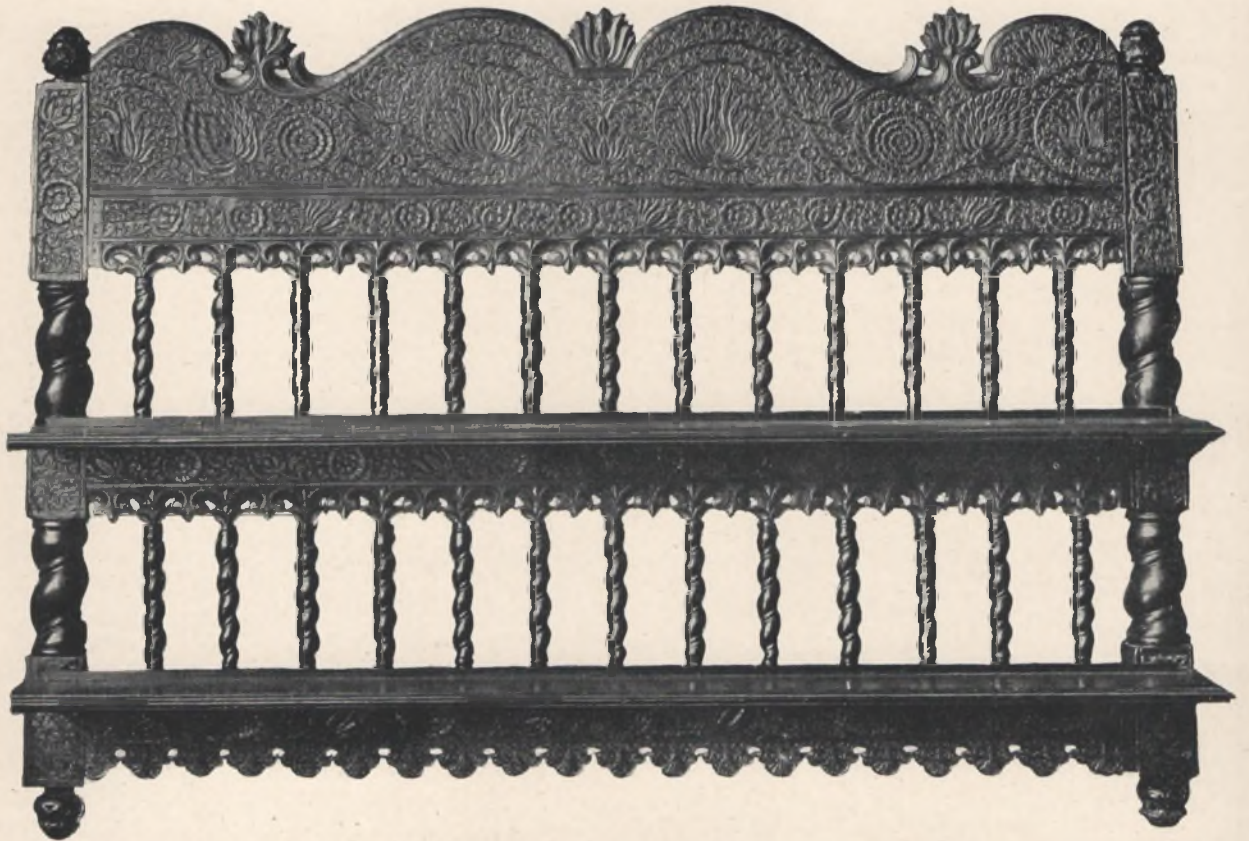
P 33. Gemetselde badtrap aan het noordwesteinde der Bacherachtsgracht, vroeger behoord hebbend tot de herberg van Angkee (§ 796 en II.40). Boven staan tegenover elkaar twee gemetselde en gewitte zetels. Men kan bij deze trap komen door eene brug over de Bacherachtsgracht over te gaan (tegenover Kampong Goesti) en dan links te houden. De trap is echter reeds in verval.

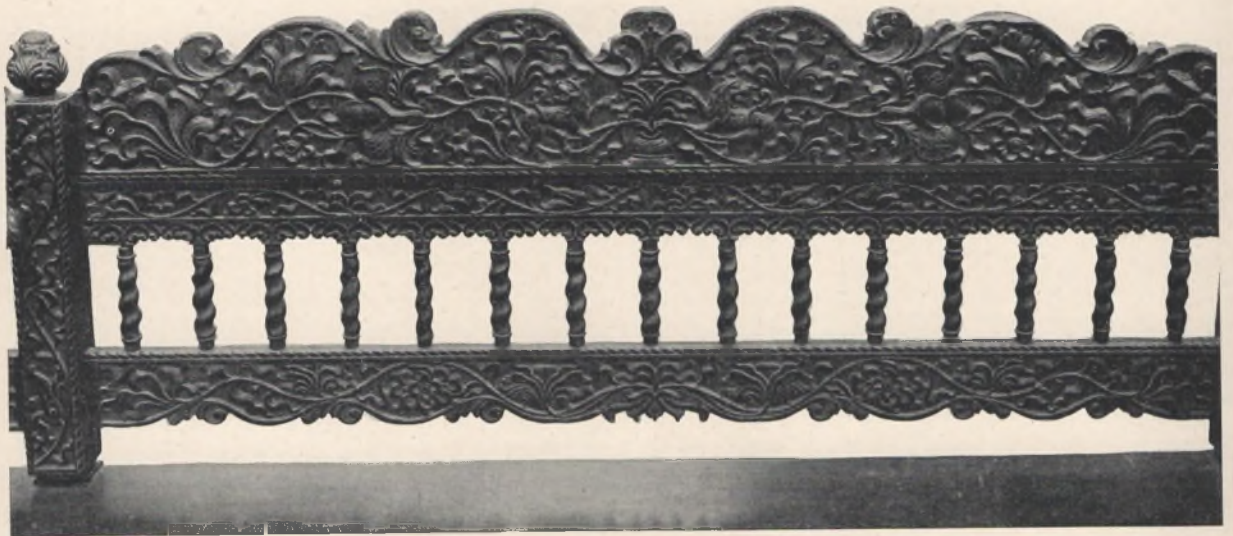
B 34. Boegineesch huis aan de noordzij van den Gelderlandschen weg voorbij de begraafplaatsen. Dit huis zal oudtijds behoord hebben onder de in 1690 gevestigde Boegineesche kampong even beneden het fort Jacatra, welke Commandanten worden vermeld tot 1810; het huis stond dan echter ver van de kampong af. Dergelijke huizen waren een twintig jaar geleden nog niet zoo zeldzaam in de omstreken der stad als tegenwoordig. Zij worden in eigendomsbewijzen vaak vermeld als „Makassaarsch huis“. Het aantal afdakjes aan den gevel duidt den stand des eigenaars aan; twee beduidt : welgesteld, drie : van adel.

B 35. Suikermolen van Souw Siouw Keng te Paroengkoeda in het Tangerang'sche zooals deze in 1905 nog werkte. Verbleekte photo, op het terrein zelf bijgewerkt naar de aldaar nog aanwezige installatie. Vermeld in § 776. Deze molen wordt bewogen niet door karbouwen maar door zes runderen; zij draaien eene verticale ijzeren spil, waaraan een dito cylinder met een tandrad, hetwelk twee andere soortgelijke cylinders in tegengestelde richting doet draaien. Het riet wordt gestoken tusschen de twee rechtsche cylinders, komt er aan den anderen kant uit, wordt er daar ingestoken tusschen de linksche en komt aan den eersten kant uitgeperst (als ampas) te voorschijn. Het rietsap loopt in een bak en vandaar door eene leiding in een vergaarbak.

C 1. Ebbenhouten étagère voorzien met twee planken. Snijwerk in den eersten stijl (§ II69) met „geslingerde” spijlljes (§ II66). Versieringsmotief de lotus, de chrysanthemum, de ananas. Geen achtergrond.

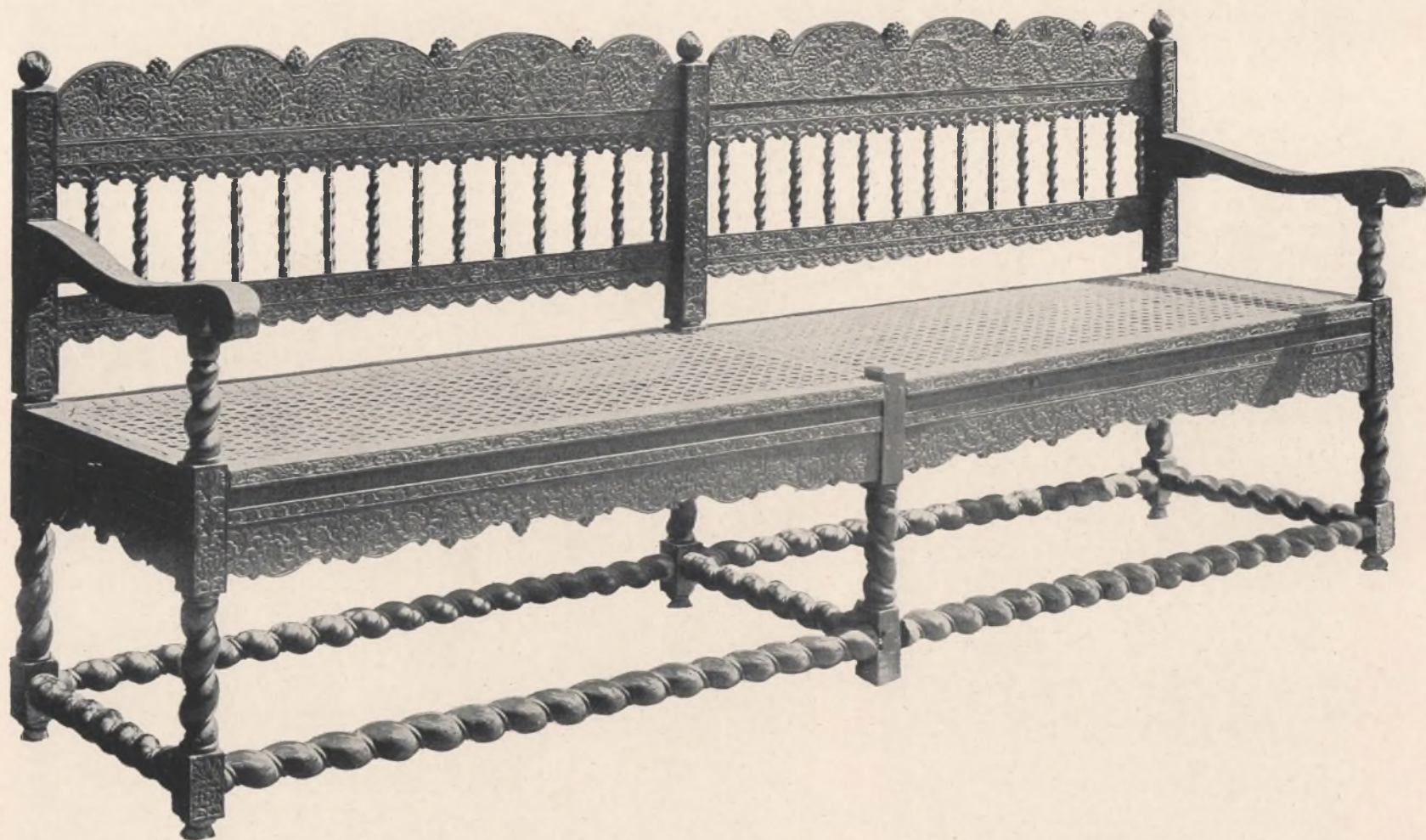
C 7. Gedeelte der leuning van eene rustbank met bloem- en beeldwerk. Overgangsvorm tusschen C 5 en 6. Het Indisch motief is verdwenen, doch de vorm van leuning en knoppen gehandhaafd.

C 2. Hollandsche kussenkast, door Indisch werkvolk nagebootst in den oudsten stijl.
Geen achtergrond. Zie § 1169.

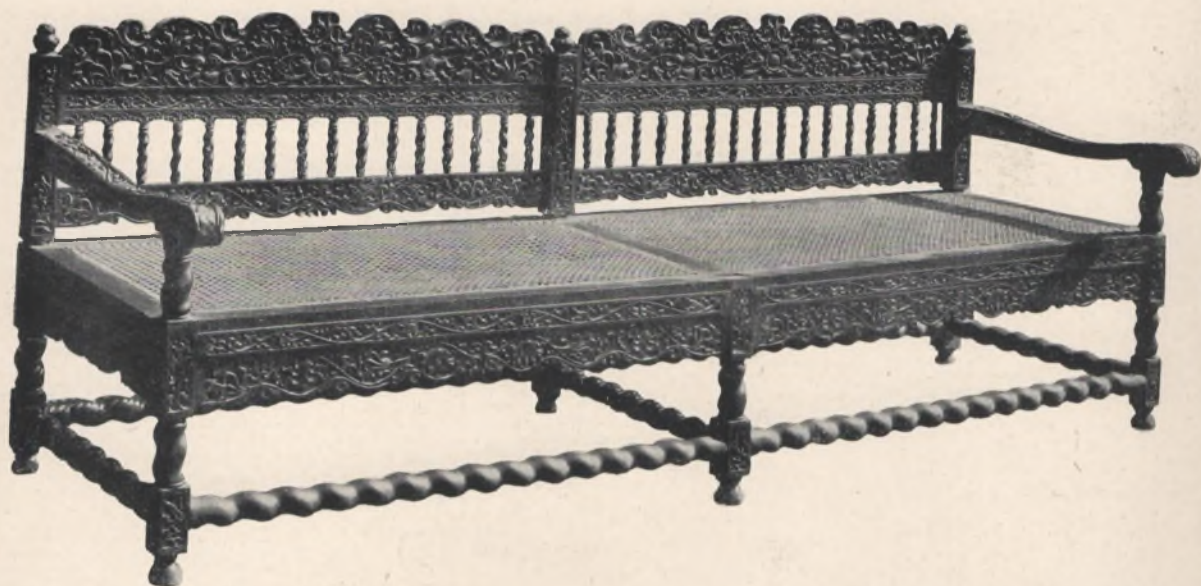
C 12. Kastje op poolen, in vorm herinnerend aan de kist op haar latafellje (Nos. C 4 en C 8). De hengsels zijn verdwenen evenals de la van het onderstel; de kist is verrijkt met eene geprofileerde kroonlijst en tusschen haar en het onderstel is evenzoo een overgang van lijstwerk gekomen. Het snijwerk is zeer fraai en lichtig en schijnt geen Indische motieven te vertoonen.

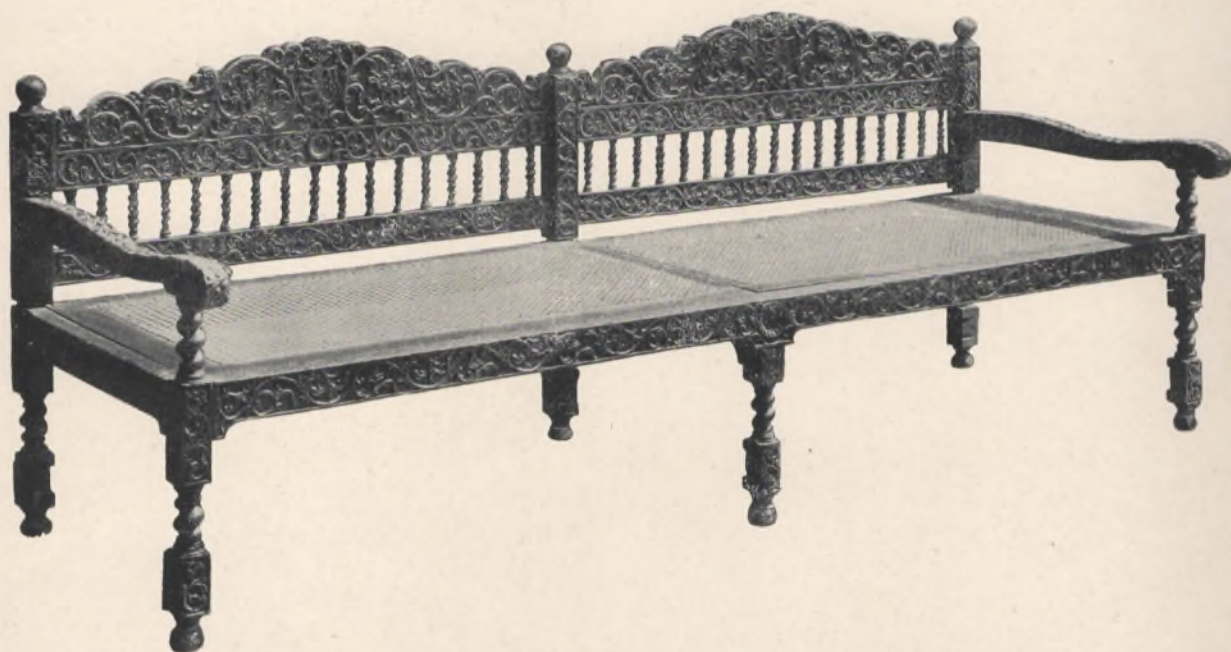
C 3. Rusbank in den oudsten stijl. Geen achtergrond.

C 4. Kist van ebbenhout met deurtjes, hengsels en laden op bijbehorend tafeltje, alles bewerkt in een overgangsstijl. Achtergrond gespikkeld; voorgrond weinig vooruitredend; motief bloemen, bladeren en krullen; het sterkst sprekend de chrysanthemum.

C 5. Rustbank in lateren stijl. De achtergrond is effen maar bijna onzichtbaar door het drukke maar zeer fraai bewerkte ornament. De bovenzijde der leuning, levoren in regelmatige vakken verdeeld met vruchtvormige knoppen op de verbindingspunten, verloont fraaie golvende lijnen.

C 6. Rustbank, in stijl overeenkomend met C 5 maar met veel luchtiger snijwerk, dat bijna los ligt op den achtergrond. Het Indisch motief is geheel verdwenen; in plaats daarvan de Nederlandsche leeuw als middenmotief. Men lette op de geestvolle wijze, waarop het rankwerk is gebruikt om de bovenleuning in soortgelijke vakken te verdeelen als bij C 3, met een ornamentje daartusschen. De gestingerde pooten, verbonden door dwarsregels, hebben plaatsgemaakt voor vierkante met gestingerd tusschenstuk en zonder dwarsregels. De ananasvormige knoppen van C 3 zijn vervangen door ronde.

C. 8. Kist op latafelle, overeenkomend met C 4 doch in lateren stijl. Effen achtergrond; zeer fijn rankwerk,forsch vooruilspringende bloemen en bladeren (men zie het profiel der openstaande deur), verscheidenheid van bloemen en vruchtrossen. De poolen korter en dikker.

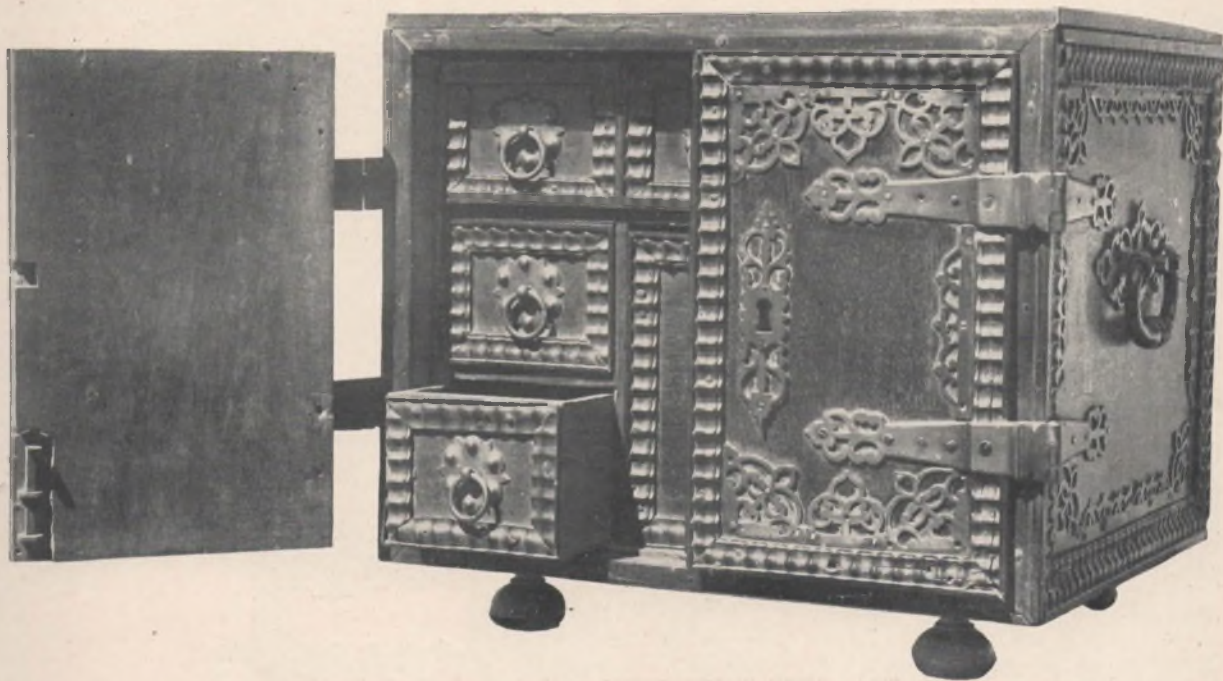
C 9. Ebberhouten stoel in een overgangsstijl, waarvan nogal vele specimina voorkomen, met oostersch vruchtenmotief op effen achtergrond. Pooten kort en dik als C 8.

C 10. Ebberhouten stoel à double face, van achter gezien. De vorm der leuning komt overeen met C 6; het snijwerk is echter dichtler oopen, zoodat de achtergrond bijna verdwijnt, en is wal al te druk. Pooten minder plomp dan bij C 9.

C 11. Rustbank in Hollandschen stijl met á jour gesneden houtwerk en bokkepoelen. Een siermeubel, ongeschikt voor zijne oorspronkelijke bestemming als slaapstede.

C 18. Houten geldkist met metaalbeslag op pooljes, met openslaande deuren en laden. Een modern inbreker zou dit naïeve ding in drie tellen open hebben. De kist is gefotografeerd in het felste zonlicht, vandaar de scherpe schaduwen links.

C 13. Kast op poolen in een lateren stijl dan C 12, waaraan zij door haren vorm herinnert. Alle snijwerk is verdwenen. Daarentegen is in stede van eenheid van houtsoort (als bij C 12) eene afwisseling gekomen door de invoeging van paneelen uit rood Ambonsch hout. Aan de kap is bijzondere moeite besteed; zij is hooger en rijker geprofileerd dan bij C 12.

C 15. Secretaire met glazen deuren, geheel Hollandsch maar van djatihout; de inlandsche hand verradt zich aan de sleutelplaat, vergelijk D 29.

C 14. Linnenkast, geheel Hollandsch.

C 16. Kist met hingsels, openslaand deksel en schuifbladen. Tot ons leedwezen hadden wij geene behoorlijke photo bij de hand van eene kist zonder laden en in diepte overeenkomend met dit nummer. Echter is ook deze kist C 16 eene scheepskist; het onderstel zit er niet aan vast en dient enkel om den inhoud te beveiligen tegen vochtigheid.

C 17. Kist met hingsels op bijbehorend tafeltje met bolpooten. Ondiep en zonder laden. Denkelyk bestemd voor kostbare kleedingstukken.

C 19. Ronde stoel op zes bokkepooten, Europeesch model.

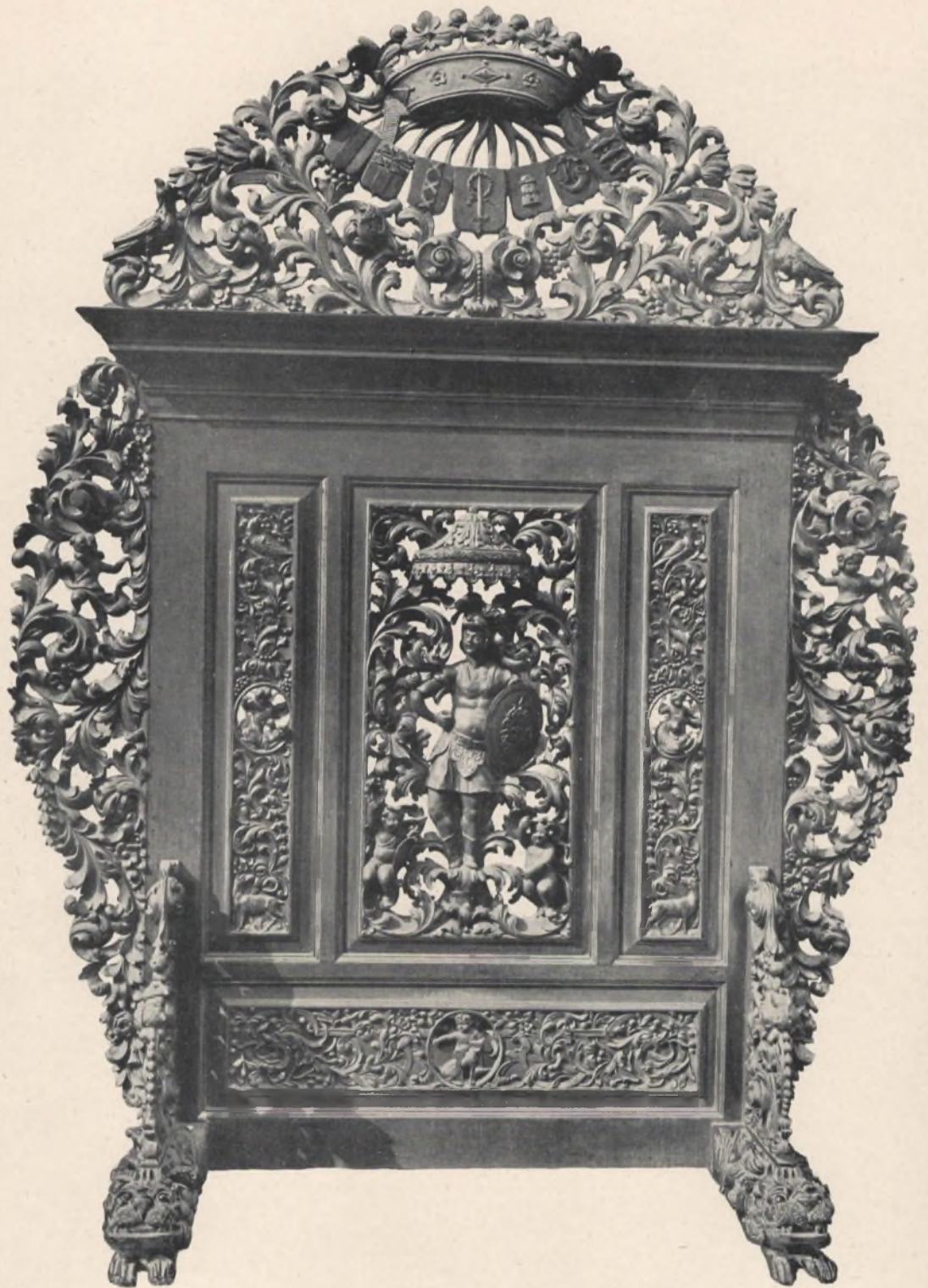
C 20. Europeesch model stoeltje met bokkepooten, geveerd met Chineesch rood lak en goud.

C 21. Bed van ebbenhout met gedeeltelijk gedraaide stijlen en snijwerk in denzelfden stijl als C 5. Klamboehaken van zilver in slangvorm. Dit waarschijnlijk unieke bed uit den Compagniestijd staat in de Compagnieskamer op het Museum. Het behoorde minstens een viertal kussens te hebben (§ 1183).

C 22. Vierkante houten wieg met gedraaide stijlen voor het dragen der klunboe. Het snijwerk geheel in Europeeschen stijl.

C 23. Houten schulsel, rood met goud, dragend een à jour uilgesneden kap, welke onder eene kroon de wapens ver-
toont van Balavia en de zes kamers der Compagnie. Het wapen van Balavia doet hier blijkbaar dienst als
Nederlandsch-Indisch wapen (§ 410). Vergelijk Heydt's afbeelding der raadzaal op het Kasteel (K 8) en § 294.
De figuur in het midden draagt het schild met Medusakop van Pallas Athene, heeft de borst van een man, het
gezicht van een apothekerleerling en de beenen van een Patagoniër. Wat zij voorstelt, is moeilijk te raden.

Memorie der Nouvelles
vande maand Augustus
des Jaars 1700.

Sapora Gedij 27 Julij
a'fhangen den 27 Aug.

De Reguar de Macaoe Nut den 17
g'lykdeet Gohor indin van Macassar
Comand. Gedrinde, vare Lier den 9.
Julij voort p'troeken was den 17 van
die re Maant aldaar de vassant
omme sig van omig' Gedrigtoden
W' s'fide ten Auctie g'konnen
Integadde d' d' andrien dago weder
vandaar p'troeken tot het voortsetten
zijner v'v'is reijde naar Macassar
voornelt.

In Samarang was ook den 11 de voort
Maant Julij p'ferevinder den vorluger
delij genaamt Madrie de dees portra
de Comand van Timor end de
Wil' reddende na Macao en
verwaart dan ook den 16 daer
aan p'troeken is.

Priangan

J 15 Eerste bladzij van de „Memorie der Nouvelles van de maand Augustus des jaars a°. 1700.” vermoedelijk is dit stuk, dat zich thans in particuliere handen bevindt, afkomstig uit het archief van Makassar. Het origineel heeft de grootte van een klein folio. Over dit door personeel van de Secretarie te Batavia gecompileerde en rondgezonden maandblaadje zie Priangan II bl. 516 en § 1454 van den tekst. Het heele blaadje is opgenomen onder onze Documenten.

J 17. Contract van pandelingschap, den 26 Januari 1706 voor notaris A. Deldijm opgemaakt, tusschen Pieter van Ambon, Mardijker, en Ds. Francois Valentijn. Valentijn was even te voren, den 18 Januari, uit Nederland teruggekomen en huurde op deze wijze een bediende, vermoedelijk iemand die hem al vroeger op Ambon bediend had. De familie van Valentijns vrouw woonde op Ambon en zal wel hebben geweten dat zij op komst was, zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat Pieter hun legemoet was gezonden. Over deze wijze van inhuren van bedienden zie § 837. Pieter heet „Mardijker” in de eigenlijke beteekenis van dien term, namelijk: vrijman. Men zie voorts onze Documenten.

De Silverschen in verleid godden
overleden met verlegde hied, staand
in de Sabandgar hied, tot de loorden
Waar in de hied van de hied van de hied
Londen, de hied van de hied van de hied
Waar op de hied van de hied van de hied
genuide hied ingoorden, alre overloofde

Waar op de hied van de hied van de hied
genuide hied ingoorden, alre overloofde

De hied van de hied van de hied van de hied
genuide hied ingoorden, alre overloofde

De hied van de hied van de hied van de hied
genuide hied ingoorden, alre overloofde

De hied van de hied van de hied van de hied
genuide hied ingoorden, alre overloofde

Wm Dampier
Rich: Corbett
The Lord
Richard J. M. Wood
Rich: Helshman
John Brown
William Price

J 18. Slot der acte van 31 Juli 1706, gepasseerd voor notaris C. Veenendael, betreffende den terugkeer van Kapitein William Dampier en zijn volk naar Europa en den eigendom van zekere goederen. Dampier was in Augustus 1703 met twee schepen uit Engeland vertrokken. Heeren XVIIen hadden toen dadelijk de Indische Regeering gewaarschuwd, dat hij wellicht van zins was om uit de Molukken specerijen uit te voeren, waarop den 19 Dec. 1704 besloten was, door eene flottille op hem te doen kruisen aan de kusten van Nieuw-Guinea en Nieuw-Holland. Dampier komt nu aan de kust van Peru (bij welke gelegenheid Alexander Selkirk op Juan Fernandez werd achtergelaten, zie § 1620) en vaart vandaar, na het verlies zijner eigen schepen, met eene veroverde Spaansche brigantijn, die hij de Sint George noemde, naar de Molukken. Einde 1705 bereikt hij Batjan, waar de Radja hem op aanstoking van den Hollandschen sergeant-posthouder gevangen neemt en drie dagen in het blok laat zitten. Zijne brigantijn wordt als onzeewaardig verkocht. Van Batjan wordt hij opgezonden naar Ternate, waar Dampier door den Gouverneur Pieter Roselaer zeer vriendelijk wordt bejegend, hetgeen hij met onbeschoftheid beantwoordt. Roselaer vaart nu met de Concordia, waarop behalve zijne echtgenoot ook Dampier was, naar Samarang, waar hij 20 Juli 1706 aankomt, juist den dag nadat onze Valentijn ook te Samarang was gekomen, zoodat deze den zeeman in dat kleine plaatsje moet hebben ontmoet, ofschoon hij er geene melding van maakt; toch weet hij te vertellen dat Dampier voor wel 50.000 Rds. zilver, meest ongemunt, aan boord van de Concordia had. Dampier komt nu met Roselaer den 26 Juli te Batavia met 25 man van zijn volk en twee Spaansche gevangenen. De twist tusschen de Engelschen was toen zoo hoog gerezen, dat de Regeering er zich mee bemoeide en twee harer leden aanwees om die zaken te onderzoeken. Vandaar onze acte van 31 Juli. Het slot was, dat Dampier op Zondag 8 Augustus met een Engelsch schip naar Europa vertrok, nadat de in ons stuk bedoelde kist met zilverwerk was geïnventariseerd en aan hem overgegeven; de waarde daarvan bleek zeer gering. Men zie het stuk onder onze Documenten.

Mr. Abraham Alesijn in Van Koop Scherrenen Dier Aere

ontouden ende hebben dat voor comparant de Anna van Bengald ...
vsklaard ge'manipeert ...
vsklaard ge'manipeert ...
vsklaard ge'manipeert ...
vsklaard ge'manipeert ...

Van Koop

A. B. M. M.

Handwritten signature at the bottom.

J 19. Origineele emancipatiebrief, aan de slavin Rosella van de Cust verleend den 12 October 1712 door de gecommilleerde Schepenen Jan Koeck en Mr. Abraham Alewijn, voorzien met hunne handteekeningen en zegels in rood lak benevens de handleekening van den Secretaris J. A. Crudop. Over Jan Koeck, zie Priangan I 27. Alewijn zal wel dezelfde zijn, die met Anthony Collé een Portugeesch-Nederlandsch woordenboekje samenstelde, dat in 1714 te Amsterdam werd gedrukt (§ 997). Crudop's zerk (hij stierf als raad Ordinair van Indië) ligt nog op Tanahabang; Valentijn bewoonde in 1706 een huis van hem op de Tijgersgracht. Het merkwaardigst van hem is zijne uitstooling uil de Regeering wegens melaalschheid.

1713
10de Janu:

Deuren Diaconij deser Stede Oelst

aan mij Maria mattheijz. gemaekt
aan D' meesters Dragers die het Lijck
van
de aarde gemaekt hebben, als volgt

- 1. Cong? Capite grootsteelen aan de parer 12. stu. 36.
- 1. kuyken pastij 2. —
- 6. kuyken a 3. stu. 18.
- 2. schotels groot 2. d^{de} klein fruchtadilly 1. 36.
- 3. —: gemaekt 2. d^{de} naamen loyden 2. 30.
- knabben garnaalen 24.
- 1. Zoutje d' Coloniën 24.
- Seldij Sala met olij. 2. d^{de} 12.
- 2. Coffin asperid 24.
- 4. Et. Hollands Botte a 14. stu. 1. 8.
- dirgelyke herhefingleden 1. —
- 5. piringe met kaws, 5. d^{de} gemaekt velt, 6. piringe
van 6. botte 1. 36.
- 7. Zoutje d' Coloniën
1/2 bottel olijven 1. —
- 2. groot broodje 1. 24.
- hokke van haakelingen 1. —
- 6. gras d' broodje 24.
- 1. glas rooswater 12.
- 16. Simalimoney 16.
- gemaekt piringe 12.
- 4. Et. wat Caffee a Cong? 1. 24.
- aan loick Cool en brandheit 12.
- 4. Silver Selenkonden 2. —
- 2. d^{de} moffe potte 2. d^{de} soltwater 2. d^{de} Lijpote 12. moffe
20. schotels, 1. lappet Lijpote 40. schotels, 40.
piringe 3. 24.
- voor alle goddane moffe 2. op passon, op het Lijckwater
en bouvoort lijfleden 8. —

Bate Den
1713

Tesamen 36. 30.
Gedane voldan
maria X mattheijz

J 20. Gequiteerde rekening van 18 Jan. 1713 wegens onkosten voor het begrafenismaal van Augustijn Hodde, schrijver op het fortje Jacatra. Zonderling doet ons de post van 3 Rds. 36 stuiver aan, waarmee de rekening begint, voor een Bengaalschen capater of os, inclusief de belasting ad 12 stuiver op het slachten. Op eene koksrekening van een begrafenismaal in 1732 wordt 25 Rds. gevonden voor een halfwassen beest en 14 Rds voor een schaap, op eene van 1736 voor twee halfwassen beesten 36 Rds. Ook het geringe bedrag voor „gedane moeijten“, waarin bovendien de lijkwaak en huishuur zijn begrepen, trekt de aandacht. Denkelyk kreeg het garnizoen van Jacatra een deel van den os. Uit andere papieren omtrent Augustijn Hodde blijkt, dat aan pijpen en tabak nog werd voldaan 1 Rd. 24 st.; een „hollandze rouwbant voor de luijlenant“ kostte 36 st., 5 Tonkinsche rouwbanden (denkelyk voor de soldaten achter de kist) 2 Rds. 44 st. Het was dus eene zeer eenvoudige begrafenis, en loch werd er 14 kan Fransche wijn, evenveel bier en ééne kan brandewijn opgedronken, samen 19 Rds. 18 st. De aanspreker kreeg 1 Rd. 24 st. Vergelyk § 1263.

C 24. De zoogenoemde „Schepenkast” in het Museum van het Bataviaasch Genootschap, versierd aan weerskanten met zwaar verguld snijwerk en dragend op de kap rechts het beeld der Waarheid (met een spiegel en eene slang, die zij wortelt) en links dat der Gerechtigheid, beide evenzoo verguld. Daartusschen in goud en kleuren veelvuldig wapenschilden. Kolonel Wagner te 's Gravenhage had de goedheid voor ons deze wapenafbeeldingen na te gaan. In het midden vlak onder de kroon staat het wapen van Mr. Reijnier Stapel, die sedert 12 Juni 1745 President van den Raad van Justitie te Batavia was. Rechts daaronder dat van Jacob van der Sleijden, sedert 2 Dec. 1746 Secretaris van dat College. Tusschen hen beide naar rechts van den lezer dat van Mr. Theodoor van Revershorst, lid van dien Raad, en naar die zelfde zijde aan het eind Mr. Johannes van Schevenhuijsen (en Henricus Jacobus van Suchtelen, die 20 Febr. 1748 Waterfiscaal werd. Aan de linkzij vinden wij (No. 3 van het eind af) Mr. Jacob Willem Bake en (No. 5) Mr. Jacob Pompe van Meerdervoort, die ulto Juni 1749 nog in den Raad van Justitie zat, maar 1 Sept. 1750 niet meer. De kast is dus gemaakt tusschen 20 Febr. 1748 (toen Van Suchtelen uit den Raad van Justitie trad) en 1 Sept. 1750 (toen Pompe geen lid meer was). Zij heeft niet aan Schepenen behoord doch aan den Raad van Justitie.

Den Bodeel van den overleden ^{Wijf}
 Catharina Peck, wed: van den Burger
 Jan Balck. Deet oan mij omdring
 wegen gedaant ~~Sind~~ en ~~Wacht~~
 medicamenten .als volgt

tot 21.

10.	Wijf - versch. een mijsl: diant om 2: maalen in gebruik	36
11	2: doffis pulula antani noctij	24
12	mijsl: als boven	36
14	1: 1/2: ouren . sal volaat. olijfijn lo- gr. ligenb.
^{d' flante}	
17	12: ouren Liniment panalici om wijden kants
In soeten L Liniment	1, 42:
3,
18	2: doffis pulula als boven	24
19	mijsl: als boven	36
22	8: doffis pulula preparatum om alledagen 2: maalen te gebruiken	1,
26	een Crotinum op den Lidde om op d' Lidde te gebruiken	1,
28	8: doffis pulula als boven	1,
3aug.	4: doffis pulula: Romack	24
9	12: ouren Liniment. als boven	3,
10	2: doffis pulula antani noctij	24
13	een Crotinum als boven	1,
14	6 ouren mijsl: Cadiacum om alle 2: maalen
van de gelnigken	2:
21:	een flesje met Liguor mineral	36
	verschikt. In 't geult beginnend datim als boven	
	1: ut ult. aug. 10 1/2 Liguor Tereb. aff. affe. of
decogtum Ursprant	9, 24.

Mab. Den 9: Maant 1722
 Ponne de 20: 24.
 Domingo Diego

J 21. Rekening dd. 9 Maart 1722 van Domingo Diogo aan een sterfboedel „wegens gedane curre en verstrechte medicamenten”. Vergelijk § 622 en 1514. Onze Domingo Diogo had een gelijknamigen vader, die anno 1699 Kapitein der Mardijkers was en eigenaar van het land Salemba. Domingo de zoon is in 1705 Mardijkersergeant; in 1710 ontmoeten wij hem als vrij chirurgijn, d.w.z. chirurgijn buiten 's Comps. dienst. Den 8 Oct. 1737 werd hij benoemd tot doodgraver van het kerkhof der Buitenkerk, een goed baantje, dat bovendien aan zijne homicide carrière hare bekroning gaf. Hij werd als zoodanig begraven op 21 Juli 1740.

confiscatie der Schepen en de overige Lading van Soda
in de Rijk als Haars Agtbaarcheden Sillen
Gedijnen W. B. R. 1711

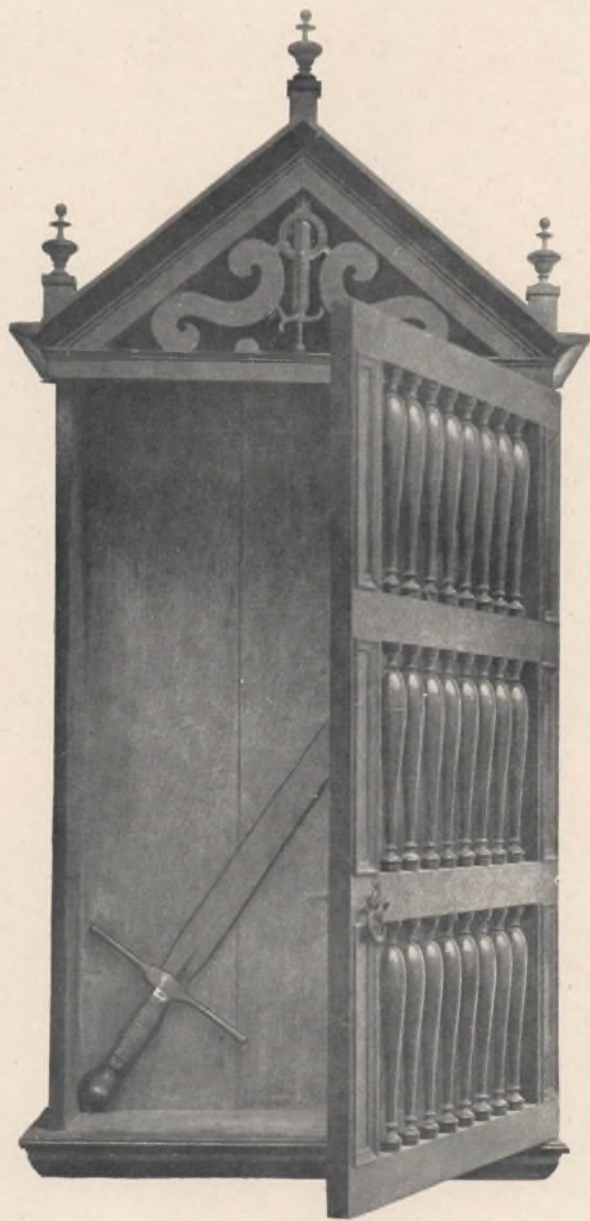
Quo facto, 1711:

Jacob Roggeveen
Jan Roffen
W. B. R.
G. P. Amman
Roelof Hedendaag

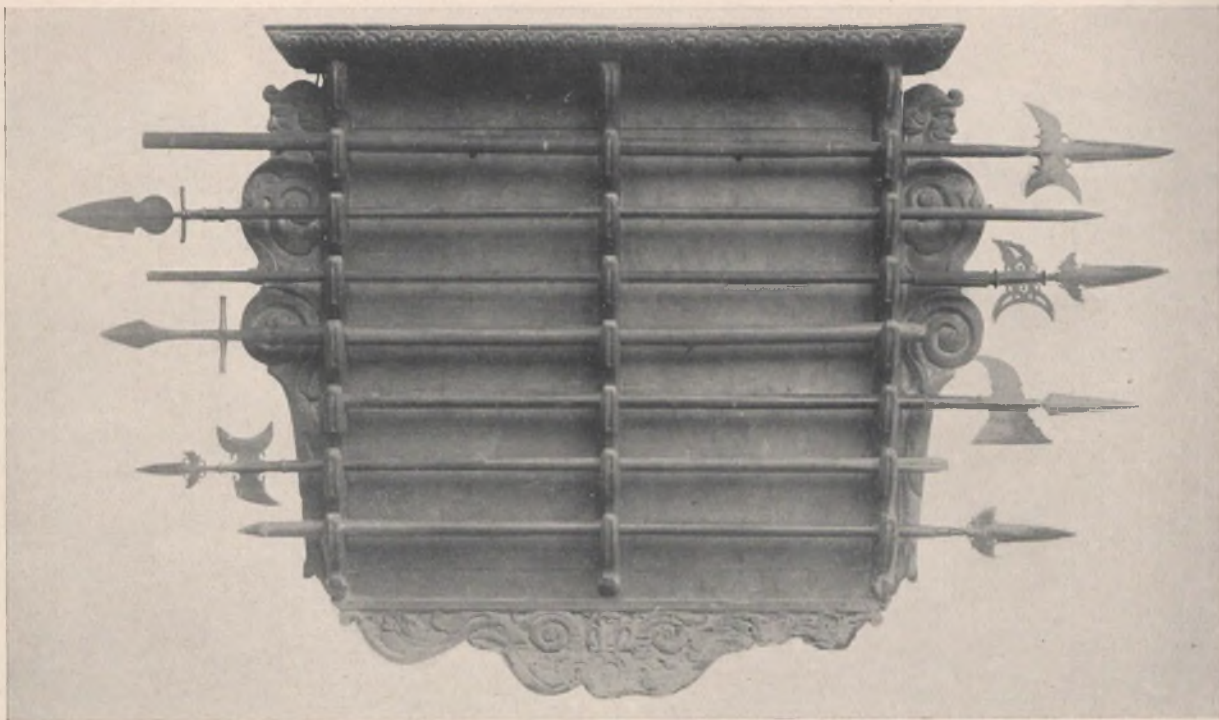
J 22. Slot van het rekest van Mr. Jacob Roggeveen, Jan Kosler, C. Bouman en R. Rosendaal aan de Indische Regeering dd. 16 October 1722. De photo is vrij wal kleiner dan het origineel. Vermoedelijk is dit laatste geheel in Roggeveen's eigen hand. Het toont (zie onze Documenten hierachter) weinig begrip van het handelssysteem der Compagnie. De in den aanvang van het stuk geuite bewering, dat er verschil bestaat tusschen het geval van Schouten, die Batavia vrijwillig aandeed, en dat van Roggeveen, die er heenging wegens de zwakte zijner bemanning, is zonderling; immers wanneer zijn volk gezond was gebleven, had hij Batavia loch ook moeten aandoen om zijn schip te victualieeren voor de terugreis. En wanneer Roggeveen van de omstandigheid, dat de Regeering hem behulpzaam is geweest om naar Batavia op te komen, gebruik maakt om te beweren dat zij hem daar gaarne zag, dan verliest hij uit het oog, dat hij zonder die hulp Batavia niet zou hebben kunnen bereiken, dat die assistentie volstrekt noodig was en geen afbreuk deed aan 's Comps. recht om zijne schepen aan te slaan. Ook de vergelijking met de houding der Westindische Compagnie tegenover Oostinjevaarders raakt kant noch wal: de kust van Guinee lag op den weg naar de Oost en het was natuurlijk dat Oostinjevaarders haar aandeden, maar Batavia lag heelemaal niet binnen het vaarwater der Westindische schepen. Even weinig beduidt het betoog, dat de schepen geene lading voerden. Zij konden immers wel als verkenners zijn uitgezonden, en wanneer de Indische Regeering een antecedent schiep door ze vrij te laten, dan zou het moeilijk zijn daarop terug te komen, wanneer langs dezelfde route schepen met handelsartikelen volgden. Het is inderdaad verbazingwekkend, op welke losse gronden deze groote en kostbare expeditie, met het voorbeeld van Schouten voor oogen, georganiseerd was, en dit nog wel door een jurist, die jaren lang te Batavia had gewoond en volkomen bekend moest zijn met het Indische monopoliesysteem. En die dan ondanks alles met dergelijke praatjes als in dit rekest zijne schepen denk terug te krijgen! Welk een warhoofd!

D 1. Steenen leeuw, rechtop zittend op de achterpoolen, de kop zijwaarts en brullend, met de voorpoolen een schild vasthoudend, waarop het wapen van Batavia. Dit zeer fraaie beeld, staande in het Herlogspark, zal misschien afkomstig zijn van de gerechtsplaats van Schepenen. Mogelijk stond het vroeger achter het Stadhuis. Naar den slijl te oordeelen (vooral de onredelijke welving van het wapenschild en het fladderen der linten aan den krans) daterend uit de tweede helft der 18e eeuw. Jammer dat het beeld dik onder de wilkalk zit. Over de beteekenis van den Nederlandschen leeuw achter het wapen van Batavia zie § 69 en 410 noot en 1467 noot; vergelijk photo G 3 en H 8.

D 2. Zwaard van den gerechte in antiek kastje; berustend in het Museum van het Bataviaasch Genootschap. De zeer fraaie deurspijlljes van dit kastje, uit glimmend zwart hout gedraaid, vormen eene tegenstelling tot het goedkoope bovenstuk met afbeelding van het wapen der stad en moderne knoppen. Dit goedkoope bovenstuk hoort evenmin bij het oude kastje als de planken van gemeen hout met opschrift in Gothisch karakter, die aan het kastje gespijkerd zijn en welke wij voor ons doel hebben laten verwijderen. Vermoedelijk is deze verknoeiing te danken aan een voormalig bestuurslid van het Genootschap, door wiens al te grooten ijver het Museum verrijkt is geworden met allerlei onechte prullen, die na zijn dood grootendeels daaruit zijn verwijderd. Of dit kastje met zwaard nu gehangen heeft in de raadkamer van Schepenen dan wel in die van den Raad van Justitie, is niet uit te maken. Er is nog een tweede zwaard in het Museum in een minder fraai kastje. Uit de Resolutiën van Schepenen blijkt, dat zij geregeld per maand een halven Rijksd. betaalden voor het „schoonhouden van 't zwaard der Justitie", hetwelk in een kastje zonder sleutel in hunne vergaderzaal hing. Men zou kunnen onderstellen, dat dit enkel een staatswapen was, temeer omdat wij een testament van een Bataviaschen beul hebben gevonden, die er een eigen zwaard op nahield. Bovendien was er maar één beul, die legelijk voor de Compagnie en de stad werkte, zoodat er geen twee zwaarden noodig waren. Niettemin, het koperdraad, waarmee de greep van het zwaard onzer photo is omwoeld, means business.

D 3. Oud wapenrek van gesneden hout (Museum Balaviaasch Genootschap), waarop een zestal hellebaarden en pieken liggen. De derde hellebaard van boven af heeft een ijzeren steel en zal afkomstig zijn van een der hellebardiers van den Gouverneur-Generaal, zie § 321.

D 4. Tamboerssabel, het gevel met zilver versierd. Op de kling staat gegraveerd: Tambour. Daaronder de afbeelding van een militair en daaronder A (d.i. Amsterdam), het monogram der Compagnie en het jaartal 1773. Meer chique dan solied. Particulier eigendom.

D 5. Kleine vijzel van brons, staande in de Compagnieskamer op het Museum. Randschrift: Amor vincit omnia Ao. 1644 (ontleend aan Virgilius: Omnia vincit amor). Daarbeneden een band, vertoonend bladwerk enz. benevens een schild met het monogram der Compagnie. De teekening heeft door geregeld poetsen veel geleden. Het Batav. Genootschap bezit nog een tweeden veel grooteren vijzel van de kamer Amsterdam met het opschrift: Societatis Indicae Orientalis anno 1648. Mogelijk is deze afkomstig van het Laboratorium op het Kasteel.

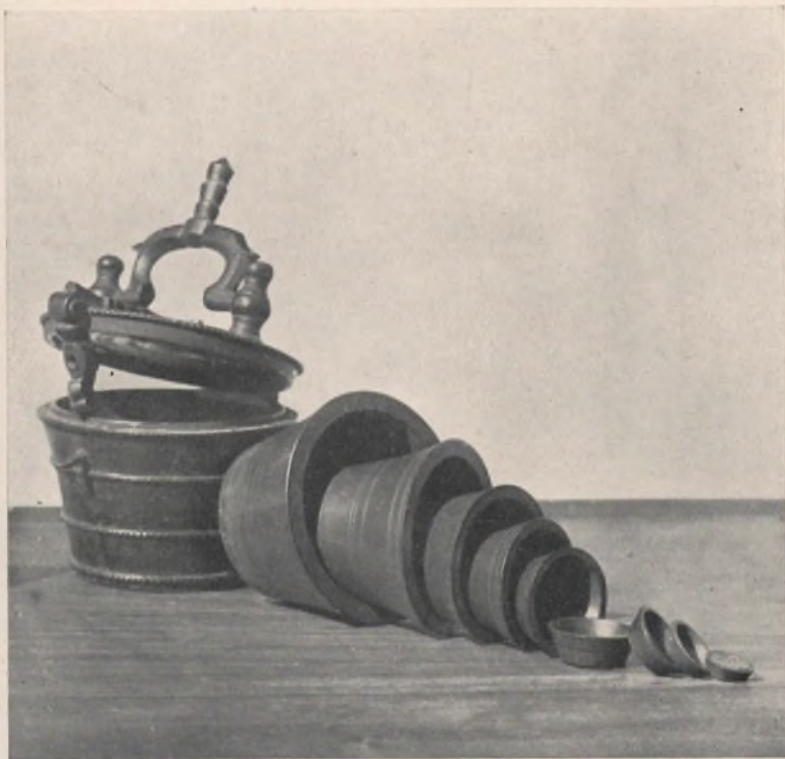
D 7. Rood koperen maat met opschrift: „Stads halfe gantlingh of slaaper, gemaakt door den stads Yk-meester Abraham Crena 1709 R 4". Verder het stadswapen en eene roset. Abraham Crena komt in eene acte van 1701 voor als burger baas horlogemaker. Wat de letters R 4 beduiden, is ons evenmin bekend als de beteekenis van dergelijke letters op D 8 en D 9.

D 6. Gaper (van hout,) denkelijk afkomstig van de Compagnies- en Stadsapothek (§ 621). Op zichzelf is deze gaper niet veel bijzonders. Men kan hem in Hollandsche steden nog wel in den gevel vinden. Het curieuse is, dat hij ook te Batavia werd aangetroffen, even goed als uithangborden.

D 9. Rood koperen maat voor dakpannen met opschrift: „Correkte Holle-Maat Van Stad dekpanne-Vorm, Anno 1706”. Daaronder M 4 en het wapen der stad met eene rosel.

D 10. Een „nest” geelkoperen stadsgewichten. Tot het meubilair der Schepenkamer behoorden eene heele en eene halve roedemaal benevens eene kisl, waarin de slapers der maten en gewichten. Men had ponds-, kali-, reaal- en markgewichten, die in 1739 alle door Schepenen zijn bijgemaakt, evenals het broodgewicht D 8. Een „nest” als het hier vertoonde bevatte een en hetzelfde gewicht (bijn. het kali-gewicht) en zijne veelvoud en onderdeelen, elk in den vorm van een in het andere passend kommetje.

D 8. Gewichtje van geel koper in den vorm eener schijf, waarop: „Stads Slaper tol Een Broodgewicht weegt Elf Onzen En Een water Loot $1\frac{1}{2}$ Ons ter Ordre van den Edl. Heer President ELIAS DE HAEZE, En verdere Eerw. Hn. Scheepenen geconfronteert door de Hn. ABRAHAM VAN DYK vice President En JOHANNES BERNHARDUS RUYSS Scheepenen in 't zelve Eerw. Collegie gemaakt door den stads Ykmeester HENDRIK VAN DER CRAP 1739 F. 7”. Daaronder zeer klein het wapen van Batavia. Volgens bepaling van 1669 moest een wittenbrood van 2 sl. wegen 11 ons. Het hier vermelde „waterlood” zal een loeslag wezen op het zuivere bakkersgewicht. In 1695 blijkt dit waterlood nog een apart gewichtje te zijn van 3 lood dus $1\frac{1}{2}$ ons. In 1764 spreken Schepenen van „een broodbakkersgewicht, gereguleerd op den Nederlandschen voet, wegende hetzelfde $\frac{11}{16}$ w en met zijn waterlood $\frac{25}{32}$ w Nederlands”. Dit gold loen te Batavia. In het eerste deel der Verhandel. van het Bal. Gen. leest men evenzoo: „Het broodgewicht (te Batavia) $\frac{11}{16}$ w met het waterlood $\frac{25}{32}$ w trois”; dus ook hierbij wordt het waterlood berekend op $1\frac{1}{2}$ ons. In 1830 is het officieele broodgewicht 14 ons.

D. II. Houten model der nieuwe Hollandsche kerk aan het Stadhuisplein (Museum Bat. Genootschap); zie § 549. Aangezien het onverklaarbaar is hoe een dergelijk model met bijbehorende tafel bewaard zou kunnen zijn gebleven, vermoeden wij dat dit model opzettelĳk voor het Museum is vervaardigd geworden, uitgaande van de drie teekeningen der kerk bij Heydl, waaronder eene doorsnede en een grondplan. Zoo bevatte het Museum vroeger ook eene guillotine (zie § 537), waarmee het onmogelijk geweest zou zijn iemands hoofd af te hakken. Behalve op onze photo is de kerk zichtbaar op Heydl's plaat van het Stadhuisplein en bij Rach (gezicht van uit de Kali Besar, in *Verhand. Bat. Gen. deel I*; evenzoo op het titelblad der *Brieven des Herrn von Wurmb, Gotha 1794*). Wij geven dit plaatje naar het houten model, omdat het aldus sprekender is dan de leelijke plaat van Heydl.

D 12. Zilveren doopbekken, thans te Menado, vroeger behoord hebbend aan de Kasteelskerk te Batavia (§ 278; 555). De herkomst van dit pronkstuk staat volkomen vast, omdat het gewicht van dezen schotel, 2.62 Kilo, overeenstemt met het gewicht in realen zwaarte, waarmee hij in de jaarverslagen der kerkmiddelen van de Hollandsche gemeente te Batavia voorkomt. Deze jaarverslagen slaan geïnseerd in de Resolutiën van G.-G. en Raden. Zooals men ziet, bestaat de versiering in een gedreven midden-medaillon, voorstellend de bijbelplaats Matth. III, 15—17, en zes medaillons aan den rand, welke respectievelijk voorstellen (van boven af rechtsom) de plaatsen Matth. XVII, 1 e.v.; Handel. VIII, 38; Matth. IV, 1 e.v.; Handel. II, 1 e.v.; X, 1; Joh. IV, 7. Over de kunstwaarde zullen wij te minder oordeelen, omdat het twijfelachtig is of deze schotel te Batavia kan zijn vervaardigd. Wij zijn echter geneigd, deze vraag bevestigend te beantwoorden en wel omdat de rand rondom het middenmedaillon overeenkomt met dien rondom het wapen op oude Bataviasche grafsteenen (§ 1268.)

D 12a. Middenmedaillon van den schotel D 12. Wij geven dit afzonderlijk, om de overeenkomst te doen zien met het middenmedaillon van den schotel D 13.

D 13. Zilveren doopbekken, berustend bij de Buitenkerk te Batavia en aan die kerk geschonken in 1695. Op de achterzij staat: Ter Gedaghtenisse van Capilijn Antoni Adrians: Den 29 Sept. Ao 1695;" binnen deze inscriptie een wapen met krijgsattributen. Verder de letters I en N elk in een cirkeltje (het meestermerk van den zilversmid) benevens de stadskeur (het wapen van Batavia in een cirkeltje). Dit bekken komt voor in het jaarverslag dezer kerk anno 1697 als hebbende eene zwaarte van 102 Rds. Vermeld in § 563 en 975. Zooals bij D 12a werd opgemerkt, is het middenmedaillon eene nabootsing van dat op den schotel D 12. De randversiering is eene combinatie van oostersch (vruchten en twijgen, geheel overeenkomend met oostersch goudsmidswerk dat ons van elders bekend is) en westersch (de engelljes). Het doet denken aan stukken, vermeld in notarieele papieren als: een zilveren schenkbord „met gedreve randen, custwerk" (d.i. werk van de Kust van Cormandel), of ook: „bataviaas werk" in legening tot „vaderlands werk". Blijkens het meestermerk was de zilversmid baas een Europeaan; hij kan echter hebben gewerkt met een Indischen of Voor-Indischen knecht.

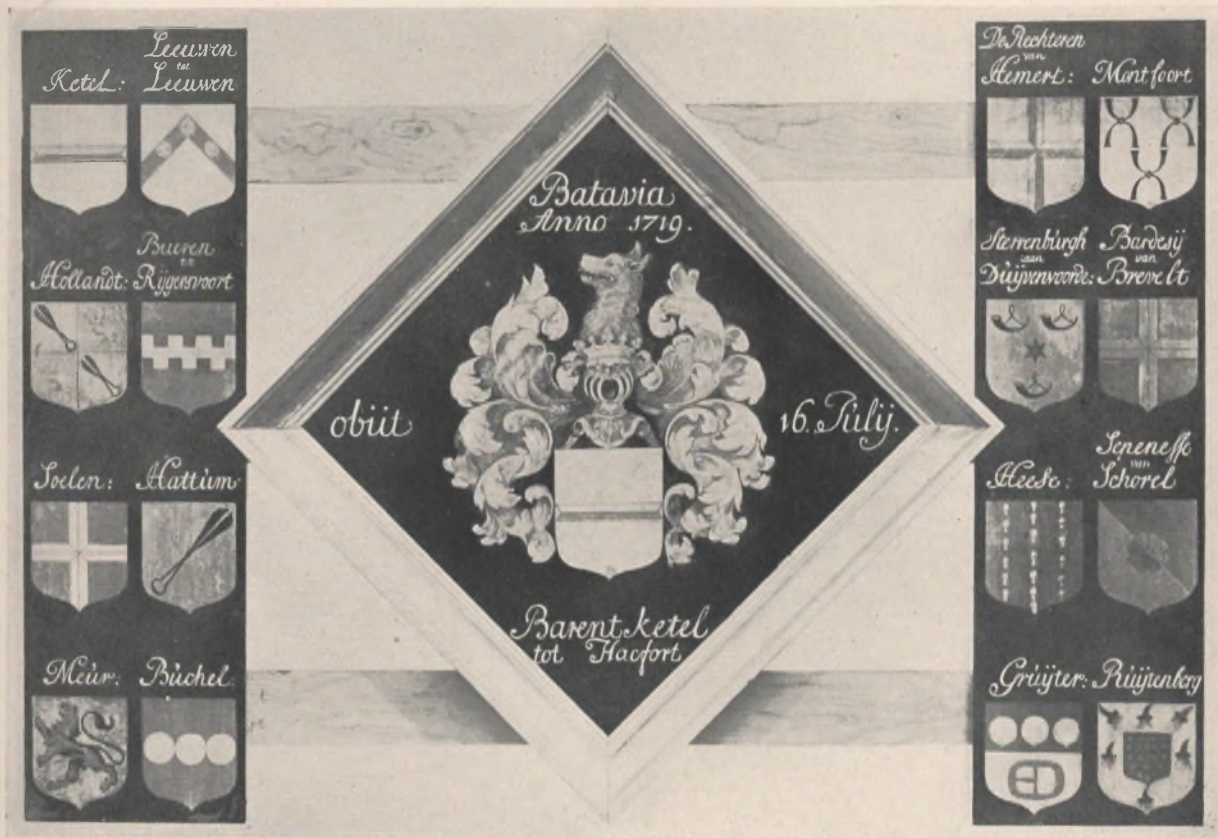
D 14. Massief zilveren voel, behoorend bij het sub D 13 vermelde doopbekken. Aanwezig in de Builenkerk. Langs den bovenrand staat: „Ter gedagtenis van den Inlansen Burger Thomas Anthonis Perleslamenl An de Portugees Kerck Vermaack Batavia den 15 Februarij Anno 1733 Weegt Reaal 755 9 stijvers". Vermeld § 975 en 563. Blijkens de rapporten der kerkmiddelen was de zilveren voel van het doopbekken der Builenkerk $757\frac{1}{8}$ Reaal, die der Binnenkerk $755\frac{3}{16}$ Reaal. Ons pronkstuk behoorde dus vroeger aan de Binnenkerk. Deze voetstukken waren vervaardigd door den Baas der Wapenkamer J. H. Winter en werden eerst in 1741 afgeleverd. Tol de Wapenkamer behoorde een zilversmid, die wel de wezenlijke maker zal zijn geweest.

D 15. Zilveren avondmaalschotel, berustend in de Willemskerk (er zijn daar vier zulke), in 1695 door Camphuijs geschonken aan de nog onvoltooide Portugeesche Buitenkerk (§ 563). Aan de voorzijde het wapen van dezen Landvoogd, voerend een zilversmidshamer; daaronder tusschen de afbeeldingen van Hoop en Geloof het opschrift: „Ter gedaghtenisse aan de nieuwe Kerk voor de Portugeesche ofte Inlandse gemeente vereert en gelegateert door Joannes Camphuijs gebooren tot Haerlem den 18 Julij 1634, sijnde sedert den 11 Januarij 1648 tot den 24 September 1691 geweest Gouver: Generael van Nederlands India is overleden tot Batavia den 18 Julij Anno 1695”. Daaronder (beneden een doodskop) 's mans grafschrift.

Mijn aertsche Camphuijs was vergaen
 mijn Tabernakel con naeuw staen
 dogh ick sagh op een vast gebouw
 dat eeuwich sijn en duuren souw
 een plaats door Jesus toegeseijl
 en in sijn vaders hujs bereijl
 wel zaligh is die mensch sijn lodt
 die heeft een Timmeringh bij Godt.

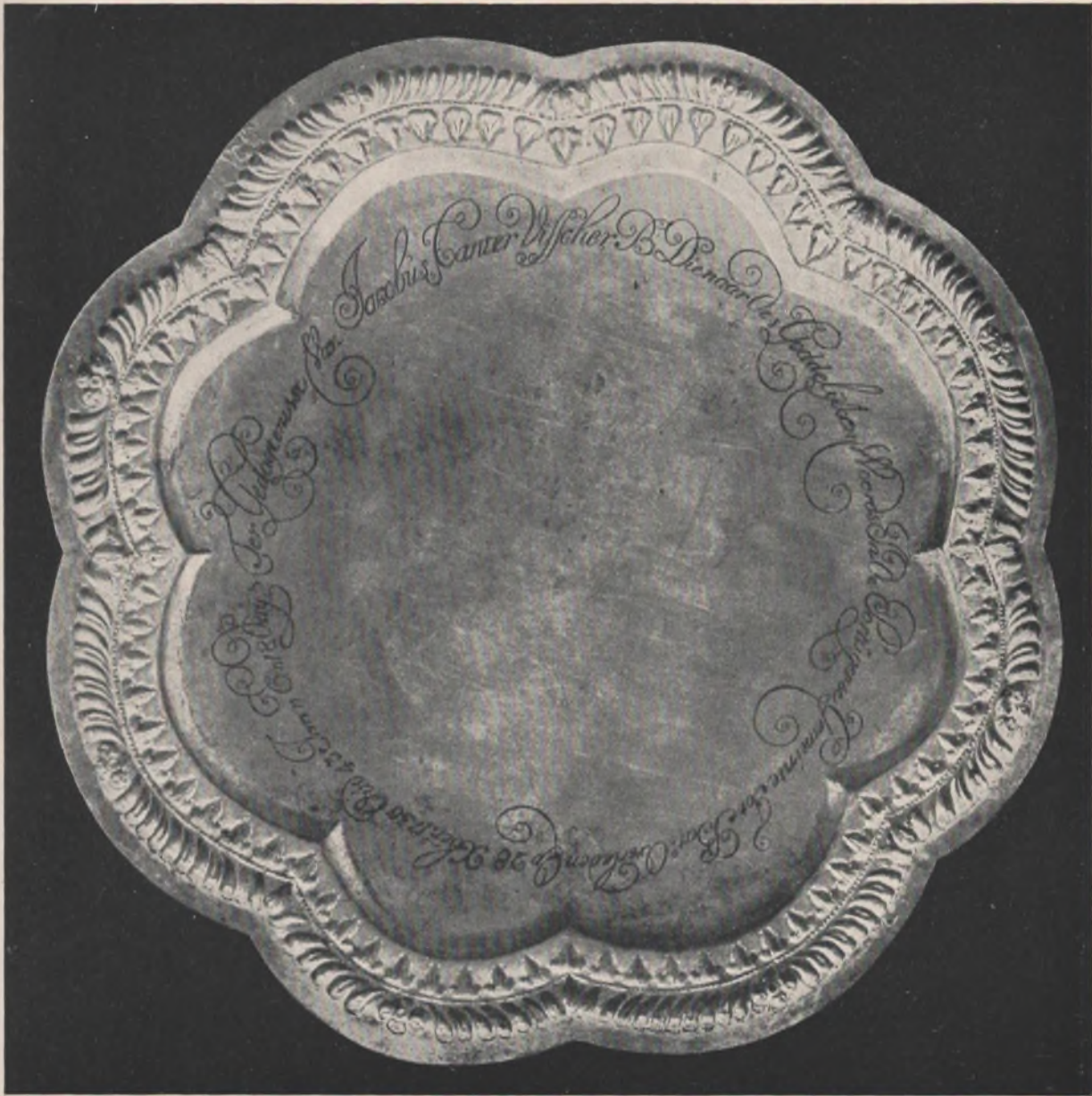
De merken zijn: eene W in een cirkeltje en G B in een ovaal; verder het stadswapen in een cirkeltje. Deze borden zijn dus niet door Camphuijs zelf vervaardigd. Behalve deze vier borden berusten in de Willemskerk ook de vier door Camphuijs gelijktijdig aan de Buitenkerk geschonken zilveren avondmaalbekers, met overeenkomstig wapen enz.

D 16. Wapenbord, aanwezig in de Buitenkerk, van Barend Ketel, gewezen Commandeur van Malabar, op het Buitenkerkhof begraven 17 Juli 1719. Op dwarsregels zijn aan weerskanten in twee groepen aangebracht zes tien kleine wapenborden. Van de verschillende in de Buitenkerk nog hangende wapens (§ 568) is dit wel het fraaiste, doch onze photograaf heeft heel wat moeten retoucheeren en bijleekenen om helderheid te brengen in zijn nog al erg onduidelijk cliché. De wapenborden zillen dik onder het vernis; de afbeeldingen zijn moeilijk te onderscheiden. Barend Ketel werd geboren te Reijgersvoort in het graafschap Buren. Trad in Compagnies dienst en werd in 1708, zijnde officier op de kust van Malabar, bevorderd tot Sergeant-Majoor te Batavia, dat is tot plaatselijk Commandant, casu quo Legercommandant. Het jaar daarna werd hij Commandeur van Malabar. In 1715 geraakte hij als zoodanig in oorlog met den Samorijn van Calicut, een oorlog, die niet enkel aan zijn willekeurig optreden was te wijten maar bovendien door hem zoo slecht werd gevoerd, dat de Regeering hem 10 Juli 1716 naar Batavia oponent, alwaar hij, in verband met het ontbreken van een Krijgsraad (§ 396), in 1718 door den Raad van Justitie werd vervolgd wegens lafheid en verraad. Den 12 Juli 1719 maakte hij een testament, waarbij de G.-G. Zwaardcroon tot universeel erfgenaam werd benoemd. Hij was niet alleen vrijgesproken, maar de Advocaat-Fiscaal was bovendien veroordeeld in de proceskosten en loen Ketel den 16 Juli van dat jaar overleed, werd hij 's avonds om zes uur op het Buitenkerkhof bijgezet met eene staatsie van een trompeller te paard, 24 ruiters uit het Kasteel, een bataillon voetvolk enz. De lijkist werd voorsafgegaan door „het wapen van den overledene” (denkelijk hetzelfde dat wij verloonen) en was „behangen met 8 wapenschilden”, wellicht evenzoo de door ons gereproduceerde. Dubois, in zijne Vies des Gouverneurs Généraux, oordeelt zeer ongunstig over Ketel. Wat zijn zonderling testament betreft, het kan wezen dat Zwaardcroon hierbij enkel als strooman optrad om het vermogen te beschermen tegen een nadeelig vonnis of ongunstige beschikking der Heeren in Holland. Zwaardcroon had ook op de kust van Malabar gediend en kan een oude vriend van Ketel zijn geweest.

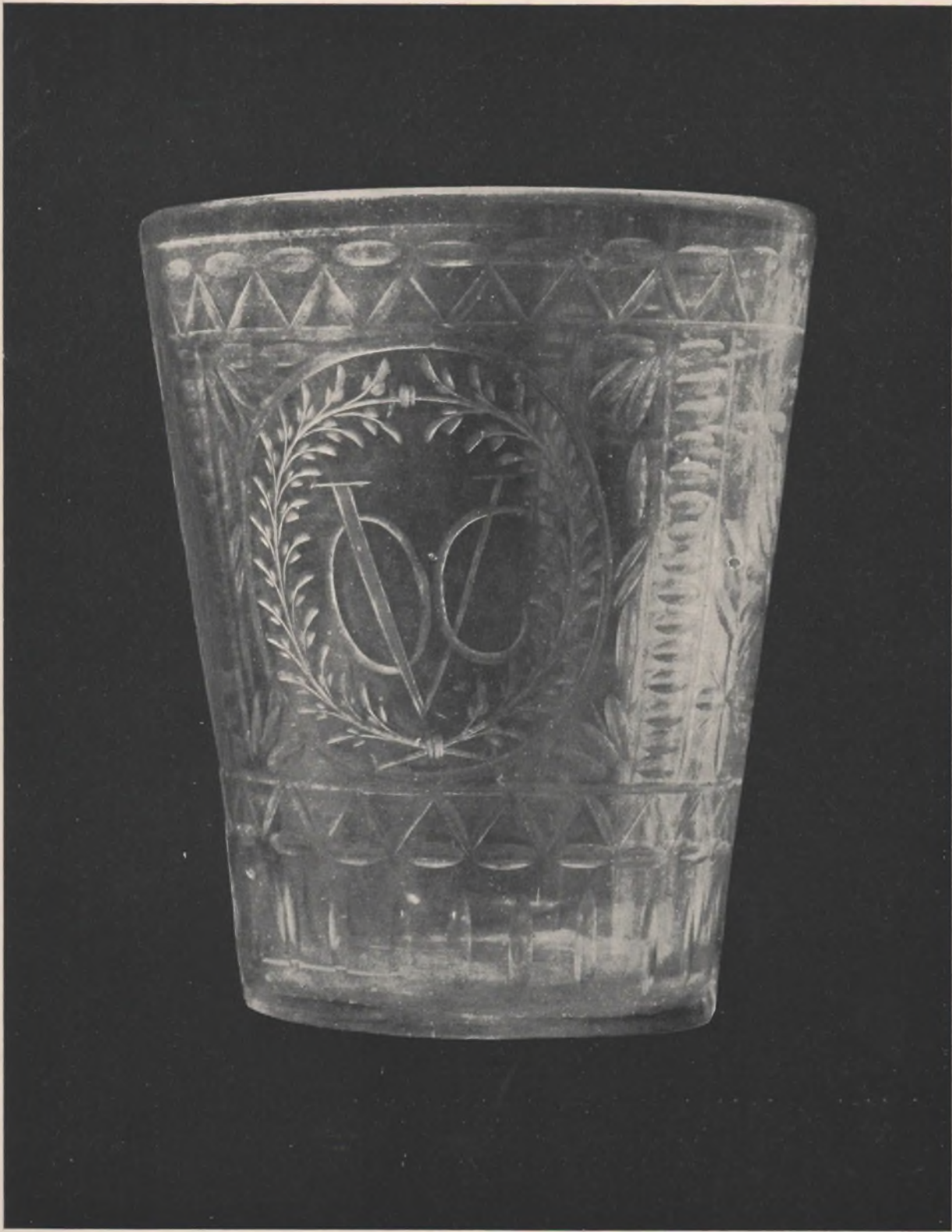
D 17. Wapenbord ter herinnering aan Mr. Jan Hendrik van Panhuijs (Museum Bat. Genootschap). Zoals men ziet, verschillt dit wapenbord ten zeerste van D 16, speciaal doordat het noch naam noch datum draagt, maar wel verschillende symbolische voorstellingen van den Dood, welke overbodig waren geweest, indien het voorwerp bestemd was om in de kerk te worden opgehangen. Het was ook niet daarvoor bestemd, maar verving 's mans portret en hing bij zijne familie te Batavia aan den wand. Dergelijke herinneringswapenborden komen in boedelbeschrijvingen herhaaldelijk voor (§ 1180). Het onze is vermoedelijk afkomstig uit den boedel van Mevrouw De Klerk, wier zuster Geertruida Catharina Westpalm de vrouw was van dezen Mr. Jan Hendrik van Panhuijs. Deze laatste in 1738 nog Onderkoopman buiten emplooi, was reeds in 1745 gerepatriëerd als gewezen Waterfiscaal, waartoe hij niet door de Indische Regeering was benoemd maar door Heeren Zeventienen. Mevrouw De Klerk verloor het gezin later zoodanig uit het oog, dat zij in haar testament van 1784 verklaart, niet te weten hoeveel kinderen hare zuster heeft. Echter legateerde zij haar 30.000 Rds. Een zoon dier zuster, Johan Michiel Panhuijs, overleed 18 Maart 1788 te Batavia als Opperkoopman en werd bijgezet in den kelder van De Klerk. Hij liet een fortuin na van f 95, dat in 1834 nog steeds bij de Weeskamer berustte. Wij noteeren, dat Mevrouw De Klerk en hare zuster de dochters waren van Geertruida Margaretha Goossens, wie ons „Boezemoffer' (H 20) van 1737 geldt.

D 18. Achterzijde van eene zilveren schenkping ter herinnering aan den Predikant Jacobus Canler Visscher, overleden te Balavia 28 December 1735. Over schenkping's spreken wij in § 1222, en over het gebruik om deze uil te deelen bij begrafenissen in § 1264, terwyl aan de hierbedoelde schenkping een afzonderlijk opstel is gewijd in het Tijdschrift van het Bat. Genootschap anno 1918.

D 19. Glazen bokaal met deksel. Aan de eene zijde het Nederlandsch wapen (de leeuwen hebben dubbele staarten), aan de andere het monogram der Compagnie. Randschrift: „De gezondheid van de Indische vrienden”. Vermeld in § 1225. Een paar jaar geleden berustte dit voorwerp te Cheribon.

D 20. Emmervormige glazen bokaal zonder voet, verloond het monogram der Compagnie in een krans.
Denkelijk voor bier bestemd. Vermeld in § 1226.

D 21. Houlsnijwerk, voorstellend den adelaar (zinnebeeld van den G.-G. van der Parra, zie photo K 22) in aangeschoten toestand bereiden door een Bacchusje, dragend een druiventros. Vermeld in § 1226. Dit aardige stuk berustte eenige jaren geleden in het huis van den heer P. A. de Nijs Bik op den heuvel van Tanahabang, welk huis vroeger eigendom is geweest van Van der Parra's neef en gunsteling D. J. Smith. De heele voorstelling geeft een schoon getuigenis der soberheid van leefwijze, waarvoor Van der Parra bekend stond. De vraag blijft, of Smith het ding voor zichzelf heeft laten maken. Het kon echter onmogelijk den Gouverneur-Generaal onbekend blijven, en daarom is hierbij moeilijk aan eene satirische bedoeling te denken. Eerder onderstellen wij, dat Van der Parra het in zijne eigen eetzaal had hangen of in een speelhuis, waar hij met zijne vrouwelingen samenkwam. Men vergelijkte K 30.

D 22. Zoogenaamd „Compagniesbord” van grof Chineesch porcelein, voerende in het midden het monogram der Compagnie binnen een cirkel; daaromheen Chineesche dier- en vruchtenafbeeldingen; de rand door dwarsbanden verdeeld in zes vakken, waarbinnen bloemen enz. Vermoedelijk zijn deze zeldzame borden of eerder schotels, afkomstig uit de keuken van het Gouvernement. Zij zijn te grof om op tafel te verschijnen, tenzij bij de hellebardiers of lijfdragonders dan wel op de pennisientafel. Op de exemplaren, welke wij hebben gezien, komt de uit de hand geteekende versiering steeds vrijwel overeen, zoodat men zou zeggen dat zij alle tegelijk in China besteld en vervaardigd zijn. Een pauw zooals op dit bord zagen wij op Chineesch aardewerk.

D 23. Bijbelknaap of „pulpitum“ met opengeslagen Statenbijbel. In Bataviasche boedels troffen wij (behalve bovengenoemde benamingen) ook de uitdrukking „een huijsbijbel met sijn voet“. Waaruit schijnt te volgen, dat deze „voet“ bij den foliant behoorde en diende om dezen eene vaste plaats in de huiskamer te geven. Ons exemplaar is te laag om den Bijbel te lezen als de knaap op den grond staat en te hoog om er bij te gaan zillen als die op de tafel is gezet.

D 24. Twee Chineesche tegeltjes uit de vensterbank van een huis op Rijswijk, dateerend van omstreeks 1800, uit de hand blauw op wit beschilderd met Chineesche poppetjes en huisjes, doende denken aan Delftsche tegels (§ 1116). Er waren in dat huis een dertigtal dezer tegeltjes, die echter alleen de twee hier afgebeelde voorstellingen te zien gaven. Echter kwam geen enkel tegeltje geheel overeen met een ander, zoodat duidelijk bleek, dat zij wel naar een model doch uit de vrije hand waren beschilderd. Het eene tegeltje heeft, evenals de Delftsche, een landschapje binnen een cirkel en in de hoeken quadrantjes, om het bij andere te doen aansluiten; het andere heeft die quadrantjes eveneens, maar hier ontbreekt de cirkel en vult de teekening het heele oppervlak behalve de hoeken.

D 25. Drie Chineesche tegeltjes uit een huis in de benedenstad Batavia, licht blauw op wit beschilderd met een landschapje bloemen, vogels. De eigenaar heeft deze in een djatihouten lijst gezet. Op deze tegeltjes vult de teekening het heele oppervlak; de hoekquadranten (zie sub D 24) ontbreken; de voorstelling der beide buitenste (men merke de kleine verschillen tusschen deze twee op) herinnert niet aan Delftsche tegels. De fraaie lichtblauwe kleur der teekening maakte het zeer lastig eene goede photo te krijgen.

D 26. Muurlampje voor olielicht, rustend in een „arm” van houtsnijwerk (§ 1200).

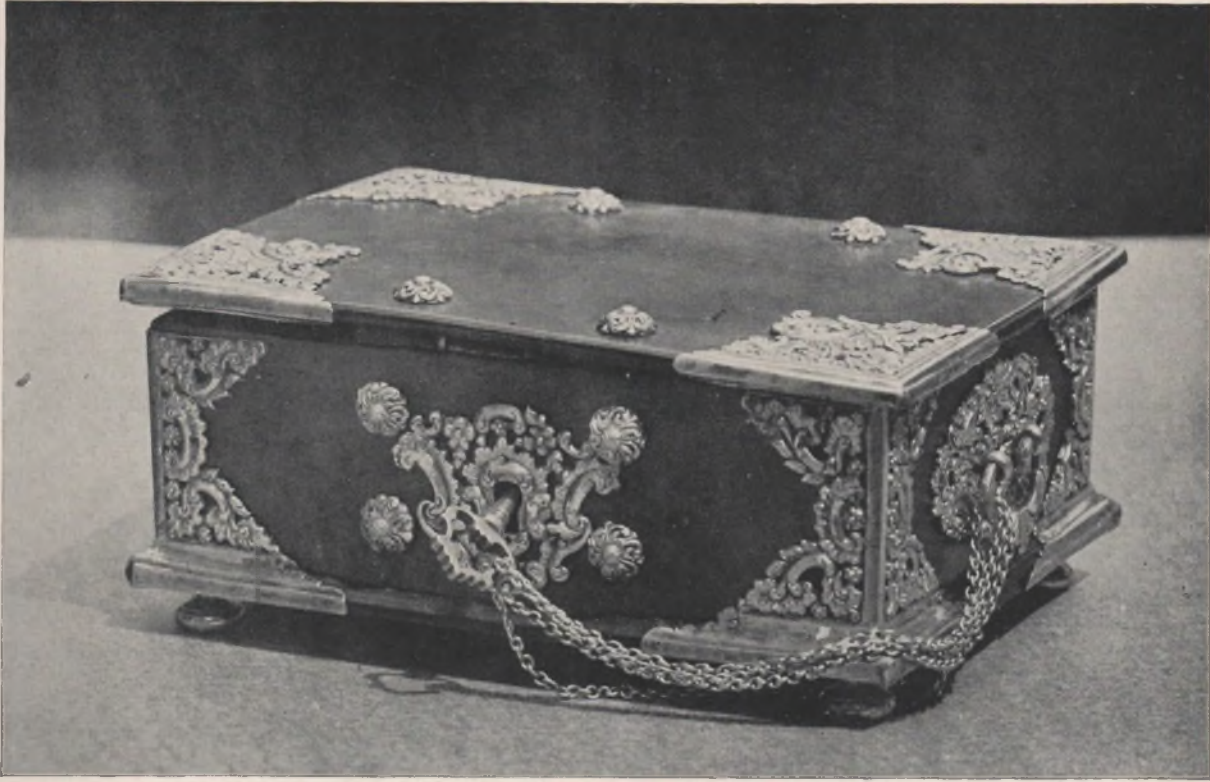
D 27. Hangblaker.

D 28. Astralielamp met haak en kellingen (§ 1201). Nog heden ten dage vindt men deze lampen hier en daar in gebruik; vergelijk photo B 1. Het „lampglas” rust soms op eene bajonetsluiting, die zonder veel moeite geschikt kan worden gemaakt voor het houden eener kaars.

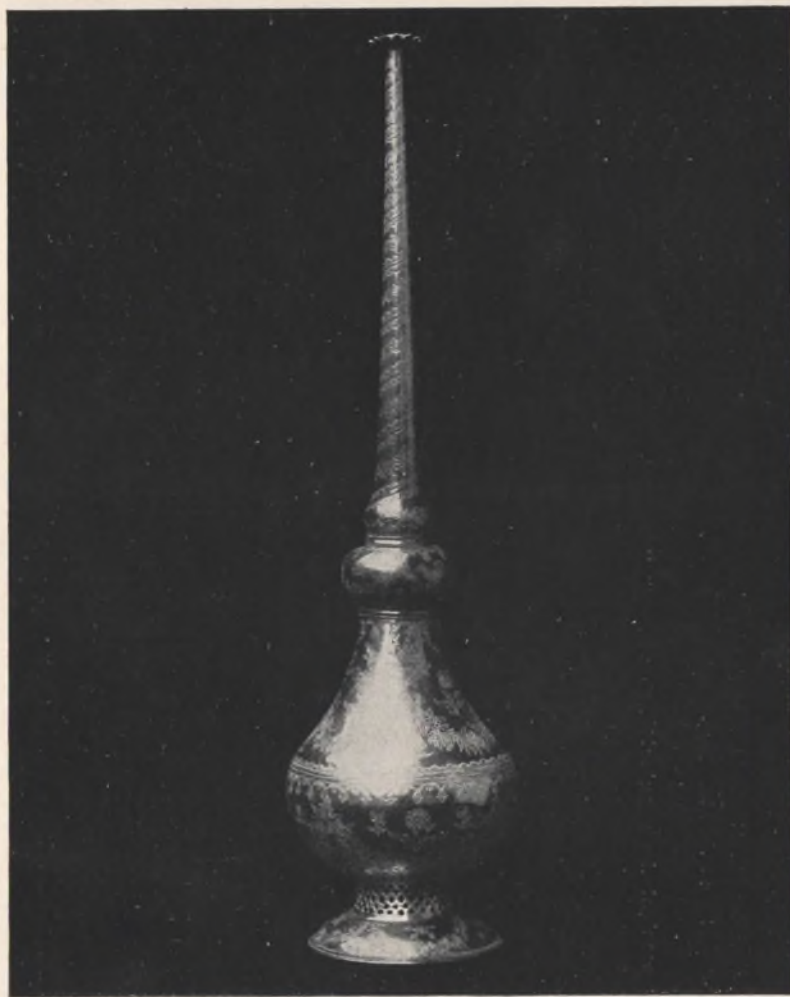
D 29. Kaarsstolp (§ 1202) op knaap in de Compagnieskamer op het Museum. De knaap is modern inlandsch fabrikaat; men vergelijke den waja ngkop aan den voet met het koperbeslag van het meubel C 15. Een dergelijke knaap op Heydl's plaat der woonzaal van „Valckenier” (K 7) is van „geslingerd” fatsoen.

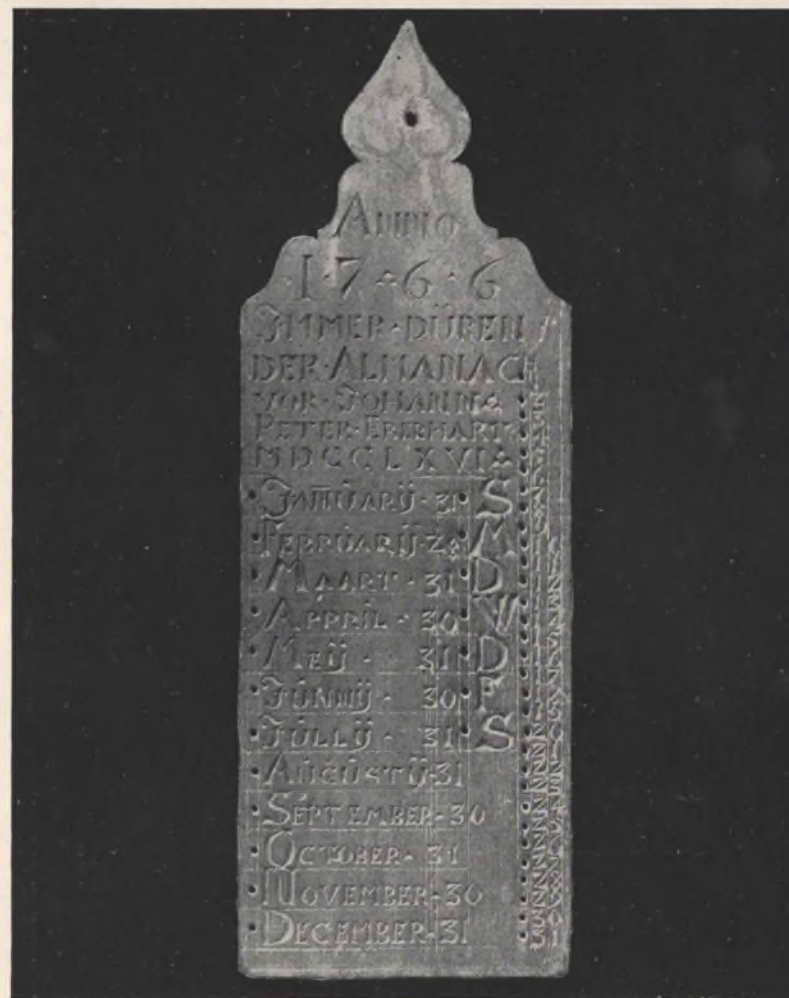
D 30. Sirihkistje van schildpad met zilverbeslag en zilveren sleuteltje aan dito kelling (§ 1241). In Bataviasche boedels heette dit kistje epo of pinangboesel, op de kust van Cormandel „arkienje”, waaronder men te Balavia een „schrijflaadje” verstond, d.i. een kistje voor schrijfgereedschap.

D 31. Klein zilveren kwispeldoortje (§ 1241 en 1190)

D 32. Gouden rozenwaterflacon (Museum). Er behoorde een schotelletje of piring bij te zijn, maar dit mankeert. In zilver komen deze voorwerpen veelvuldig voor in Bataviasche boedels van 1663 af, hetgeen voldoende bewijst, dat zij niet enkel bij huwelijken werden gebruikt (§ 1254), maar ook bij andere festiviteiten, zelfs bij het lijkmaal (zie de origineele rekening van 1713, nummer J 20, alwaar voor eene flesch rozenwater 12 stuiver is opgebracht). Vergelijk § 303. Men vindt deze soort flacons nog dikwijls te koop in Bombaytoko's.

D 33. Eeuwigdurende almanak, zijnde eene plank, waarin de namen der maanden zijn gesneden, met het aantal harer dagen, voorts de eerste letters der weekdays en de getallen 1 tot 31, elke naam, voorletter of getal begeleid met eene opening, waarin eene houten pen kan worden gestoken; door het geregeld verzetten dezer pennen houdt men datum, weekdag en maandnaam bij. Ons exemplaar, door een Duitscher gefrabeceerd, naar het heet op Ternate, berust in het Museum. Uit Bataviasche boedelbeschrijvingen blijkt niet enkel de aanwezigheid van zulke „almanakken“, maar ook van overeenkomstige bordjes om waschgoed te noteeren.

E 1. Portugeesche padrao, in 1198 opgedolven bij het leggen der fundeeringen van een pakhuis in de Prinsenstraat oostzij, op den hoek der Groenestraat (§ 1). Dit is iets meer noordelijk dan de daem van den „Coning“ van Jacatra, zooals deze in 1619 aan de overzij der kali was te zien. De steen stond bij de ontgraving rechtop in den grond en kan wel door eigen zwaarte daarin zijn weggezakt, nadat het opschrift beschadigd was. Het is eene kolom van natuursteen, die een volwassen man tot de borst reikt. Er valt nauwelijks aan te twijfelen, dat deze steenen kolom dezelfde is, die de Portugeezen anno 1522 oprichtten op een punt, dat destijds aan de riviermonding lag. Eerstens is de wereldbol met het kruis daarboven het oude symbool der wereldheerschappij. In Aziatische landen kan men dit enkel verwachten van Spaansche of Portugeesche zijde. Het kruis doelt hier wellicht op de verdeling der nieuwe wereld tusschen Spanje en Portugal door den Paus als Stedehouder Gods, anno 1494. Voorts had de kroon van Portugal voorschriften uitgevaardigd betreffende het oprichten van zulke padrao's (zie S. P. l'Honoré Naber's uitgave van P. de Marees p. XIV). Deze zuilen vormden een teeken van inbezitting, levens gedenksteen en zoo noodig grenspaal. Zij moesten zijn van steen en aan de eene zijde dragen het koninklijk wapenschild. Nu vindt men aan den eenen kant van onzen steen inderdaad een wapenschild met kroon, dat echter (misschien door onze Hollanders) weggebikt is, doch waarvan de omtrek zich duidelijk verloont. Verder moest aan de eene zijde in het Latijn staan de naam des Konings en die van den bevelvoerenden Kapitein, aan de andere zijde hetzelfde in het Portugeesch. Onze steen verloont een zeer beschadigd opschrift, dat om de gansche zuil heenloopt; men onderscheidt de letters P O R, die aan Portugal doen denken. Denkelyk zou men, als het opschrift leesbaar was, den naam moeten vinden van Koning Manoel, die in 1521 overleed en wiens dood misschien in 1522 nog niet in de Oost bekend was. Eindelijk moest volgens de voorschriften boven op den padrao een steenen kruis slaan, dat met lood was vastgehecht. Dit steenen kruis is op onzen padrao vervangen door den wereldbol onder het kruis, waarbij het kruis voorzichtigheidshalve een klaverblad is geworden. De Barros vertelt, dat de Koning van Soenda in 1522 aan Enrique Leme eene plaats liet aanwijzen naast de plaats Kalapa maar aan de rechterzij der kali, waar eene vesting zou worden gebouwd. Dit stemt overeen met het punt waar onze padrao is gevonden. Gelukkig dat de bouwmeester van het pakhuis in de Prinsenstraat zoo verstandig is geweest kennis te doen geven van zijne vondst, want toen men ons daarbij bracht, had niemand een idee wat dit voor vreemdsoortig ding was, zoodat er alle kans bestond dat men het zou wegdoen of stukslaan. Men vergelijkte voorts de vertaling der bij de oprichting van den padrao opgestelde acte, photo J 1 en het daarbij behoorend stuk onder onze Documenten.

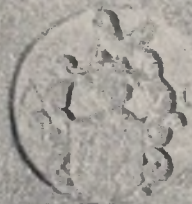

E 2. Vlakke steen, waarop en relief is uitgebeiteld een met drie lagen geschut bewapend zeilend schip, aan welks grooten mast eene vlag wappert, die den Nederlandschen leeuw schijnt te verloonen. Deze in het Museum berustende steen heel afkomstig van de Kasteels Waterpoort. Dat hij niet van de Waterpoort is maar veeleer van de Landpoort, toonden wij aan in § 269. Ook is op Rach's uitvoerige leekening van de Waterpoort (zie onze photo K 9) niets van dezen steen te bespeuren. Van de Landpoort bestaat geene afbeelding, behalve de leekening van Heydl K 2, waar de poort te klein is om den steen te kunnen aanduiden.

E 3. Groote vierkante steen, waarop en relief uitgebeiteld eene kroon en daaronder binnen een rand in barokstijl een opschrift ter eere van den G.-G. Durven met het jaartal 1730, welk jaartal eveneens wordt gevonden uit de optelling der hoofdletters in het opschrift wanneer men die berekent naar de Romeinsche waarde als getallen. Daar deze enorme steenklomp (die reeds in 1842 in de Buitenkerk stond, waar wij hem in 1895 vonden; thans bevindt hij zich in het Museum) zeker niet deel heeft uitgemaakt bijvb. van eene eerepoort, maar wel van een permanent werk van groot belang, hebben wij hem in verband gebracht met de verbouwing van het Generaal Gouvernement in 1729 en volgende jaren (§ 290 en 301 noot). Wij onderstellen dat hij toen in den achtergevel is gezet. Echter is op Heydl's plaat van dat deel van het Gouvernement niets van zulk een steen te bespeuren (K6).

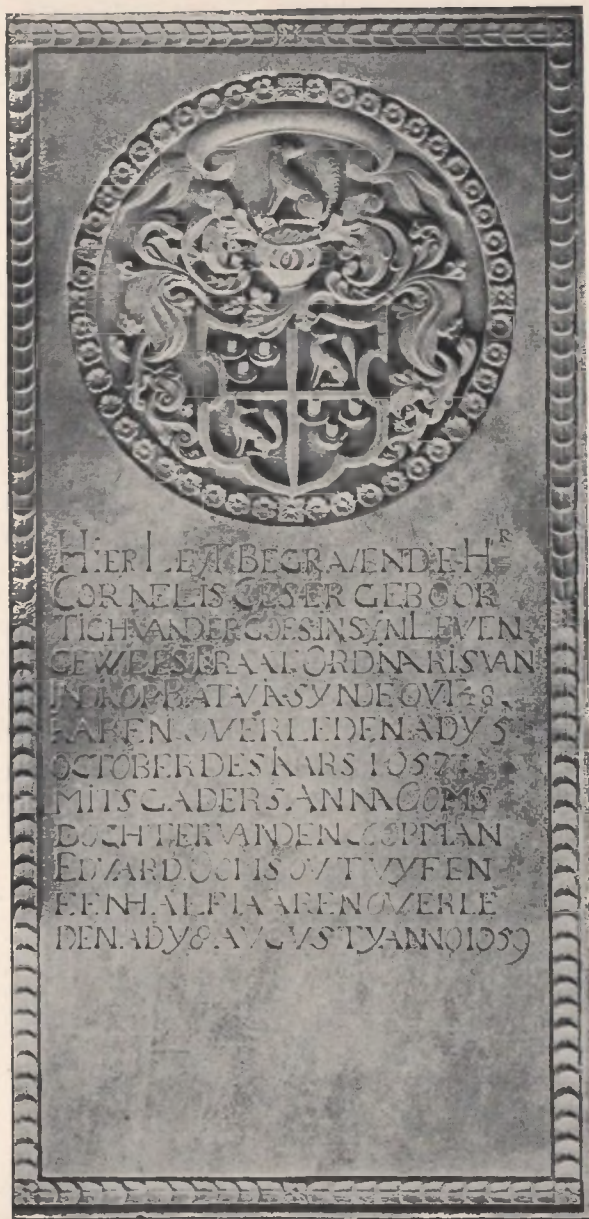
HIER LEYT SEGRAVEN VVFFROU
MARIA CAEN GEBOREN OPT
EYLANT SULOQY IN SAMA
HUYSVROUW VANDEN SECRETARIS
PIETER MESTDAGH GESTORVEN
DEN VIII SEPTEMBER A^O XVI XXXX

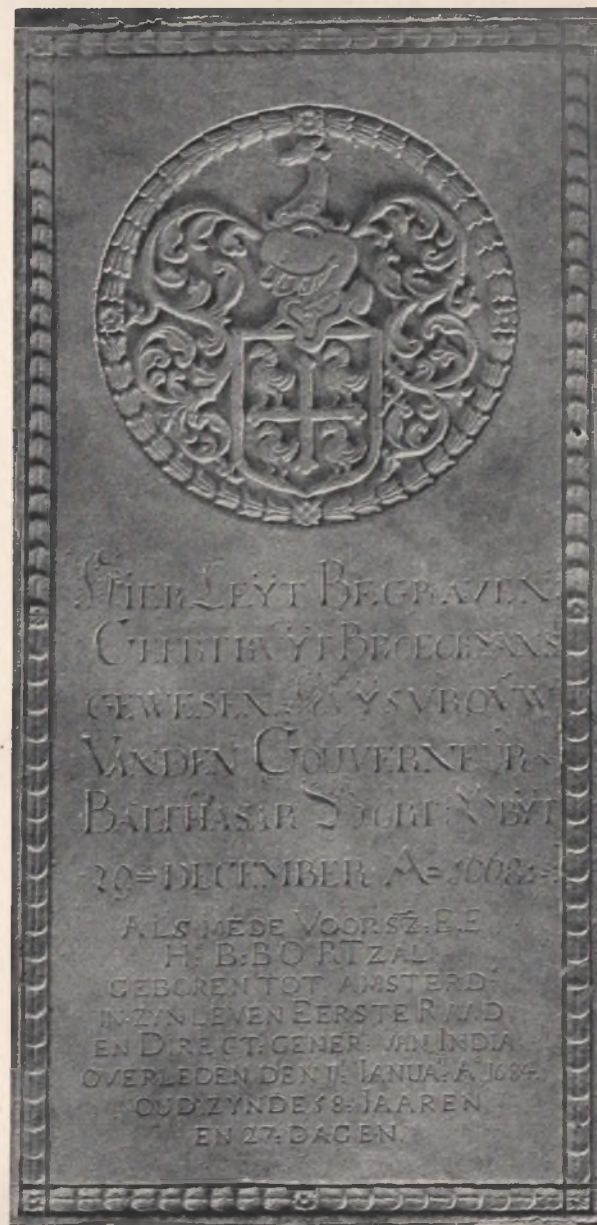
HIER ONDER RVST TILICHAEM VAN DHEER
ANTHONI CAEN IN SYN LEVEN ORDINA
RIS RAAT VAN NEDERLANDS INDIA DEN
AUGVSTI ANNO 1644 IN DEN HIER ONTSLA
IVFF IOHANNA GILLIS SERVIS HVVIS
VROUW VAN DE ER HEER ANTHONI CAEN
OVT SYNDE OMTRENT 30 JAREN IS OP
DEN 13 DECEMBER DES JAERS 1667
ODT VRVCHTICH IN DEN HIER
ONTSLAPEN ENDE ALHIER BEGRAVEN

IVFF SUSANNA CAENS HVYSVROUWE VAN
DEN HANLIPTEN CAP MAXMILIAEN BON
TAMM OP DEN 21 DECEMBER ANNO
1650 GESTORVEN EN TILICHAEM
ONDER TTE RVSTE IBERGAT

E 4. Grafsteen van Maria Caen, vrouw van den Secretaris der H. Regeering Pieter Mestdagh, overleden 8 Sept. 1640; van Antonij Caen, Raad Ordinair van Indië, overleden 11 Aug. 1648; van Johanna Gillis Servis, zijne weduwe, overleden 13 Dec. 1667; van Susanna Caens, vrouw van Kapitein Maximiliaan Bontemps, overleden 21 Dec. 1650. In het midden een wapen (waarop flauwelijk te onderscheiden een op de achterpoolen staand beest, vos of eekhoorn, en drie klaveren van drieën) benevens de letters A en C. Curieus is, dat het laatste woord van het opschrift GEBRAGT is gespeld: GEBERGAT. Onze afbeeldingen van Bataviasche grafsteenen zijn buitengewoon fraai uitgevallen, doordat voor den photograaf eene aparte stellage was vervaardigd, die hem in staat stelde recht van boven de steenen te photografeeren. Zij lagen destijds alle vlak op den grond; sedert zijn de steenen aan den ingang van de begraafplaats op Tanahabang recht op in een muur gemetseld, die alle illusie van begraving wegneemt. Over Antonij Caen of De Caen, door De Marre betiteld als den „dappren Kaan, gewoon te zegevieren“, zou heel wat te schrijven zijn. Reeds in 1615 komt hij te Jacatra voor als Assistent en de echtgenoot van Jannertien Gillis Ruijs, denkelijk dezelfde persoon, die op den steen zijne weduwe heet. Tijdens het beleg van Batavia in 1628 was hij Baljuw. Wij noteeren hier verder eene merkwaardige declaratie van onkosten, die Caen anno 1643 indiende als Raad Ordinair van Indië en gewezen Regeeringscommissaris over de Molukken, waarop o.a. de staatsiekleeren voorkomen, die hij in verband met zijne hooge waardigheid noodig had geacht te laten maken, en zelfs de uitgereikte fooien, zooals 6 realen aan een soldaat, „die liedekens van Wawanijs veroveringh gemaect heeft“. Het merkwaardige is niet de indiening dezer rekening, doch de eenvoud dier dagen, toen voor een Raad van Indië het aanschaffen van een nieuw pak eene zaak van belang was. De inventaris der nalatenschap zijner weduwe, welke nog voorhanden is, getuigt evenzoo van weinig rijkdom. Men ziet op den steen dat zij „juffrouw“ heette, vergelijk § 1293. Caen's begrafenis staat in het gedrukte Dagregister van 1648 bl. 135, en wel werd hij bijgezet in de Hollandsche kerk. Kapitein Bontemps was de eerste rouwdragende. Zijn schoonzoon Pieter Mestdagh van Amsterdam werd in den tijd van vijf jaar van klerk ter Secretarie bevorderd tot Secretaris der H. Regeering. Op denzelfden dag in 1637 dat hij met Maria Caen trouwde, huwde Bontemps, die van Breda was, met Susanna. De lezer vergelijke dezen steen met de beneden beschrevene.

E 5.

E 6.

E 5. Grafsteen met wapen van Cornelis Caesar, Raad Ordinair van Indië, overleden 5 Oct. 1657, en van Anna Ooms, overleden 8 Aug. 1659. Een overzicht van het leven en bedrijf van dezen voorlaatsten Gouverneur van Formosa vindt men in de voorireffelijke uitgave van Hamel's Journaal door B. Hoelink (Linschotenuitgave) bl. 121. Het huis van zijne weduwe Anna Regot werd in 1684 voor 4520 Rds door de Compagnie aangekocht om tot Armhuis te dienen (§ 576); het bestond uit een steenen gebouw en 18 dito petak's, waarvan 10 aan de Rhinocerosgracht en 8 aan de Stadsbinnengracht. Men merke op, dat het wapen door eene veel bekwaamere hand is bewerkt dan het opschrift, verder dat in dit laatste soms twee hoofdletters, die zich daarloe leenen gecombineerd worden tot één enkel letterteeken bijv. de I en A, de N en D, N en E, V en A, N en A, zoodat INDIA met drie karakters en eene stip wordt geschreven. Omtrent het beeldhouwwerk vergelijk men verder § 1268 e.v.

E 6. Grafsteen (met wapen) van Geertruijt Broeckmans, vrouw van Ballhasar Bort, overleden 29 Dec. 1668, en van Ballhasar Bort, overleden als Directeur-Generaal 2 Jan. 1648. Men merke op, dat de helm op den top een hengsel heeft en in den nek eene soort krop. De steenhouwer had blijkbaar geen begrip van zulk een ding. Ballhasar Bort was al vóór zijn 20e jaar Eerste klerk ter Generale Secretarie (zoo iets als Eerste Gouvernements Secretaris). Tweemaal ging hij als Regeeringscommissaris naar Atjeh en 13 jaar lang was hij Gouverneur van Malaka. Meer in het bijzonder is hij bekend, doordat hij driemaal, in 1662, 1663 en 1664 met eene vloot naar China is gezonden als Commandeur te Water en te Land, deels om Cozinga te bevechten, die Formosa had genomen, deels om te trachten den handel op China te erlangen. Men was te Batavia in den aanvang zoo zeker van het succes, dat hem bij de eerste expeditie in opdracht werd gegeven om te eischen dat China zijn ganschen overzeeschen handel zou bepalen tot onze (te heroveren) nederzetting op Formosa. Op deze expeditie is door Matthijs Cramer een gedicht vervaardigd (Borts Voyagie Naer de Kuste van China en Formosa), dat in 1670 te Amsterdam in druk is verschenen, in welken bundel ook een gedicht voorkomt, dat anno 1663 tijdens de tweede expeditie werd vervaardigd na de verovering van Amoy, Quemuij en Goulsoe door Christiaan Poleman. Ofschoon Cramer onzen man „den bliczem van de noort” noemt, was het resultaat van Bort's drie expedities nihil, ook omdat onze bondgenooten, de Tartarsche meesters van China, hem volkomen in de luren legden. Trouwens, de heele politiek was verkeerd. De Compagnie had zich, met terzijdestelling van grieven, met Cozinga moeten verbinden en hem in Amoy moeten steunen tegen de Tartaren, dan was zowel de handel aldaar verkregen als Formosa teruggegeven.

E 7. Grafsteen (met wapen) van Pieter Janse van Hoorn, overleden 17 Januari 1682 (met vers); verder van P. van Hoorn den jongen, oudsten zoon van den voorgaande, overleden 6 Nov. 1680, Catharina van Hoorn, jongste dochter van idem; overleden „na 21n May Ao 1683“; voorts van F. Tack „doolgebleven in Cartasoera“ 1686, en Sara Bessels, weduwe van Pieter Janse van Hoorn, overleden 12 Juli 1686. Over de verschillende onder dezen steen (die niet aan den ingang der begraafplaats op Tanahabang ligt, zooals de nummers 1 lot 6, maar in de lange rij evenwijdig aan den westermuur. § 1531 noot) begraven personen vergelijkte men Priangan I bl. 1 e.v. en 266 e.v. Men lette, behalve op de fouten van den man die de opschriften heeft gebikt, op de enorme onverschilligheid, waarmede dwars door het graf-schrift van den verdienstelijken Francois Tack de letters H. K. No. 26 zijn gebeiteld. Deze photo is buitengewoon goed gelukt. Op den steen zelven zijn de opschriften lang niet gemakkelijk te lezen.

E 8. Grafsteen met wapen van Jaques de Bollan van Luik, overleden 10 Febr. 1684, oud 71 jaar; verder van Henrietta van Happel, overleden 30 Juni 1689, en Johan Maurits van Happel, overleden 13 Juni 1690 (vader van evengenoemde), van Mr. Henric de Bollan, overl. 23 Sept. 1701, en Harman de Wilde, Raad Ordinaris van Indië en Veldoverste, overleden 14 Nov. 1707. Binnen het graf-schrift van De Wilde is diens wapen gebeiteld. Deze zerk aan den ingang der begraafplaats op Tanahabang vertoont eene andere bewerking dan de nummers E 1—7 en zal denkelijk geheel te Batavia zijn vervaardigd. Wij hebben den leeftijd van Jacques de Bollan genoteerd als voorbeeld van een lang verblijf te Batavia, waar hij zich al dertig jaar voor zijn dood verdienstelijk maakte (§ 244 en 689). Van Happel en Hendrik de Bollan waren beiden kennissen van Valentijn (over hen vergelijkte men Priangan I p. 213 e.v.) en onder De Wilde heeft Valentijn eene expeditie in Mid-den-Java meegemaakt als veldprediker.

E 7.

E 8.

E 9.

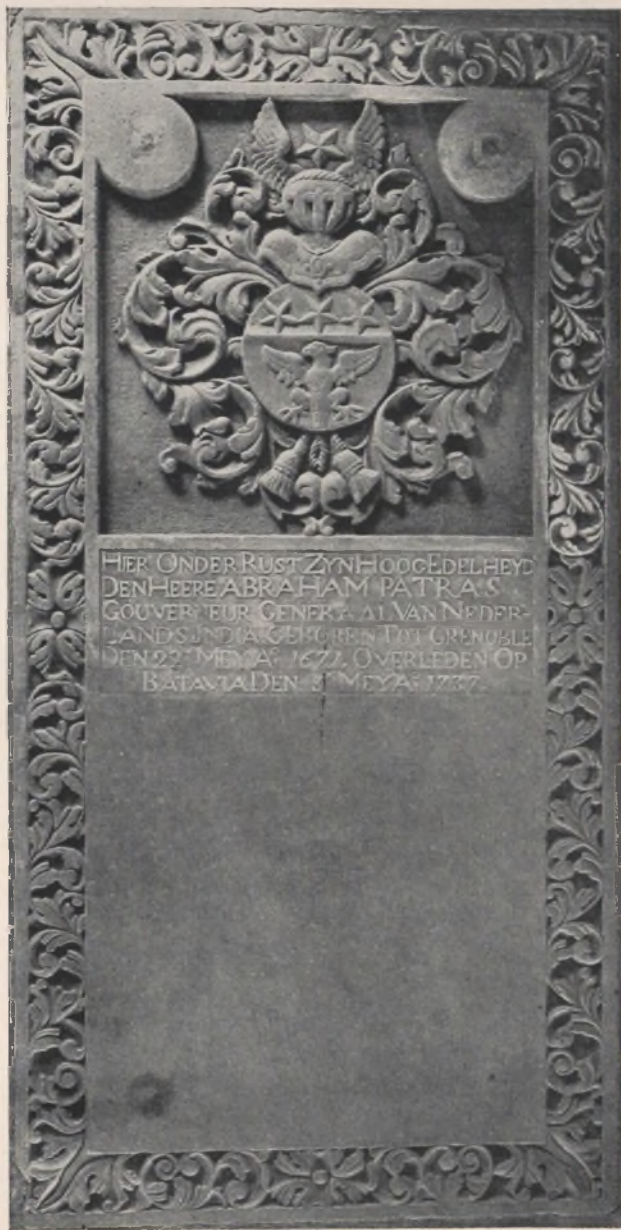
E 10.

E 9. Grafsteen van den G.-G. Henric Zwaardecroon, overleden 12 Aug. 1728. Deze ligt niet op Tanahabang maar bij de Buitenkerk; zie sub A 17. Het wapen met aangehecht ornament is evenals de plaat, die het opschrift draagt, benevens de oogen en ringen in de vier hoeken, van geel koper, dat door den tijd eene fraaie groene lint of patina heeft gekregen. De steen is Cormandelsch fabricaat; het koperwerk vertoont een Cormandelsch motief in de vier rosellen rondom het wapen. Wanneer dit laatste dus niet te Batavia vervaardigd is maar in Holland, dan is van hier toch het model gezonden. Men merke op, dat Zwaardecroon slechts „WelEdele Heer“ heet, een titel waarmee thans een klerk zich bijna beledigd zou vinden (§ 1314).

E 10. Grafsteen met wapen (ingang Tanahabang) van Michiel Westpalm, overleden als Directeur-Generaal 24 Aug. 1734. Het graf-schrift begint met een tweeregelig versje. Men merke de overeenkomst op tusschen het randornament van dezen steen en E 9, en tevens het verschil in behandeling. Ook de krans rondom het wapen is verdwenen. Westpalm was de eerste echtgenoot der dame van het „Boezemoffer“, H 20

E 11. Grafsteen met wapen van den G.-G. Abraham Patras, overleden 3 Mei 1737 (ingang Tanahabang). De oogen en ringen zijn uit dezen steen verwijderd, denkelyk om het publiek niet te doen struikelen. Wat de bewerking van rand en wapen betreft geldt dezelfde opmerking als bij E 10. Patras is bekend om de zonderlinge manier zijner benoeming. Nadat de stemmen hadden gestaakt tusschen hem en Valckenier (ofschoon deze laatste Raad Ordinair was en Patras slechts Extraordinair, d.i. lid met adviseerende stem), werd er geloot met briefjes „in een hoed, overdekt met een doek” en bij deze loting trok hij zijn Gouverneur-Generaalschap uit den hoed.

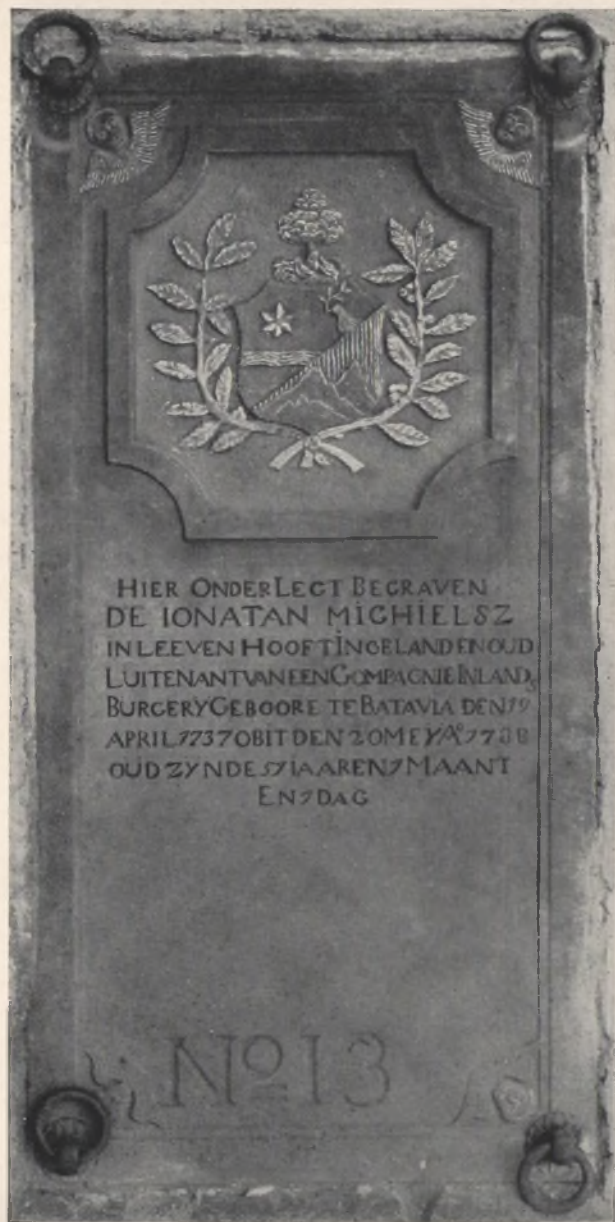
E 12. Grafsteen met wapen van den G.-G. Gustaaf Willem van Imhoff, overleden 1 Nov. 1750 (ingang Tanahabang); het wapen omgeven met krijgsattributen. Ook bij den rand van dezen steen is nog oostersche invloed te bespeuren in het schelpvormig ornament in het midden van elke zijde. Opvallend is bovendien, dat de helm is behandeld als een bloempot en van boven geheel open is. Men zou daaruit haast afleiden, dat de steen op Cormandel is bewerkt door Inlanders onder Europeesche leiding of naar een gezonden model, terwijl de nog al slecht gebeitelde inscriptie er te Batavia aan toegevoegd is. Men merke op, dat het eene vlaggetje het monogram der Compagnie voert, het andere den Nederlandschen leeuw (§ 410 noot). Van Imhoff's ijver, veelzijdigheid en bemoeizucht blijken hieruit: eigenhandig vertaalt hij eene Compagnies publicatie in het Fransch, stelt hij een reglement op voor het vertuilen in de Tafelbaai, waarbij heel wat nautische kennis te pas kwam, corrigeert hij drukproeven voor den Maleischen Bijbel en ontwerpt hij het project eener gelegenheidspredikatie op de „verovering”, 30 Mei 1748.

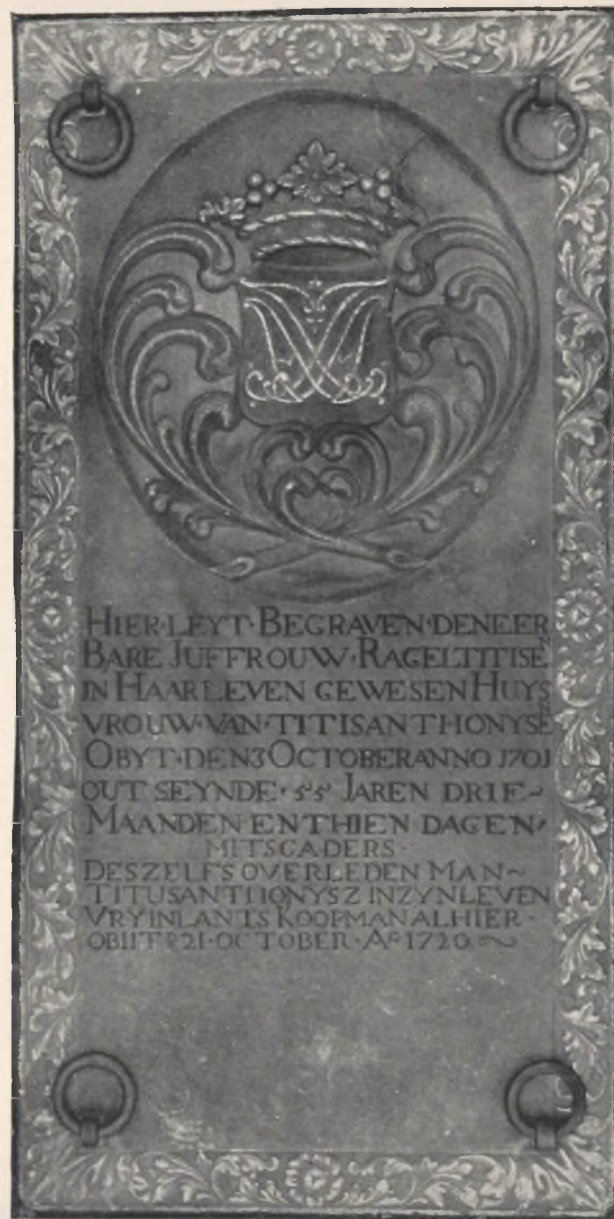
E 11.

E 12.

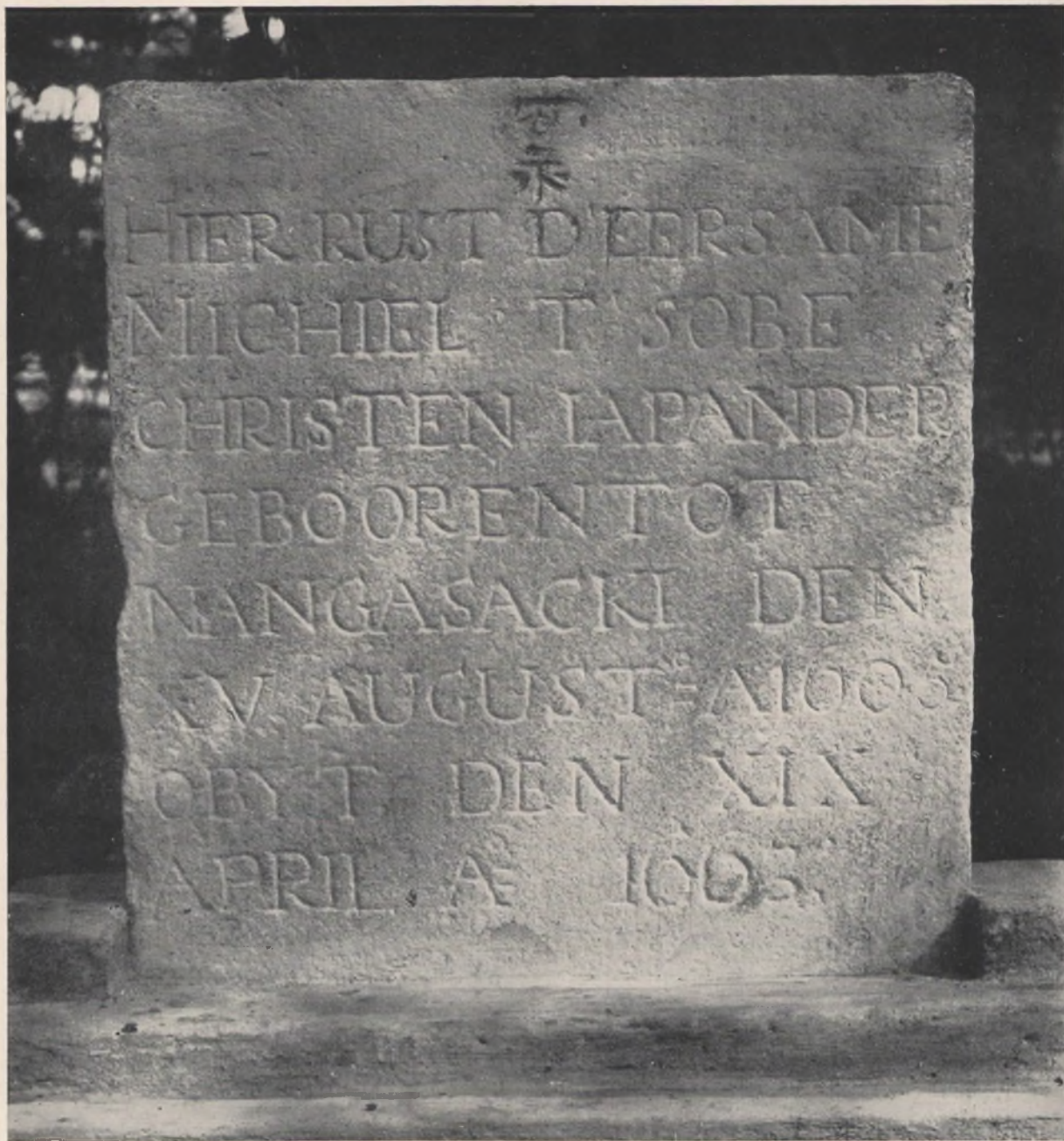
E 13.

E 14.

E 13. Grafsteen (met wapen) van Jonathan Michielsz (achter op de begraafplaats Tanahabang), overleden 20 Mei 1788. De grafsteen van dezen Mardijker (over wien zie § 974) verloont de merkwaardigheid, eerstens dat hij een familiewapen draagt, waarop de vogelklip van Kalapanoenggal met eene zwaluw, die een takje in den bek draagt als symbool van nestbouw; verder, dat hij niet afkomstig is uit de Hollandsche kerk, maar van het kerkhof der Portugeesche Buitenkerk, alwaar, blijkens de begrafenisrollen, deze Mardijkerfamilie een graf bezat, waarin Jonathan is bijgezet. Dit wil dus zeggen, dat, toen de begraafplaats op Tanahabang werd geopend, Jonathan's kinderen den steen van papa daarheen hebben laten overbrengen voor een familiegraf, omdat er geen andere steen te krijgen was. De familie bestaat nog heden en de grafkelder op Tanahabang zal nog wel door haar worden gebruikt. Men noteere dat de man zijne qualiteit even goed op den steen heeft laten beitelen als een Gouverneur-Generaal (§ 1315).

E 14. Grafsteen (met gekroond naamcijfer) van Ragel Titise, vrouw van Titis Anthonijse, overleden 3 Ocl. 1701, en van haar echtgenoot, „vrij inlants koopman“, overleden 21 Ocl. 1720. De benaming „vrij inlants koopman“ duidt een Mardijker aan. Inderdaad waren man en vrouw geboren Bengaleezen, die, zooals uit hunne testamenten blijkt, geen van beiden hun naam konden schrijven. Ook waren zij niet erg bemiddeld. Toch moesten zij eene kroon op de grafzerk hebben en toch getroostte Titus zich in 1705 geldelijke opofferingen om de Roça Novo of Rosenobel te doen versieren met zijn eigen naam als Titus Anthonijsgracht, zie § 975. Deze steen ligt naast de noorderdeur der Buitenkerk. Hij is echter al eens weggehaald om voor het rijtuig van den Landvoogd ruimte te krijgen (tegelijk werd toen de zitting in de Gouverneur-Generaalsbank weggebroken, want die was veel te hard, en werden daar stoelen gezet) en er wordt zoo raar mee geleeft, dat men voor zijn verder behoud wel sidderen mag. De aan onze photo bestede moeite is daarom welbested.

E 15. Grafsteen (half zoo groot als gewoonlijk) van den Japanschen Christen Michiel T' Sobe van Nangasaki, overleden 19 April 1663. Bovenaan staan de Chineesche karakters aan-joeng, die beduiden: rust en eeuwigheid. Aan den achterkant staat met den beginregel aan het onderind van het opschrift der voorzijde, een dicht ineen gebeiteld opschrift in Chineesche karakters en in de Chineesche taal; drie groote karakters aan die achterzijde werden gezegd te beduiden: blijven, liefde en grafsteen. Dit dicht ineen gebeitelde opschrift maakt een geheel anderen indruk dan de enkele karakters, die gewoonlijk een Chineeschen grafsteen sieren. Wat het opschrift beduidt, wist men ons niet te zeggen. De steen lag, een veertig jaar geleden (naar ons werd verteld) midden in het wandelpad langs de huizen op Kalibesar West, is later overgebracht naar het terrein der Engelsche kerk op Parapalan en een jaar of tien geleden door de Engelsche gemeente geschonken aan het Japansch consulaat alhier, waar hij in den tuin is gezet. Daar de Samoerai in Japan de eenigen zijn die een familienaam bezitten is T' Sobe een vóórnaam. Van onzen Michiel is anders niets te vinden. Misschien is hij de „Michael jongman van Langesacky in Japon“, die in 1630 te Batavia trouwde. Een Diogo Sjoube van Yendo trouwde in 1625; deze schijnt dus denzelfden Japanschen voornaam te hebben gehad en daaraan (alsof het een familienaam was) bij den doop een Europeeschen voornaam te hebben toegevoegd. Misschien vond hij dit Samoerai-achtig. Ook de naam „capp(itey)n Flobij, Jappander“ bij de geschiedenis van het beleg van Batavia in 1628 doet aan onzen steen denken.

E 16. Graf eener Chineesche vrouw bij de Paranakanmoskee op Molenvliet Oost, vermeld in § 949. De beide paaltjes (mesan), die de richting naar Mekka (kiblat) aangeven, dragen elk twee opschriften, die geheel gelijkkluidend zijn, maar aan den eenen kant in gewone Chineesche karakters zijn opgesteld, aan den anderen in zegelschrift. De vertaling luidt; „Graf van de verheven echtgenoot van den heer Tshoa'". Volgens traditie zou deze dame de vrouw geweest zijn van den bouwheer der moskee, dus van Kapitein Tamien Dosol Seeng, en dan vermoedelijk uit eene inlandsche moeder en dus minderwaardig, want haar naam wordt niet genoemd. In den rand der tombe ziet men het jaartal 1792 gebeiteld; het jaartal volgens de Arabische tijdrekening staat in Arabische cijfers aan den anderen (onzichtbaren) kant. De combinatie der draken en andere dierfiguren met de Islam'sche mesan's, het Chineesche opschrift en het Europeesche jaarcijfer vormt het merkwaardige dezer tombe.

G 1

G 2

G 3

G 4

G 5

G 6

G 7

G 1. Kleinzegel van G.-G. en Raden: een naar rechts van den lezer varend schip onder volle zeilen; daarboven de letters D. O. C. Over dit zegel zie Priangan I p. XII. Volgens Jan de Marre is het zegel aan de Compagnie geschonken door de Algemeene Staten. Nog in 1811 gebruikte de Bataviasche Bank van Leening als zegel een driemaster met randschrift. Ofschoon dit zegel eigenlijk evenmin als een paar der andere in het kader van ons werk past, willen wij toch deze plaatjes geven; omdat men daarvan zelden zulke fraaie afgietsels zal kunnen bekomen, als voor ons door den heer J. P. Moquette daarvan zijn vervaardigd.

G 2. Zegel van den Gouverneur-Generaal na de annexatie van Nederland bij het Fransche Keizerrijk. De adelaar van Napoleon met onderschrift: Gouverneur Generaal van Indien. Aangezien dit zegel slechts enkele maanden heeft gegolden (20 Febr. — 18 Sept. 1811) en afdrucken daarvan zeldzaam zijn, hebben wij de gelegenheid niet willen verzuimen om dit fraaie exemplaar vast te leggen.

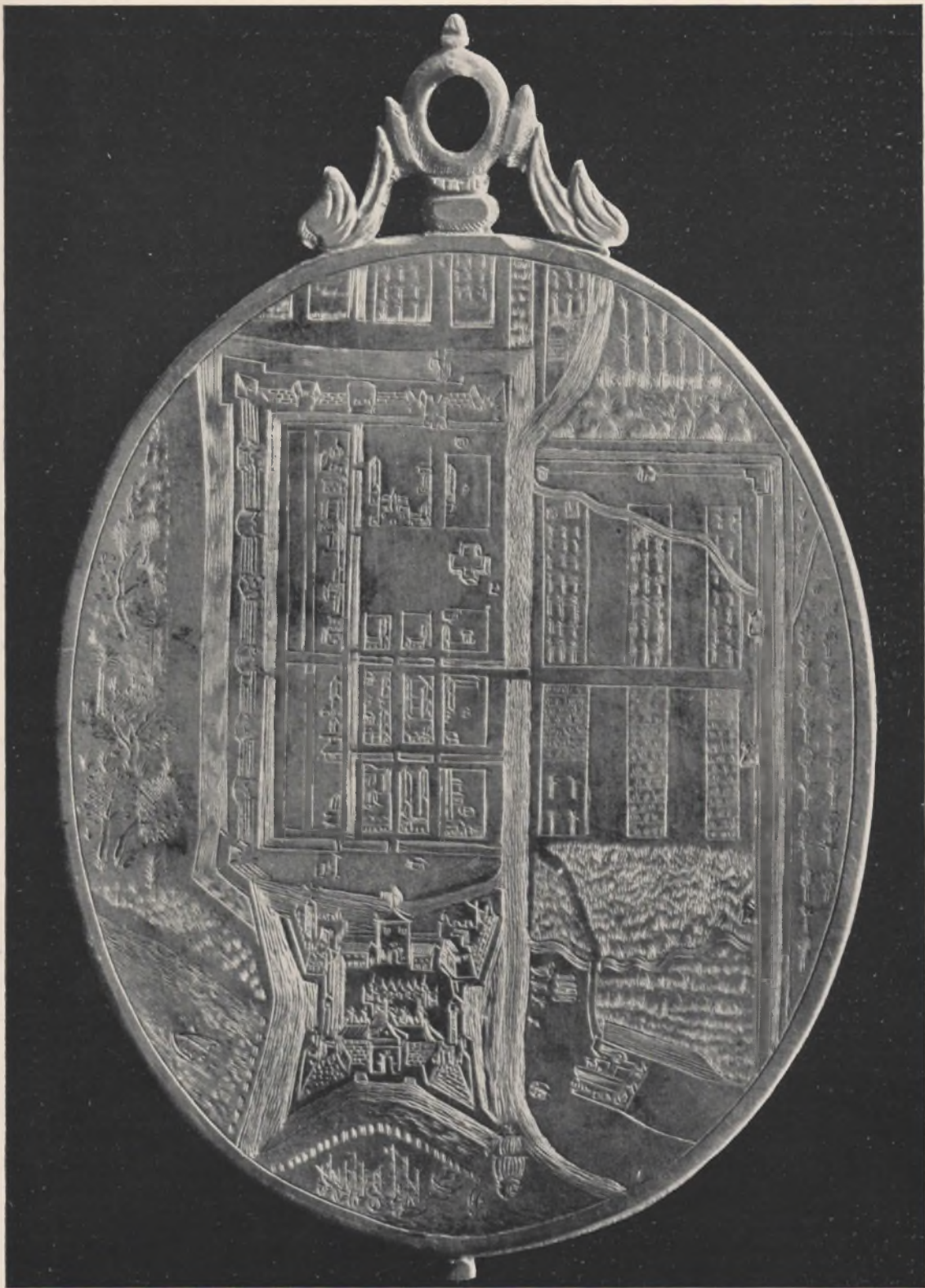
G 3. Grootzegel van Schepenen van Batavia: wapen der stad, van achter vastgehouden door een zittenden leeuw; randschrift: SIGILLUM URBIS BATAVIAE. Vergelijk het aangeteekende bij D 1. Afdrucken zoowel van het grootzegel van Schepenen als van hun kleinzegel zijn buitengewoon zeldzaam, omdat de van het College uitgaande acten gewoonlijk slechts de persoonlijke zegels dragen van twee leden; zoo bijv. het stuk J 19. Onze photo is door den photograaf eenigszins bijgewerkt: in het schild zat rechts een gal en de leeuw miste naar dien kant een pool.

G 4. Kleinzegel van Schepenen. Overeenkomstig G 3 maar kleiner; de leeuw heeft twee staarten.

G 5. Zegel van den Raad van Justitie: eene geblinddoekte Justitia met bolle wangen; randschrift: DES RAEDTS VAN JUSTITIE TOT BATAVIA. Dit zegel is niet overeenkomstig de bepaling der Statuten van 1642, volgens welke het zou wezen: „'t beelt van de gerechticheyt, staende in een casteel, met een swaert ende balance in handen, omgeschreven: Segel van den Raedt van Justitie des Casteels Batavia". Die voorstelling was trouwens moeielijk binnen eene kleine ruimte aan te brengen, afgezien van het zonderling ensemble. In het Museum bevinden zich een paar zilveren schenkbladen waarop deze afbeelding gegraveerd is, en daar maakt die dame binnen dat kasteel een zotte verlooning.

G 6. Zegel van den Bataviaschen Kerkeraad: eene brandende kaars op kandelaar; daarboven eene ster; aan de eene zijde het schip der Compagnie, aan de andere het wapen van Batavia, elk binnen een krans; onder die twee wapens, in tweeën gedeeld door den kandelaar: BATAVIA. Deze afdruk komt niet geheel overeen met het voorschrift van 15 Dec. 1620 art. 19 omtrent het zegel des Kerkeraadts. Wij hebben evenwel ook afdrucken gevonden welke daarmee overeenstemden, doch zij waren te leelijk om te worden gereproduceerd.

G 7. Zegel der Weeskamer te Batavia: eene vrouw, dragend op den linkerarm een kindje; aan weerskanten nog een kindje; randschrift: BRIEF-SEGEL VAN DE BATAVISE WEESKAMER. In de Statuten van 1642 is evenmin als in die van 1766 sprake van de vaststelling van dit zegel.

G 8. Gouden hangpenning, den 25 November 1632 door de dankbare Chineezen van Balavia vereerd aan den afgetreden G.-G. Jacques Specx. Aan de eene zijde een plattegrond van Balavia en naaste omgeving, aan de andere een Chineesch en Latijnsch opschrift binnen een krans. Photo naar de reproductie in zilver in Teijler's Penningkabinet te Haarlem. Over dezen penning vergelijkte men het opstel van Dr. J. L. A. Brandes in Tijdschr. Bat. Genootschap XLIII pag. 248 e.v. Zie ook § 160 e.v. en onze Aanteekeningen op Deel I bij bl. 47.

G 9. Gouden begrafenispenning ter gedachtenis van Cornelis van Quaelbergh. Origineel in het Museum van het Batav. Genootschap. Aan deze zijde een krans, door rosellen in vieren gedeeld op de wijze van het wapen op den grafzerk E 5; daarbinnen een doodshoofd met dijbeenderen waaronder: „gedaghts van C. V. Quaelberg Raedt Exis v. India obit 3e Febr. 1687". Aan de keerzijde een wapen zonder opschrift. Cornelis van Quaelbergh heeft naam gemaakt door de overwinning, welke hij als Admiraal eener vloot van derlien schepen den 1 Sept. 1673 bij Masulipatnam behaalde op eene Engelsche vloot van tien, waarvan hij er drie met 270 man veroverde, daaronder den Vice-Admiraal en den Schout-bij-Nacht. Karakteristiek is de anecdote, hoe Van Quaelbergh als Gouverneur van Malaka den Predikant Hubertus Leijdecker, met wien hij in onmin leefde, op straat ontmoette en in zijne boosheid door zijn oppasser onder den voet wilde laten schieten, helgeen ook gebeurd zou zijn, wanneer niet iemand tusschenbeide was gekomen.

G 10. Zilveren draagpenning aan twee oogjes (Museum Bat. Genootsch.) Binnen een rand: „Ter Gedachtenis van D' Ed' Heer Cornelis Speelman Gouverneur-Generaal van het Nederlands India. Gebooren tot Rotterdam Den 3 Maert 1628, Overleden tot Ball. Den 11 Jan. 1684". Aan de keerzijde zijn wapen.

G 11. Groote zilveren penning (Museum Bat. Gen.) ter gedachtenis aan Camphuijs. In een rand bovenaan een vierhoekig met wapperende linten versierd bord, waarbinnen: „JOANNES CAMP-HUYS Gebooren tot Haerlem den 18 Jul: 1634 synde sederl den 11 Jan. 1684 tot den 24 Sept. 1691 Geweest Gouv. Gen. Van Nederl. India obyt Batav.: den 18 Jul: 1695". Daaronder zijn wapen. Daaronder een vierhoekig bord, waarop zijn grafvers [zie No. D 15]. Op dit bord ligt een doodshoofd met dijbeenderen, rechts en links staan ontkleede jongelui, die een hand op dat bord leggen; op den achtergrond gebouwen en boomen. Aan de keerzijde weer een vierregelig vers in den vorm van een primitieve Zeppelin, waaraan een negerknaap, gezeten in een gerooid aardappelenveld, zich vastklampt. Boven den Zeppelin een oudachtig heer in badkostuum en met vleugels, houdend een zandlooper en zeis en zeer verstoord van aangezicht. Wanneer men uit het testament van den Oud-Gouverneur-Generaal van Outhoorn bespeurt, dat diens gedachtenispenningen reeds bij zijn leven klaar lagen, zoodat alleen de slerfdag behoefde te worden ingevuld, dan kan men het vermoeden niet onderdrukken, dat Camphuijs een dergelijken voorzorgsmaatregel heeft genomen en het model van dezen penning zelf heeft vervaardigd. Uit Priangan I p. 190 zal men zien dat Camphuijs bij zijn dood „goutsilversmits- en coperslagersgereetschappen" naliet en andere tot dat vak, zijn oud ambacht, behoorende voorwerpen. Hij heeft wijs gedaan, met dat vak, waarvoor hij geen grooten aanleg had, vaarwel te zeggen en liever Gouverneur-Generaal te worden. Zijne natuurlijke begaafdheid was ook in andere opzichten niet groot, want aan zijn gebrek aan benul is de heillooze verwarring toe te schrijven in onze berichten omtrent de gebeurtenissen van 1619. Deze zelfde penning is volgens Valentijn ook in goud uitgevoerd en zelfs hangend aan „een zware goude schakelke".

G 12. Gouden penning, hangend aan eene keten van gekarrelde gouden ringen, eigendom van het Batav. Genootschap. Aan deze zijde het schip der Compagnie, zeilend naar links van den lezer met rand-schrift: „SOCIETAS INDIAE ORIENTALIS FOEDERAT: PROVINCICIARUM". Het schip heeft aan den grooten mast eene vlag met het monogram der Compagnie, welke monogram ook aan den spiegel is te zien. De vlag aan den achterstevan vertoont den Nederlandschen leeuw. De andere zij draagt een schild, waarop: „Alzoo den Heer en Mr. Everhard Craijvanger gewesene Advocaat-Fiscaal van Nederlands India Als Admiraal de Retourvloot in den Jaare 1722 in deze Landen behouden en in goede Ordre heeft Overgebragt, is zijn Ed. door de Vergadering van Seventiene, de Generaale Nederlandse geotrojeerde Oostindische Maatschoppij Reprezenierende in Erkenlenis van dien deze Ketting en Medailje Vereerd." Aan weerszijden van dit schild Neptunus en eene zeenimf; onder en boven attributen van krijg, zeevaart en handel. Mr. Everhard Craijvanger werd in 1691 of kort daarna te Makassar geboren als zoon van Ds. Nicolaes Craijvanger, die anno 1694 met afgeschreven gage naar Nederland werd opgezonden. De zoon gaf aldaar in 1717 een bundel verzen uit, getiteld: Dichtlievende Lente en Zomer, eene zinledige rijmelarij, die echter een paar herdrukken heeft beleefd. In 1719, zijnde Advocaat bij den Hove van Holland, nam hij dienst bij de Compagnie en voer naar de Oost. Reeds 6 Oct. 1722 werd hij Advocaat-Fiscaal, reeds 4 Sept. 1727 Commandeur der retourvloot. De verklaring dezer buitengewone carrière is moeilijk te vinden. Weliswaar maakte de man ook te Batavia gelegenheidsgedichten, bijbb. op de voorstelling van Zwaardcroon 1720, op het huwelijk van Adriaan Valckenier 1725 (zij zijn opgenomen in den anno 1762 verschenen derden druk der Dichtlievende Lente en Zomer), maar dat hij dáárvoor zoo ongehoord zou zijn beloond, is niet waarschijnlijk. Ofschoon hij goede relaties had, blijkt niets van een betrekking tot personen van den eersten rang. Zijne moeder, Maria Bopp, en hare zuster Albertina waren de dochters en universeele erfgenamen van Helena Junius, weduwe Baelde die er warm inzat en te Batavia woonde; lante Alberlina was de vrouw van Ds. Augustinus Thornton alhier. Ook kan de benoeming tot Advocaat-Fiscaal moeielijk een gevolg zijn geweest van Craijvanger's huwelijk, want pas na die benoeming trouwde hij, als jongman, in 1723 met Marla Catharina de Vos van Ternate, jongedochter, kind van Pieter de Vos, Opperkoopman en Secunde van Ternate. Of deze Pieter de Vos geparenteerd was aan zijn naamgenoot, den Raad Ordinair van Indië, is ons niet bekend. Deze Edele Heer was al in 1710 als Admiraal der retourvloot gerepatrieerd, maar zal in 1720 en later in de vergadering van Zeventienen als Heer van Nieuwliet.

G 9

G 11

G 10

G 12

G 13a

G 14a

G 15a

G 13b

G 14b

G 15b

G 13 a en b. Zilveren schutterspenning, Museum Batav. Genootschap. Aan de voorzij [a] een ruiter met karabijn in de linkerhand; daaromheen BAT: BORG: CAVAL: Ao 1713. Op den rand : Jan van Ameronge. Aan de achterzij [b] het wapen van Batavia; daaronder een zadel gekruist door twee ruiterstandaarden of cornetten; onder het zadel eene rijlaars. Waartoe deze penningen eigenlijk dienden, is ons niet duidelijk. Misschien waren het gedachtenispenningen, uitgereikt door een aftredend Kapitein. Wij hebben ze in inboedels nooit ontmoet, behalve in den boedel van een burger Jan van Huijs anno 1709; „twee zilvere schutterspenningen”. Deze worden dus bijna gelijktijdig vermeld met de beide exemplaren G 13 en G 14, zoodat misschien aan te nemen is, dat zij slechts enkele malen vervaardigd zijn. Of Jan van Ameronge, wiens naam op den rand gegraveerd staat, de maker van den penning is, dan wel of die aan hem is uitgereikt, is ons niet bekend. Wij vinden hem in 1714 woonachtig aan het Vierkant, in 1715 blijkt zijn bezit ongeveer 400 Rds. waard te zijn, heigeen nu niet bepaald een vermogen is voor een burgercavalerist, die alles zelf had te betalen (§ 1494).

G 14 a en b. Galvanoplastische afdruk (in het Museum van het Batav. Genootschap) van een zilveren Bataviaschen schutterspenning, aanwezig in het Koninklijk Munt- en Penningkabinet te 's Gravenhage. Voorzij binnen een rand: „Westzijd: Bal: Borg: Comp. Ao: 1702”. Keerzij: het wapen van Batavia, rustend op eene trom; onder de trom een ringkraag; de trom gekruist door een vaandel en eenige wapenen. De ringkraag werd tot 1794 door de schutterofficieren gedragen. De overdwars geplaatste piek komt nog in 1731 bij de schutterij voor. Het esponenton (korte hellebaard] werd door de officieren gevoerd, de hellebaard door de sergeants.

G 15 a en b. Spaansche mat van 1660 (§ 1603).

G 16

G 20a

G 20b

G 17

G 18

G 19

G 21

G 22

G 23

G 16. Vierkante mal van 1659; zie § 1592.

G 17. Japansche gouden kobang (§ 1604). Zeldzamer dan deze zijn exemplaren die te Batavia „geklopt” zijn (§ 1606).

G 18. Japansche gouden itzeboe of „boontje” (§ 1604).

G 19. Cheribonsch pilje van loodschuim (§ 1607).

G 20 a en b. Zilveren ducalon of rijder, in Nederland anno 1728 voor de O.-I. Compagnie geslagen op de Westfriesche munt (§ 1602).

G 21. Hollandsche gekarrelde gouden ducaal van 1750, te Batavia „geklopt” (§ 1606) met het woord „djawa” in Arabische letters en gangbaar verklaard 13 Dec. 1753, ter waarde van 22 schellingen, „ende sulx met uijzondering van alle andere Hollandsche en verder Europische ducaten, die niet sodanig bestempeld zyn, dewelke niemand tegens die of een lager prijs sal behoeven ’t „accepteren”.

G 22. Brabandsche ongekartelde zilveren ducaton of Philippus van 1638, te Batavia „geklopt” met een naar links rijdend ruitertje conform Resolutie van 3 Sept. 1686 en daardoor verhoogd tot eene waarde van 12 schellingen, terwijl ducalons zonder dit merk slechts 11 schellingen zouden doen. Hierdoor kon dus de Compagnie elken ducaton, dien zij verkoos uit te geven, eene hoogere waarde verleen van $\frac{1}{11}$, dus $9\frac{1}{11}\%$. De Regeering ging hiertoe over, eerstens omdat er geen geld genoeg in kas was en tweedens om te voorkomen dat de ducalons werden uitgevoerd; immers zij zouden thans te Batavia eene hoogere (nominale) waarde hebben dan elders. Degenen die geld van haar hadden te vorderen, kregen nu $9\frac{1}{11}\%$ minder. Het publiek echter kon zijne ducalons niet ter afstempeling aanbieden; integendeel, de Regeering wenschte voor hare afgestempelde ducalons, „geen andere, vooral geen meerder quantiteit, in plaats te krijgen”, zoodat het molief, dat de ducalons „geklopt” werden om het geld in Indië te houden, door de Regeering zelve wordt weerlegd. In 1694 was deze stempel-methode nog in gebruik, dus men kon haar zelfs niet als een noodmaatregel van voorbijgaanden aard beschouwen. Ook behoeft men niet te gelooven, dat de Regeering zelve zich verbeeldde dat hare ducalons eene grootere koopkracht erlangden zoodra zij die met een apart stempeltje voorzag. De heele maatregel riekt buitengewoon naar eigenbelang. Men vergelijkte § 1599.

G 23. Perzische zilveren ropij, van Comps. wege afgestempeld met het woord „Djawa” in Arabische karakters. Den 2 Oct. 1758 werd de waarde dezer afgestempelde ropijen bepaald op 30 stuiver; tegelijk werd echter bestolen, dit afstempelen van Perzische ropijen te staken (het blijkt niet, wanneer men daarmee was begonnen) en deze gestempelde Perzische ropijen naar Bengalen te zenden.

G 25a

G 25b

G 26a

G 26b

G 32

G 27a

G 28a

G 29a

G 30a

G 27b

G 28b

G 29b

G 30b

G 24

G 31a

G 31b

- G 24. Bataviasche tang, aanwezig in 's Rijks Munt- en Penningkabinet te 's Gravenhage, natuurlijke grootte. Aan de echtheid van dit uniek exemplaar opperden wij een bescheiden twijfel in § 1596 nool.
- G 25 a en b. Halve stuiver van rood koper, te Batavia gegoten in 1644 (§ 1595). Aan de voorzijde een zwaard (zonder krans) met de punt rechtop; daaromheen randschrift: BATAVIA ANNO 1644. Aan de achterzij het monogram der Compagnie en daarboven: 1/2 st.
- G 26 a en b. Zilveren kroon, te Batavia gegoten in 1645 (§ 1595). Aan de voorzij het wapen van Batavia; randschrift: BATAVIAE ANNO 1645. Aan de achterzij het monogram der Compagnie; daarboven: 48. st.; in den rand eenige versieringen.
- G 27 a en b. Bataviasche koperen duit van 1764. Aan de voorzij binnen een rand van streepjes: 1 DUYT JAVAS 1764; aan de achterzij in Arabische karakters: Doeil djawa 1764 (§ 1607).
- G 28 a en b. Bataviasche koperen duit van 1783. Aan de voorzij binnen een rand van streepjes een krans en daarin: DUYT JAVAS 1783. Aan de achterzij binnen een dergelijken rand in Arabische karakters: Doeil djawa 1783. (§ 1607).
- G 29 a en b. Bataviasche linnen duit van 1796 (§ 1607). Aan de voorzij in een rand van streepjes: 1 DUYT 1796. Aan de achterzij in dito rand het monogram der Compagnie en daarboven eene N die „Nederlandsche” beduidt.
- G 30 a en b. Metalen Bataviasche stuiver van 1799. Aan de voorzij binnen een gestippelden rand eene ster en daaronder: 1: S met eene krul. Aan de andere zijde binnen een overeenkomstigen rand eene ster en daaronder: JAVA 1799 met eene krul (§ 1607).
- G 31 a en b. Twee echte bonken, beide van twee stuiver. De echtheid wordt afgeleid uit de regelmatigheid van den gestippelden vierhoek, waarbinnen het waardecijfer. De groote tweestuiverbonk is de oudste; de kleine is van eene latere uitgifte en is bovendien gesnoeid (§ 1597 en 1608).
- G 32. Echte bonk van acht stuiver van 1803.

G 34a

G 34b

G 35a

G 35b

G 33a

G 33b

G 36a

G 36b

G 38

G 33 a en b. Heele Bataviasche zilveren ropij van 1747. Aan de voorzij binnen een rand van streepjes eene ster en daaronder in Arabische karakters: Ila djaziral djawil kabir. Aan de achterzij in een dito rand: Darhaman kompani wolandawi. In omvang verschilt deze heele ropij weinig van de halve ropij No. G 35, maar zij is vrij wat dikker.

G 34 a en b. Bataviasche heele zilveren ropij van 1808. Het Arabische opschrift is door de herhaalde nabootsing door ondeskundige stempelsnijders gedeeltelijk onleesbaar geworden. De Z onderaan is het merk van den muntmeester Zwekkert.

G 35 a en b. Bataviasche zilveren halve ropij van 1805. Aan de voorzij binnen een rand van streepjes een klaverlije en daaronder in Arabische karakters een gedeeltelijk onleesbaar opschrift (zie bij G 34), waaronder het jaartal 1805 en de letter Z. Ook aan de achterzij is het opschrift gedeeltelijk niet te ontcijferen.

G 36 a en b. Bataviasche gouden ropij van 1746. Aan de voorzij binnen een rand van streepjes een haantje en daaronder in Arabische karakters: Ila djaziral djawil kabir. Aan de achterzij binnen een dito rand eene krul en daaronder in Arabische karakters: Darhaman kompani wolandawi (§ 1608).

G 38. Biljet van 24 stuiver, uitgegeven 7 Herfstmaand 1810 (over dezen maandnaam zie § 1473 noot), afgestempeld met het naamcijfer L. N. (Louis Napoleon) binnen een krans en voorzien van de handleekeningen van J. Ekenholm, Commissaris van het Vendukantoor, en den Onderkoopman buiten emplooi H. L. Senn van Basel. Men merke op, dat serieletter en nummer ontbreken, zoodat het niet mogelijk was te constateeren hoeveel stuks van dit biljet waren gedrukt, helgeen voor de namaak buitengewoon geriefelijk moet zijn geweest. De beide tekenaren konden, in samenspanning met den drukker en den stempelaar, precies zooveel van deze stukjes uitgeven als hun beliejde.

G 37. Een Bataviasche creditbrief groot 20 Rds., door de Compagnie uitgegeven 19 April 1784 (§ 1612). Eigenaardig is, dat pas op 7 Juni 1785 besloten werd „de tans rulleerende brieven van credit te verruilen tegens nieuwe, niet alleen, buiten Compagnies stempel, met een cursive letter gedrukt, maar ook voorzien met 6, insteede van drie onderscheiden handtekeningen”, namelijk die van den Raad Ord. van Indië D. J. Smith, de Raden Extraordinair Hendrik van Stockum en Adriaan Boesjes, der tweeden Opperkoopman des Kasteels Arnoldus Constantijn Mom en den Groot-Kassier Gijsbert Jacob Welgevere, terwyl in margine de Directeur-Generaal A. Moens zou teekenen. Pas op 30 Dec. 1785 volgde de afkondiging van dit besluit. Ons biljet derhalve is wel anderhalf jaar geantedateerd. Wat hierachter steekt is moeilijk te raden. Wat betreft de Engelsche stempels (het eene met de voorletters der English East India Company, het jaartal 1811 en het randschrift JAVA, het andere met het oude merk der Compagnie, daarbinnen de voorletters der United East India Company en daaronder het jaarcijfer 1812), zij het volgende opgemerkt. Onmiddellijk na de verovering van Java werd bij Proclamatie van 11 Sept. 1811 het Hollandsche in omloop zijnde papiergeld erkend. Den 26 Sept. 1811 werd voorts bekend gemaakt, dat dit papier tegen inhouding van 5% van het bedrag moest worden afgestempeld; dit zou voortaan jaarlijks geschieden en aldus zou na 20 jaar al dit papier zijn ingetrokken. Einde 1811 was reeds voor een bedrag van ruim 7 Millioen Rijksdaalders afgestempeld. In 1812 had de afstempeling eveneens plaats, doch bij Proclamatie van 1 Maart 1813, toen het meeste Hollandsche papier reeds in de Gouvernementskassen was teruggevloeid, werd het met ingang van 1 Mei a.s. finaal ingetrokken. Derhalve kunnen de biljetten slechts twee Engelsche stempels dragen, gelijk het onze, welke stempels respectievelijk door Jan Tiedeman en J. P. Barends zijn gelegaliseerd. Alleen bij vergissing kan het gebeurd zijn, dat ook dit biljet niet is ingetrokken en vernietigd, evenals het enkel aan nalatigheid is toe te schrijven, wanneer een creditbrief uit den Hollandschen tijd niet is afgestempeld onder het Britsch bestuur, gelijk nummer G 38.

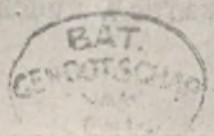

G 39. Pandbriefje der Bank van Leening, gedateerd 20 April 1803. Wij geven dit onder de afdeeling G, omdat het zich bevindt in de muntenverzameling van het Balav. Genootschap, waar men het voor een bankbrief (§ 1611) aanziet. Het is afgestempeld met het stempel der Bank, waaruit van den rand af een driehoek is geknipt ten bewijze dat het pand gelost is. Verder met een rood lakstempel der Bank; daarboven: Gezien bij, er onder de handtekening van Mr. Corn. Canter Visscher, die in 1801 Directeur der Bank van Leening was geworden. Ter vervanging van Bogislaus Fredericus von Liebeherr, die pas den 29 Maart 1803 Kassier was geworden, is het biljet geteekend door Godfried Samuel Kadghien, die sedert 1800 Boekhouder en Secretaris der Bank was. Rechts boven is met de pen eene renteberekening geschreven en later doorgehaald als bewijs van betaling. Daaruit blijkt, dat op de geleende 15 Rds. van dit pand tot aan 20 Juni, dus in twee maanden, 36 stuiver rente kwam, d.i. $\frac{1}{4}$ Rd., ergo per jaar $18\frac{1}{4}$ of $4\frac{1}{2}$ Rd., of 30% van het geleende bedrag, dus $2\frac{1}{2}$ % per maand. Het reglement van 1794 (N.-I. Plakaatboek XI, 707, art. 8) bepaalde echter slechts eene rente van $\frac{1}{4}$ % per maand of 9% per jaar. Op deze woekerrente van 30% kwamen bovendien nog onkosten, die $\frac{1}{2}$ % moesten bedragen (art. 17), dus $3\frac{3}{5}$ stuiver, maar op 5 st. zijn berekend. Ook is het pandbriefje niet afgeteekend door beide Commissarissen der Bank, gelijk het voorschrift luidde. Alles samen geeft het briefje dus een beeld van grove knoeierij.

Naerder Artyculen ende Poincten, waer op tusschen
den Groodmogenden
PADYCCA SIRI SVLTAN HASSAN OVDYN,
Coninck ende vordere Regeringe van
Macassar ter eenre ;
Ende den Heere
CORNELIS SPEELMAN,
Oud Gouverneur van de Cust. Chormandel ; Su-
perintendent en Commissaris over de Oosterse Pre-
vintien, Admirael en Crygs-Overste over de
Scheeps en Crygs-macht ;
In de Name van den Ed : Heere
JOAN MAETSUYCKER ;
Gouverneur Generael ende de Heeren **RADEN** van
INDIA ; Representerende de hooge Regeringe en
Oppermacht van wegen de generale vereenigde Ne-
derlantse geoctroyeerde Oostindische Compagnie al-
hier in India ter andere zyde ; is gemaect gesloo-
ten en vast gestelt een eeuwich duerende vaste
en goede Vreede Vriendschap en
Bondgenootschap.

(o) (o) (o)

Gedruckt tot Batavia , den 15. Maert.
Anno 1668.

H I. Titelblad van het oudste Balaviasche drukwerk: Naerder Artyculen ende Poincten (enz., contract van Speelman met Makassar). Daaronder: Gedruckt tot Batavia, den 15. Maert Anno 1668. Zie hierover § 1444. Volgens het Dagregister kwam den 14 Maert 1668 te Batavia bericht van deze vredesbepalingen en de inbezitneming van Oedjoeng Pandan, waarop terstond werd gelast, die bepalingen te doen drukken.

Kort Bericht

Van den tegenwoordige Toe-standt van

EUROPA.

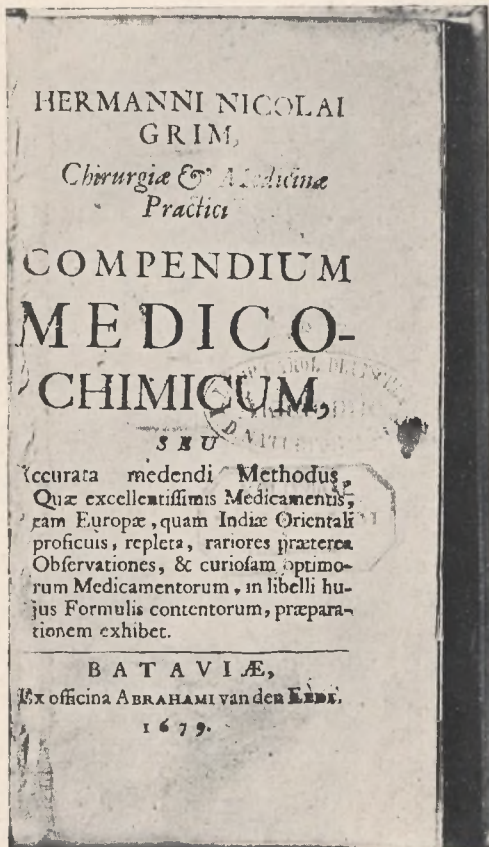
*Soo in Polen, Frankryk, Duytslandt, Nederlandt,
Spanjen, Eng-landt, Sweden en Denemarken.*

Geschreven by Missive uyt Am-
sterdam, den 30. November, Anno 1675.

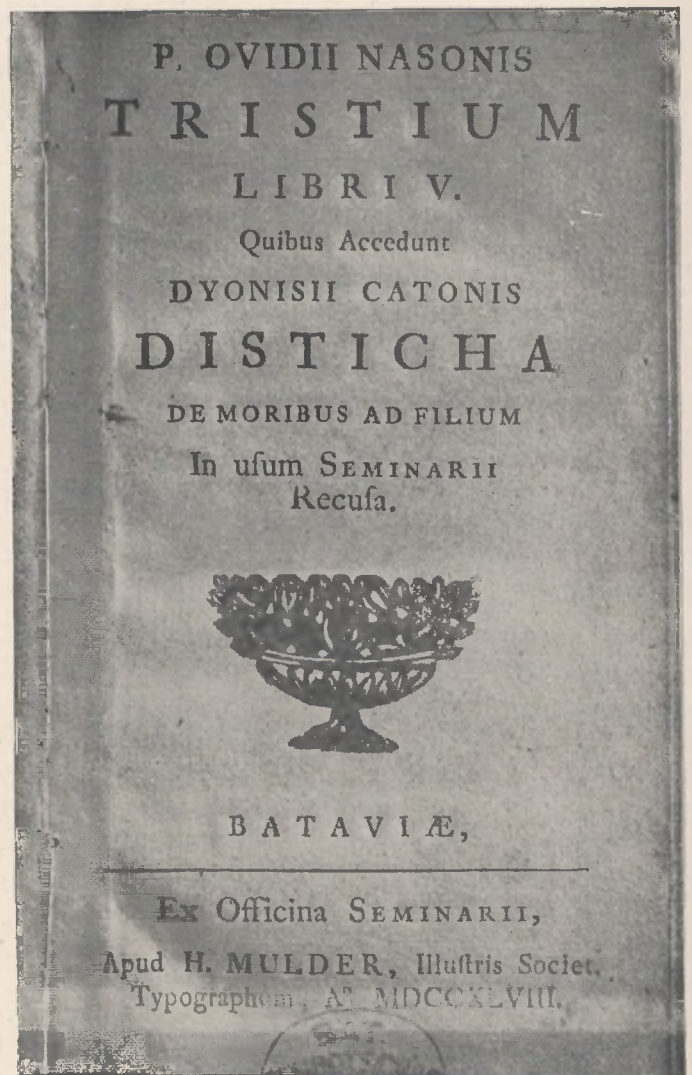

Batavia, Gedruckt by *Abraham Van den Eede*,
Boeck-drucker der E. Compagnie, Anno 1676.

H 2. Titelblad van het „Kort Bericht Van den tegenwoordige Toe-standt van Europa” enz. Onderaan: Batavia, Gedrukt bij ABRAHAM VAN DEN EEDE, Boeck-drucker der E. Compagnie, Anno 1676. Vermeld in § 1446. Zeer onbeduidend van inhoud, maar als drukwerk (gedrukte nieuwsberichten) niet zonder beteekenis.

H 3. Titelblad van het werk: Hermann Nicolai Grim, *CHIRURGIAE & MEDICINAE PRACTICI Compendium Medico-Chimicum* (enz.). Onderaan: Bataviae, Ex officina Abrahami van den Eede. 1679. Het exemplaar van dit hoogst zeldzame werk, waaruit voor ons het titelblad werd gefotografeerd, berust in de bibliotheek der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst te Amsterdam. Grim werd geboren 1641 te Wisby op Golland en heel in 1666 naar Indie te zijn gegaan. Repatrieerde samen met Van Goens den 16 Dec. 1681. Inlussen schijnt hij onderwijl ook Europa te hebben bezocht. Hij heeft behalve te Batavia ook gediend te Colombo, te Negapatnam en op Sumatra's Westkust. Van zijn in 1677 te Batavia gedrukten *Thesaurus Medicus Insulae Ceyloniae* heeft men geen exemplaar voor ons doel kunnen opduikelen.

H 4. Titelblad van het werk: P. Ovidii Nasonis *Tristium Libri V* (enz.), Bataviae, Ex Officina Seminarii, Apud, H. Mulder, Illustris Societ. Typographum, Ao. MDCCXLVIII. Over dit hoogst zeldzame werkje zie § 1429. Jammer dat het in de bibliotheek van het Batav. Genootschap berustend waarschijnlijk uniek exemplaar door den boekbinder zoo mishandeld is.

A
SANCTA CEA
DE JESU CHRISTO
SENHOR, E SALVADOR NOSSO
Proposta em
Sua verdadeira preparaçõ . Actual uso,
e Exercicio despois de seu uso
Por hum
Soliloquio, com a Alma, e aplicada a os
animos dos membros da Igreja Reformada.
como taõbem
Alguns Psálmos, e Hymnos, que ordinariamen-
te sob, e despois de sua celebraçãõ se cantãõ.
Por **B: HAKVOORD.**
Traduzida por
JACOBO OP BEN AKKER.
Ministro pregador do S. Euangelho na Igreja
Portugueza da Cidade de **BATAVIA.**
Impressa A a custa de
THOMÉ ANTHONIS.
Natural, e Cidadãõ de Batavia da mesma Cidade.
Em **BATAVIA.**
Por **Henrico Welzing, e Allardo Fronenbroek.**
Anno 1723.

H 5. Titelblad van het werkje: *A sancta cea de Jesu Christo* (enz., een avondmaalboekje door B. Hakvoord, in het Portugeesch vertaald door Ds. Jacobus op den Akker en gedrukt op kosten van Thomé Anthonis, inwoner en burger koopman van Batavia, gedrukt „em Batavia. Por Henrico Welzing, e Allardo Fronenbroek Anno 1723“, d. w. z. op de Kasteelsdrukkerij). Achterin staan eenige psalmen op noten, waarvan de noten zeer leelijk gedrukt zijn. Vermeld in § 975.

Psalmo XLII. 179

Psalmo XLII.

O veado como branta Polas ago-
as, alli, O meu Deus, por ty clama
Alma minha, rem de ty Sedg, o Deus
vimente. Quando pois livremente En-
trando me ante rosto teu Apresentarei
Deus meu?
2 Lagrimas minhas me foraõ De man-
timento dias E noites; porque diziaõ
As companhas impias: Aonde está Deus
teu? D'isso lembrando se meu Entriste-
cido coração, Se derramã em lamentaçãõ.

3 Com

H 6. Eene bladzijde, bevallend den aanhef van Psalm 42, in de Portugeesche vertaling van Jac. op den Akker, herdruk van 1747 bij den Stadsdrukker Doeve Schim. Men merke op, dat voor dit werk expresse letters zijn gegoten: sommige eindklinkers zijn doorgeshaald doch niet met de pen, want de streep loopt niet door de letter heen. Aanwezig in de bibliotheek van het Nederlandsch Zendinggenootschap te Rotterdam. Vermeld in § 1401.

CATECHISMUS

OF

Onderwysing in de waare Christelyke Gods-
dienst volgens Vragen en Antwoorden

door Last van

ZYN HOOG EDELHEYT den
HOOG EDEL GEBOOREN HEER

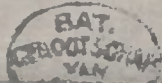
GUSTAAF WILLEM
BARON VAN IMHOF

Gouverneur Generaal van Nederlands In-
die &c. &c. &c.

Te BATAVIA

Gedrukt door HARMANUS MULDER
Drucker der Ed: Maatschappye 1746.

تعليم لدين المسيحي

اي اين

تعليم

ايم مسيحي

ايس جان سوال دان جواب

ايس تينه

تون يغ امت بيشاون

كومتاف ويلم بارن فن امهوف

كوتون جنرال د اندريا اين

و دينر جناويه

قرن اوله هرمافوس ملدر قنرا مفتي

بانهن 1746

Op Maandag den 12 October

Ternaten, den 31. Augusti 1744. Den Heer *Brandwyk van Blootland*, geëliegeert Gouverneur van dit Eyland, is den 10. Juny alhier in goede gezondheid gearriveert en plegtig ingehaalt: dog den afgegaene Gouverneur, de Heer *Leivoelt*, heeft de Regering niet eerder gecedeert, als even voor zyn vertrek na *Batacia*. Syn Ed. vertrakt derwaerts met het Jagt de *Coevrijsda*, zullende de Schepen *Leverendaal* en *Leyerdorp*, dit Jaer hier werden gehouden om te kruysen. De Geschillen tusschen de Koningen van *Ternaten* en *Tidor*, zyn nog niet bygelegd; dog beyde die Koningen schynen zig nu tot accommodement te schicken: Indien de laetst gemelde niet zoo gaeg ter Zee was, en in 't troubel water niet zocht te visschen, zouden zy mogelyk al tot een vergelyk zyn gekomen. Den Koopman *Jacques Barriel*, door de Hooge Indische Regering, van Winkelier te *Banda*, tot *Pitanci*, van dit Gouvernement, aengeschreven, is daer aengehouden en tot Opperhoofd van *Poulo Auy*, g'employeert. Onderusschen sijngeert hier nog den Dienst van *Eliskaal* den Onderkoopman en Secretaris *Jacob Fredrik Stegman*. Den Vondrig *Jan Willem Haak*, recommandeert geworden zynde om te kruysen, heeft zig zelven door 't Hoofd geschooten. Den na *Batavia* verlostten Onderkoopman, *Jan Willemschulz*, sjaec eerst in de volgende Maend zyne Reysse met een particulier Vaertuyg, in Gezelschap van den Lieutenant *Jan Corraijn Sandbergen*, aentenemen, en den Heer *Hendrik Siener*, Opperkoopman en Hoofd-Administrateur, verfoekt insgelyk zyne Verlossing na *Batacia*. Den Lieutenant ter Zee, van het Schip *Leverendaal*, *Andries Zink*, is hier in arrest aengebragt, en staet met zyn Proces na *Batacia* te werden verzonden.

Nanarang, den 5. October. Den Heer Gezaghebber *Sierrenberg*, is den 29de passato van zyne Reysse na 't *Curiaeraafse* Hoff gelukkig gereverteert. Syn E. heeft aldaerene plegtige Visite van den *Soeloeboerang* en de Grouten van het Hoff ontfangen, tot Rouwbeklag over 't Afsterven van zyn Hoog-Edelheids Gemalline, en heeft dat Hoff daer over ook den Rouw voor 6. Weeken aengenomen, en gedurende die tyd, alle Muisq- en Tournooy-Speelen verbooden, sijnsgoeders ven Gezantschap na *Batavia* haeren afsien van afginge van 't Compliment van Condoleantie. Die Vorst toonde zig buyten gemeen aen de Compagnie verpligt, en heeft de Leverantie, der by het laetste Vredens-tractaet, bedongene producten, van *Catjang-boonen*, *Peper*, *Catoene Gaaren*, *Zyde*, en *Indigo*, zodanig onder zyne Regenten verdeelt, dat het aen yder ligt te voldoen, en voor de Compagnie, volgens de verwagting, gemackelyk te trekken zal vallen. Ook schieen die Vorst in het byzonder in zyn sijnk te wezen, over de komste en hommage, of beruyging van hulden onderwerping, van diversie Regenten, die de Heer *Sierrenberg*, ten dien eynde, had medegenomen; dog vond zig ook zeer gebelgt over het tegendeel en de Arrogantie van de *Caddose* Regenten, en kon niet geloovent, dat de Heer Gezaghebber dezelve op zyne rug Reysse met eenige *Dragonders* besoecken, ligten en na *Samarang* mede nemen zoude; het welke eger zoo-geschied is. Dewyl Zyn E. tegens de Middag te *Caddose* aenquam, alleen verselt met de Heer Majoor *Baron van Hohendorff*, en de Tolk, zig, om binnen den Dalm van den eersten Regent *Munkojo da* te kounen, eerst uytgevende, voor den *Samarang-schen* Bakmeester; maer binnen gekoomen zynde, en zig bekend gemaekt hebbende, raekte de Dalm haest soo vol *Javaanen*, met *Pieken* en *Kritsen*, dat het kriedde. Den Heer Gezaghebber daerop te kennen gevende, dat het Volk, zoo het nieuwsgerig was, hem morgen wel kon sien, also hy daer meende te overnagien, schieenen zy daer op gerust, en

H 8. Eerste bladzij van No. 10 der *Bataviase Nouvelles*, 12 Oct. 1744. Het origineel berust op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage. Zie § 1455. Omtrent het eigenaardige Indische wapen aan het hoofd vergelyke men het aangeteekende bij D 1. De in dit nummer verhaalde geschiedenis der oprichting van de Regenten van *Kedoe*, die geen eed van trouw aan de Compagnie en den Soenan wilden doen, en wel door den Gezaghebber van *Java's N. O.-Kust* *Elso Sierrenberg* en den Majoor *J. A. Baron von Hohendorff*, wordt op eithisch-irenische wijze behandeld in het *Tijdschr. van het Bat. Genootschap* XXV, 221.

VENDU-NIEUWS, ENZ.

Op *Woensdag* den 24., en des noodig ook *Donderdag* den 25. *May* 1780.

ZAL men van wegens de geprivilegeerde *Afioen* Socijeteit ten Huize van den Afd. maatrekend Hoofd Participant *Jen van de Polder*, publyk opveyle 142. Vaesten en 119. Kisten zeer goede *Afioen*, onlangs uit *Europa* en van *Bengalen* alhier aangebragt met een Ristand tot de maand April 1781., en onder zojanige verdere conditien. Als in de voorgaande jaren hebben plaats gehad, en top dage der Vendutie nader zultien herinnerd worden.

WEESMEESTEREN deezer Steede, zyn van meening om op *Donderdag* den 25. *May* 1780., Vendutie te houden, voor de Wooning van den overleden Burger *Tjerk de Jong*; staande op de Floek van de Leepelstraat, van diverse *Huysmeubelen*; *Goud- en Zilver-Werken*, *Dranken*, *Provisien*, *Slaaven* en *Slatinnen*, nevens andere Goederen meer.

Op *Vrydag* den 26. *Dito*.

Zal door de Stads-Vendutegesteren Vendutie gehouden worden voor de Wooning van D'E. *Michael Engelbert*, staande buyten de Nieuwpoort in de Kalvetstraat, van een Parthy diverse *Bengalische Goederen*; bestaande in *Cassias*, *Floretts* en *Zyde Geween*, *Souralse Gingam*, *gebloemde Cassi*, *Fyne witte Nensieken* van 10. Ps. In een stuk, *Malmollens* en *Dorriayen*, nevens andere Goederen meer.

WEESMEESTEREN deezer Steede, zyn van meening om op *Zaterdag* den 27. *May* 1780., des Morgens ten Neggen Uren precies in het *Stads Heeren-Logement*, Publicq by den Afslag te Verkoopen de Navolgende Vastigheyd Namentlyk:

Voor Reekening des Boedels van **ANNA REBECCA DE PAAP**, Weduws van D'E. **PIETER ROOT**, (In Leeven:) *Opper Chirurgyn van het Wees- en Armen-Huys Alhier.*

Zeeker **ERV.** met een gedeelte te zamen getrokken en tot een gemaakt, behouwt met een steene *Pudak*, staande en gelegen binnen deeze Stad, aan de Westzyde van de groote *Revier*, in het Blok B., Sub. No: 7., aan de Oostzyde van de *Reviernoehersgracht*, door de overleedene zelfs bewoond geweest.

Voor Reekening des Boedels van Wylen **TJERK DE JONG**, (In Leeven:) *Burger Alhier.*

Zeekere drie **ERVEN**, nu te zamen getrokken en tot een gemaakt, zynde het eerste gemerkt No: 16., behouwt met een groot steene *Woonhuys* en *Pakhuis*, staande en gelegen binnen deeze Stad, aan de Westzyde van de groote *Revier*, in het Blok L., sub. No: 16.

Het tweede **ERV.** ook behouwt met een steene *Huys*, staande en gelegen binnen deeze Stad, aan de Westzyde van de groote *Revier*, in 't Blok B., aan de Westzyde van de *Junkersstraat*, door den Overleeden zelfs bewoond geweest.

Zoo wie *Gading* omtrend het een en ander is hebbende, die koome ten Tyde en Platze als in den hoofde dezis gemeld, alwaar de Verkoop ping zal worden gehouden, aanhoore de *Conditie* en doe zyn *Proffy*.

Den Vendumeesters deezer Stad, **Mr. JOHANNES CHRISTOFFEL SCHULTZ**, **THOMAS VAN SON** en **JOOST BREUKROT**, Presenteeren Publicq den eerst Meynende in het **HEEREN LOGEMENT** te Verkoopen, de Navolgende Vaste Goederen, als:

Voor Reekening van D'E. *Compagnie*.

Zeeker stuk **THUYN-LAND**, behouwt met een groot steene *Huys*, en ten wedet:

H 9. Eerste bladzij van het „Vendu-nieuws, enz.“ van 23 Mei 1780, gedrukt bij den Stads drukker Lodewijk Dominicus op de Tijgersgracht. Dit nummer werd in 's Lands Archief aangetroffen, waar het alsnog berust. Het bestaat uit drie aan weerskanlen bedrukte bladen, dus zes bladzijden. Zie § 1457.

Vrijdag, den 13den

van Hooimaand.

Alle Akten van het Gouvernement, die in deze Courant geplaatst worden, zijn officieel.

BATAVIA, den 13den van Hooimaand.

Bij besluit van Zijne Excellentie, den Maarschalk in Gouverneur Generaal, van den 13den van Zomermaand j. l. is gedaan de volgende aanstelling:

Van den Eerste-lieutenant, en Tweede-directeur in de Ateliers van constructie te Soerabaja *Willem Heelhuizen*, tot Kapitein-officier.

In Rade van Indië is bij besluit van den 13den dezer aangeleid.

Tot Commissaris bij de Bank van Leening, in stede van den overledenen *J. R. van Sprang*, het Lid van Schepenen *Mr. J. de Jongh*.

EXTRACT uit het Register der besluten van Zijne Excellentie, den Maarschalk en Gouverneur Generaal.

Bangli den 25 van Zomermaand 1810.

Zijne Excellentie ter kennis gekomen zijnde eens door den jongst afgetreden Drost van Pasfourouang, van tegenwoordigen Drost van Sumanap *C. Vos*, gemaakte schikking met den Regent van het Regentschap Pasfourouang, volgens welke hij Drost zich verbonden had, om aan gedi Regent, tegen bezorging van des noodige getal Boesjangers voor zijnen stal, om de drie maanden te betalen eens somma van twee hondert rijksgulden zilver geld;

En in aanmerking nemende, dat deze schikking niet tegen strijd is met de nieuwe inrigtingen, welke aan den Regenten, buiten de manschap van, die hun voor name bediening en gevolg toegestaan, en uitsluitend bij de organisatie bepaald zijn, geene vrijheid of over eenig man anders, als voor 's Lands dienst, bevestigd, maar ook dat de zelve aanloopt tegen het, bij besluit, door Zijne Excellentie gemaakte derde principe, om den Javanen het loon zijns arbeids onmiddelijk zelve in handen te geven, uit overtuiging, dat het zelve niet tot nem komt, wanneer de spave door tuschenkomst van zijne Regenten of andere Inlandische Hoofden geschiedt, gelijk in dit geval ten evidente daad door bewezen wordt, dat de Regent van Pasfourouang te opgemelde twee hondert rijksgulden zilver geld zelfs heeft opgegeven als tot sine inkomsten te behooren;

Dan dat de onderwerpelijke schikking boven dien in dien levat eene afwijking der, door Zijne Excellentie, gemaakte speciale bepaling, dat alle Europeesche, die zich van Javanen voor Beelanger, wettigen bediening, staats zulten wesen geannoteerd met eene uitdrukkelijke vermaande, en niet anders, als tegen betaling van drie rijksgulden zilver geld, en veertig gouden rijt per 200 rijksgulden;

Mitsgaders nog considererende het strafbare van zoodanige condulte in eenen Drost, die in stede van de nieuwe inrigtingen religieuselijk te doen opvolgen, en daar in anderen voortgaan, van den invloed zijner bediening misbruik maakt, om de Regenten daar van, tot zijn eigen voordeel en tot benadeeling van den armen Inlander, te doen afsaan, waar door aan de Regenten een alle schadelijk, voorbeeld gegeven wordt, om tot de oude misbruken te rug te keeren; Heeft besloten, den Drost van Sumanap *C. Vos* te laten opkopen naar Soerabaja, en denzelve aldaar voor drie maanden arrest te doen houden in de Hoofdwacht, mitsgaders zijne tractementen, gedurende dien tijd, vervallen te verklaren, ten voorduele van de Hevormde Diakonij te Batavia, met last voor den Landdrost van Java's Oosthoek, deszelfs bediening in-middels door een' ander, ten zijne kosten, te laten waarnemen;

Wordende welmelde Landdrost met de uitvoering van dit besluit belast.

Accordeert met voorsz Register
(get.) H. VERCKENS, Sec. Gen.

Uit een SUPPLEMENT tot de GAZETTE van P' IELLE DE FRANCE van den 28 April j. l. nemen we hier over het laatste artikel uit het *Verslag van de gesteldheid der Rijk, op den 2den Dec. 1809*, gedaan door den Graaf *Montalivet*, Minister der oinnelandische zaken, van het Wetgevoend-lichaam:

Stankunde.
Het Hertogdom van Warschau heeft zich vergroot met een gedeelte van Gallicie; het zonde den Heiser niet mogelijk zijn geweest geheel Gallicie aan dien Staat te vereenigen, maar Hij heeft niets willen doen, dat denigen argwaan aan zijnen bondgenoor den Keizer van Rusland konde geven; Gallicie, zoo als het voormaals verdaeld was, is genegevaan geheel aan Oostenrijk gebleven, *Z. M.* heeft nummer het voormaals gehad Polen te herstellen; het geen de Keizer voorheen nieuwe Gallicie gedaan heeft, wierd hem meer door gevoelens van eer, dan door Stankunde bevolen; de volkeren, die met zoo veel warmte de zaak van Frankrijk waren toegedaan, konde Hij niet overgeven aan de waakzucht van een' onverzoebaren Prins.

Een jonge Oostenrijkse Prins, dezelfde die in 1807 Oim het bevel voerde, zoo trotsch als onwettend in de krijgskunde, heeft met eene armee van veertig duizend man, zich slechts kunnen doen slaan door den Prins *Joseph Poniatowski*, die maar dertien duizend man onder zijne velders had; de slechte maatregelen van zijnen Generaal deed Oostenrijk het westelijk Gallicie verliezen, waar van de inwoners zich spoedden het zware juk, dat hen drukte, van zich af te werpen. Het was een pijnt voor den Keizer, hen te zien, maar ook het ziele te onderwerpen. *Z. M.*

H 10. Drukproef, mel de pen gecorrigeerd, der Bataviasche Koloniale Courant van 13 Hooimaand 1810. Vergelijk § 1459 Bij vergelijking met andere exemplaren van dit blaadje zal men bespeuren dat de hier aangebrachte correcties inderdaad ter drukkerij zijn uitgevoerd. Vermoedelijk zijn deze correcties van de hand van den Secretaris der H. Regeering, die volgens het bestaande reglement belast was met de censuur, welke werd uitgeoefend nadat de courant was gezet. Vandaar dat deze gecorrigeerde proef in het Gouvernementsarchief bewaard is gebleven. Interessant is het besluit van Daendels aangaande den Drost van Pasoeroean *C. Vos* in dit nummer. Ondanks 's mans arrest in de hoofdwacht te Soerabaja is hij in 1819 Resident van Pekalongan geworden.

L Y S T
 DER
PREEDIK-BEURTEN
 IN DE
RESPECTIVE KERKEN
 TE
BATAVIA.

OP ZONDAG DEN 17. JULY 1791.

KASTEELS-KERK,

Doozmtsdag Dominus Vermeer,

De Verloren Zoon,

TEXT: Lucas XV: vers 11. - 32.

Eerste Leerrede.

HOLLANDSCHE-KERK,

Doozmtsdag — Haefbroeck,

TEXT: Genes: IV: vers 3. - 16.

Damittdag — Rofs,

CATECHISMUS Zondag XXXII.

BINNEN-KERK; PORTUGEES,

Doozmtsdag Voorlezen.

Damittdag Voorlezen.

BUITEN-KERK; MALEISCH,

Damittdag — Zomerdyk.

HOLLANDSCHE-KERK,

Woensdag Abond — Borgstein,

BUITEN-KERK; PORTUGEES,

Doozmtsdag Abond Voorlezen.

Deeze Briefjes worden uytgegeeven

by J: DE BIE, *Koster van de
 Hollandse-Kerk.*

Imprim. Zomerdyk

H 11. Predikbeurtenbriefje voor Zondag 17 Juli 1791. Drukproef, met de pen verbeterd en voor imprimatur geteekend door Ds. A. Zomerdyk. Vergelijk § 1450. Zooals men ziet, begint Ds. Vermeer, de rhetor, eene serie leerredenen over den Verloren Zoon, en wel voor een uitgelezen publiek in de Kasteelskerk; in de Buitenkerk wordt Maleische dienst gehouden en voor het Portugeesch is geen leeraar beschikbaar, dus Ds. E. J. Willenaar moel ongesteld zijn geweest. Het vorig jaar waren er nog drie Portugeesche predikanten. Dit briefje berust thans in de bibliotheek van het Bat. Genootschap.

Algemeene Vergadering by de
 gezamentlyke Leden van de So-
 cieteit de Harmonie die wezen zal.

*Op Maandag den 8 Juny 1807
 des Avonds om half Nevenruerd
 in Ballottoring Waide Hoorn
 van den N. H. Faillen*

H 14. Convocatiebriefje der leden van de societeit de Harmonie op 8 Juni 1807 (dus van de oude Harmonie in de stad, zie § 1284). Het origineel dat wat grooter is dan de photo, berust in de bibliotheek van het Bat. Genootschap

Werd Licentie verleend aan *De heer*
van Jelling Iddekinge
 om Ein Quaadwillige Slaaf gen^t
theda

In de Kerting te mogen klinken, voor
 den tyd van Ses Maanden

BATAVIA, den 26 Junij 1786

Massau

H 15. Gedrukt en met de pen ingevuld briefje dd. 26 Juni 1786, geteekend door Mr. Gerlach Cornelis Joannes van Massau, Waterfiscaal en pro-interim Advocaat-Fiscaal, waarbij aan eenen heer Van Iddekinge vergunning wordt verleend om zekeren slaaf Theda voor den tijd van zes maanden „in de kelling te mogen klinken.” Het origineel, in de bibliotheek van het Bat. Genootschap, is iets grooter dan de photo. Vergelijk § 856.

73

ORDENANÇA PARA OS MESTRES DE BAIROS (WYK-
MEESTERS) NA CIDADE E NO ARRABALDE DE SUL.

I.

PRimeiramente, que se fará cada anno huã nova eleição dos Mestres de bairros, ou que se continuarão, como até agora foi o costume, e que os habitantes de cada bairro serão obrigados a mostrar a seu Mestre de bairro a devida honra e respeito, sem o desprezar, injuriar ou affrontar sob pena de correção arbitrária.

II.

Todos os Mestres de bairros, para ser conhecidos de todos, haõ de pendurar sobre a lumieira de sua porta hum escudo quadrado, o que os Schepenen lhes darão, no qual serão pintadas as armas de Batavia, e abaixo a letra ou letras do bairro.

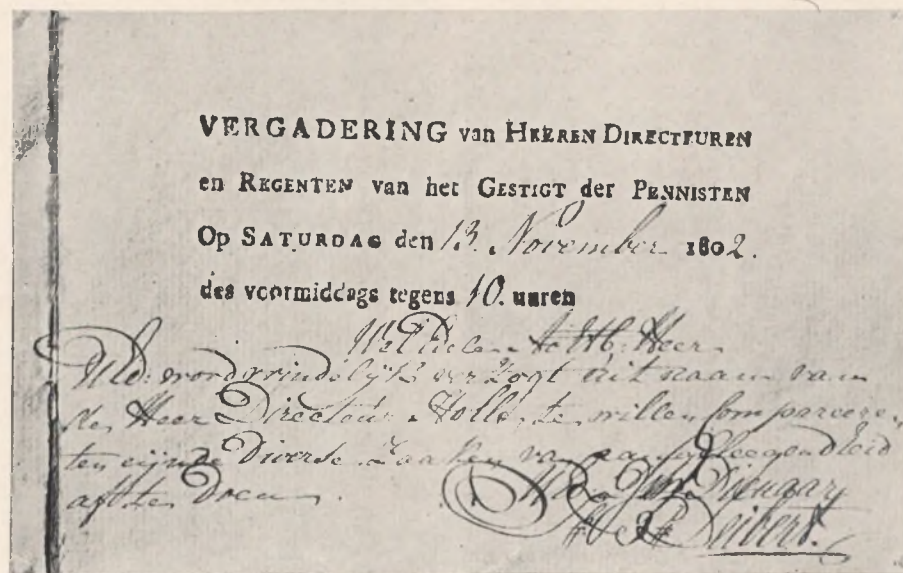
III.

O officio e serviço dos Mestres de bairros será, tomar noticia e guardar registo das casas e moradas de seu bairro, quaes familias nelle habitaõ, quantas pessoas, de qual nação e gente; para o qual fim os moradores de cada bairro serão obrigados, quantas vezes se lhes advertirá, de fielmente dar a noticia requerida a seu Mestre de bairro, sem callar e encubrir nenhum, especialmente pessoas de naçoens estrangeiras, sob pena de correção arbitrária, segundo os casos o pedirem. E os Mestres de bairros devem entregar cada anno antes do acabar o mez de Setembro, a noticia e o registo do povo, que acháraõ em seu bairro a os Schepenen, paraque o Secretario deste Collegio, havendo lançado as contas, as entregue a o Conselho de India,

IV.

E para mayor allivio dos ditos Mestres de bairros será cada-
hum,

H 12. Eerste bladzij eener gedrukte afkondiging in het Portugeesch, zeven bladzijden groot en gedateerd 19 Dec. 1747, bevattend de „Ordonnantie voor de Wykmeesters in de Stad en Zuyder-Voorstad,” waarvan de Nederlandsche tekst is te vinden in het Nederl.-Indisch Plakaatb. V, 533. Het origineel berust in 's Lands Archief. Vergelijk § 967.

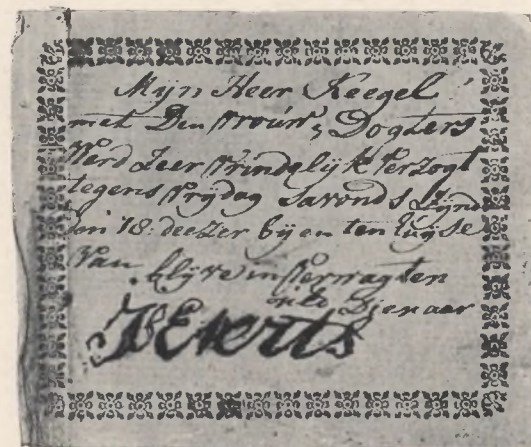
H 13. Convocatiebiljet eener vergadering van Directeuren en Regenten van het Pennistengesticht op 13 Nov. 1802, ondertekend door den Binnenregent van dat gesticht Jacob Bernhard Deibert. Het origineel, dat iets grooter is, berust in de bibliotheek van het Batav. Genootschap. Vergelijk § 1438.

H 19. Abonnementsbiljet voor het Liefhebberijtooneel Ut desint vires, tweede trimester 1828, voor eene dame, behoorend bij den heer C. A. G. Romswinkel, wiens handteekening op het biljet staat. Aanwezig in de bibliotheek van het Batav. Genootschap. De afmetingen van het origineel zijn wal grooter dan die der photo. Zie voorts § 1351.

H 16. Gedrukte rand, waar binnen met de pen geschreven staat: „Uit Naam van den Bruidgom Adam Pieters en deszels Bruid Sara Cornelia de Liem werd d' Heer P. Michiels en huijsv. (deze zes woorden met rood krijt ingevuld) zeer vriendelijk op desselfs Trouwdag verzogt legens Zondag Avond zijnde den 19 Junij 1803 ten huize van de Bruidgom. Ouders naast de Heer Jacobus Wilhelmus Sijmons staande aan de Oostzijde van de Verburgs gragt. Verzoekt antwoord." Aangetroffen in 's Lands Archief; vermeld in § 1449. Het origineel is iets grooter dan de photo. Uit het Trouwboek blijkt het huwelijk van dit paar op dien Zondag. Hij was Absoluut Assistent en beiden waren te Batavia geboren. Pieter Michiels was de broer van Augustijn, zie § 978.

H 17. Binnen een gedrukt randje staat met de pen geschreven: „Mijn Heer Keegel met den vrouw en Dogters werd zeer vriendelijk verzogt legens Vrijdag savonds zijnde den 18 dezer bij en ten huize van blijve in verwagten UED: Dienaar Jb Everis". De onderteekening is in andere hand dan het briefje. Origineel in 's Lands Archief iets grooter dan de photo. Vermeld in § 1449.

INSCHIKKELYKHEID VOOR LOF!

De Heeren beschouwende Leeden dezer Sociëteit, worden Verzocht, hunne Entrée-Biljetten mede te brengen, om by in en uitgaan der Sociëteit te kunnen Vertoonen; die dezelve Verlegt of Verlooren mochte hebben, gelieven hunnen naamen aan de Portiers op te geeven, om voor de aanstaande Representatie van een ander te worden voorzien; kunnende intuschen **HUN EDS.**, even als de Temporeele Leeden, wanneer ze buiten de Sociëteit willen gaan, een Contra-Lootje bekomen. — Hier door hoopen wy te beletten, dat veele onbeschaamden die geene Leeden dezer Sociëteit zyn, en zich echter niet ontzien hebben, opveelerlei Verachtelyke wyzen binnen de Sociëteit te sluipen, niet meer den Heeren Beschouwende Leeden de beste plaatsen zullen ontnemen, en de algemeene Klagten van het Locaal is te klein &c., te Eviteeren.

B A T A V I A den 1. February 1804.

Uit Naam der Dirigeerende
Leeden

H 18. Kennisgeving van het bestuur der tooneelvereniging: Inschikkelijkheid voor Lof! dd. 1 Febr. 1804, met de pen onderteekend door den secretaris J. Kloprogge. Het origineel, wat grooter dan de photo, bevindt zich in de bibliotheek van het Batav. Genootschap. Over deze vereniging zie § 1347.

BOEZEM-OFFER
 UYTGESTORT OP HET DOORLUCHTIG HUWELYCK
 VAN
 DEN WEL EDELEN GESTRENGEN ACHTBAAREN
HEERE JOHANNES THEDENS,
 EN DE WEL EDELE
VROUWE GEERTRUYDA MARGARETHA GOOSSENS,

Voltrocken binnen BATAVIA den 4ten Januarij, Anno 1737.

FELICVS TRR ET AMPLIVS,
 QUOS IRRUPTA TENET COPULA, NEC MALIS
 DIVULSUS QUERIMONII
 EXTREMA CITIVS SOLVIT AMOR DNE
 HORAT.

Hoe zal ik best myn snaaren stellen
 Op enen onbekrompen toon,
 Om dus Heer THEDENS te verzellen
 Van verre, na des *Min-Gods* Throon?
o Vreugd-genot! gy doet my zingen
 Een lied van waare dankbaarheyd,
 Dat, schoon door Waereld-willelingen,
 Verduuren zal den wanckelen tyd.
 Gy gaat *Mecenas* dan ~~op~~ heden
 Met uwen wel verkooren *Bryd*,
 Zo vriendelyk, als heusch van zeden,
 Na 't Outer, dat de handen sluyt
 Van *d'Edel*, waar in gy 't zoetè leven
 Voor heen beproefden, zonder smet,
 Dat veel vernoeving uw kon geven
 Op 't onbevleete *Heerlyks-bed*;
 Leef dan voorwaar met uw *Friendinne*

In desen *Heil-staat*, wel gepaart,
 Tot vreugd der *Godheid*, eens van zinne,
 Dan is 't een *Hemel* op der *Aard*;
 Dus moeten alle *Zegeningen*
 Toevloeyen uw in vollen maat,
 Zo tred men eerst op *starre-kingen*,
 Daar 't *Wan-gedragt* verstoimt voor staal
 Laat my ook verders nog genieten
 Een onbepert getal van tyd,
 Uw *gulle geerheid*, welkers vlicten,
Bron-zijlen zyn van *Zoetigheid*;
 Dit zal te regt wel wis bevatten
 Dien 't meest beproeft, en onderzocht
 Heeft onder 't *Musch-donk* dat de schatten
 Van 't konstige tafereel, doorvrocht
 Van *Hemel-dengien*, luttel kent.
Danckbaare Weldaad vind geen *Ende*.

F. de COCQ

H 20. Vers („Boezemoffer”) door F. de Cocq op het huwelijk van J. Thedens en G. M. Goossens, 4 Jan. 1737, gedrukt op wille gebrocheerde zijde. Eigendom van Jhr. N. Westpalm van Hoorn van Burgst. Vergeleken § 1256. De dichter van het Boezemoffer, bij wien vergeleken Lucas Helling in Ferdinand Huijck een zangwaan mocht heeten, was in 1736 Diaken en Administrateur der Suikerpakhuisen geworden; vandaar zijn slotwoord: Danckbaare Weldaad vind geen Endt. Johannes Thedens, indertijd als soldaat naar Indië gegaan, thans Raad-Ordinair van Indië, huwde in 1721 Anna Susanna Moerbeek van Batavia, eene dochter van Jeroen Barentsz Moerbeek, Commandant van Onrust. Geertruida Margareta Goossens had tot moeder Sophia Fauconier, die universeele erfgename was van den schatrijken Directeur-Generaal Frans Castelij en aan deze dochter o.a. 85 000 Rds aan diamanten naliet. De dochter trouwde in 1720 met Michiel Westpalm van Husum (overleden in 1734 als Directeur-Generaal, zie onze photo E 10; Westpalm was eerst getrouwd met Clara van der Burg en had daarbij kinderen). Uit dit huwelijk waren minstens zeven kinderen, waaronder Geertruida Calharina Westpalm, die trouwde met Mr. J. H. van Panhuijs (zie onze photo D 17) en Sophia Francina Westpalm, die getrouwd is 1e. met Barthold Borchers, Secretaris van den Gouverneur-Generaal; 2e. met Hugo Verijsel, bij wien zij drie kinderen had, waaronder eene dochter die getrouwd is met Radermacher; 3e. met Reinier de Klerk. Na Westpalm's dood trad G. M. Goossens den 1 Sept. 1736 in ondertrouw met den Raad-Ordinair F. J. Coyell die een paar dagen later overleed, na haar tot universeele erfgename te hebben benoemd, zie § 1133 noot. Eenige maanden hierna reikte deze schoone en zielvolle dame, moeder van minstens zeven spruiten, stiefmoeder van eenige andere, hare hand aan den Edelheer J. Thedens. Zij zal ook wel de petemoei zijn geweest van Geertruida Margaretha Mossel, die met Hasselaer trouwde (§ 330).

BATAVIA ANNO 1734

Op Saterdag den 16^{en} October,

Erd Uer ter Begravenisse verfogt,

MET HET LYK VAN

JAN VAN CLOON,

Vice-Præses in 's Eerdaar de Collegie van Heeren Schepenen dezer Stede, Kerk-meester
van de Nederduytsche Kerk, smitsgaders, Capitain der Oostzydsche Burgery.

Sal gedragen werden byt deszelfs Woonhuys, staande aan de
Westzyde van de Jonkers Gragt.

Als Vriend

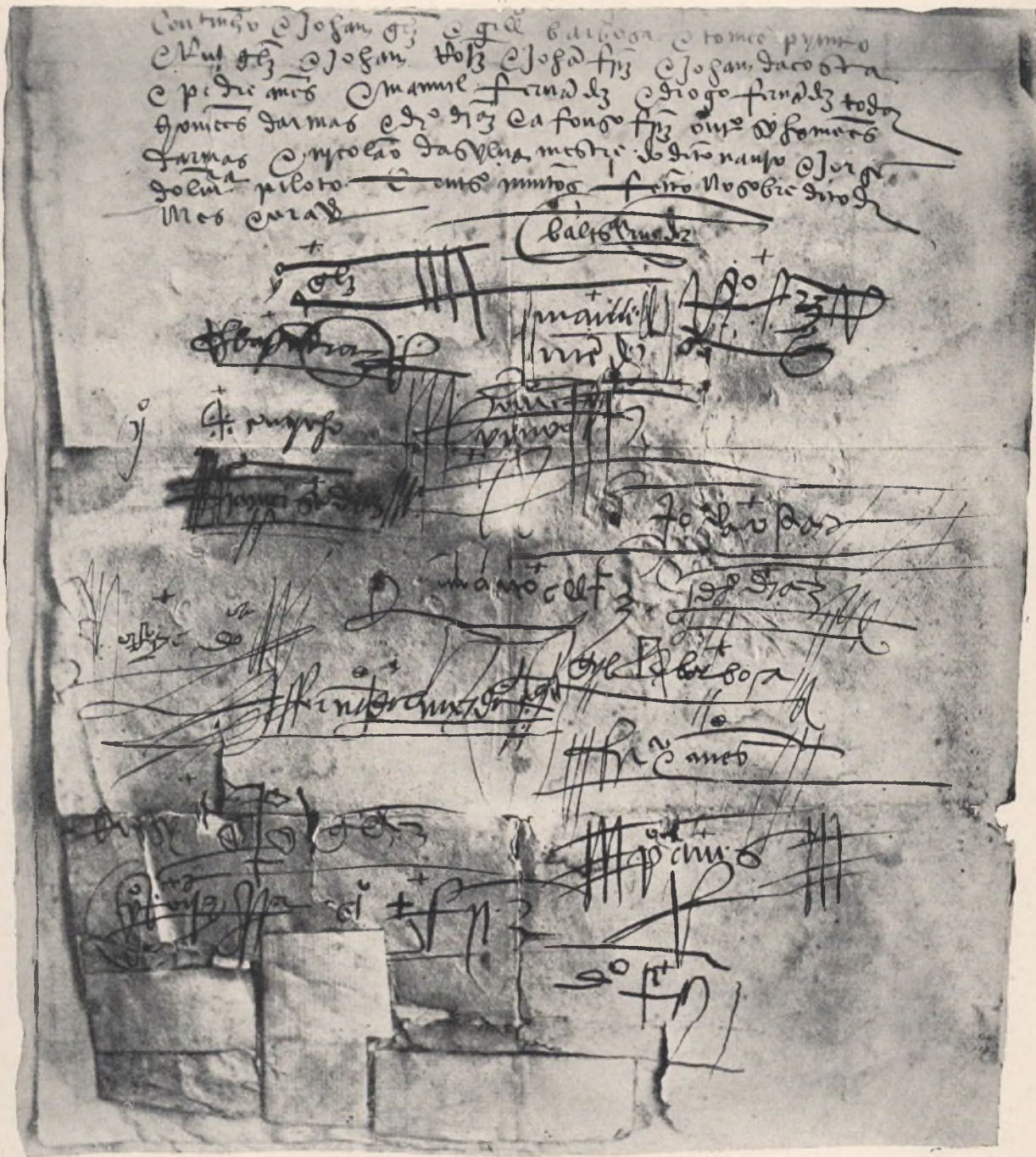
Tegens 4 Uuren.
Hollands Kerkhof.

*Voogt
den 14. October 1734
in den heere gerust.*

V
167

H 21. Gedrukt begrafenisbriefje van Jan van Cloon, 16 October 1734. Het origineel berust in de bibliotheek van het Batav. Genootschap en heeft de grootte van een foliovel. De weduwe heeft links onder met de pen bijgeschreven: „Donderdag den 14 October 1734 is mijn man in den heere gerust”. De toevoeging „als vriend” onder de uitnodiging ter begrafenis heeft betrekking op de bij die ceremonie in te nemen plaats en het te dragen rouwgewaad, namelijk den langen mantel. De Van Cloon's zijn eene juweliersfamilie. Reeds in 1671 gaat de juwelier Theod. van Cloon, die pas uit Holland was gekomen, van Batavia naar Cormandel. In 1686 vinden wij een Philips van Cloon van Amsterdam te Batavia als juwelier. Onze Jan van Cloon trouwde eene Elisabeth Mennes, dochter van Arnout Mennes en weduwe van den goudsmid Dirk Voogt; na haar overlijden laat hij 24 Jan. 1715 door notaris Seullijn eene boedelbeschrijving opmaken, waaruit blijkt, dat hij toenmaals woonde aan de westzij der Jonkersstraat in blok H (dus nog niet op de deftiger Jonkersgracht) en eene goud- en zilversmidszaak had. Vandaar dat zijne voorletters IVC soms als meestermerk voorkomen op Bataviaasch zilverwerk. Verder blijkt, dat hij geparenteerd moet zijn geweest aan den G-G Dirk van Cloon, zonder dat ons bekend is hoe. Zijne weduwe Ida Maria Hink, bij wien hij een zoon had, Philips Theodoor, hertrouwde met den Oud-Koopman Jacob Wognum. Over begrafenisbriefjes zie § 1259 en 1450.

J 1. Stot met handteekeningen van het Portugeesche „certificaal”, den 21 Aug. 1522 opgemaakt naar aanleiding van de plaatsing van den padrao (photo E 1). Origineel te Lissabon. De leksl is afgedrukt in *Alguns Documentos do Archivo Nacional da Torre do Tombo, Lisboa 1892 p. 460, 461* en volgt hierbeneden onder de Documenten. Bij nalezing van dit document zal blijken, dat op den 21 Augustus 1522 geene acte van overeenkomst tusschen Enrique Leme en den Vorst van Soenda is opgemaakt. Het document is wat onze Bataviasche notarissen eene attestatie noemen, opgesteld op last van Enrique Leme, te zijner verantwoording te Malaka; vandaar dat hijzelf het stuk niet tekenl. Ook blijkt niet, dat de Vorst van Soenda bij de komst der Portugeezen ter plaatse was of dat zij hem te zien kregen. Het document is niets dan eene eenzijdige verklaring, met even weinig bindende kracht als het zoogenaamd tractaat onzer Compagnie met Mataram van 1652.

v Dat de heilich gaderingz zal worden gesoudt den 14
 Nocht op donnedag namlic des middaerz ten waer dinge
 Extraordinari nocht op dat seck d'ess vder gheschickel
 daer naer g'weert te bougen. Nocht de g'w' g'w'achgedult
 Ande Swellust sal volde

v Dat men uyt der name der heilich raede alle ledematen
 Ende Christen Iij vige liden ofte ja daeruit waer comen
 zynde op dat d'ingz te comende zal aduip rechte ad' g'munt
 ten sabbelge voor alle d'ingz, verlicke tot g'w' gesoudt
 godelike woort. En ander p'cedente ten omg' Ende met palati
 ofte zo d'ingz. Ieser als vore woerde bevoordt, tot g'w'
 Nocht de doch w'g' committelike del p' d'ispon van Jacob
 Oulsonel p'cedente End' w'gnant raed v'ndel linge
 g'w'ad' he' g'gaderingz v'ndel binnel de staet Jacatra
 Op Java mayor adi 21 January 1671

Henric Jacobs Zuesobus

Jacob Anthonisz Dubbert Raed

Wijnaedt raed ff 88

g'munt' my f'w'g'

Jonas, der v'nd' van wyndel

Cate or jillie B

Also ons op heerde g'w'cheytet is v'nd' gecomen z'ckel
 kundelike zynde bastard zoon van den E. Schut-taeb van
 Amsterdam uytgevalde v'nd' st'elmay op 1790 wasse van
 Amsterdam jegenwoordig vryman End' burger desel' staet
 woonende inde heilic staet. Aus' g'w'de heilich Ende de hoe
 bing, daer van moeder was den selv' bing van baly ongel
 v'ndel stabunt voor desel' by g'w' v'nd' zynde v'ndel
 z'ckel g'w'nd' Claes' v'ndel (also gesunt is d'el' oft d'el'
 anders by v'ndel na de patria te heilich) g'w' oed' d'
 g'ant Ende d'ingz van v'ndel g'w' m'w' v'ndel (v'ndel g'w'
 f'w'g' op g'w' d'ingz End' belycke g'w'ndel) d'ingz f'w'nd'
 f'w'g' van Hassel- f'w'nd' al g'w' End' g'w' d'ingz v'ndel
 f'w'ndel van v'nd' van midd'elburg, beueldeus d'ingz

D'el'is

J 2. Een blaadje uit het oudste resolutieboek van den Balaviaschen Kerkeraad, bevattend het slot der nolulen van de allereerste kerkvergadering, op 21 Jan. 1621, geleekend door den Predikant Adriaen Jacobsz Hulsebos (die denkelijk eigenhandig de nolulen heeft opgesteld; hij was toen in zijn tweede verband op 84 gulden; in zijn eerste verband had hij maar 45), den Proponenl Jacob Anthonisz Dubbeltrijck, de Ouderlingen Wijnandl Raeff (Onderkoopman) en Gomarus van Slaen (deze laatste Ouderling werd in 1622 door den Kerkeraad afgezet wegens eene nachtelijke vechtpartij, waarbij hij zwaar gekwets was; bij het beleg van 1628 is hij schutterkapitein), den krankbezoeker Jonas Aertsen van Wijmes en den schoolmeester Casper Gillesz. Zie verder de copie onder onze Documenten. Omtrent de plaats waar de kerk stond (vermeld onder op dit blaadje) zie § 88. Over de Koerbrug vergelijk § 87.

De ghereint... de yegover

...vnde vnde... ryod... g

...g... vnde... vnde...

...de godat... vnde...

...de vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

H. Baile...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

Bataviu d. d. 4. Martini (1700)

J. Frederik... vnde...

J. van de... vnde...

...vnde... vnde...

Christian. Scelling

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

...vnde... vnde...

J 3. Eene bladzijde uit de oudste crimineele rol van Schepenen, bevattend rechts den eisch van den Baljuw tegen Bencong „Overste der Chinesen” wegens willekeurige vrijheidsberoving van een Chinees, links het vonnis van Schepenen dd. 4 Maart 1622, geteekend eerstens door Gerrit Fredrijckx Druijff. Deze Druijff is een merkwaardig vroeg voorbeeld van favorilisme. Hij vaart voor de kamer Enkhuizen uit als Opperkoopman; komt 1616 in de Oost, en, ofschoon hij van uit Nederland was beschreven als „gansch onbequaam”, neemt hij reeds 2 November deel aan de vergadering van G.G. en Raden en wordt hij 8 Nov. 1616 zelfs aangewezen tot ambassadeur naar het hof van Mataram. Den 16 April 1617 wordt hij benoemd tot Opperhoofd of Directeur te Patani; den 29 Dec. 1621 wordt hij provisioneel President van Schepenen; den 1 Mei 1622 benoemd tot Commissaris naar Palembang enz. Den 2 Febr. 1623 wordt hem het bevel toevertrouwd over een schip der retourvloot en kort daarna repatrieert hij met Coen, zoodat hij in een jaar of zeven uit en thuis was, men mag zeker aannemen met behoorlijk gevulde zakken. — De tweede onderteekenaar, Dirk Jemming, was in 1615 uitgevaren als schrijver; wordt 1618 Assistent; moet vóór het beleg van 1619 opziener in den Compagniestuin geweest zijn (§ 35); tijdens het beleg wordt hij door den Coning van Jacatra gevangen genomen; wordt daarop naar Bantam gebracht en keert van hier terug samen met Van Uffelen (§ 61 noot); den 2 Oct. 1619 wordt hij Onderkoopman. Hoe hij Shahbandar is geworden en uit den dienst geraakt, blijkt niet; 1 Oct. 1620 is hij Shahbandar en dat was hij nog, toen hij 13 Aug. 1621 burgerschepen werd. Ook vinden we hem als Waagmeester en later als Stadssecretaris. Zijn tuin (§ 142), vermeld in Res. 27 Jan. 1623 en het Dagregister van 3 Oct 1632, zal wezen de tuin „Dirxlanl” op de kaart van 1628. Bij het beleg van dat jaar voerde hij een troep Chineezen aan. Zijne weduwe hertrouwde in 1637 met Salomon Sweers. — Jan Antonio de Brasser van Rotterdam nam in qualiteit van Vaandrig deel aan de bestorming van Jacatra op 30 Mei 1619; wordt 24 Juni 1620 burgerschepen; woont 12 Jan. 1621 op de redoule en wordt „overhoofd” over de burgerij daar bezuiden; treedt af als Schepen 13 Aug. 1621; wordt weer Schepen 9 Febr. 1622; wordt wegens zijne voortdurende afwezigheid als zoodanig ontslagen 19 April 1622. Wat later ontmoeten wij hem als gezagvoerder op een burgervaarluig. Hij verdrook in 1623 op de kust Cormandel. — Elie Rippon van Lausanne, in Indië gekomen 1618, was tijdens het beleg van ons fort Jacatra sergeant daarbinnen; werd daarna Ouderling en 12 Jan. 1621 „opperhoofd over de twee stadts bolwercken”; wordt Schepen 13 Aug. 1621; wordt luitenant 31 Maart 1622 en vertrekt met de vloot naar China. — De persoon die zich leekent Christian Schelling, stond bij de Regeering bekend als Jan Schellinger en was Kapitein; den 9 Febr. 1622 tot Schepen benoemd, wordt hij reeds 19 April 1622 vervangen, omdat hij met de vloot naar China was gegaan. Willem Laurens van Hamburg was 9 Febr. 1622 benoemd tot burgerschepen; was 4 Febr. 1621 Diaken geworden. Herman Pietersz Prins van Amsterdam voer in 1619 uit als Assistent op 12 gulden; werd 17 Febr. 1620 verhoogd tot 20; 12 Nov. 1626 benoemd tot Secretaris van Schepenen als opvolger van Melchior Kerchem, den allereersten Stadssecretaris. In 1626 wordt Prins, nog steeds Secretaris van Schepenen, voor den Kerkeraad gedaagd wegens dobbelen met Kapitein Vermeer. Ook de Regeering was verre van tevreden over hem, zie dagreg. 2 Maart 1636. Op het bovenvermeld vonnis tegen Bencon volgt 21 Maart 1622 een expres plakkaal der Regeering om de Chineezen te waarschuwen dat de afpersingen enz. van Bencon en Jancon ongeoorloofd zijn en zij daartegen redres kunnen vinden bij den Fiscaal en den Baljuw. Vergelijk § 135. Zie verder de copie onder onze Documenten.

A D. 1622

Jan Anthonisz Smid van Amsterdam
Ouder koopman int land gewonnen met het
Schip van Amsterdam met Mortja
van Suratten - - - - - Ellyabet

gerowaday 24
July - - - - - Bernardo moufsee van goa met Lavonna
de bengalo

gerowaday
25 Joub. Gerrit meisen vandort Bryman
int land gewonnen met het schip Groning
met Bouton drie Bouton - - - - - overijse

31 July gerow. Adriaen Wouters draach van meddeburg
Ouder koopman nytgevaert int land
van van spierwilldub, d'overijse met
Gertruyda gerachts van Groningen
int land gewonnen met het schip Reider :

Jsaq Brycher van weter van der linc
van de G B generaal int land gewonnen
met het schip deest anno 1620. met
alysabeth van van Amsterdam
int land gewonnen met het schip wouding

J 4. Blaadje uit het oudste Gebodenboek, anno 1622. De photo is iets kleiner dan het origineel. Men ziet daaruit, dat Bouton derri Bouton een paar maanden heeft moeten wachten, eer zij toestemming kreeg om met Gerret Meesen van Dort, vrijman, te trouwen. In de Resolutiën van den Kerkeraad is van dit geval geen sprake. Den 28 Jan. 1621 had dit College weliswaar besloten, alleen degenen in den echt te verbinden die beiden Christenen waren, doch daaraan toegevoegd, dat men voorloopig genoeg zou nemen met eene gelofte om zich te laten doopen. Bouton, die thans Neeltjen gedoopt is (of Neeltjen zal heeten, wanneer zij gedoopt wordt) schijnt zich enig vertoef te hebben moeten getroosten om godsdienst-onderwijs te ontvangen en deze ceremonie te ondergaan. Adriaen Woutersz Draeck van Middelburg, Onderkoopman, werd 11 Nov. 1621 bevorderd tot Koopman. In het begin van 1622 wordt hij aangewezen om met de vloot naar China te varen, maar hij oppert daar bezwaar legen, waarop 3 April 1622 wordt besloten hem naar Nederland te laten gaan. Insteede echter dat men hem nu aldus loost, komt hij 19 April 1622 voor als Opperkoopman; op dien dag wordt hij Schepen. Zijn huwelijk had nogal moeite in, getuige de Resolutie van 8 Juli 1622: „Alsoo den koopman Adriaen Woutersz. Draeck, uytgevaeren anno 1607 den 23en December met 't schip Middelburch onder de vlagge van den admirael Verhoeven voor assistent, voorgenomen hebbende sich alhier met een Nederlantse dochter ten huwelijcken staet te begeven, versocht heeft, sijnne verdiende maentgelden van den lijst aff dat hy uytgevaeren is, tot den tijt tot dat 't voorsz. schip Middelburch weder in 't vaderslant gekeert is geweest, ten vollen te mogen ontfangen om hem alhier neffens andre huyshoudende burgers eerlijck te mogen erneren, niettegenstaende den voorsz. Draeck in Compagnies dienst soo lange niet gecontinueert heeft als dit schip Middelburch uyt ende thuys gecomen is, doordien hy binnen die lijst met den admirael van Caerden op 15en July 1621 eerst weder verlost is geworden, ende alhoewel diergelijcke casus in de tegenwoordige artijckelbrieven gans anders geconditionneert wort, soo verstaet den rael evenwel dalmen den voorsz. Draeck sijn versoek in desen advoyeeren sal, midts dat van sijnne gepretendeerde gagien 6 maenden solts by provisie ingehouden sullen worden, ende dat hy daerbeneffens sijn selfs borge blyven sal tot de restitutie van alsulcke penningen als by de heeren Meesters in 't vaderslant aen eenige van sijnne vrienden off andersints van sijnnentwegen op reeckeninge sijnder maentgelden betaelt mochten wesen, ten aensiene 't volck, onder voorsz. admirael Verhoeven uytgevaeren, op soodanigen conditie (als by haeren artijckelbrief articulo 21 is blijkende) aengenomen was, dat de maentgelden dergeener die in Compagnies dienst mochten gevangen worden lopen souden tot die tijt toe dat de schepen ofte het volck daer sy mede uytgevaeren waeren weder thuys keerden". Bij het beleg van 1628 ontmoeten wij dezen Draeck als Vaandrig der Schutterij. Over Isacq Strijcker van Wesel zie § 133. Bij het beleg van 1628 is hij Vaandrig. Men zie voorts onder onze Documenten.

1627.

Lo'Daend.

+ Dit is t' m'ndel van Pieter Carl'us Swartb-geest
gijze.

Dit is t' m'ndel van Martij- ~~...~~ zyn gijze.

Trijntje Hendrixe ~~...~~ van Bomeg broeck.

Marter Vinck oppercapman van Colon geomen.

Wille Janz t'ijl Stjerman.

Francisck Condon Volde.

A Dom 1628
April. 10.

Abraham Zwart van Laeffjunker - soldaat

Johan Marten Pieterus, lischont' ofter. t. 10 April
to 16 28.

Jacobus Bontj's M.D

Jaffor fozzob. (Jaz) guari. ^{ijde de molicees geomen}
_{himmerman.}

Jsaak mimm' was Lijp' ^{...}

daa m'ndel ^{...} vande Ed. H. Gener. Colon.

lijbet m'ndel hare 2 zindes.

landrecht ^{...}

lijbet counto

man'yacoxo

Dit is t' m'ndel van Martij Pieter

July 27

Marten Erdman

July 4

Jans Loijck

July 5

Dit is m'ndel van Jozijne Jorid.

July 6.

Marten Botogoro sozper

Ganz. wozing van Napomeg v' d' den
de onse p'lyly conp'and

A Day

J 5. *Lijst van handteekeningen van lidmaten der Hervormde gemeente van Batavia, 1627, 1628. Dergelijke lijsten, gewoonlijk van nieuw aangekomenen, die zich bij den Kerkeraad meldden, zijn lang niet geregeld bijgehouden en al vrij gauw in onbruik geraakt. Ons trof vooral de Christelijke gelijkheid van standen in deze opgaven; men ziet echter, dat de Predikant hier en daar, zooals bij de handteekeningen van Eva en Lijsbet Ment, de qualiteit zijner gemeenteleden heeft bijgeschreven. Johan Marten Piperius had te Heidelberg in de theologie gestudeerd en was in 1623 als soldaat naar Indië gegaan; in 1626 was hij op de kust van Cormandel. Bontius was gekomen met Coen's vloot, maar niet op hetzelfde schip; hij arriveerde te Batavia 9 Oct. 1627, dat is 14 dagen na Coen. Behalve Eva en Lijsbet ging ook hun broer Gerrit Ment mee, die reeds 16 Dec. van dat jaar overleed. Lijsbet trouwde 4 Mei 1629 met den Raad van Indië Pieter Vlacq. Zie vooris § 115.*

alle fortificatien den onsen met gemak opmaken, haer zelven
beconterende met onnodige werken bijten op te werpen die
sonder eenig recht van volck, so done vande onse gestighe sijn
alze van haer opgemaect waren, zy de bligt nemende.
GODT heeft ook de Sinesen (dat Wybachtig volck) sodanige eloock
niedyghede ingeloot, dat zy die voormaels viel wisten waer haer
bergen alze kuden datter een boouphen jabanen aenquam, mi selfs
op de jabanen nyttallen ende haer mede blighe dryben sae selfs gaen
suecken ende in gelyke getal synde op haer aenballen, welck dande
zy verblagen ende eenige leuendy ingelbraght hebben. Diergelyke
moet is ook inde swarten; hiel welke een yder als een miraculeus
werck gods aensiet ende zyne hulpe aenmerckt, die zyne stercke
int gene swack is bekomen wil op dat hem de eere der verlossinge
gegeven werde. So de menschen door dese besoekinge bewogen
werden haer voor GODT den Heere te verontmoedigen ende hem te
dienen, wy hebben eenen goeden moede ende vast vertrouwen, dat
GODT de Heer onse vyanden met schande sal doen verhoeken,
ende zyne christene Gemeente nitsgaders de maghe der Compagnie
ouder de ongeluygen ontsachbaer sal maken in dese landen.

Wy hebben door behulp van een Sines die latyn ver-
staet een Dictionare gemaeckt, int welke de Ditsche ende
latynsche woorden voor aen staen ende daer nevens de Sinesche
characteren met de nytdruckinge haerder eygensschappen.
So hebben wy mede het Geloue, de x Geboden ende thebedt des
Heeren met een cost begryp der christeliker religie in Sines
laeten stellen. Hier hebben wy sooy vut gedragen want selden
dusdanige Sinesen vartkomen; Ende hiet is een werck dat den
naecomelingen soo den Sineschen handel als wy verhoepen open gaet
gatelose te passe comen sal.

Hiermede Edele, Eerentforsche, Achtbare, nyse,
Voorsienige Heeren ons inder Ed goetgundighede bevelende
bidden GODT den Heer v. Ed. met een lanc sachg leuen
ende vreespodyge regerunge te begenaduyen. Vaertwel.
Gegeven in v Ed casteel Batavia op Java Major.
den 2 Nobemb. A. Dom. 1628.

v Ed. onderdanige Dienaer
in Christus,

Judis Heurnius

J 6. Slot van een brief van Justus Heurnius, 2 Nov. 1628 (dus tijdens het eerste beleg van Batavia door de Matarammers) aan de Heeren Bewindhebbers ter kamer Amsterdam. Deze brief is te vinden in Grothe's Archief voor de geschiedenis der oude Hollandsche zending VI, 76. Wij geven deze copie naar eene photographische reproductie van het origineel op het Rijksarchief, deels als eene hulde aan Heurnius, deels ook als een merkwaardig monument uit die veelbewogen dagen. Men zie voorts onder onze Documenten.

J 7. Slot en onderteekening van een brief, den 3 Febr. 1631 door Bonlius te Batavia geschreven aan zijn zwager in Nederland na Bonlius' huwelijk met Maria Adams, weduwe van Ds. Cavalier. Het origineel berust op 's Rijks Archief. Men zie voorts onder onze Documenten.

Gedienter naam = gheingefuiderse wofst die
 fclow op hysse ghebedde Gofte waken voor sed,
 Voor welcke voor 2 x bachel de ginder,
 voor ginder se bachel bespouwen van twee
 rtae godeling, haer ^{van 1742} gemaekt bachel,
 mede drey maanden plet is alle gelyken
 voor 3 bachel gelyk d'op de lier goudde
 mede hysse bachel d'op de lier in d' gelyk
 te xre d'over d'ieder naam te Comen,
 onder bachel hied bedwame haer naar
 Edighe daer toe staande actien d'atoo
 adij 27de Januarij 1742 —

Onvercort
 Abraham Littavin

Gerrit Demmer

Johan Vandendale

鳴崗

My Present
 L. m. b. vanderkerk
 500145
 1742

J 8. *Contract van Gerrit Demmer, Raad Extraordinair van Indië, met den Oud-Kapitein der Chineezen Souw Beng Kong betreffende het verhuuren van zekere woningen, opgesteld door den Secretaris van Schepenen Ambrosius van der Keer 27 Jan. 1642. Het stol der acte met de handteekeningen, dus ook die van den eersten Kapitein der Chineezen te Batavia Bencon. Vergelijk § 180. Bij acte Huijsman 6 Sept. 1651 verhuurt Demmer aan den Christen Japanner Jan van Nangasaki 34 steenen pelak's in de Prinsen- en Heerenstraat voor 165 Realen per maand, voor den tijd van een jaar. Hij repatrieerde einde 1652, maar liet zich tien jaar later zijn gansche forluin door een zwendelaar ontfutselen. Abraham Pillavin, die onze acte als getuige teekent was in 1640 klerk op de Secretarie van Schepenen, 1641 procureur; gaat 1643 als secretaris de reis maken met Maarten Gerritsz Vries naar de landen O. en N. van Japan. In 1647 wordt hij afgezel als Opperhoofd van Hiloe en wegens knoeierij voor vijf jaar op Rosengain gebannen. In 1652 komt hij weer als procureur te Batavia voor; hij vaart op Palembang en kruist op de Portugeezen. Zie ook § 201. Anno 1662 richt hij aan den Molenvliet een watermolen op voor suikerbereiding, waartoe de Regeering hem zekere voorrechten verleent. Valenlijn, die pas eind 1685 in Indië kwam, noemt hem „schrander“ en „koddig“; tenminste wanneer hij denzelfden persoon bedoelt. Copie van dit contract in onze Documenten.*

De Heeren anderen van de Lieve Gemeente, te weten, omme reden
arvaeren aduare te sijn, die vanden weddrom te resouneren

Den Wyffelijck, dat oock de vergent, op daquam d' goen mindte jaar,
te aep de vanden megen varen, d' n' g'olieren, op uach, Swedekie,
con u' d' meeg' onderdant, d' d' w'acten, u' d' f' u' or' ab' d' e' g' u' n' e,
te d' on' w'aculo, omme in d' goe s'ac' h' e' con goot d' d' d' d' h' e' d' o' o' n,
dat w'ac' h' e' o' n' d' m' it v' t' l' a' n' g' h' i' f' u' e' u' r' t' g' e' w' a' c' h' t' v' o' e' d' i' c' h' i' n, m' e' t
v' t' l' a' n' g' h' i' k' v' a' s' e' c' k' d' e' t' u' e' d' h' e' e' g' m' e' e' g' i' g' e' n' o' d' a' t' i' n' d' e' g' o
s'ac' h' e' g' e' s' e' n' g' e' e' s' e' t' v' e' e' t, m' i' t' a' c' c' e' s' s' u' e' d' e' s' i' e' t' e' n' o' r' a' c' t'
a' l' i' n' d' e' m' a' e' t' o' e' c' k' d' e' s' t' u' d' i' u' s' d' e' s' e' r' v' e' a' d' i' s' t' o' n' d' m' a' e' t' d' e' a' c' t' h' i' s' g' e,
m' a' e' t' d' e' v' e' t' e' d' i' n, a' d' i' g' e' l' i' c' h' v' o' n' d' u' e' n' t' e' n, d' a' t' s' e' o' v' b' a' n' n' e' e' a' d' i' l' a' a' d'
d' a' i' n' d' e' s' t' i' l' i' c' k' v' a' n' h' a' t' e' p' o' o' g' i' m' e' e' g' i' g' e' v' i' l' d' e' g' e' s' e' l' i' e' r' e' n, e' o' t'
e' n' d' l' o' t' g' e' r' e' n' v' o' e' d' e' g' e' m' a' e' t' s' e' r' c' o' n' t' r' a' r' i' e' s' o' l' n' a' d' e' e' s' t' r' o' c' k' e' n
j' e' u' d' e' s' t' r' o' y' e' s' d' i' n' t' e' n' d' e' v' a' n' d' i' e' n' s' p' e' e' k' e' n' j' e' k' s' o' l' o' n' d' n' a' d' e' e' s' t' j' e' u' d' e'
g' e' d' i' n' g' e' t' e' d' i' n' d' e' v' a' n' d' e' v' o' e' d' i' c' h' i' n

G' e' w' i' c' k' v' o' e' d' e' s' e' d' e' s' e' g' e' t' i' n' o' n' g' e' s' w' i' j' d' e' l' e' t' m' o' e' t' e' n'
m' e' e' r' u' e' o' n' d' e' u' e' d' e' s' t' i' l' i' c' k' v' o' n' d' e' v' a' n' d' e' v' o' e' d' i' c' h' i' n
w' a' t' e' d' i' n' s' a' e' u' e' c' k' e' n' g' o' d' e' s' i' n' g' e' h' o' u' u' e' t' e' n' d' e' u' e' m' a' e' t' s' i' g' e'
s' e' d' e' u' e' d' e' s' t' i' l' i' c' k' v' o' n' d' e' s' t' u' d' i' u' s' d' e' s' e' r' v' e' a' d' i' s' t' o' n' d' m' a' e' t' d' e' a' c' t' h' i' s' g' e
v' u' l' g' e' l' i' c' k' v' o' n' d' e' s' t' u' d' i' u' s' d' e' s' e' r' v' e' a' d' i' s' t' o' n' d' m' a' e' t' d' e' a' c' t' h' i' s' g' e
u' e' d' e' s' t' i' l' i' c' k' v' o' n' d' e' s' t' u' d' i' u' s' d' e' s' e' r' v' e' a' d' i' s' t' o' n' d' m' a' e' t' d' e' a' c' t' h' i' s' g' e
v' o' e' d' i' c' h' i' n, A' l' s' i' n' B' a' s' a' v' i' a' v' e' t' e' n' 10. j' a' n' u' a' r' i' j

10 1650

Jacob de Waver

Van de Koning

Van Dierick Anger

Jacob Sathernacht

J 9. Stel van het rekest, den 10 Januari 1650 namens de burgerij van Batavia gericht tot de Staten-Generaal, met de handteekeningen van Jacob de Harde, Pieter Kemp, Hendrick van Gent en Jacob Bacheracht. Zie § 201. Het origineel berust op 's Rijks Archief. Jacob de Harde komt reeds bij het beleg van 1628 als burger voor; in 1631 vaart hij op Kambodja; wordt 1632 schepen; is 1637 kapitein der burgerij; evenzoo in 1646; werd toen Vice-President van Schepenen. Pieter Reijndersz Kemp werd 1644 Schepen; is anno 1646 Burger-kapitein; wordt dat jaar Weesmeester en in 1647 Vice-President van Weesmeesteren. Na afloop dezer adresbeweging werd hij den 9 Febr. 1651 benoemd tot de nieuw gecreeerde betrekking van Landdrost en dit wel na gepleegd overleg der Regeering met Schepenen, den schutterlijken krijgsraad en „andre voorneme ingeselene”. Den 13 Jan. 1654 volgde zijne benoeming tot Commandeur der retourvloot. Hendrik van Gent, in 1640 Opperkoopman te Djambi, werd in 1649, zijnde Schepen en Luitenant der burgerij, benoemd tot Vice-President van Schepenen. Na deze adresbeweging werd hij in 1652 aangewezen om als gezant naar Mataram te gaan, maar deze zaak had geen voortgang; Van Goens verving hem. Jacob Bacheracht van Stade in Hannover werd in 1643 afgezet als Opperkoopman; is 1647 en 1648 Schepen; wordt dit laatste jaar Weesmeester; na deze adresbeweging wordt hij 20 Dec. 1650 hersteld als Opperkoopman en het jaar daarna benoemd tot Opperhoofd van Wingurta. Hij is de graver der Bacherachts-gracht § 241. De tekst van dit rekest, naar photo's welke wij daarvan hebben ontvangen, is opgenomen onder onze Documenten.

4

Handwritten text in a cursive script, likely a legal or administrative document from the 17th or 18th century. The text is dense and spans most of the page. Some legible words include 'Ausschreibung', 'Anschlag', 'Bau', 'Kauf', and 'Verkauf'. There are several lines of text that appear to be a list or a series of clauses.

Mir

Abraham Spangman

den Ricysman

Gezonden

(1651)

J. H. d. J. Spangman

1651

*J. 10. Contract, den 7 Aug. 1651
voor notaris Huijsman gepasseerd
tusschen Abel Jansz Tasman, „com-
mandeur in dienst der Compie.” en
„Ichiemon Japander”, die blijkens
een stuk van 1647 Christen en oud-
kapitein zijner natie was. Vergelijk
§ 896. Wij zien Tasman hier nog
in dienst der Compagnie als Com-
mandeur, welchen titel hij dankte aan
zijne vroegere commando's. In Sep-
tember van het volgend jaar komt hij
als burger voor, zonder dat blijkt
op welke wijze hij den dienst had ver-
laten. Men zie verder onder onze
Documenten.*

*J 11. Slot der acte, den 4 Jan. 1650
gepasseerd voor notaris Huijsman,
waarbij de edelen van Genua hun schip
San Bernardo verkoopen aan Bas-
tiaan Bouillon. Onderteekend behalve
door de vier Genuesche edelen (waar-
van er twee aan hunne handteekening
het onderschrift in het Italiaansch
toevoegen: Ik bevestig hetgeen zij heb-
ben gedaan zonder ons) en de geluigen,
ook door Abel Jansz Tasman en Ca-
rel Calandrini. De kooper Bastiaan
Bouillon (in acten van 1656 komt
zijn naam voor als: Bastiaan du
Bouillon; overigens wordt deze op
allerlei wijzen verknoeid) leekent met
een merk. Over hem zie § 215. Hij
was de zwager van Joan de Brito van
Cochin, over wien zie L 3. De copie
van deze acte staat onder onze Do-
cumenten.*

op Hond 27 29 30 Januarij 1617 Compromis
 tusschen den heer *Johan Baptist van Bedae* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*

Omringt bij de Compromis *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*
van der Oude *van der Oude* *van der Oude* *van der Oude*

van der Oude

van der Oude

van der Oude

van der Oude

van der Oude

van der Oude

J 12. Acte, den 3 Januari 1657 gepasseerd voor notaris Jan Keijsers, waarbij Andreas Beecqman van Zulphen, soldaat, staande te repatrieren per het schip Arnhem, verklaart 125 realen van achten schuldig te wezen aan Wijnandt van Catersvelt, Secretaris van Schepenen. Over dergelijke, tegen het vertrek der retourvloot opgestelde schuldbekentissen van repatrieerenden vergelijke men § 1327. Men noteere, dat in ons document het geldelijk bedrag en de namen later zijn ingevuld; de notaris hield vermoedelijk tegen dien tijd een aantal oningevulde copieën van zulke obligatiën in voorraad. Omtrent Beecqman zie 506 en 887. Het stuk zelf is opgenomen onder onze Documenten.

October 1675.

7

R. Magdalena
 P. Petrus
 M. Calarina
 J. de Angellina
 Margaretha de Jager
 R. Rembrandt
 V. Cornelia
 M. Cornelia van
 J. Jacob
 J. de Angellina

J 13

1698. in de maent octob^{re}

Deze o. verstaande Collectie van
 in. g. sijn, door my ontdagde
 in de portigese kerck so binne
 als buiten, in de maent de och
 in de kerck loot ingesamelt

in de portigese kerck binne, de strate 447. 20.
 in de loot binnen 43. 6

23de October voor ed middag in de maent kerck buiten, 112. 90.

De na ed middag 35. 99

30de De voor en na ed middag 27. 22.

Summa 666. 36.

Deze om somma van het Roud
 het ou wrijg Rof. ou 36. 28
 bij mij ontfangen

J. W. de Witt

J. van der Schueren

J 14

J 13. Inschrijving in het Doopboek der Hollandsche gemeente van Batavia 17 October 1675 van den doop van Rembrant, zoon van Cornelis Zuijthof en Cornelia van Rijn (dochter van den schilder). Getuigen Jacob Coeman en Judith Augustijns. Teneinde zoo weinig mogelijk ruimte in te nemen, hebben wij van de origineele photo, die de geheele bladzij van het doopboek vertoonde, het hoofd (den maandnaam) afgeknipt en direct boven de dagaanduiding geplakt. Over Cornelis Zuijthof (beter: Suijthoff) zie § 1178. Ook Jacob Coeman was reeds in 1665 te Batavia als schilder werkzaam; zie § 1177. Uit de namen der getuigen (een krankbezoeker en eene Mardijkervrouw) blijkt wel, dat Suijthoff toenmaals eene allerbescheidenste plaats in de maatschappij innam.

J 14. Inschrijving in het collecteboek der Portugeesche gemeente van het in de Buitenkerk op den dag harer opening, Zondag 23 October 1695, ingezamelde bedrag. Een leerzaam document. Men ziet, dat in de Binnenkerk in eene maand ongeveer 450 Rds werd gecollecteerd, terwijl de „loots buijten” door de schamele gemeente werd bezocht, die ook in de thans geopende Buitenkerk geen 30 Rds. per Zondag kon samenbrengen, hetgeen intusschen, vergeleken met later, een heel aardig bedrag vormde. De diaken Johannes Sermes komt in § 1069 noot voor als zilversmid. Men vergelijkte voorts § 562. Hel stuk zelf is opgenomen onder onze Documenten.

amsterdam den 6. septembler anno 1723

Waarde soone gheboort

alsoe wylt vermits brennen ende in d'elk gheschiede den myn niet
in of a g jaer myn verstandende dat u gheboort is dat u d'elk
lede wylt die dat u gheboort is dat u gheboort is dat u gheboort
du dat wylt a g jaer is gheboort in d'elk myn kant wylt
du occasij laet u wylt by gaden altoe geel altoe in d'elk
groot wylt laet d'elk oostwylt d'elk gheboort gheboort
op zoop d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
of wylt is brennen mocht sijn maer al mit d'elk d'elk
u gant wylt wylt dat wylt wylt on wylt d'elk d'elk
tot myn gheboort wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
mit begaden d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
u brennen wylt u gheboort d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
in wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
gheboort wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
soo gheboort wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
mit d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
du wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
jeh ook in myn d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
got wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
om wylt u d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
te begheeren d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
als wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
ge sijn d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
u algeen in wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
mit d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
oud wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
du wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
jeh du u wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
bij gheboort d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
du wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
soo dat wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
begheeren of d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
is iijet gheboort jeh brennen mit d'elk d'elk d'elk d'elk
tot myn d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
got d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
in wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
om wylt d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
mit sijn alsoo sijn om mit wylt d'elk d'elk d'elk d'elk
man d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk
wylt u d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk d'elk

J 23. Brief van eene moeder te Amsterdam 6 Sept 1723 aan haar zoon te Batavia. Bewaard gebleven doordat de boedel van den zoon aan de Diaconie kwam en deze zijne nagelaten papieren aanhield. De naam THAMESZ was al eerder te Batavia bekend. In 1701 is een Adriaan Thamesz Schepen en Kapitein der burgerij. Een Willem Tames is in 1717 Mixties burger te Batavia; diens zoon Gerrit Tamesz woont in 1719 buiten de Utrechtsche poort. De familienaam is zoo ongewoon, dat men wel eene bloedverwantschap tusschen deze personen mag aannemen. Mogelijk is de in ons stuk geadresseerde naar Indië gegaan in hoop op ondersteuning van den boven bedoelden Schepen. Bij Resolutie der Regeering van 11 Sept. 1722 wordt aan Henrica Roseboom, weduwe van kapitein Boreel, en hare dochter Johanna de Boer, echtgenooten van den als krankzinnig van Sourate opgezonden en in het Armhuis geplaatsten Boekhouder Gijsbert Thamesz, passage naar Nederland vergund tegen betaling van transport en kostgeld „mits dat denselven Thamesz sal moeten werden gealimenteerd buiten lasten van den armen uijt sijne bij d' E. Comp. te goed behoudene gagte, tot 'er tijd men hem in staat oordeelen sal te zijn om zijn huisvrouw te kunnen volgen". Uit den brief zal men zien, dat die vrouw en hare moeder te Amsterdam waren angekommen. Het is wat zonderling dat de oude Amsterdamsche schoolmeestersvrouw op dezen toon aan haar zoon schrijft, na gehoord te hebben dat hij wegens krankzinnigheid is opgesloten. Zij schijnt zich daar niet in te kunnen verplaatsen. Maar ook de bovengeciteerde Resolutie doet zien, dat men zijne krankzinnigheid beschouwde als iets van voorbijgaanden aard. Die opvatting komt trouwens dikwijls aan den dag.

Monsieur Le Chevalier Raymond De Bonacorsi Commandant
La Frigate de guerre de la Majesté Catholique, Notre Dame, la
Paix, est par la part de Monseigneur, Le Gouverneur
General, et la Haute Regence des Indes, de Batavia, de Toulou
bien répondu aux questions suivantes, savoir

Art. 1er

Dans quels états etrangers les troubles
qui regnent dans la République, entre
les Etats Generaux et S. A. S. - publique entre les Etats Generaux
Le Prince d'Orange, et S. A. S. Le Prince d'Oranges.
de l'Europe.

Ne regnoit encore les troubles
à mon depart de Cadix dans la Re-
publique entre les Etats Generaux
et S. A. S. Le Prince d'Oranges.
de l'Europe.

Art. 2^e

Si la Hollande estoit menacé d'une
Rupture prochaine, par quelque
puissance, ou même déjà en guerre
declarée avec elle

Quoique l'Hollande estoit menacé
par le Roi de Prusse, ne moins on at-
tendoit une prompte composition par
la mediation de l'Espagne et de la
France.

Art. 3^e

Si la Paix regnoit encore, généralement
en Europe, entre tous les Potentats,
Sino les quels sont maintenant
en guerre

La Paix regnoit dans toute l'Europe
excepté entre l'Empire Ottoman et la
Russie que s'estoit déjà déclaré la
Guerre.

J 28. Eerste bladzij van een verpraubrief, April 1788, van een Spaansch oorlogsschip in Straat Soenda: vraagpunten, in het Fransch den Commandant voorgelegd, en zijne beantwoording daarvan in dezelfde taal, met de Nederlandsche vertolking dezer laatste ten gerieve der Edele Heeren die geen Fransch verstonden. Reeds in 1761 kwamen berichten uit Straat Soenda over Bantam te Batavia. Gaandeweg is dit geregeld. De vertaling is gemaakt te Tjaringin 21 April, dus daar zal het Spaansche schip hebben gelegen en niet bij het noordelijker Anjer. De Commandeur te Bantam kreeg er 20 April blijkbaar kennis van en zond terstond iemand om den Spanjaard zijne vraagpunten voor te leggen. Dit onderstelt dus het bestaan van een weg langs de kust tot Tjaringin toe. Vergelijk § 1456. Men zie verder het stuk zelf in onze Documenten.

To His Excellency the Governour of Macassar.

Sir,

I was honoured with Your Letter of the 19: instant, by Mr. Douglas, signed by Your Excellency and the Council, for me to go to Port Bonthain, to secure my Ship from the Violence of the approaching bad Weather, Orders being there given to supply me with all kind of Refreshments &c.; that I could not stay in the Harbour of Macassar, for Reasons therein referred to: The ill State of Health I was in, at the time I received the said Letter, and the short time Mr. Douglas had to stay, were the Reasons I could not at that time answer it: - I now embrace the Opportunity of Mynhces Jacobus Meerem, who is returning to Macassar, to return Your Excellency my Acknowledgments for having sent me so good a Pilot, for the Orders and good Regulations I find settled here, which I make no Doubt will continue; and I assure Your Excellency and Council, nothing shall be wanting on my Part to keep it, and to give Satisfaction.

I have the Honour to be Your

Excellency's

most humble

most obedient Servant

M. Carteret

On Board His Britannic
Majesty's Ship Swallow,
at the Port Bonthain, the
22th of December 1767.

*J 26. Een door Philip Carleret
geleekende brief, den 24 December 1767
op de Swallow, liggend ter reede van
Bonhain, geschreven aan den Gou-
verneur van Makassar. Het origineel
is in klein-folio formaat. Over Carleret
en zijne reizen zie § 1310 en 1053.
Zijn wedervaren op Celebes is uitvoerig
besproken in Tijdschr. van het Batav.
Genootsch. deel 34 pag. 1 e. v., uit-
gaande van papieren in het oud archief
van Makassar, waarin ook de brief
voorkomt, dien wij hier in beeld
brengen. Liever hadden wij een der
brieven gehad, die hij te Batavia aan
de Regeering richtte, maar deze zijn
in originali naar Nederland opgezonden;
evenwel ontbreken zij in het
Rijksarchief. Vermoedelijk heeft P.A.
Leupe ze in dat archief aangetroffen
en apart gelegd om ze te publiceeren,
in welk geval zij nog wel eens voor
den dag zullen komen.*

Handwritten scribble or signature

Van Zyn Hoog Edelheid Den Hoog
Edelen Groot Agtb. in Wijdgebiedende Heeren
Petrus Albertus van der Corra
Gouverneur Generaal
mitogedust

Geverden Edele Heeren Raden
van Nederlands India

Hoog Edele Groot Agtb. Wijdgebiedende Heeren
En
Wel Edele Heeren!

Zijn Hoog Edelent eotmoedig Dinaar
James Cook Capitain van zyn Britanische
Majesteit's fchip Endeavour van een tocht uit
Europa naar Gaap Hoorn te aenre Rhede g'
arriverd. Verzoekt zyn Hoog Edelhedent eotmoed.
diglyk, om zyn fchip allier te mogen kringen en
anderen benodigheden voort de te rug zijre naar Eu-
ropa allier te mogen inkopen. —

I Welk Doende Dece

J 27. Rekest, den 12 October 1770 door James Cook, kapitein der Endeavour, aan de Regeering aangeboden, verzoekende vergunning om zijn schip te mogen krenge en het noodige voor de terugreis in te slaan. Het is jammer dat toenmaals rekesten nooit of zelden werden onderteekend en wij Cook's handteekening derhalve missen. Natuurlijk heeft niet hij dit Hollandsche stuk geschreven, doch, zooals op den rug staat, notaris E. Blomhert. In de beschrijving zijner reis maakt Cook daarvan melding, zonder Blomhert's naam te noemen. Omtrent de formule „'t Welk doende etc." vergelijke men de noot bij onze copie J 9.

ken, midsgades, alle lodanigen, die eenig nadeelig
oogmerk mogt koesteren, ~~sonder~~ ~~onder~~ ~~scheid~~ ~~van~~
Lang of van Lids, op het nauwkeurigste te
staan.

En hier mede.

Hoog Edle Bestrenge Heeren!

Wenden my Gods Tegen over Uwer H. heil Namen
Ondernemingen

Schreeven te Batavia op het Eiland groot Java
den 6 December 1795 t'eerste Jaar der Batavische
vrijheid.

Uwer Hoog Edelheden Zeer

Vriendelijk Schrijver

[Extensive handwritten signatures and notes, including names like Pimken, Rijkman, and others, some crossed out with lines.]

*J 29. Laatste bladzij, met de daarop
voorkomende handteekeningen, van het
rekest, den 5 December 1795 door een
aantal ambtenaren, officieren en bur-
gers aangeboden aan Commissarissen-
Generaal. De verdere onderteekeningen
volgen op de keerzij. Men merke op,
dat eigenlijk niemands naam bovenaan
staat. Het is wel de Engelschen noe-
men a round robin. Vermeld in § 705.
Een afschrift van het gansche stuk
staat onder onze Documenten.*

Mint

By Order of the Governor General
of India in Council
the Secretary
to the Government of India
Financial Department
Calcutta

محمود احمد قلم و کتبی اولی سکلا بقضا ملا بوران جاو او ان لایم پناه و کفو سکایم نگریم ایرن تیمور مکر اول کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کلمین
 لور منو بقو فر توک بر کفو سکلا ایرن نگریم بقبال دان هندستان و ان کلیغ و ان کورنر و ان ملبر دان لایک کفو سکلا نام بقدر
 تحلف کلمین سلم اول ای سعفی کسانه جاو اغن سکلا بلا متواتر بقوا اف کبناغ سنن تیاس مکر اول جو کون سرتاوغن سکلا جنرال دان لکما
 دان لکین دان هملای بقدر بر سر تره غن کشور این در ایش انغین سبوق کباوه انغین یغ کناغ فرخ انزل اول و دان دره سلیمان مکر کلارغ
 این هند قد بنا سکین فر نیت بلنود ان فر انغیس و ان تان جاو دان سکلا ایرن نگریم تیمور سرفر بقسوده و بنا سکین ده لایک نگریم مورس دان هند ق
 و کوه کن فر نیت انگریس کفو سکلا نگریم تیمور سبالی بقدر لاکون ده ان نگریم مورس اداون سکلا فرخ این اورغ ملن ده ایتر تیا ولایک بر
 بقس دان ایمان فور تر صلیغ دان نگریم فور بناس سبب کناغیو ایا اورغ فر غیس یغ اصل بر سر و سن تیاس کفو بقضا انگریس دن
 سکلا فر نیت یغ یز و ان تر علوم بنا یای مکر سبب ایتره بلا تاتو انگریس بقدر این هند ق منغ سکین سکلا بجا هین دان کبنا سان یغ و کوه کن فر نیت
 فر غیس و اول تان جاو او ان هند ق ملبر کن کناغ نره ان سکمان قسره هند ق ملا کور کبنا جیک یغ کقل دان تیا و انگریس بر سر اول سکلا بقضا
 جاو ان ملا یو ملینکر بر محابرت جوک او ان مکر هند قلم سو لکن اول سکلا اورغ جاو او ر کف انفاغ انگریس سنای بولای ای میا و هکلا سکلا
 کورنر دان کساکین یغ سن تیاس در وهلو کلا بهو اسر حر فر و هار راج کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کفو سکلا بقضا جاو او ان ملاب
 سنای سوکا اول کورنر انغین انگریس بولین ای داغ هند ق مم بنا سکین دان هند ق مر و سکن نگریم جاو او ان سکلا ایرن تیمور پناه و
 دان لکین تیا ای سکلا اورغ یغ تیمور بجا هین در فر نیت کورنر ان میامون و ان مر و سن دان محمود اورغ فر نیت ق کلمین هر تیا و ان
 مهار راج ایتره اصل دان فر غی با با کلهان کلمین سکلا سکلا مر کبا ایتره ان کناغ دان کبا یکل ستناس دباوه بقدر اول سکلا اورغ یغ
 او بر محابرت بول داغ اورغ انگریس جاغی ملنکر فر غیس دان بلنود غن سکلا کورنر سکین در وهلو هند قلم مکر دان حکورنر و بر سر سنای کلمین
 کجوز بلن ملینکر داغ فر نیت الله سمانه و تعالی جو او ان متاف کمال او اسار یغ بقا قوه بولیه مهار راج کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کلمین سنن بر سر
 داغ نند کاسه و مکیند سلیمان مکر تر لاجور فر مهار راج کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کفو سکلا اورغ یغ بر محابرت داغ انگریس سنای بولین کورنر
 و کال دان مکین بارغ سبالین مسفر کور او ان کر تیا دان اورغ کول دان اورغ کاجی شهیدن لکین او افون اده انگریس تیا ای مغریس بقمبل داغ
 کلمین و لایک تیا و اصحاب هر کمان ملینکر ای اصحاب در قنا مس قیوق و یغ بقدر بول مکر سکلا اورغ یغ تیمور کما سبواق فر نکال دان کورنر انیتوبولای
 ملیت کورنر مسای کسکان دان کناغ کفو کمنه یی مهار راج اداون سیاق اورغ یغ هند ق سرتاوغن انگریس بولیه مهار راج کورنر جنرال ال یغ
 مغا و لکن دان میا کورنر متاف هند قلم داغ سکین کمال و شبه سنجا ی سور مضرب کلمین بقا دان تعلیم حر فر کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کفو سکلا بقضا
 جاو او ان ملاب بول منو ققله و ان میا کله کورنر دان محابرت داغ انگریس کفو سکین قسرت داغ سلا مان دان هند قلم و کله سکلا کمان دان فر نکال
 سید بلنود ان فر غیس ایتره ان نو تفکر سکلا جان دان اورغ سکلا کمال کورنر سیاق تیا و سورت سفریت و کمان این سنجا ی ای و ان کلمین هر تیا
 سبک لایک و یا کول اول کورنر جنرال ال یغ مهاملیا اوسه یا متنی کن مقبوض سکلا راج و ان کلیل یغ سوکا و غیر بقدر بقدر یل انگریس سک ستنای یاس کورنر جنرال
 سدا یا مغر فر ستا و ان دعاسکلا اورغ یغ بقدر کناغ دان کلمین در فر بلا ستر انگریس دان هند ق هند بریکل مع بل داغ سنن بر سر مبل سبب
 ایتره دلا نگرین کجکلو بارغ سیاق بقدر کساکین دان کناغ انجاغ ای اصحاب سنن سدرین خالق تل داغ یکنل بهو مهار راج این سده بر سر سکلا داغ
 سفل مشرقی و ان لکمان فر ق هند ق مغا نگر سکلا کرجا این داغ کلمین دان کناغ کفو سکلا نگریم جاو او ان سکلا کفو سکلا کورنر جنرال ال یغ مهاملیا کفو سکلا
 کفو سکلا اورغ و ان نگریم و ایرن تیمور میان بقا او بر محابرت داغ انگریس جاغی سکلا بجا ای تاکوه انو سنا مکر کقل بولای ای بقمبل داغ سنن دان
 سکلا کورنر یغ مهاملیا کفو سکلا سرتاوغن ایتره هند قلم سدا یا متنی کفو لکنا سکین داغ سنن بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر بقدر

J 30. Maleische proclamatie in Arabisch letterschrift, door Lord Minto bij de landing der Engelsche expeditie op 4 Augustus 1811 gericht tot de bevolking van Java. Vermeld in § 804. Boven rechts Lord Minto's grootzegel in rooden inkt; daarnaast zijne handteekening. Op den rand overdwars; BY ORDER OF THE GOVERNOR GENERAL OF BRITISH INDIA THO. RAFFLES, SECY TO THE GOVR. GENERAL. OFF BATAVIA 4 AUG. 1811. Men noteere, dat destijds nog gesproken werd van British India en dat Raffles toenmaals Secretaris van den Governor General, zich nog niet leekende THOMAS STAMFORD ofschoon dit een zijner namen was. Een jaar of tien later werd hij betiteld als: Sir Stamford, helgeen zeker deftiger klinkt dan Thomas of Tom Raffles. Welke gevoelens zullen Raffles hebben doortinteld, toen hij na eindeloos wormen en intrigueeren dien 4 Augustus Java betrad! Ons stuk is geheel met de pen geschreven. Het was natuurlijk bestemd om aangeplakt of overhandigd te worden; men heeft echter blijkbaar geene gelegenheid gevonden om alle exemplaren aan te plakken of aan den man te brengen, en zoo zijn er een paar onder de papieren der Secretarie blijven liggen. Eene door den uitgever van het Plakaalboek „verbeterde” vertaling kan men vinden in het Nederl.-Indisch Plakaalboek XVI, 733. Wij geven onder onze Documenten den Nederlandschen tekst, zooals die in het archief is aangetroffen in eene geschreven copie, dragende de niet eigenhandige handteekening van J. J. Moor, die ons niet bekend is. Een P. J. Moor was in 1810 translateur voor de Javaansche taal te Batavia. Misschien heeft deze het stuk, waarvan een afschrift in handen der onzen was gevallen, op last van Janssens vertaald, na voor de ontcijfering van het Arabisch letterschrift een Abdoel Mannan te hebben gebruikt. Zijne taal is een goed staaltje van Indo-Hollandsch. Opmerkelijk is, dat ook het Engelsche origineel dezer proclamatie is aangetroffen, vermoedelijk ontworpen door Raffles, die tijdens de Expeditie Minto's rechterhand was. Dit origineel verschilt aanmerkelijk van de Maleische vertaling en de daar weer van gemaakte Hollandsche. Het verklaart o.a. dat de Engelsche macht is gekomen „solely with the desire of securing to the Eastern nations the enjoyment of their ancient laws and institutions and of protecting every one from violence, oppression and injustice”. Waarom deze humbug in de Maleische vertaling is weggelaten, valt moeielijk te raden. Raffles verstond reeds destijds goed Maleisch en dit zal met zeer weinigen in Minto's omgeving het geval zijn geweest. Het kan zijn, dat Raffles zijne benoeming tot Licutenant Governor reeds op 4 Augustus voorzag en zijn bestuur niet heeft willen binden aan deze dwaze verklaring. En niemand in zijne omgeving was immers in de gelegenheid om de weglating te constateeren behalve zijn vriend John Leyden.

Service

Hil Edle Gestrenge Ken!

Dehen J. Davidson

Wannend Secretaris van het
 Burger Gouvernement

In Landdrecht
 Mr. Chorien
 te Jaque

POST OFFICE
 BATAVIA

J 31

jo
 as being Magistrate's office

This is to testify that M. J. Cornelius and
 two servants are permitted to leave this place overboard
 and to proceed to Batavia.

Subscribed by the Magistrate

[Signature]

AMM

J 32

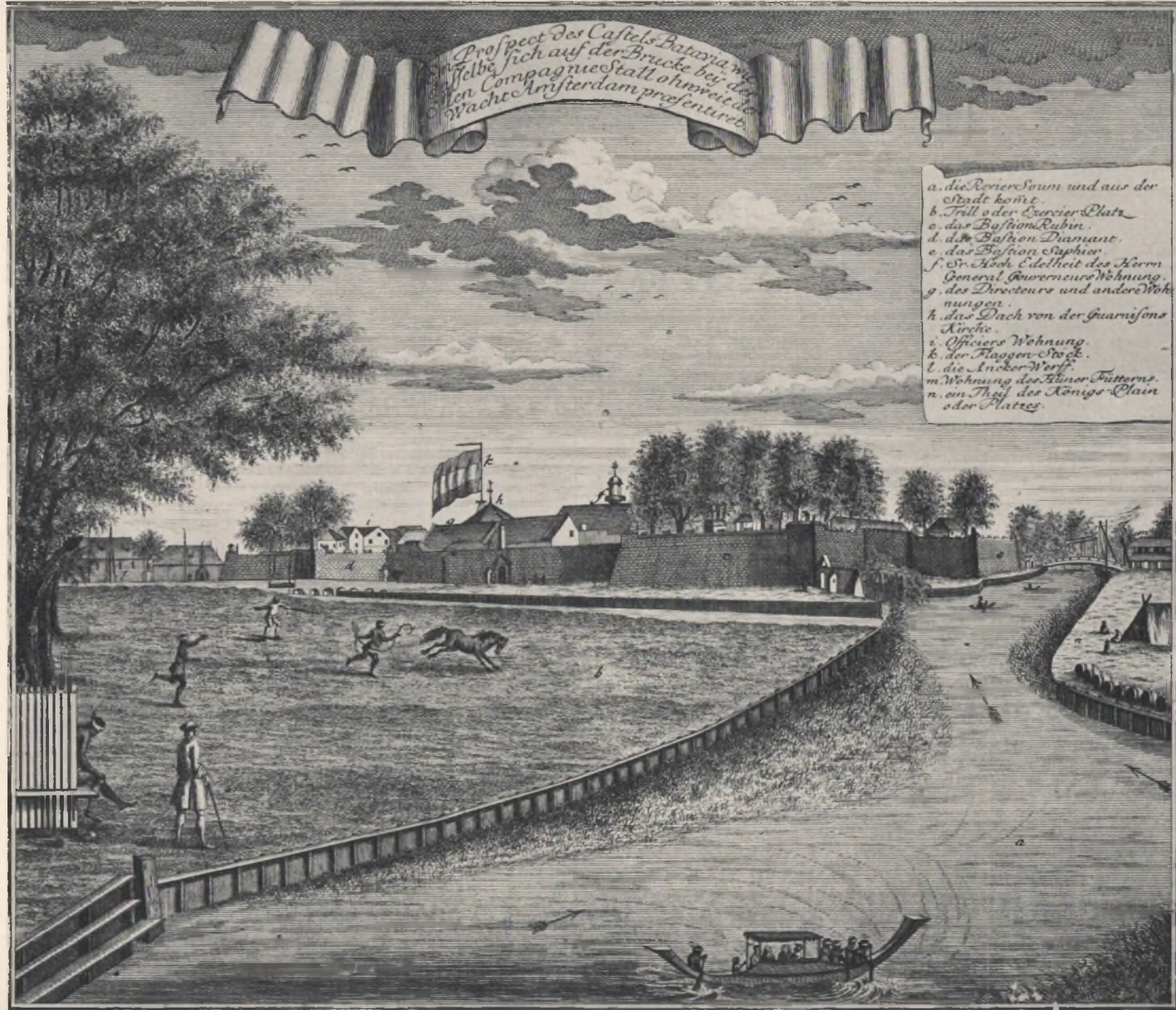
J 31. Couvert van een dienstbrief, door den Landdros van Cheribon en Tegal gericht tot J. Davidson te Batavia, waarnemend Secretaris van het Gouvernement, begin 1812. Hierop twee roode poststempels, een kleiner met het woord: CHERIBON (deze kleine stempels werden op lusschenstations gebruikt) en een grooter met het randschrift: GENERAL POSTOFFICE JAVA; daarbinnen: BATAVIA DOLLORS (sic) STY VERS, met twee vakjes voor het invullen van het voor porto betaald bedrag. Deze zijn oningevuld (evenals allijd), alhoewel het regel was dat voor dienstbrieven werd betaald, en dat dan later het bedrag werd gedeclareerd. De afmetingen van het origineel zijn wat grooter dan op de photo. Op sommige brieven uit den Engelschen tijd staat een vierhoekig rood stempeltje POST PAID, d. i. franco. Zie verder § 1587.

J 32. Geschreven reispas, gedateerd 22 Juni 1814, voor J. F. Cornelusz en twee bedienden, houdende vergunning om van Samarang over zee naar Batavia te gaan. Vermeld in § 1589. De bovenste roode stempel draagt het randschrift: MAGISTRATE SAMARANG, de onderste: MASTER ATTENDANT SAMARANG (d. i. Havenmeester). De handteekeningen zijn van F. E. Hardy, Deputy Magistrate (een Hollander) en Robert Scott, Acting (d. i. waarnemend) Master Attendant, denzelfden Robert Scott, die zijn naam heeft gegeven aan Gang Scott te Welleveden (§ 819). De persoon, op wiens naam deze pas staat, was wellicht een der zoons van den Majoor H. C. Cornelius, bekend om zijne teekeningen van Hindoe-oudheden.

K 1. (Adér 3)*). Bij onze beschrijving der platen van Rach betreffende het Kasteel behandelen wij levens die van Heydl om een meer samenhangend overzicht te geven. Wij beginnen dus met het Galgeveld (§ 253 e. v.), dat wij op deze plaat K 1 afgebeeld zien van uit den Kasteelskant of het Noorden. Aan weerskanten zijn de boomen der laan en op den achtergrond de Amsterdamsche poort in den toestand van omstreeks 1770, dus ten zeerste verschillend van tegenwoordig. De deuren der poort zijn gesloten en bedekt met aanplakbiljetten (van venduties e. d.). De klok staat op zes uur tien minuten, helgeen overeenkomt met de lange schaduwen, welke de in het Oosten staande zon werpt. Door lage muurtjes is de poort aan weerskanten verbonden met groote kazernen van drie verdiepingen. Destijds slonden die nagenoeg leeg; men kan aannemen dat het kleine troepje grenadiers, dat bezig is met exercceeren, zoowat al de bewoners der beide kazernen omvatte. Hunne oefening komt slecht overeen met de terechtstelling aan den anderen kant van het Galgeveld en toont aan, hoe Rach zijn best doet om bij de gebouwen, die het hoofdonderwerp zijner teekeningen uitmaken, steeds te doen welkomeen waarvoor zij dienen. De grenadier bij het boompje is bezig Rach's voorliefde voor realisme te demonstreeren. De twee mannen met degen, stok en snor zijn onderofficiers; de stok dient op zijn Pruisisch om te slaan. Vóór de kazerne rechts liggen de kogelstapels en kanonloopen der Artillerie, het gebouw met rookende schoorsteenen als eene aanduiding van het smidswerk daarbinnen. De kanonloopen ziet men gedeeltelijk in hun geheel, gedeeltelijk van de achterzij. Onzichtbaar is de Dispens op den voorgrond rechts. Rach duidt echter de aanwezigheid van dit gebouw en zijne bestemming aan door de vier koeli's, die een vat voortbewegen; drie daarvan zijn kellinggangers, daaronder een Chinees (§ 660), kenbaar aan zijn hoed. Dit is, voorzoover ons bekend, de eenige bestaande afbeelding van kellingboeven in den Compagnieslijd. De man met de mand is bezig met straatreiniging. Aan de linkerzij is het Groene Zoodje, de gerechtsplaats van den Raad van Justitie, met het schavot; daarachter het huisje van den Raad, dat men bereikt door een met eene deur gesloten gangelje, hetwelk doorloopt tot de Amsterdamsche gracht en de stalgebouwen scheidt van het gerechtshuis. Men ziet het schavot opgeslagen en eene terechtstelling in vollen gang. Rondom het schavot staan soldaten met geveld geweer. Cavaleristen houden het terrein schoon; eene andere ruilerafdeeling staat opgesteld vóór de kazerne en twee stukken geschut bestrijken het schavot. Zoo goed mogelijk, en inderdaad aardig, heeft Rach de verzamelde menigte trachten weer te geven zonder ons gezicht op den achtergrond te versperren. Midden in de laan danst er een van pret over het ophangen van een vijand; een ander klappt in de handen; een derde schijnt een rozenkrans in de hand te houden. Met elkaar is dit misschien Rach's beste teekening. Zij was zeer lastig te photografeeren zonder den lichter getinten achtergrond te bederven. Als bewijs van nauwkeurigheid diene het laddertje in den klokketoren.

*1) Dergelijke aanduidingen bij de platen van Rach wijzen het nummer aan, waaronder zij zijn beschreven in het Tijdschr. van het Bat. Genootsch. XLIV, 190 e. v. en XLV, 222 e. v., als ook XLII, 107.

K 2. Heydt's teekening anno 1738 van het Kasteel, gezien uit het Zuidoosten. Het pijltje links duidt aan den stroom der stadsbinnengracht, die destijds nog niet (zoals op Van der Parra's kaart) door de nieuwe Graanpakhuizen (§ 694 e.v.) was afgescheiden van de Kasteels oostergracht, waaruit het pijltje rechts komt. Echter had Heydt den beer niet moeten weglaten, die de Kasteels zuidergracht scheidde van de oosterkasteelsgracht en in het verlengde liep van de vlerk uit het saillant van Robijn. Ook heeft hij geknoeid met het perspectief van het Koningsplein (§ 380 noot), dat te veel naar voren is gebracht. Geheel vooraan is eene belangwekkende voorstelling van de orembaai, zooals die destijds soms nog voorkwam (§ 469). Men noteere Heydt's aanwijzing van de verslibbing of „verlanding“ der grachten (§ 471). Verder ziet men links een deel van het Galgeveld; een tot den Compagniesstal behoorend paard wordt daar door de stalstaven opgevangen. Voorts de Kasteelsbrug en de Landpoort, die, voor zoover ons bekend, nergens anders afgebeeld staat dan hier en bij Beeckman. Overigens verklaart deze plaat zich vanzelf uit de legenda, vergeleken met onze beschrijving van het Kasteel. Dat de vlaggestok der Werf (§ 649) ongeveer in ééne lijn ligt met het haantje der Kasteelskerk en de Landpoort, is juist, maar onze teekenaar kan niet op den vlakken grond hebben gestaan, wanneer hij, over den Kasteelsmuur heen, alles zag wat de plaat vertoont. Men noteere dat de Saphier tinnen heeft, welke op Rach's tekening (K 10) ontbreken.

8
MET OZIGT VAN HET CASSTEEL VAN BATAVIJ MET HET GOVEREMENT
EN GEBOUWE VAN BINNEN AF TE ZIEN BY DE OPHAALEBRUGH.

K 3. Rach's teekening (Bourse Wils A 8) van de Kasteelsgebouwen na de afbraak der courtline tusschen Diamant (links) en Robijn (rechts), waarover zie § 264. In plaats van deze courtline vinden wij hier nu een laag muurtje met aan weerskanten eene deur naar het water. In het midden de smalle Kasteelsbrug, recht vooruit de Pinangpoort. Door deze laatste heen ziet men in het verschiep de opening der Waterpoort (§ 334). Aan de linkerhand de gevel van het Gouvernement, die uitvoeriger is te zien op onze photo's K 4 en 5. Bezuiden dit Gouvernement (aan de overzij van het Paradeplein) is de Dragonderwacht (§ 276). Over het dak daarvan heen ziet men de vlag van de Werf. Links een paar gebouwen op den Diamant. Beoosten de Pinangpoort de gebouwen der Loge en het begin van de gang tusschen de Loge en de Wapenkamer. In den rechterhoek de trappen naar den Robijn, een paar boomen en gebouwen boven op dit bolwerk. Tusschen Robijn en evengenoemde gang de nog resteerende gebouwen langs de zuidzij van het Paradeplein. Deze plaat is ook te vinden in: Batavia in deszelfs gelegenheid I, 152, en in Verhand. Bat. Genootschap, 1e deel, druk van 1781.

Prospet des Castels Bateria
 von innen, nächst und mit der
 Castels Kirche gezeichnet

- a. Portal der Guarnisons Kirche.
- b. Wohnhaus des Gen. Gouverneurs.
- c. Treppe und Eingang in gedachten
 Haus.
- d. Fenster von des Gen. Gouverneurs
 Geheimen-Cabinet.
- e. die Pinnac-Corn oder Thor.
- f. Fenster von den Logien der Vego-
 he und andern Schreiberen.
- g. Wohnung des General-Directeurs.
- h. Wohnungen des Oberkauffmans
 und Majors.
- i. des Winklers Schreiberij und Laden.
- k. des Casiers Schreiberij und Laden.
- l. Quader-Steine womit das Castel
 von innen belegt.
- m. Grafs Boden.

K 4. Heydt's teekening van 1738 van de gebouwen aan het Paradeplein, gezien van uit de kerk. Om echter de kerk ook op zijne voorstelling te krijgen, heeft hij hare deur (zie photo K 5), die feitelijk loodrecht staat op de richting van den gevel van het Gouvernement, evenwijdig daaraan in den linkerhoek gezet. Verder erkent hij de rij boomen te hebben weggelaten, welke men op Rach's teekening K 5 aan de zuidzij van het plein ziet; misschien heeft hij ter vervanging dezer boomen de lantarens gezet, welke bij Rach niet voorkomen. Overigens geeft de legenda voldoende inlichtingen. Tegenover de Pinangpoort is de doorgang naar de Landpoort; deze wordt aangeduid door het schilderhuisje. De Groote Kas en Groote Winkel aan den achterkant van het plein maken een weinig trotschen indruk; de ingangen daartoe zijn niets dan de bekende ronde poortjes van Cormandelsteen. Deze plaat is omstreeks 1780 te Augsburg afzonderlijk uitgegeven op naam van Habermann als graveur; evenzoo andere platen van Heydt.

HET GEZIGT VAN HET CASTEL VAN BATAVIA MET HET GOVERNEMENT
KERK EN DRAGONER WAGT VAN BINNEN VAN HET VELD NAUW TE ZIEN.

K 5. Rach's teekening (verzameling Van Leeuwen 1) van het Paradeplein, gezien van den anderen kant dan op K 4, dus met de kerk op den achtergrond en het Gouvernement rechts. Dit alles na de afbraak der zuidercortine van het Kasteel en van het middelste deel der gebouwen aan die zijde van het plein. Men ziet dus links de Dragonderwacht, die gevestigd is in een deel van het vroegere huis van den Directeur-Generaal. Tusschen de kerk en de Dragonderwacht is de Kasteelsdrukkerij (§ 1448); op de bovenverdieping dezer laatste was toenmaals de bibliotheek en het archief. Boven op het bordes ziet men twee schildwachten en in de deuropening een hellebardier. De voorstelling van den pajoengdrager, die den zakdoek zijns meesters steelt, is denkelijk een van Rach's toespelingen op eene gebeurtenis van den dag.

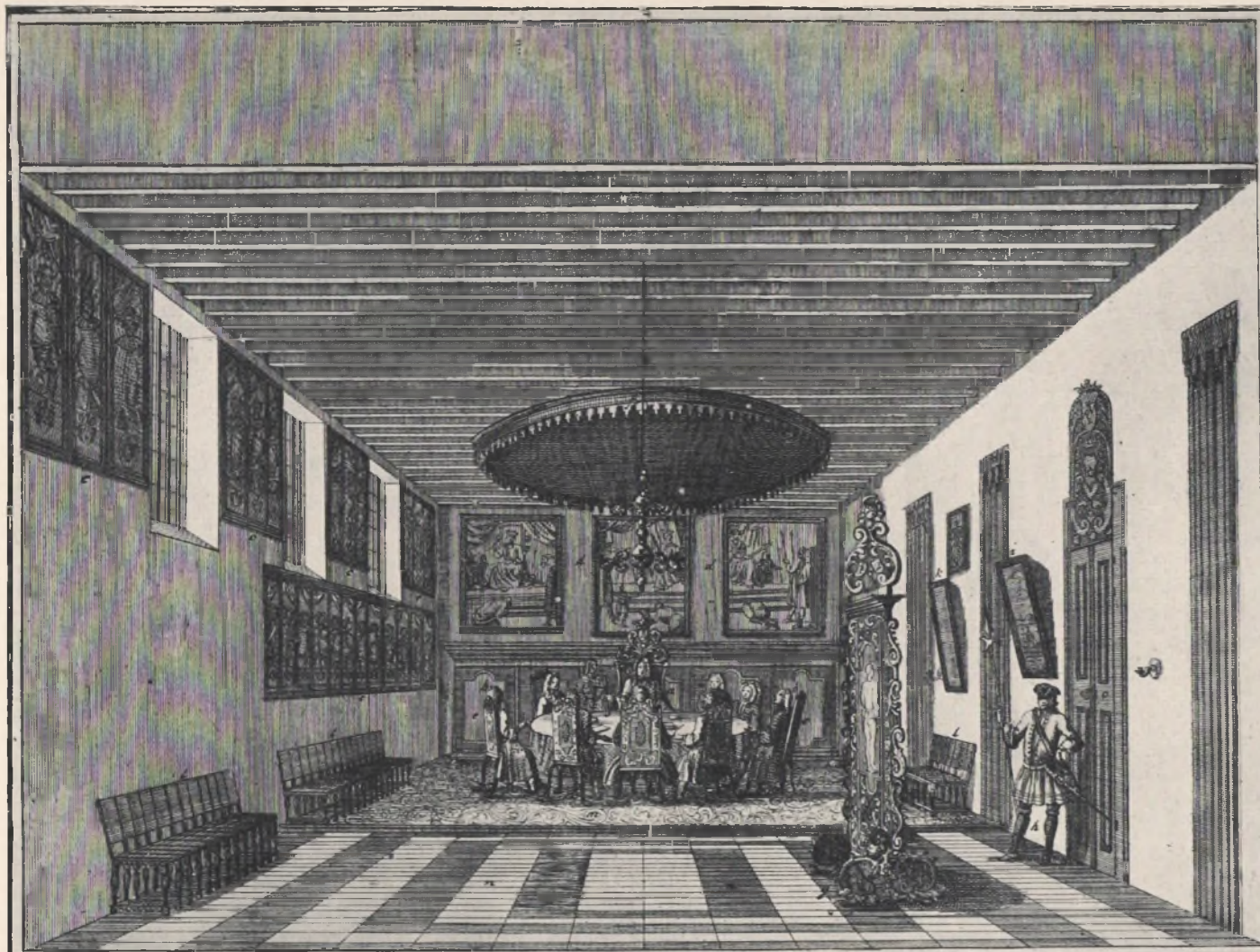

Prospect Sr. Hoch-Edelheit
des Herrn Gen. Gouverneurs Hof- und
Rathshauses in dem Castell
wie dasselbe von innen anzusehen

- a. des Gen. Gouverneurs Wohnhaus.
- b. der Helopartiers Logis.
- c. eine Bücher-Cammer.
- d. die Gallerie nach dem Versam-
lungsaal.
- e. Lust oder Spiel-Haus, also meh-
rentheils Audienz gegeben wird.
- f. Versammlungs oder Vergatterungs-
Saal.
- g. die Compuir oder Küche.
- h. Tamarinden-Bäume.
- i. Jampusa-Bäume.

K 6. Heydt's teekening, gedateerd 1739, der binnenplaats van het Generaal Gouvernement, gezien van de westzijde. Vergelijk § 291. De aldaar bedoelde galerij van houten kolommen, welke op den achtergrond onzer teekening moest leiden van het Gouvernement (rechts) naar de Raadzaal (links), heeft Heydt weggelaten, teneinde het gezicht op de gebouwen daarachter niet te versperren. Evenzoo heeft hij weggelaten de galerij en bijgebouwen op den voorgrond, rechthoekig op de overeenkomstige aan de linkerzij. Wij zien hier den achterkant van het Gouvernement, zooals die er uitzag na de verbouwing door Durven (§ 290). Volgens Heydt's beschrijving behooren de twee ramen rechts tot een klein kamertje. Het eerste trapje, de daarop volgende vier ramen, het tweede trapje en de daarna volgende vijf ramen behooren alle tot de groote „woonzaal", die op photo K 7 is afgebeeld, en bevinden zich op K 7 aan onze rechterhand (de letters d en a, waarbij de eerste letter d aan de rechterhand een reepje te zien geeft van de vensterruiten naar de plaats). Jammer dat onze steen E 3 nergens te zien is. De pomp diende om het water weg te werken, dat bij springvloed zich in den kelder verzamelde (§ 1099). Verder zien wij de beide tamarindeboomen, die zoo dikwijls worden vermeld, bijv. bij de installatie der schuiterofficieren; voorts het daaronder geplaatste speelhuisje, waar de Gouverneur-Generaal wel audientie verleende. De Raadzaal schijnt aan den naar ons toegewenden kant heel geene ramen te bezitten. Door dezen westwand heen zouden wij hetzelfde gezicht in die zaal hebben als op photo K 8; men ziet derhalve dat de vensters links op K 8 over eenige lagere gebouwen heen kijken, die vlak tegen de zaal aanstaan, terwijl het eene hooge venster, de deur en de beide andere hooge vensters rechts alle uitzien naar den achtergevel van het Gouvernement; de deur leidt naar de galerij, welke de Raadzaal met het Gouvernement verbindt en waarvan op K 6 de kolommen zijn weggelaten. Men noteere nog de eigenaardige dakvensters der bijgebouwen; vergelijk photo A 2.

K 7. Heydt's teekening, gedateerd 1738, der groote zaal van het Gouvernement (zooals deze was na de verbouwing door Durven, § 290). Over de twee deuren en negen vensters rechts, alle leidend naar de binnenplaats, zie onder K 6. Hoe enorm diep en hoog de zaal was, blijkt het best uit de dicht opeen liggende zolderbalkjes. Naar links zijn drie deuren, aangewezen door de lijsten daarboven. Deze drie deuren leidden naar de drie particuliere vertrekken van den Gouverneur-Generaal naast de Gebedzaal aan de voorzijde van het Gouvernement (§ 288). Dat de zaal na de derde deur nog zulk eene diepte vertoont en zelfs twee vensters, is vermoedelijk te verklaren uit de verbouwing van dat deel der open galerij, hetwelk oorspronkelijk aan de westzij van het Gouvernement liep (§ 289). Op den achtergrond vertoont de zaal eene deur met zeer hoog bovenlicht; deze leidt volgens Heydt naar de bibliotheek, waartoe de beide vensters kunnen behooren, welke op onze photo K 6 het dichtst bij de pomp zijn. Naar het schijnt leidt een trapje met drie treden naar de bibliotheek en staat de deur daarvan wijd open, zoodat men de boekenkast op den achtergrond ziet. Deze plaat is verder van belang, in zoover zij de eenige contemporaine afbeelding geeft van een Oud-Bataviaasch interieur. Men moet daarbij echter vooropstellen, dat Heydt volgens zijne gewoonte veel heeft weggelaten wat het gezicht versperde, want het is niet aan te nemen dat deze enorme zaal alleen langs de wanden meubelen had staan. Wij vestigen de aandacht op de hooge gordijnen, die bijna den zolder raken; het groote aantal spiegels van ongewone afmetingen; de talrijke schilderijen, waaronder zeer groote stukken; de velerlei verlichtingstoestellen, deels hangblakers, deels blakers op hooge geslingerde knappen, deels kaarsenkronen, deels olielampjes, hangend aan een groot koperen gevaarte (§ 1200). Bovendien ziet men vier kanariekooien hangen, welke iets zeer huiselijks aan deze zaal geven. De afwezigheid van groote tafels en kasten benevens het gering aantal zitplaatsen schijnt daardoor des te onnatuurlijker. De zes zoogenaamde schildwachten zijn volgens Heydt niets dan houten poppen, eene zoo smakelooze versiering, dat wij haast zouden denken dat zij niet binnen maar eerder buiten de deuren moeten staan, die zij bewaken, evenals de hellebardier op onze plaat K 8. Men noteere voorts de groote kwispeldoors en de sierbokalen op een der tafeltjes. De schijnbare bokalen onder de tafeltjes zijn daarentegen van hout en een onderdeel van het wansmakelijk geheel. De plaat is ook daarom merkwaardig, omdat in deze zaal waarschijnlijk de eerste vergaderingen van het Bataviaasch Genootschap zijn gehouden (§ 1441).

Ein Prospect des Versamlungs oder sogenanten Vergatterungs Saal derrer HH. Rathte von Indien

a Sitz S. Hoheit des Hl Gen. Gouverneurs.
 b Die HH. Rakte von Indien.
 c Portraits derrer vorherig Regiranten Gen. Gouvern.
 d antique Gemähle.
 e Bucher und Schrift Kasten.

f Balcon seuber die Taffel hangt.
 g Talousie vordem großen Thor.
 h Kallspartier vor dem großen Thor.
 i Eine Indianische Landschaft.

k Spiegel. l vorrathliche Stühle
 m Ein mit Teppig belegter grund worauf die Taffel stehet.
 n grund mit schwarz. und weißen Marmor belegt.
 o das große Thor oder Eingang.

K 8. Heydl's teekening, gedateerd 1739, van de vergaderzaal der Hooge Regeering, gezien van uit het Westen. Waar de hellebardier slaat (deze stond natuurlijk niet binnen de vergaderzaal doch daarbuiten) is de deur naar de galerij, die van de Raadzaal leidt naar de Gebedzaal in het Gouvernement (§ 291) en zoo naar het bordes. Onzichtbaar (versperd door het schutsel) is eene deur, die toegang gaf tot de verirekken op den achtergrond der binnenplaatsen (photo K 6, de boekenkamer c), door welke deur de Secretaris in de vergaderzaal kwam. De drie vensters in denzelfden wand als deze deuren geven uitzicht op de binnenplaats en de achterzij van het Gouvernement, terwijl de drie aan den overkant hun licht onvangen over de daken van lagere gebouwen, welke naar dezen kant aan de Raadzaal grensden. Men noteere dat de zaal veel lager onder de verdieping ligt dan Valckenier's woonzaal K 7, en dat zoowel het natuurlijk als het kunstlicht veel gebrekkiger is, helgeen alles samen een ouderwetschen indruk maakt. Evenzoo de vloer van wit en zwart marmer, terwijl die bij Valckenier éénkleurig is. Men begrijpt niet hoe de Secretaris (op den achtergrond naast den Gouverneur-Generaal) daar 's avonds zijne notulen kon schrijven. De Heeren Raden hebben noch papier noch inktkoker en praten maar zowal. Men noteere voorts de portretten der Gouverneurs-Generaal en het schutsel, misschien hetzelfde als op onze photo C 23 (zie vooral den voet).

K 9. Gedeelte van Rach's teekening Boursse Wils A 6, voorstellend de Waterpoort van het Kasteel en de pakhuizen daarachter. Vergelijk § 340 e.v., het genoteerde onder E 2 en wat den stand der pakhuizen betreft het aangeteekende onder A 27. De N boven het naamcijfer der Compagnie beteekent: Nederlandsche. Men noteere dat de pakhuiskoeli's hier geene gestraften zijn, zooals die bij de Dispens (photo K 1), maar denkelijk Compagnies- of huurslaven. Waarom op de baal rechts Van der Parra's voorletters zijn gezet, is moeilijk te raden. Rach kan onmogelijk hebben willen aanduiden dat Zijn Edelheid smokkelde. In tegenstelling tot vele andere platen van Rach zijn de figuren hier goed geslaagd, vooral de Chineesche mandoer.

HET GEZICHT VAN HET CASSTEEL VAN BATAVIA VAN ACTEREN MET
DESSELS RYST PAKHUYSEN EN HOUYDKRAF TE ZIEN VAN DE CEBOUWE
VAN DE LABRAND ZIENDE IN 'T VERSCHIET DE VIERKANS POORT.

K 10. *Rach's teekening (Van Leeuwen 2) van den stadswal, het Kasteel, de noorder kasteelsgracht met in het verschiep de Vierkantspoort, en eindelijk rechts de gebouwen van den Houkap, alles gezien van uit het Oosten, staande op het terrein der Vleesch- en Arakpakhuisen (§ 459) met het front naar de brug bij den Saphier (§ 380). Deze teekening komt ook voor in: Batavia in deszelfs gelegenheid I, 146. Van links beginnend ziet men de Graanpakhuisen. Duidelijk is de opening te bespeuren (van voren afgesloten door den stadswal) tusschen de twee rijen pakhuisen, dezelfde opening als op onze photo A 27. In § 694 wezen wij er op, dat Rach eene kleine vergissing begaat bij de teekening van het dak van het pakhuis rechts. De hoek, waar de licht geteekende wal overgaat in den donkeren, is dezelfde, waar op onze photo A 26 het schilderhuisje staat, terwijl men op A 26 duidelijk de verbinding bespeurt van den stadswal met het stukje muur (waarin eene poort, de Delftsche), naar het saillant van den Robijn (§ 378). Op den Robijn staat eene klokkestoel. Daarnaast ziet men onmatig groot den koepel der Hollandsche kerk, die (men raadplege Van der Parra's kaart) van uit Rach's standpunt inderdaad achter den Robijn lag, maar met de hooge kazernen bij de Amsterdamsche poort er tusschen, zoodat het vreemd lijkt dat die koepel zoo boven alles kan uitsteken. Men ziet op Robijn zoowel als op Saphier en Parel de kanonnen geheel onbeschermd staan. Tusschen Robijn (links) en Saphier (rechts) bespeurt men de gebouwen der Wapenkamer (§ 379) met het poortje ten gerieve van de bezigheden aldaar. Om den hoek van Saphier heen ziet men de Waterpoort van het Kasteel (photo K 9), voor welker front aan den waterkant eene kraan staat tot het vervoer van goederen naar en uit de pakhuisen binnen het Kasteel. Achter de kraan is de Parel, in het verschiep de vlag der Werf, en rechts het kleine Vijverpoortje bij de batterij (duidelijker te zien op photo K 11); ook daar staat eene kraan. Recht vooruit over de Kasteelsnoordergracht heen ontwaart men de Vierkantspoort en rechts daarvan de Westzijdsche pakhuisen. Op den voorgrond rechts is het bruggelje over het slootje bij den Houkap, dat op Van der Parra's kaart duidelijk is aangewezen. De gebouwen van den Houkap lijken belangrijker dan men wel zou hebben ondersteld (§ 458).*

MET GEZICHT VAN DE LAAGBATTARY VAN HET CASSTEEL VAN
BATAVIA MET DESSELLES WERFF VIEKANS POORT BOOM LANGS HET
REVIER NA DE REEDE AF TE ZIEN VAN DE HOUDKAP.

K 11. Teekening van Rach (Boursse Wils A 7), voorstellend een gezicht uit het begin van het havenkanaal oostzijde, als men staat met het front naar de Vierkantspoort. Op den voorgrond eenig personeel van den Houtkap, de een met een koevoet, de ander met een meelslok, een derde met eene bijl; eenig voor de Werf bestemd houtwerk. Rechts ziet men een jagerlje te paard en in het midden de wrijfpalen zijner treklijn (§ 447). Van links beginnend ontwaart men de Vijverpoort (§ 381) en de batterij naast de Parel, voor het geven van de saluutschoten. Daarnaast ziet men het pontje overvaren, de schouw, waarvan reeds Nieuhof spreekt (§ 453) en die tot in de 19e eeuw jaarlijks verpacht werd, de zoogenaamde overvaari van de Vierkantsbrug naar den Houtkap. Op den achtergrond van deze schouw ontwaart men de gebouwen der Werf en wel het meest links den smidswinkel, kenbaar aan zijne rookende schoorsteenen, en daarvóór aan den waterkant het pakhuis en de kombuis. Meer rechts is de kuiperswinkel, waarop volgt de zeilmakerswinkel en daaronder de loods der timmerlieden (die op Vonk's teekening A 22 niet in eene vooruitspringende loods werken maar in eene open galerij). Verder ziet men den vlaggestok en benoorden dezen de twee groote equipagepakhuizen, zooals zij na den brand van 1721 waren herbouwd (§ 650). Aan deze pakhuizen grenst naar rechts het bastion Culemborg, hetwelk op onze photo A 3 in zijn hedendaagschen toestand is te zien. Men bespeurt hier eenig verschil met Van der Parra's kaart, welke niet alleen Culemborg betitelt als Middelburg, maar bovendien den muur langs de kali zoover zuiderlijk verlengt, dat de equipagepakhuizen erdoor worden gedekt. Aan Culemborg grenst naar het Noorden de Vierkantspoort of Stadswaterpoort (§ 427), die in de open ruimte of bres heeft gestaan, welke op onze photo A 2 zichtbaar is. Onze photo K 11 geeft de eenige ons bekende afbeelding dezer poort. Meer rechts bespeurt men de verschillende gebouwen van den Boom (§ 453), gelegen tusschen de stadsbuitengracht en het havenkanaal; het gebouwtje met eene verdieping staat op het vooruitspringend hoofd van den Boom. Daarachter ziet men naar rechts een deel der brug of zoogenaamde „draai“ (§ 455) over den ingang der Vrijmanshaven. Voorts langs de westzijde van het havenkanaal allerlei vaartuigen, die buiten den Boom moesten blijven. De vierkantsbrug is, overeenkomstig onze teekening in § 429, onzichtbaar.

MET GEZICHT VAN IJSENBRUG EFFEN BÜYTEN BATAVIA ZIENDE,
NA DE NUIWPOORT EN LANGS HET QWARTIER,

K 12. Rach's teekening Boursse Wils A 35, voorstellend een gezicht van uit het begin van den Gelderlandschen weg op het oosterdeel der Zuidervoorstad, de Jassebrug en den zuidoosthoek der stad. Men vergelijke K 21. Links de Mardijkerwacht (§ 561 en 961) bij de Buitenkerk, hetzelfde gebouwtje dat op onze photo A 20 is te zien. Daarachter in volle werking de nog heden bestaande overoude arakbranderij (§ 784). Men noteere, dat de Chineesche woningen in deze buurt niets karakteristiek Chineesch bezitten. Omtrent de Jassebrug vergelijke men § 560. Voorts ziet men het groote hoekbolwerk Gelderland met klokkestoel ten gerieve van het Ambachtskwartier. De kanonnen op Gelderland staan achter eene borstwering, in tegenstelling tot die op de kasteelsbolwerken (zie K 10). Links van Gelderland de bolwerken Catzenellenbogen en Oranje, rechts Vianen en Enkhuizen (§ 416); tusschen beide laatste het Kwartierspoortje (§ 669); aan den waterkant eene kleine kraan voor het lossen van materialen. Men noteere de gebrekkige ventilatie der slaapzolders van het ambachtsvolk.

MET GEZIGT VAN DE NIEUWPOORT VAN BATAVIA VAN BUYTEN AF
TE ZIEN LANGS DE RIJWEG.

K 13. Rach's teekening Bourse Wils A 34, voorstellend een gezicht van uit de Zuidervoorrij op de stadszuidgracht, de Nieuwpoortbrug en den stadswal van Hollandia links tot Gelderland rechts. In tegenstelling tot hetgeen wij onder K 12 van Gelderland zeiden, staan de kanonnen van Hollandia achter een borstwering met embrasures. In het verschieft de koepel der Hollandsche kerk. Daarvóór de heden niet meer bestaande gebouwen van het Hospitaal langs de stadsbinnengracht. De loop der Binnennieuwpoortstraat langs de oostzijdezer gebouwen is vrij goed te zien. De Nieuwpoort en het daarbij behoorend bolwerk (§ 425) vertoonen hetzelfde ouderwetsche karakter als Hollandia. Tusschen Oranje en Catzenellenbogen is de wal doorgebroken om het water der kali (d.i. der stadswalengracht) in de Tijgers- en de Kaaimansgracht te brengen (§ 466). De gansche entree der stad aan hare zuidzijde maakt een vrij armoedigen indruk, vooral ook door de verwaarloozing der rivieroeveren. (§ 473). Niettemin ziet men een paar heeren op welgevulde fauteuils in den vooravond rooken en borrelen in de schaduw van een paar boomen; eene slavin brengt hun een blaadje met glazen (§ 470).

K 14. Een gedeelte van Rach's teekening Boursse Wils A 32, voorstellend een gezicht uit het leege veld be-
noorden de Chineesche kamp (de blokken O 1 en O 2) op den Zuidwesthoek van het wester stadsgedeelte. Op
den voorgrond links de Mardijkerwacht tegenover de punt Zeelandia (zie van der Parra's kaart), welke al van
1665 dateert. De daarbij staande figuur draagt in de linkerhand een sleutel; vermoedelijk was deze wacht een
politiepost en de sleutel die van het blok. Het bruggetje daar achter, hetwelk al in 1673 voorkomt, is
de nog heden bestaande brug bij het Chineesch Hospitaal over de „Bacherachtsgracht of oude Grogol“, thans
Djelakeng (§ 487); zij leidt (zie Van der Parra's kaart) naar den Pasar Bamboe (§ 685), waar de Chinees
op den voorgrond der teekening de enorme bamboe heeft gehaald, die hij over den schouder draagt. Bij Pasar
Bamboe werd in 1753 een dam gelegd door de stadsbuitengracht, die in 1755 gedeeltelijk werd vervangen door de
op onze teekening afgebeelde „boerenverdrieten“, „verlaten“ of „valsluijsjes“ (§ 484), welke tegenwoordige
toestand te zien is op onze photo A 9. Aan de overzij van het water vindt men de bolwerken Zeelandia (met lin-
nen), Oostfriesland en Utrecht (§ 417). Tusschen de beide eerste een in 1705 gebouwde poortje ten behoeve van
een kruilkelder bij Zeelandia. De Utrechtsche poort en de daarbij behorende brug komen overeen met de voor-
stelling onzer photo K 15.

HET GEZICHT VANDE UYTERSE POORT BÜTEN BATAVIA VANDE
RYWEGT VAN DE PASSER BAMBÜATTE ZIEN,

K 15. Rach's teekening Bourse Wils A 30, voorstellend een gezicht uit het Zuidwesten van uit het open terrein benoorden de Ammanusgracht op de Utrechtsche poort en de brug daarlegener. Wij geven deze photo vooral wegens den eigenaardigen bouw der Utrechtsche poort (§ 426) en de merkwaardig geringe hoogte van den stadswal aan deze zijde (§ 413). Links van Utrecht het bastion Leiden. Men lette op de dame in wandeltoilet met een hoed, als sprekend bewijs dat de bewering als zou de dameshoed in Indië zoo modern zijn, onjuist is. Wat de beteekenis is van de figuur gevolgd door een scheepsjongen met een handkipersolletje, bleek ons niet.

HET GEZIGT VAN DE TVCERS GRAGT MET DESSELEFSWOON EN SPEELHUYSEN
VAN DEN WELEDELEN HEER HEREMIAS VAN RIEMSDYK EERSTE RAAD
EN DIRECTEUR GENERAAL VAN NEDERLAADS INDIA .

K 16. *Rach's teekening Boursse Wils A II: gezicht op beide kanten der Tijgersgracht zuidergedeelte, als men staat met het front naar het noorden, met de brug naar het Kwartiersstraatje in het verschiep. Hoe wij aan deze preciese bepaling zijn gekomen? Uitgaande van den stand der zon. De beide heeren, die aan den waterkant zitten te rooken, genieten blijkbaar niet de morgenkoelle, want zij zijn in vol ornaat, doch die van den vooravond. Zoo schrijft Addison dat de Balaviasche Hollanders omstreeks 1813 „sit in the evening drinking drams of their own country liquor by the side of vile dank ditches, dignified by the name of canals". Ook het gezin van den Directeur-Generaal van Riemsdijk ziet men in alle deftigheid uit toeren gaan — alweer in den vooravond. De lange schaduwen wijzen op een lagen zonnestand. Zij loopen van links naar rechts, dus (aangenomen dat het vooravond is) wij staan met de zon aan de linkerhand in het Westen en ons gezicht is noordwaarts gekeerd. Daar nu het deftigste deel der Tijgersgracht besloten lag in de blokken K en Q 4, zal het bruggetje op den achtergrond dat naar het Kwartiersstraatje wezen, terwijl het verste gebouw aan onze linkerhand (het groote met het lagere dak) de Compagniesboeien van het Stadhuis moet zijn. Deze onderstelling vonden wij bevestigd door eene opgave der heffing van het moddergeld in 1750, waaruit bleek, dat Van Riemsdijk toenmaals een huis bezat aan bedoelde zijde der Tijgersgracht en op bedoelde plek, en wel zoodanig, dat de breedten der diverse gebouwen, langs de straatzij van dit gedeelte, gerekend van uit het Noorden, beliepen: van de Compagniesboeien 10 roeden; daarna respectievelijk: 2 roeden 8 voet; 2; 2 roeden 1 voet en 2 roeden 11 voet, welk laatste huis aan Van Riemsdijk behoorde. Of dit nu in 1770 of '75, toen de teekening werd vervaardigd, nog het geval was, is te moeilijker te zeggen, omdat Jeremias' zoon Willem Vincent Helvelius van Riemsdijk later een groot huis bezat aan de Tijgersgracht, welk huis hij in 1797 ter beschikking stelde van eene patriottensociëteit en in 1815 ter beschikking van de loge La Fidèle Sincérité; en volgens eene advertentie in de krant was dit logegebouw aan de oostzij der Tijgersgracht, waarbij echter de mogelijkheid openblijft, dat de steller der advertentie zich heeft vergist, hetgeen inzake Oost en West wel meer voorkomt. In elk geval, Jeremias van Riemsdijk beschrijft in een bewaarden brief zoo uitvoerig zijn huis op de Tijgersgracht, dat men wel mag aannemen dat onze teekening expres voor hem is gemaakt, en wel vooral om zijne familie in Nederland een idee te geven van de staatsie, verbonden aan zijn rang. Daarom wordt de heele voorgrond ingenomen door zijne glazen koets met Europeeschen koetsier, waarmee alleen de Raden van Indië reden (§ 1306), twee voorloopers en een oppasser te paard. Het rijtuig is op weg naar de Nieuwpoort *) om den vasten vooravondloer te beginnen langs Molenvliet (§ 746). Wij zien nu hier de beroemde Tijgersgracht niet zonder een gevoel van teleurstelling. De huizen vertoonen een vrijwel meer ouderwetsch type dan de heden nog bestaande huizen aan de Kali Besar; vooral de vensters zijn merkwaardig ordinair en toch was, volgens Van Riemsdijk's brief, zijne woning groot en ruim. In een dezer huizen aan de westzij der Tijgersgracht in blok K woonde Valentijn in 1706. Nog meer valt ons de overkant, de oostzij, tegen, aan welke zijde het groote huis van Andries Cleyer heeft geslaan. Ook Rach's plaat van het Stadhuisplein vertoont merkwaardig kleine en smalle huizen aan Tijgersgracht Oost, hetgeen des te meer opvallt, omdat Heydt's overeenkomstige teekening hier huizen van een heel ander type vertoont. Als men echter bedenkt, dat Rach bij onze teekening voor Van Riemsdijk werkte en dus zijne fantasie onmogelijk den teugel kon geven, ja de gansche buurt eerder zou hebben vervaaid dan omgekeerd, moet men er zich wel bij neerleggen, dat de Tijgersgracht niet anders was. Wij noteeren nog het speelhuis boven het water, hetwelk volgens Van Riemsdijk's brief gedeelt was met blauw geverfde sirappen en diende als wachtkamer voor bezoekers, hetgeen bewijst dat deze ouderwetsche huizen aan de Tijgersgracht niet waren ingericht op den nieuwen train de vie, waarbij voor het bezoek van zakenvrienden of sollicitanten e. d. een aparte ingang was gereserveerd (§ 1111), dan wel een apart kantoor op het erf (§ 1125). Voorts vestigen wij de aandacht op het hier zoo duidelijk aangegeven plaveisel, bestaande uit sloep, voorstoep en rijweg (§ 501). Het tweede plaveisel aan den waterkant (niet om er te loopen maar om onder de kanari- en tamarindeboomen te zitten) was misschien alleen eigen aan deze deftige gracht; onze bronnen vermelden het niet en op onze plaat der Spinhuisgracht is het niet te zien. De rollaag daarentegen met zinkput en rooster klopt met de voorschriften (§ 481). In de gracht ziet men eene prahoe djoekoeng en eene prahoe papan; misschien is deze laatste een der vuilnispramen (§ 480), die in Rach's tijd weer in gebruik waren.*

*) Volgens Van der Parra's kaart zou er in de Binnennieuwpoortstraat heel geene brug over de stadsbinnengracht zijn geweest; men zou zich, door de Nieuwpoort binnenkomende, op een eiland hebben bevonden. Het spreekt wel van zelf, dat die brug bestaan heeft.

HET GEZIGT VAN HET SPINHÜYS MET HET SENESE
HOSPITAAL STAANDE OP DE SPINHAÜYS GRACHT AFTEZIEN VAN DE HOEK VAN DE
UYTER SE SRAAT.

K 17. *Rach's teekening Boursse Wils A 13: gezicht op de Spinhuisgracht, als men staat ongeveer op den hoek der Utrechtsche straat met het front naar het Noorden. Links eerst het Spinhuis (§ 540), zooals dit in 1715 was verbouwd. De vijf ramen aan de straatzij vormen de woning der binnenmoeder. Bij die verbouwing van 1715 was ook het huis van haar buurman, den meester der Compagnieschool, verbouwd, niet de school zelve. Vandaar dat die meester onder hetzelfde dak woont als de binnenmoeder. Van hem is dus de deur naast haar woning en een raam, terwijl de andere deur, waarboven „School“ staat en die hij in hoogsteigenpersoon openhoudt, toegang geeft tot het schoollokaal, waartoe de twee volgende vensters behooren. Aan de straat was de school breed twee roeden en drie voelen, dus 8½ Meter. Achter het schoollokaal was eene plaats. Deze school stond er nog in 1820 en werd samen met het Spinhuis afgebroken. Benoorden deze school volgt de woning van den Binnenregent van het Chineesch Hospitaal (de vent zit op sloep te borrelen; zijn zoonlje staat op zijn kop) en daarna het Chineesch Hospitaal. Dit laatste heeft een plat dak. Men zou kunnen aannemen dat de bovenverdieping enkel uit een blinden muur bestaat, welke dient om de lijn van het huis des Binnenregents niet te verstoren; wij hebben echter in verband met deze inrichting iets vernomen omtrent eene inderdaad bestaande bovenverdieping. Een bedelaar schijnt aan de deur om opname te vragen (§ 639). Aan de noordzij van dit hospitaal was de Chineesche school (§ 938), die een deel dezer inrichting vormde: dit zal dus het huisje met een deur en twee vensters vormen, dat dezelfde gevellijn heeft als het hospitaal en de regentswoning. Vandaar dat op straat Chineesche en Europeesche schooljongens vechten bij het uitgaan der namiddagschool om vijf uur. De dame is misschien eene Mixliesche; de Europeesche vagebond zou een simulant uit het Binnenhospitaal kunnen zijn. Men lette nog op het rotanvenster aan de linkerzij der teekening.*

17

HET GEZIGT VAN DE *DIES POORT* AF TE ZIEN VAN HET
GROOTE REVIER BY HET HOSPITAAL.

K 18. *Rach's teekening Boursse Wils A 17 : gezicht op de Hospitaalsbrug, als men staat aan Kalibesar Oost met het front naar de Diestpoort. Aan de linkerzijde ziet men eerst het dak der redoute Grimbergen, overeenkomend met Nieuhof's teekening van het Binnenhospitaal, waar men Grimbergen aan de rechterzijde ziet (photo M 7). Door de bogen der brug heen ziet men de restanten der vroegere sluis, waarvan het andere stuk benedenstrooms ligt § 483); de deuren zijn er uil gelicht en door de opening gaat een flinke stroom. In 1778 worden nog vermeld „de overblijfsels van de sluis aan de Diestpoort”. Deze poort ziet men (natuurlijk van haren binnenkant) rechts naast en achter het wachthuis aan de kali; de militair bij dit laatste schijnt aan te duiden dat hier het logies was der bezetting van de Diestpoort. Op deze zelfde plaats stond onlangs nog een dergelijk wachthuis, zie photo A 6. De schildwacht aan de overzijde der kali bewaakt den overgang der brug over de stadsbinnengracht, welke tusschen het wachthuis en het restant der sluis in de Kali Besar uitmondt. Deze teekening is vooral interessant, omdat zij eene vergelijking toelaat met het heden. De afbeeldingen van woningen verhoogen haar belang. Des te spijtiger is het, dat zij juist ophoudt waar de huizen aan Kali Besar West beginnen. De vrouwenfiguren zijn slecht; Rach staagt er nooit in, eene slavine eenigszins toonbaar weer te geven.*

a. die Portugifische Kirch.
 b. Kirch Hof worin zur Lincken
 Rifans Baum.
 c. Europifche und Chinoifche
 Häufer.
 d. die So genante Mittel Pint.
 e. Brücke über die große Re.
 ner.

Ein Prospect wie derfelbe auf der
 der so genanten Funckers Gracht an
 Canals der Stadt Batavia an zu fehen

K 19. Heydt's teekening anno 1738 van de Portugeesche Binnenkerk, gezien van uit de brug over de Jonkersgracht, welke in de Utrechtsche straat ligt. Op den achtergrond de redoute Middelpunt (§ 178) en de Middelpuntsbrug over de Kali Besar. Links van die brug is wellicht het gebouw der Waag, die op Van der Parra's kaart niet meer bezuiden de Hoenderpasarbrug is te vinden (§ 691). In § 507 toonden wij reeds aan, hoe Heydt zijn teekening heeft verknoeid door van standplaats te verwisselen. Ook de stijfheid zijner huizen is niet prettig, maar toch geeft hij hier een interessant stadsbeeld. Men ziet hier, kort voor den Chineezenmoord, Chineesche huizen in de Utrechtsche straat naast Hollandsche. Een der laatstgenoemde draagt een uithangbord, dat het eenige verschil vormt tusschen dit neringhuis en het woonhuis er naast (§ 1032).

HET GEZIGT VAN DE NÚWPORT-SRAAD MET DE NÚWPORT-
HOSPITAL EN HOSPITALS'KERK BINNE BATAVIA.

K 20. Rach's teekening Bourse Wils A 15: gezicht der Binnennieuwpoortstraat, als men staat op den hoek der Hospitaalstraat met het front naar de Nieuwpoort. Het huis waarbinnen een rijtuig staat, terwijl een ander voor de deur wordt aangespannen, kan of eene rijtuigverhuurderij wezen, zooals er juist in deze straat waren (§ 1311), of ook de stal van een der groote huizen aan Tijgersgracht West. De heer met hooge witte muts (over welke zie § 1232), een grooten bril en eene pen achter het oor is misschien de Compagnies- en Stadsapotheker en het groote huis waar hij vóór staat zijne apotheek (§ 619). Aan de rechterzij ziel men eerst de uiterst eenvoudige Maleische kerk (§ 559) en in aansluiting daaraan de gebouwen van het hospitaal, namelijk op den hoek het Nieuwe verband (§ 598) en dan in de straat naar de poort toe achtereenvolgens de woningen van den eersten verbandmeester, den apotheker, den ziekenrooster, de practisjns en op den achtergrond het groote Laboratorium. Het belangwekkendst element der teekening is echter de groep rampzalige hospitaalpatienten, die onder begeleiding van met lange rolans gewapende ziekenvaders eene gezondheidswandeling doen op bloote voeten volgens het systeem van Pastor Kneipp. In 1777 werd bepaald, dat de ontslagen hospitaalpatienten een paar kousen en schoenen zouden krijgen, hetgeen doel zien dat deze in den regel ontbraken. Men zie voorts § 609 en het aangeleekende bij B 6.

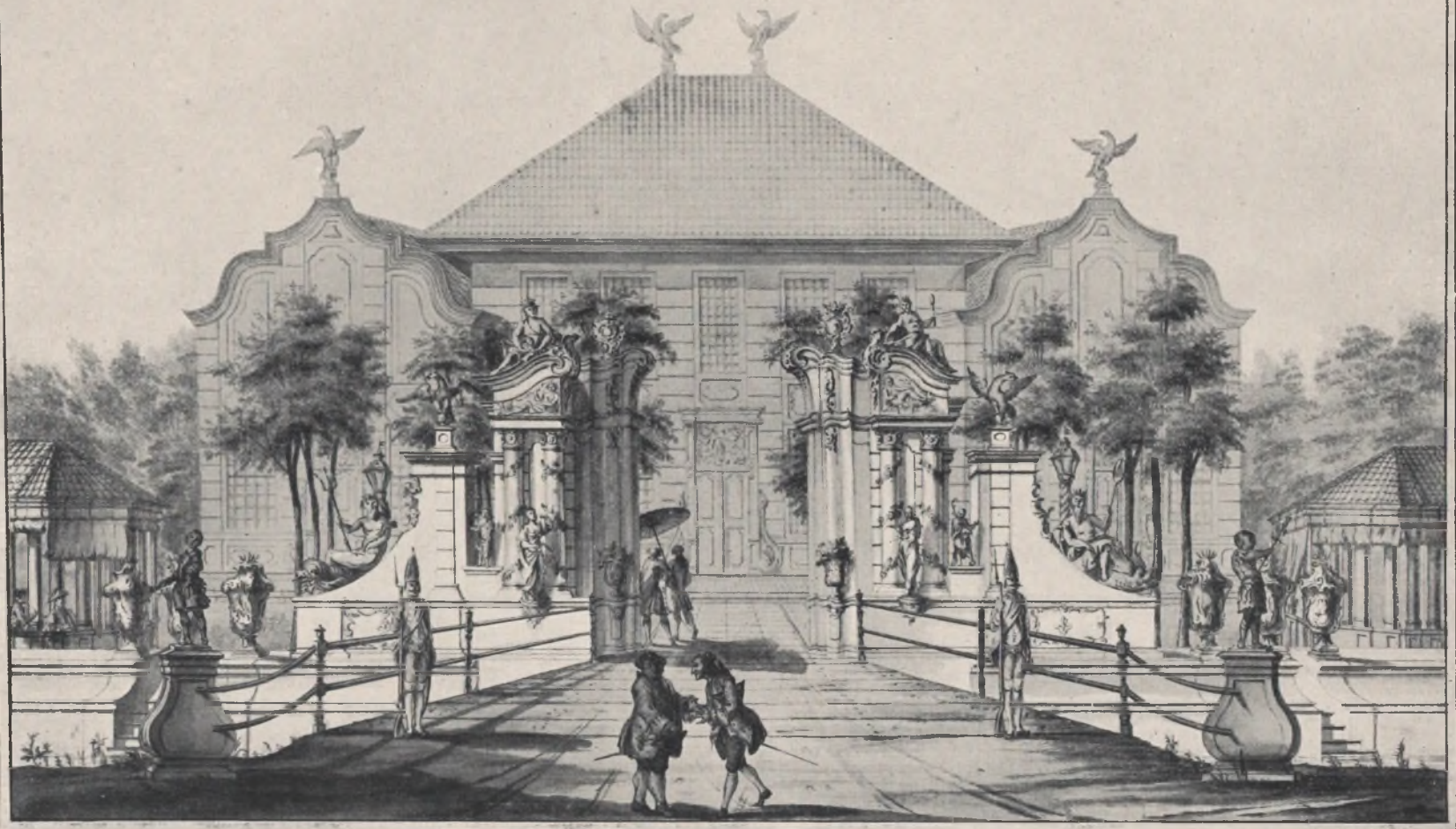
Ein Prospect von der Bastion Gellie
 land außserhalb der Stadt Batavia
 nach der außern Portugiſſiſchen Land
 und dem Blauen Berg zu gezeichnet

- a. die äußere Portugiſſiſche Kirch.
- b. der Klocken Thurn.
- c. der Kirch Hof.
- d. Europäische und Chingſiſche Häuſer.
- e. Wegh nach Jacatra.
- f. Gen. Gen. Speelmans Luſt Garten Ba-
denburg genandt.
- g. Arracks Brandereijen.
- h. Taffer Brücke.
- i. die Renier Crocol.
- k. Kleine Pinang Krüm.
- l. Tamarinthen Bäum.
- m. der Blauc Berg ſo zu zeiten brent.

K 21. Heydl's teekening 1739 van de Buitenkerk en omgeving, gezien van uit het bastion Gelderland. Men vergelijke Rach's plaat K 12 en hetgeen wij daarbij aantekenden. Zonderling is, dat Heydt sub i de kali betitelt als „die Revier Crocol''; vermoedelijk heeft hij de Krokot bedoeld en niet de Grogol, die veel te ver van de stad is (§ 173). Ook zijne bewering, dat Balenburg indertijd Speelman's eigendom was geweest, staat de plank mis (§ 784). In Heydl's dagen stond het oude Kola Tahi daar nog bij (§ 149). De bij de Jassebrug opgestapelde houtwerken hebben wij in § 560 getracht ter verklaring van den naam dezer brug te gebruiken. Van de Hollandsche huisjes aan de linkerzij der teekening hebben wij die dit schrijven nog een aantal zien sloopen, en den eersten boom achter de Mardijkerwacht, die reeds op eene plaat van Rach als een veteraan voorkomt, hebben we zien omhakken. Men noteere nog, dat de Chineesche huisjes, zoowel die aan de linker- als die aan de rechterzij der teekening, wederom niets Chineesch vertoonen en enkel als zoodanig kenbaar zijn door hun afdak. Deze plaat is omstreeks 1780 te Augsburg afzonderlijk uitgegeven, als gegraveerd door Habermann.

HET GEZICHT VAN DE TUYN VAN ZYN HOOG EDELHEÏD DEN HOOG
EDELEN GROOT ACTBAAREN HEER PETRUS ALBERTUS VAN DER
PARRA GOVERNEUR GENERAAL VAN NEDEBLANDS INDIA.
STAANDE OP DE WEGT VAN LACCATRA.

K 22. *Rach's teekening Boursse Wils A 22 van Van der Parra's buitenplaats aan den weg van Jacatra.* Vergelijk § 815. Dat zij aan de zuidzijde van den weg lag, blijkt uit de beschrijving der voorstelling van dezen Gouverneur-Generaal in het Tijdschr. van het Bal. Genootschap 1902 p. 230. Neemt men nu aan, dat Rach zijne schaduwen goed heeft aangebracht, dan is het een morgenlooneel wat wij hier hebben, en aangezien Van der Parra des Dinsdags en Vrijdags audientie gaf op Jacatra van 's morgens 6 tot 8 (des Maandags en Donderdags op Wellevreden, vergelijk de plaat K 28), mag men bij Rach de bedoeling onderstellen om audientiegangers af te beelden. Of dezen zich den wachlijd konden korten met eene pijp tabak in het speelhuisje op het voorerf, blijft dubieus. Men noteere vooral de houding der beide grenadiers (als zoodanig herkent men ze o.a. aan hunne snor, die hun per dag een halven stuiver „baardgeld" opracht, in tegenstelling tot andere militairen). Ze slaan stram in de positie, de een recht vooruit starend, de ander de oogen gericht op het groepje van twee personen op den voorgrond. Van deze twee is de een blijkbaar een sollicitant, die zijne belangen bij den ander voordraagt. Dit en de houding der schildwachten zou kunnen leiden tot de onderstelling dat de andere figuur, het propje, niemand minder is dan Zijn HoogEdelheid. Wij moeten dan echter aannemen dat Rach, om aan 's mans onverzadelijke ijdelheid te voldoen, het opzet zijner teekening (namelijk eene audientie binnenshuis) verstoord heeft door den Gouverneur-Generaal, die binnenshuis onzichtbaar zou wezen, op den voorgrond te plaatsen met de zonderlinge toevoeging van de rookers in het speelhuisje, den vleienden sollicitant op straat en den anderen audientieganger die hem voorbijloopt. Het vollemaansgezicht echter van dit ventje, bezat Van der Parra, en uit de exerceerende grenadiers op onze plaat K 1 is reeds te bespeuren, dat Rach wel op ééne teekening dingen samenvoegt, die kwalijk gelijktijdig konden voorvallen. Men noteere nog dat de vleugels van het huis, die voor het hoofdgebouw uitspringen, een topgevel vertooncn, die enkel dient tot maskeering van den ongebruikten zolder. De vleugels worden alleen gelijkvloers gebruikt; de rest is dak; zie § 1122.

HET GEZIGT VAN DE POST NOORDWIJK VAN DE RIJWEGT AF TE ZIEN
VANDE STAD AF KOMENDE 3 PAALEN BUYTEN BATAVIA.

K 23. Rach's teekening van het fort Noordwijk en omgeving, Boursse Wils A 46. Zie § 743. Een der aardigste platen van Rach en vrij goed op het terrein thuis te brengen. Het hek aan de rechterhand (hetzelfde dat men op onze plaat K 24 van voren ziet) valt vrijwel samen met het tegenwoordige ijzeren hek vóór het Atjehmonument. Men staat met het gezicht naar de Sluisbrug, welke men in het midden op den achtergrond ziet. Er zijn daar twee stellen gespaakte windassen, van hetzelfde type als op onze plaat A 8. De weg loopt derhalve van het tegenwoordige Noordwijk met eene bocht door de kanarilaan naar de brug en dan verder langs den tegenwoordigen Postweg; daar ziet men een rijtuig (geheel in het verschiet) op weg naar Goenoengsari. De schaduwen vallen uit het Westen, dus men kan aannemen dat de koets op haar gewonen vooravondtoer is (§ 746). De jager die thuis komt is denkkelijk de commandant van het fortje. Naar de linkerhand ontwaart men een poel, waarin wintervogels, en op den achtergrond den ingang van het fortje met eene dergelijke verhoogde poort als Rijswijk heeft op Heydt's plaat K 25. De localiteit van den poel is nog heden wel zichtbaar in de helling van den bodem. Volgens Heydt bestond de muur van het fortje uit steen met eene versterking van aarde. De klokkestoel staat hier op eene andere plek dan op ons situatiekaartje; op eene andere teekening van Rach staat hij alweer anders. Eindelijk is de koetsier op den voorgrond eene aanduiding dat het huisje in den rechterhoek de wagenkamer van den Binnenregent van het Buitenhospitaal is. Het is geene kamer voor eene lijkkoets, want het Buitenhospitaal had destijds geene lijkkoets noodig (§ 625); ook de patienten werden nog in 1862, toen het nieuwe hospitaal reeds lang in gebruik was, vervoerd per „ziekenprauw" en niet per as.

MET GEZICHT VAN HET BUNTEN HOSPITAAL VAN VOOREN AAN TE
ZIEN BY DE POST NOORDWYK 3. PALEN BUNTEN BATAVIA.

K 24. Rach's teekening van het Buitenhospitaal, gezien van uit den weg bij den post Noordwijk; Boursse Wils A 48. Men ziet hier in het front hetzelfde hek als op K 23 met rechts de wagenkamer van den Binnenregent. Op den voorgrond rechts een troep matrozen, die het Hospitaal als hersteld verlaten; vandaar hunne diverse bundeltjes. Arak wordt hun al weer verkocht door een kerel met een sleeke, die geen matroos is, want een matroos draagt dit hoofddekseel niet. De mannen zien er beter uit dan het zoodje op onze plaat K 20, maar steken haast even ellendig in de kleeren. Links is eene groep patienten, grootendeels soldaten; misschien zijn er eenige recruten bij, die nog geene uniform hebben ontvangen en ziek van boord zijn gekomen (§ 390). Ook onder dit troepje schijnt vrij wat drank present. Een paar onderofficiers handhaven de orde. Binnen het hek staan er nog enkelen. Op den achtergrond de woning van den Binnenregent aan het einde eener laan, met eene breede sloep voor het gansche huis, op welke de bewoner zit te rooken en te drinken. Over deze ouderwetsche woning zie § 723.

- a. Die Mauer um den Post.
- b. Thor oder Eingang.
- c. Wacht-Haus worinn das Volk logiret.
- d. Gutatter u. andere Bäume.
- e. Klapper oder Coccus - Gärten.
- f. Pysang - Bäume
- g. Malay-sche Wohnungen.
- h. Europäische - Gärten.
- i. die Riviere.
- k. Brücke, welche über die Riviere nach denen Gärten führet.
- l. Weg nach Nört - Veyck.
- m. Weg nach Passar Tanawang.

Ein Prospect des Posts
 Rey'sweyck. eine Stunde
 von Batavia gelegen

K 25. Heydt's teekening anno 1740 van den post Rijswijk, de vroegere Buitenwacht (§ 733). De toren, welken onze photo K 26 vertoont, is hier nog niet aanwezig; hij werd (§ 734) een weinig later gebouwd. Het terrein is overigens precies zoo als het eenige jaren geleden, voor de overkluizing, zich nog bevond. De teekenaar heeft gestaan ongeveer vóór de Harmonie. De Buitenwacht is thans ongeveer Eigen Hulp. Daarvóór ziet men de „brug van Wisse”. Noordwaarts van den post was toenmaals de buitenplaats van Martinus Storm, Oud-Gouverneur van Ternate. De post zelf bestond, volgens Heydt, uit eene ommuring van slechts vier voet hoog met twee halve bastions aan het front naar de brug. Hij had eene droge gracht met steenen brug. De teekening doet zien, dat deze gracht of terreinplooi zich voortzette naar den kant der Rijswijkstraat tot bij de omheining, ter plaatse waar thans de winkel van Oger is. Naar Molenvliet varen kano's of dug-out's van een model, dat men ook heden nog wel ontmoet. Heydt's „Galatter” boomen zijn denkkelijk katapang's.

K 26. Rach's teekening (Adèr 17) van het westelijk deel van de buurt Noordwijk. Op den achtergrond de „brug van Wisse" en de toren van Rijswijk, met één kanon aan elke zijde en een bovenbalkon bij wijze van bastion. Het eene stuk is hier gericht op de brug, het andere op de Rijswijkstraat of „weg naar den pasar Tanahabang". Aan de overzij van het water de beschoeiing van Rijswijk; de bocht bij de Harmonie goed zichtbaar. Men merke op, dat het tegenwoordige Rijswijk niets is dan een smal pad tusschen den waterkant en eene rij warong's en omheinde inlandsche woningen. Naar den kant van Noordwijk eene flinke aanslibbing (§ 471) tegen de uit bamboe en planken bestaande beschoeiing. Eigenaardig is, dat Rach langs Noordwijk slechts ééne rij boomen teekent, hoewel eene kaart uit denzelfden tijd er twee vertoont, het verlengde der zelfde laan van kanari-boomen, die op ons plattegrondje van het fortje Noordwijk (Deel I bl. 398) is te zien. Het is mogelijk, dat onze plaat is geteekend op verzoek van den eigenaar van den grooten tuin rechts en dat de andere rij boomen is wegge laten om aan de afbeelding van het tuinhek geene afbreuk te doen. Dit hek bestaat uit eene lange steenen rollaag met vierkante pilaren, waartusschen een latwerk. De ingang, geflankeerd door een paar kanonloopen als schamppalen, is veel eenvoudiger dan die op onze photo K 22. Achter het hek rechts een klokkestoel van hetzelfde model als die bij landhuizen aan de Kaap. De groote massa geschoren boomen bij de brug verbergt het tusschen 1745 en 1767 door Van der Parra gebouwde landhuis, dat in 1920 werd afgebroken, het „Hotel Wisse", waarvan het hoofdgebouw eene kapitale T tot grondvlak had en uit twee verdiepingen bestond. Dit huis met tuin vormde in Rach's tijd eene enclave in het landgoed Berendregt, hetwelk behoorde aan Van der Parra's neef D. J. Smith en waarvan het woonhuis, dat toenmaals eene verdieping had, door de tegenwoordige Weeskamer wordt gevormd. Het erf van Berendregt liep van Molenvliet door tot Gang Paljenongan. Behalve het hoofdgebouw bevatte Berendregt nog eene groote zaal en verschillende andere opstallen. Langs den „weg van Noordwijk" waren echter een paar enclaves in dit groote eigendom. Eerstens, zooals gezegd, het huis op den hoek (het „Hotel Wisse"), en dan verderop nog een paar, waarvan de voornaamste was de tegenwoordige loko Van Beem en Co., een niet zeer aanzienlijk gebouw, dat zijn tijd heeft gehad en wel niet lang meer duren zal. Dit laatste huis werd na 1759 gebouwd door Pieter Joseph de Vienne, Binnenregent van het Buitenhospitaal (§ 628), die in Rach's tijd evenzeer eigenaar was van het hoekhuis, het „Hotel Wisse". Op onze photo zien wij derhalve De Vienne's eigendom, en De Vienne zal denkelijk de man zijn voor wien deze teekening werd vervaardigd. Het bij het „Hotel Wisse" behoorende erf grensde aan dat van zijn huis „loko Van Beem en Co."

MET GEZICHT VAN DE PASSER SNEES VAN DE RIJWEG AF TE ZIEN IN 'T VER,
SCHIED DE KERK EN WELTEN REEDE LEGGENDE IN 'T VALLE BUNTEN BATAVIA.

K 27. Rach's teekening Boursse Wils A 49 van Pasar Senèn, als men staat op den hoek van Gang Kenanga, ziende naar de tegenwoordige Kramatbrug. Op den voorgrond het rijtuig van den Gouverneur-Generaal, dat van de stad langs Goenoengsari is gekomen en nu Gang Kenanga inslaat naar de poort van zijn landgoed Weltevreden (den tegenwoordigen ingang van het kampement aan de tram), welke poort rechts op den achtergrond is te zien (vergelijk photo K 28). Voorafgegaan door zijne twee trompetters (§ 320) en twee loopers, gezeten in eene koets met portieren en Europeeschen koetsier, begeleid door den commandant der lijfwacht (den berijder van het paard met geangliseerden staart) en eenige dragonders (met karabijn) en hellebardiers (zonder karabijn) zweeft Van der Parra huiswaarts voorbij het kerkje van Weltevreden (§ 759), de schuur links aan den weg, achter de beide slavinnen. Zij was van steen; het uitbouwsel is denkelijk de woning van den leermeester. Men noteere de pasarhuizen van bilik en atap, de Chineezen in eene nationale kleederdracht, welke thans nooit wordt gezien, en met waaiers, de bamboezen voor de wasch, den hoogen staak om eene perkoetoelkooi op te hijschen, den heerenweg (Grooten Zuiderweg), in de lengte met staken gesplitst in een pedatiweg en een rijweg (§ 818). Rach schijnt zich hier echter te vergissen, want de pedatiweg was aan de oostzij, waar hij de chaise teekent. De kano is bestemd voor de Groote Slokan of Kali Baroe (§ 486), die destijds (blijkens onze oude kaart van Weltevreden, zie Deel I bl 438-439) dicht langs den pasar liep. De helling van het terrein, van den hoek van Gang Kenanga naar den tramweg toe, is nog heden duidelijk waar te nemen zooals Rach haar voorstelt.

HET GEZICHT VAN DE TUYN VAN ZYNN HOOG EDELHEYDDEN HOOG EDELEN GROOTACT,
BAAREN HEER PETRUS ALBERTUS VANDER PARRA GOVERNEUR GENE,
RAAL VAN NEDERLANDS INDEA STAANDE OF WELTENREDE 4.
PAALEN BUXTEN BATAVIA .

K 28. Rach's teekening Boursse Wils A 50 der brug, poort en oprijlaan van het huis Welleveden. Men vergelijkte onze photo K 27, waar deze poort op den achtergrond staat en de dubbele rijen boomen met behulp van de schaar of het kapmes een veel regelmatigere aanzien hebben gekregen. Eenigszins zonderling doen in deze omgeving de koeien en geiten aan; de plattegrond (Deel I bl 438) loont echter, dat de „koekraal“ dicht bij den ingang was. Rach is er aardig in geslaagd om een denkbeeld te geven van de diepte dezer majestueuse allee. Men vergelijkte § 757. De figuren doen overigens denken aan eene audientie (vergelijk K 22); de zon schijnt in het Oosten te staan, maar de schaduwen zijn te kort voor het uur eener audientie, 's morgens tusschen 6 en 8.

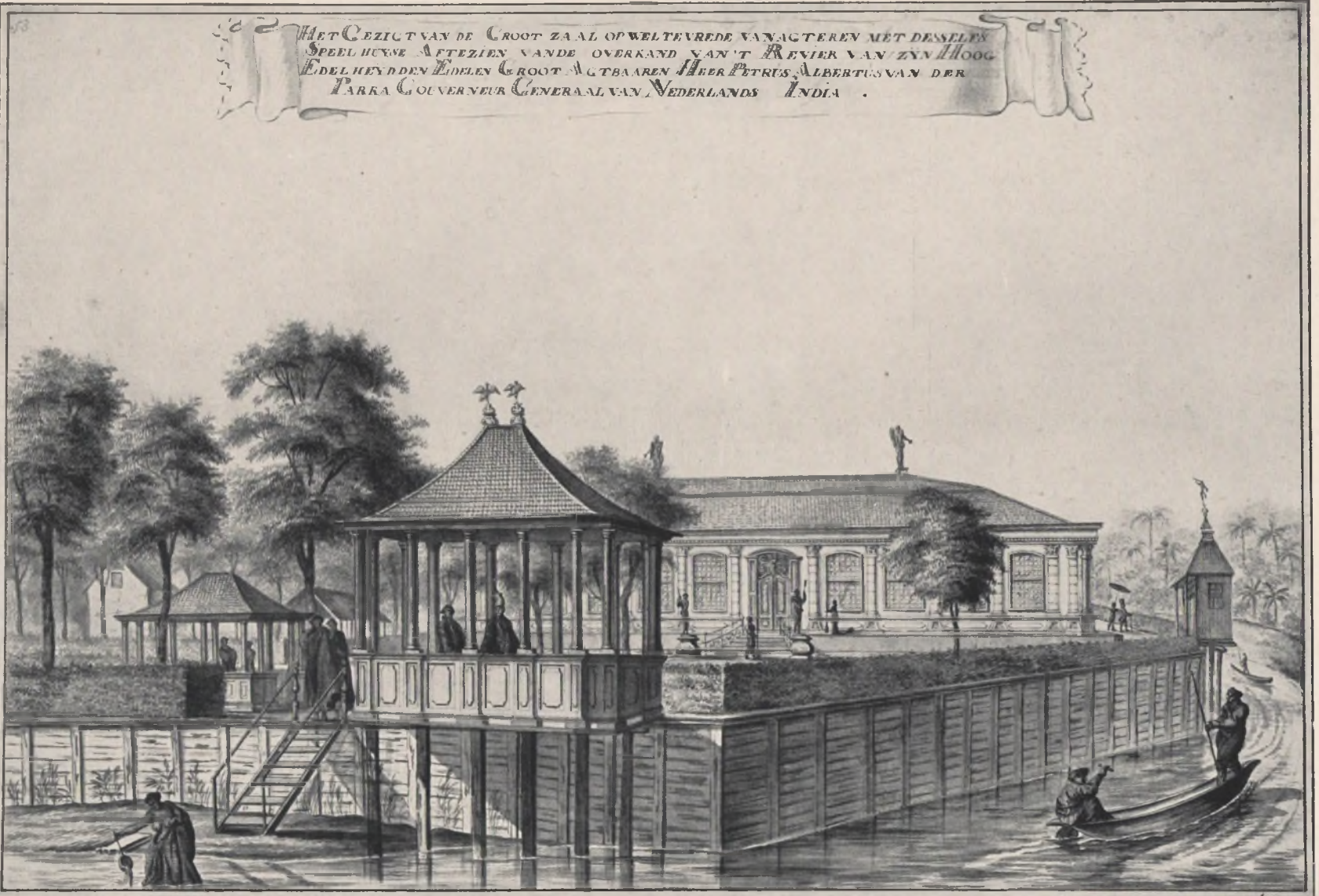
HET GEZICHT VAN DE TUYN VAN AGTERE OF WELTEVREEDDE VAN
ZIJN HOOG EDELHEÏD DEN EDELEN GROOT AGTBAAREN HEER
PETRUS ALBERTUS VANDER PARRA GOÛVERNEUR GENERAAL
VAN NEDERLANDS INDIA ZIENDE OP HET HEERE MUYS.

K 29. *Rach's teekning Bourse Wils A 52 van het achterterrein der huize Weltevreden. Brug, vischvijver met Chineesch grotwerk (§ 808), laan van geschoren boomen, voerend naar de achterzijde van het hoofdgebouw; aan weerskanten van de laan een groot perk, omheind met geschoren heesters, met poorten van latwerk, waarover klimplanten zijn geleid; terzijde van elk perk de kooien eener volière. Aan de overzijde der beide perken zijn de bijgebouwen gelegen; zij hebben eene verdieping en eene boven- en benedenachtergalerij. Geheel op den voorgrond eene groep dames in de zonderlinge kleederdracht dier tijden, niet zonder satirische bijbedoeling van den teekenaar. Daarentegen maakt de huisheer, Zijn HoogEdelheid van der Parra, die naar de brug komt kuieren (men lette op de deferentie zijner omgeving) een extra huiselijken indruk met zijne hooge gesteven muts, zijn openhangend jasje en zijne korte, dikke figuur. Hij lijkt wel de caricatuur van den Roi Soleil, de groote trap te Versailles afdalend, maar dan*

*Couronné par Jeannelon
D'un simple bonnet de colon,*

evenals de Roi d'Yvetot. Voor het terrein dezer plaat vergelijkte men den plattegrond van Weltevreden in Deel I bl 438.

53
HET GEZICHT VAN DE GROOT ZAAL OPWELTEUREDE VANACTEREN MET DESSELLEN
SPEELHUYSE AFTEZIEN VANDE OVERKAND VAN 'T REVIER VAN ZYN HOOG
EDELHEYDEN EDELEN GROOT AGTBAAREN HEER PETRUS ALBERTUS VAN DER
PARRA GOVERNEUR GENERAAL VAN NEDERLANDS INDIA .

K 30. Rach's teekening Boursse Wils A 53 van het bij het huis Wellevreden behoorend achterterrein aan de Tjiliwoeng. Onze plattegrond van dien tuin (Deel I bl. 438) maakt alles volkomen duidelijk. De „Zaal” ligt een eindje meer naar den voorgrond dan het bruggetje op onze photo K 29. Loopt Van der Parra op K 29 dus een eindje door, dan staat hij aan de voordeur der zaal, tegenover de achterdeur, welke K 30 verloonit. De rivier komt van rechts, zoodat de kano stroomopwaarts wordt gepagaaid en het bij de „Zaal” behoorend gemak-huisje bovenstrooms van het „speelhuis” met badgelegenheid is geplaatst, helgeen nog al eigenaardig aandoet. Maar er kwam zóóveel in de kali! De „Zaal” kan verschillende bestemming hebben. Jeremias van Riemsdijk had op Vijvervreugd aan den Antjolschen weg een afzonderlijk gebouw als eetzaal en een tweede als biljart-zaal. Bij Valckenier's huis op zijne buitenplaats bij Antjol stond eene zaal, die voor partijen was bestemd. Eene biljartzaal wordt dikwijls vermeld in Bataviasche acten van overschrijving van landgoederen. De enorme en zelfs niet van zeilen voorziene vensters der zaal van Wellevreden kijken uit op het Westen en maken haar in den namiddag vrijwel onbewoonbaar; wanneer ook de niet zichtbare wanden met dergelijke vensters waren versierd, kan de zaal alleen hebben gediend voor ontbijt of souper, waarbij door het opschuiven der benedenramen voldoende luchtverversching was. Misschien hield Zijn Edelheid hier zijne drinkgelagen (zie photo D 21). Men noteere verder het wandelaarje met hooge muts en de beide vegers, waarvan de een een man, de ander denkelijk eene vrouw is; zie de figuren op K 33. Het speelhuis komt geheel overeen met het door zijn opschrift aangeduide „modern speelhuis” op eene andere plaat van Rach en met dat aan de Tijgersgracht (K 16). De figuur daarbinnen met de muts op (het is Van der Parra niet) en de badende slavin bevatten vermoedelijk eene toespeling, waarvan de bedoeling ons ontgaat. Zelfs op dit speelhuisje is weer Van der Parra's adelaar gezet. Nog zonderlinger is het beeld der Faam op het kakhuis.

K 31. Gedeelte van Rach's teekening Boursse Wils A 39, voorstellend Mohr's Observatorium, waaromtrent zie § 1435 e.v. Den voorkant van ditzelfde gebouw ziet men in Gids 1885, III, bl. 79. Op het terrein is de plaats van dezen toren, waaraan Gang Torong op Molenvliet West haar naam ontleent, nog met volkomen zekerheid vast te stellen. De Chineesche klen-teng, waarvan onze teekening een stukje verloont en die nog heden bestaat, bevindt zich wat Zuidwest van het Observatorium. De teekenaar heeft gestaan bij den ingang der klen-teng op een 90 Meter afstand van den toren. Men ziet den toren van terzijde; de rechtsche zijde is ge-keerd naar Gang Torong en Molenvliet. De Chinees met de pikolan slaat den hoek om van het nog aanwezige muurwerk. Op den voorgrond (naar Rach's gewoonte, om de bestemming van het Chineesche gebouw aan te duiden) eene groep Chineesche priesters, kenbaar aan het kaalgeschoren hoofd zonder slaart en gedekt met de hooge muts die men bij Chineesche begrafenis-sen steeds ontmoet. Vergelijk § 1233 noot. Ter juiste beoordeeling van Rach's kunst merke men op, dat de schaduwen niet gelijk vallen. Die langs de wanden van den toren valt anders dan die van den Chinees zonder hoed en die der klen-teng tegen den muur.

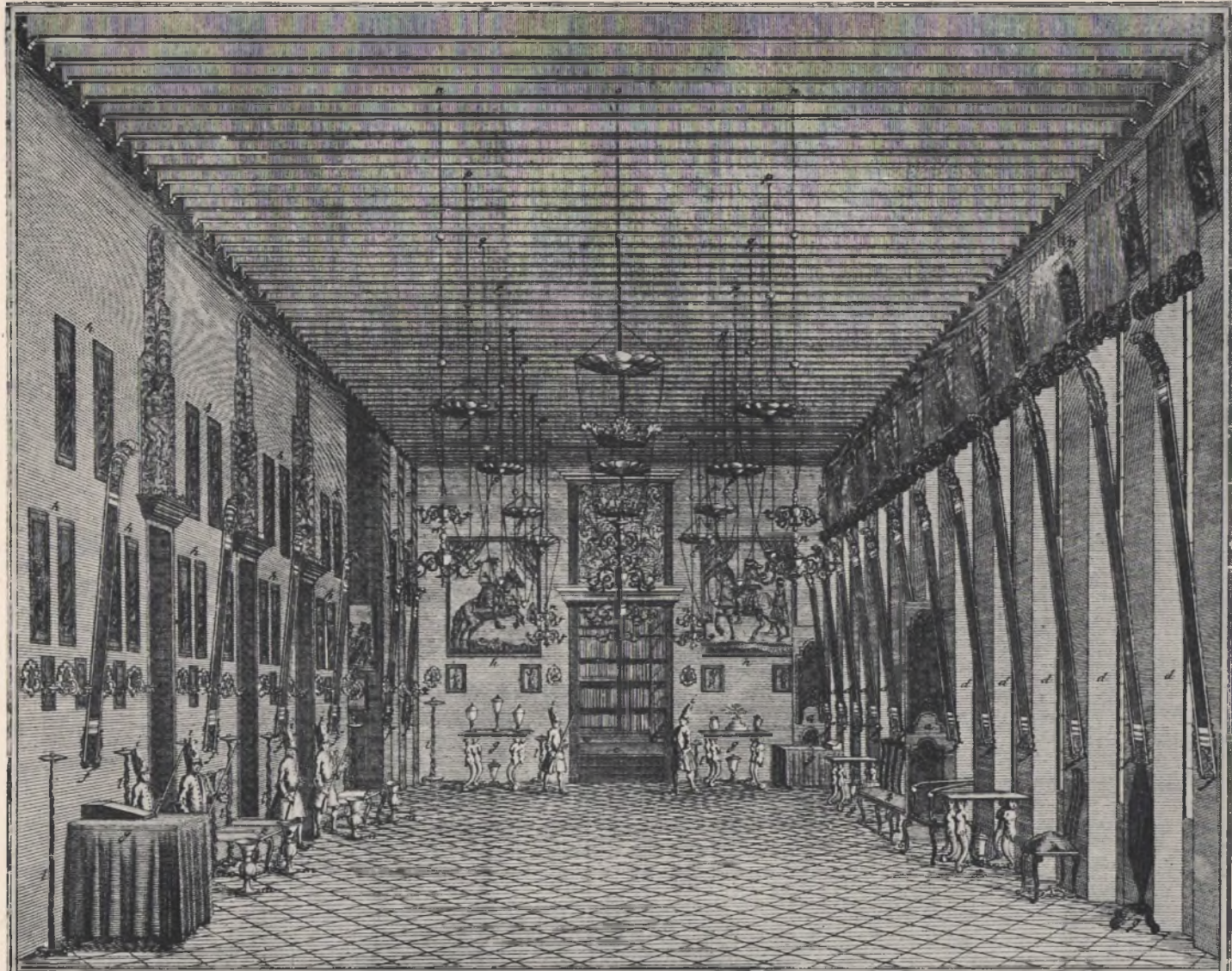

K 32. Gedeelte van Rach's teekening van Alling's huis op Goenoeng Sari (Van Leeuwen 8) tusschen de jaren 1777 en 1780. Over dit huis zie § 750. Op een paar kaarten wordt het ten onrechte geplaatst vlak tegenover de naar de achtergalerij van Sentiong (§ 1133) voerende laan. Wij zien hier de voorzijde, namelijk het bruggetje over de noksloot, de flinkeingangspilaren met vazen er op, een lantarenpaal met lantaren; een ondiep voorerf en een huis van twee verdiepingen. De bovenverdieping loopt over de voorgalerij heen, welke de gansche frontbreedte beslaat; evenzoo aan den achterkant (K 33), zoodat dit ondiepe huis gelijkvloers behalve deze twee galerijen en eene gang slechts een paar kamers kan hebben gehad. Men noteere de opgerolde zeilen. Op den voorgrond Alling met zijne vrouw en eene jonge slavin, welke de sirihdoos draagt; deze laatste figuur is weer heel ongelukkig uitgevallen, evenals alle slavinnen bij Rach. De dame is in wandeltoilet met hoed (vergelijk K 15); niettemin heeft zij eene mouche op de wang. Aan hare ceintuur hangt aan een breeden band de amberbol (§ 1242; vergelijk L 4).

HET GEZICHT VAN DE TUYN VANDEN WELDELEN HEM WILLEM ARNOLD ALTING
ERS TE RAADEN DIRECTEUR GENERAAL VAN NEDERLANDS INDIE STAANDE OP DE
WEEG VAN GOENON SAARI 3, PAALE VAN BATAVIA.

K 33. Rach's teekening (Van Leeuwen 9) van Alling's huis op Goenoengsari aan de achterzij. Vergelijk K 32. Men ziet hier, dat dit huis even smal als ondiep was. Het beantwoordt weinig aan de hooge waardigheid van den eigenaar. Mogelijk was het enkel een pied-à-terre en bewoonde Alling reeds toenmaals gewoonlijk zijn landgoed Kampong Malajoe. Wij hebben deze plaat bepaaldelijk gereproduceerd terwille van de zonderlinge bijgebouwen. Als men ziet, welke gemeene deuren al de kamers aldaar hebben, valt het moeilijk aan te nemen dat daar logeerkamers waren. Toch schijnen de beide figuren links op zoo iets te doelen. Als het geene logeerkamers zijn, ontgaat ons de bestemming geheel. Met elkaar lijkt Alling vrij ongeriefelijk gehuisvest. Men noteere de afwezigheid van bloempotten (twee uitgezonderd) en de twee veegsters, die heel anders gekleed zijn dan de beide slavinnen meer op den achtergrond. En wie heeft ooit in Indië eene veegster gezien, liefst met een hoofdoek? En waarom worden zij door een mandoer gecommandeerd? Zijn het soms gestraften? Naast de deur der achtergalerij schijnen spiegels te hangen. Waartoe? Met elkaar een nest vol raadseltjes.

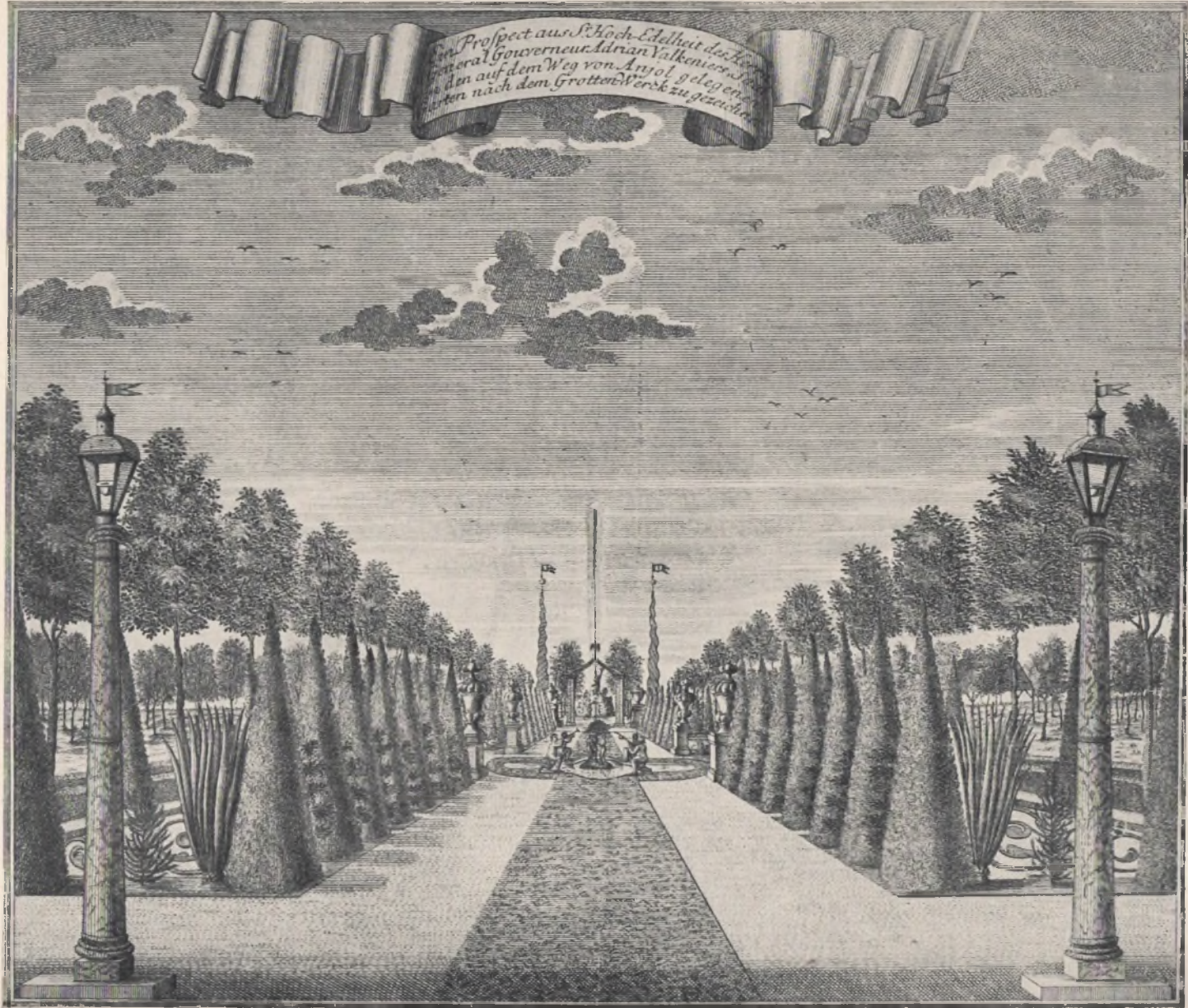

a. Thüren zur Rechten
 b. Thüren zur Linken
 c. die Thür nach der Bibliothek
 d. Fenster zur Rechten

e. Fenster zur Linken
 f. Spiegel zur Rechten und Linker Seiten
 g. unterschiedliche Tische
 h. Stuhlsitzen

i. Schildbuckten
 k. Canapés
 l. Gueridons
 m. Quispitore

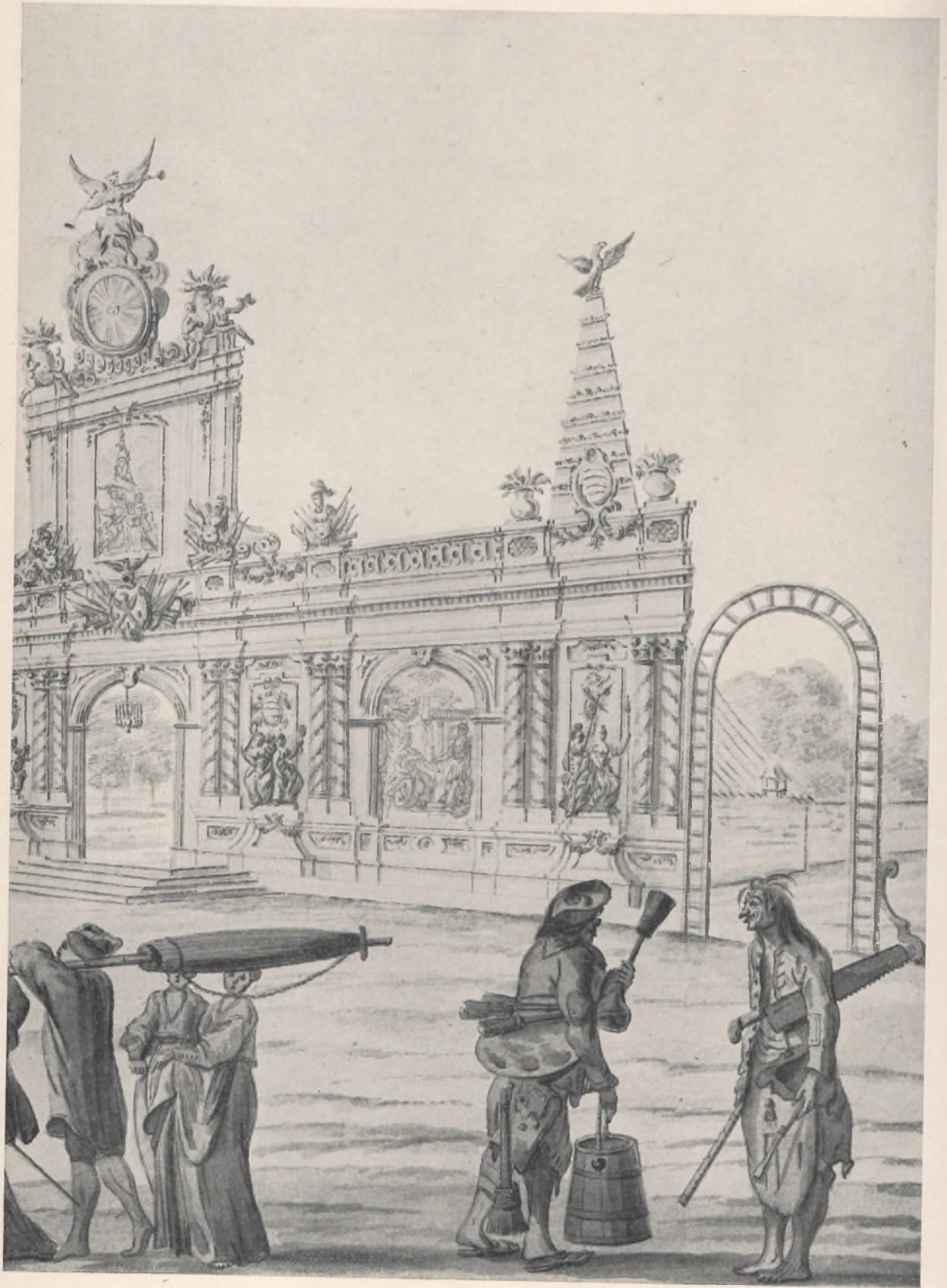
n. Cron-Leuchten
 o. Cron-Schilden
 p. Lampen-Schilden
 q. Vogelhäuser oder Käfige

K 34. Heydt's teekening, anno 1739, van een gedeelte van Valckenier's tuin bewesten de Antjolmonding (§ 807). Toevallig ontdekten wij, dat dit terrein pas den 16 April 1738 folio 498 op Valckenier's naam werd overgeschreven, zijnde toenmaals een woest land. Hij kan het echter wel wat eerder hebben gekocht. Bij zijn vertrek in 1741 werd het gesplitst in vier perceelen, zoodat de glorie van dezen door Heydt zoo uitvoerig beschreven lusthof slechts van korten duur zal zijn geweest. Het gedeelte van den tuin, hetwelk op deze plaat voorkomt, (Heydt geeft nog een paar platen van andere gedeelten) vertoont op den voorgrond twee lantarens op houten kolommen, welke eene rechte laan van piramidaal geknipte boomen flankeren. Deze laan heeft in het midden gras (evenzoo de groote laan van Welleveden, K 28), aan weerskanten denkelyk kiezel. Buiten de geknipte boomen zijn bloemperken van geometrischen vorm, en daarbuiten vruchtboomen. In het midden dezer allee is eene fontein met bassin, op de vier hoeken geflankeerd met siervazen. De fontein springt uit den top van een appelboom, onder welken Adam en Eva; rondom het bassin vier figuren, de eene gewapend met een blaasbalg, de ander met een geweer enz., uit welke instrumenten eveneens water spuit. Al deze beelden zijn van lood. Verderop wordt de laan doorsneden door een vischvijver met rollaag en wandelpad er om. Daarop volgt een portaal van witgeverfd latwerk; bovenop staat een vergulde valk; vervolgens een moestuin, waarin de beide kronkelende piramiden van latwerk, die boven alles uitsteken. Eindelijk volgt een grotwerk van koraal, waarop een vergulde Neptunus staat tusschen twee dolfijnen; het grotwerk is op zijn Chineesch tot een berglandschap verfraaid, met paadjes, trapjes, tempeljes enz., alles in detail door Heydt beschreven. Deze popperige grot staat aan het strand der eeuwige zee, terwyl het gezicht is genomen uit Valckenier's voor partijen bestemde „zaal", welke afgescheiden ligt van het woonhuis.

K 35. Een gedeelte van Rach's teekening Boursse Wils A VIII, voorstellend den tuin van den Raad van Indië Mr. Maurits Theodorus Hilgers (overleden November 1770) aan den Hilgersweg, over welks ligging zie § 487 noot. Het huis ziet men van achter, dus de teekening beoogt de afbeelding der vrij zonderlinge bijgebouwen. Wat ons echter het meest interesseert, zijn de figuren op den voorgrond. De twee soldaten met karabijn en krommen houwer zijn artilleristen en wel de oppassers of lijfschuiten van den Majoor der Artillerie Johannes Rach, die op een boomstam gezeten het teekenwerk van een ondergeschikte, die met den hoed in de hand naast hem staat, controleert. Op eenigen afstand wacht een vriend van Rach op het einde der conferentie. Waarschijnlijk is onze niet bijster fraaie plaat niet door Rach zelf geteekend, maar door dien ondergeschikte, over wien zie § 510. Omtrent de kleeding der soldaten vergelijk men § 402.

K 36. Gedeelte eener teekening (Van Leeuwen 6) van het houten feestgebouw, dat anno 1762 aan den weg van Jacatra werd opgeslagen ter gelegenheid der voorstelling van P. A. van der Parra als Gouverneur-Generaal, die pas in het volgend jaar plaats vond. Deze teekening is niet van Rach (die anno 1762 en 1763 aan de Kaap vertoefde, § 508), maar van den toenmaligen Majoor der Artillerie C. A. von Luepken, althans deze had het gebouw ontworpen. Het kan echter wezen, dat Rach haar later heeft bewerkt en met figuren gestoffeerd, speciaal den Compagnies verwer en zijn maat den limmerman, naar alle waarschijnlijkheid portretten van de eigenste personen, die aan het houten pronkstuk hadden gewerkt en welbekende stadsfiguren. Kleeding en uiterlijk dezer kunstenaars zetten den domper op alle overdreven enthousiasme voor de fijngevoelde artisticeit der Compagnies meubelen. Zie § 671 e. v. en 1163.

K 37. Gedeelte der leekening van Rach (Boursse Wils A 29), voorstellend het speelhuis van Adriaan van Haefen aan den hoek van Tandjongpriok. Over dit zonderling lustverblijf zonder bijgebouwen, dus eene soort theekoopel, vergelijk men § 1137 en § 804. Op den (afgesneden) voorgrond wordt eene djoekoeng of kano op rollen in zee gebracht. De bekribbing van het oosterstrand tegen het wegspoelen door golfslag was in de 18e eeuw voortdurend een voorwerp der zorg van Heemraden, vooral omdat de langs dat strand loopende weg daardoor leed. Adriaan van Haefen trad in 1759 voor het voellicht, doordien de Kerkeraad toen weigerde zijn huwelijk te vollrekken, omdat hem de loegang tot het Avondmaal was ontzegd. Hij wendde zich daarop tot de Regeering, welke den Secretaris van den Raad van Justitie met deze plechtigheid belastte. Vergelijk § 1252. Uit ons plaatje volgt, dat hij eenig fortuin moet hebben bezeten, ofschoon hij in 1774, na een twintigjarig verblijf in Indië, nog maar den rang van Onderkoopman had bereikt. Hij vervulde echter bij de Bank van Leening de betrekking van Boekhouder, Secretaris en Pandbewaarder, en dat baantje zal wel voordeelig genoeg zijn geweest (§ 1580) om hem met zijn bescheiden rang te verzoenen. Bij promotie in rang had hij zijne betrekking denkelijk moeten prijsgeven.

J. P. Coen

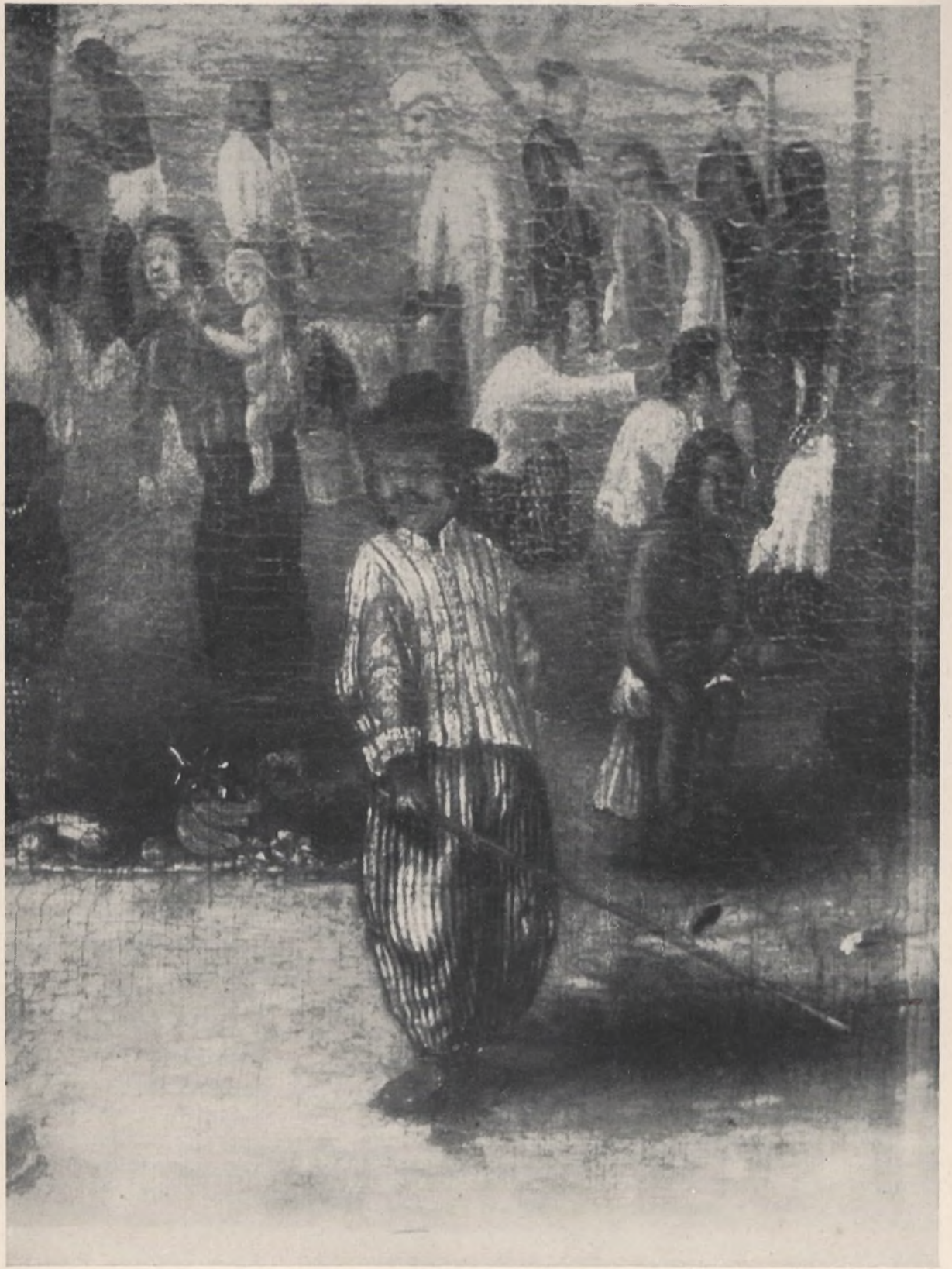
L 1. Portret van J. P. Coen met facsimilé zijner handteekening, overgenomen uit Dr. H. T. Colenbrander's uitgave van het eerste deel der stukken betreffende Coen. De origineele schilderij behoort aan het Westfriesch Museum te Hoorn.

L. 2a. Detail der origineele schilderij van Beeckman, waarnaar de copie L. 2 is vervaardigd. Links een malroos in bonte Indische dracht (§ 158), rechts het Mixliesche echtpaar. De gelaalstrekken van den man schijnen hem wel degelijk tot halfbloed te stempelen en zijne kleedij sleeft zeer af bij de sobere Hollanders in het zwart. In elk geval is de vrouwenfiguur met badjoe, sarong en loka (§ 1246) eene Mixliesche. Aan de loka hangt eene rij metalen kraalljes om haar in de goede plooi te houden. Haar sarong is door onzen Amsterdamschen copiist (die L. 2 schilderde) niet begrepen, zoodat hij het patroon heeft verknood. Eigenaardig is de pajoeng, en wel omdat de Balaviasche burgerij in 1649 (dus zeven jaar voordat Beeckman dit echtpaar uitbeeldde) officieel had gedoleerd, dat haar niet toegestaan werd, zich een dergelijk zonnescerm te doen nadragen (zie § 1294).

L 2. *Beeckman's eerste schilderij (anno 1656): gezicht van uit Kalibesar West bij de Maleische gracht op het Kasteel.* Photo naar de copie, berustend in het museum van het Bataviaasch Genootschap. Het origineel is op 's Rijks Museum te Amsterdam. Over den schilder Beeckman zie § 506. Onze photo der copie, ofschoon ver van goed, is allijd nog beter dan die wij ontvingen van het origineel. De naam van den schilder staat op het omgekeerde bootje rechts beneden. Links bespeurt men Chineesche huizen van een type dat nog heden bestaat; zie onze photo A 12. In de verte ziet men aan deze zijde der kali den smidswinkel van de Ankerwerf (§ 644; 652). De vischmarkt (§ 683) is door den schilder weggelaten, omdat zij het gezicht op het Kasteel zou belemmeren. Zij wordt echter duidelijk aangeduid, zie bij L 3. Tot hetzelfde doel heeft hij de kali in een sloolje veranderd. Het interessantst zijn voor ons de kleederdrachten der talrijke figuren bewesten de rivier, op de „marckt”, zooals de schilderij L 3 deze plaats betitelt, welke benaming op de Vischmarkt slaat, misschien ook op de Rijstmarkt (§ 678). De zwarigheid blijft echter, dat men niet weet of bijv. de Chineesche kleeding op onze L 2 een feestgewaad is dan wel de dagelijksche plunje. De groep Inlanders links is bezig met het inlandsch voetbalspel, sepak raga, waarbij een bal van a jour gevlochten rotan door een kring van spelers elkaar wordt toegetrapt, zonder dat hij den grond mag raken. Ook een der platen van Rach vertoont dit voetbalspel, dat door Wouler Schouten, Tappen en later Stavorinus wordt beschreven, maar thans te Batavia niet meer voorkomt, elders echter in den Archipel nog wel degelijk. Op den voorgrond een echt paar, waarvan de vrouw zeker, de man misschien een Mixties is (zie photo L 2a). Tusschen de toppen der klapperboomen (welke ook Clemendl's kaart alhier vertoont) is van rotan eene soort brug gemaakt, helgeen doet denken aan de wijze waarop volgens Nieuhof p. 162 aan de kust van Malabar toewak werd gelijferd, dat is, de bloemkolf van den klapperboom werd afgetapt; waarbij men stond op latten, die tusschen de boomen waren vastgemaakt; een paar bijna naakte en pikzwarte Malabaren behooren op onze photo onder de „marcktsillers”. Enkele Europeesche heeren, die er rondloopen, wijken met hunne zwarte kleedij en wit befje (vergelijk L 4) sterk af van den bont opgedirkten Mixties op den voorgrond. De Chineesche vischverkooper met den soldaat zijn voortreffelijk. Het omgekeerde schuitje herinnert er aan, dat volgens het Dagregister nog in 1664 schuiten werden vertimmerd aan Kalibesar West. Eigenaardig is, dat de rivier nog aan weerskanten eene beschoeiing mist. Heecq spreekt in 1655 van een plan om haar te beschoeien. De details van het Kasteel zijn vrij wel te volgen; het blijft echter onduidelijk, wat het torentje is vlak achter de Landpoort. Over de brug is de Gouverneur-Generaal komen rijden met twee trompetters vooruit; op de volgende plaat ziet men hem in zijne koets (§ 1298). De kameel is aan de voorstelling toegevoegd (op L 3 ook een olifant), omdat Beeckman hem zoo merkwaardig vond; hij wandelde niet langs de straat, maar zat in de menagerie (§ 262). De timmerloodsen, die in 1659 van het Galgeveld werden overgebracht naar het Slavenkwartier (§ 656), gaven ons eene belangrijke aanwijzing betreffende den datum van Beeckman's werk. De strafplaats van den Raad van Justitie met galg, geeselpalen en wip is vooral op L 3 goed zichtbaar evenals het daarachter staande huisje voor dien Raad en de stalgebouwen (§ 260). Rechts van het Kasteel ziet men op den achtergrond het Rijstpakhuis (§ 694 en 695). Eene vergelijking met Clemendl's kaart zal echter doen bespeuren, eerstens dat men het Rijstpakhuis alleen kon zien achter het gerechtshuis van den Raad van Justitie, tweedens dat men niet over het Rijstpakhuis heen kon zien, en derdens dat achter het gerechtshuis geen bouwwerk stond dat zich nog hooger verhef dan de gebouwen binnen het Kasteel. Dit gansche gedeelte der schildcrij (rechts van het Kasteel en achter het gerechtshuis en de stalgebouwen) komt ons onjuist voor.

L. 2b. Tweede detail der origineele schilderij van Beeckman, waarnaar de copie L 2 is vervaardigd. In het centrum de Mardijker, die in L 2 op den voorgrond staat, een ventje van Bengaalsch type, veel donkerder dan de Inlanders op den achtergrond (§ 951). Nieuhofschrijft over de Balaviasche Mardijkers: „De kleeding der mans is meest na de Hollandse wijze, 't zij van gestreeple of andere stoffe met ope mouwen Zij dragen broeken die hen lot op d' enkelen hangen en hebben hoeden op 't hoofd'. Het is haast alsof hij ons figuurtje heeft willen beschrijven. Zijne eigen teekening van „Een Toepas ofte Mardijker met sijn vrouw” vertoont evenzoo als kleedij van den man een slappen hoed, jasje van gestreeple stof met open mouwen en aan de borst een groot aantal knopen, aan de polsen opslagen; verder eene lange wijde broek, kousen en eene soort miltlen; ook daar heeft de man een stok in de hand en draagt hij lang haar. Vergelijk § 1231. Het slaande kraagje doet denken aan de kalambi (§ 869). De inlandsche vrouw links van den Mardijker, welke haar kind op de heup draagt (gendoeng), was voor ons, toen wij deze schilderij op het Rijksmuseum zagen, het bewijs dat de schilder inderdaad de Oost had bezocht en dat dus de verdere costumes ook wel naar de natuur zouden zijn genomen. Aan de andere zijde van den Mardijker ziet men een bijna naakten slaaf van de Cormandelkust of Malabar.

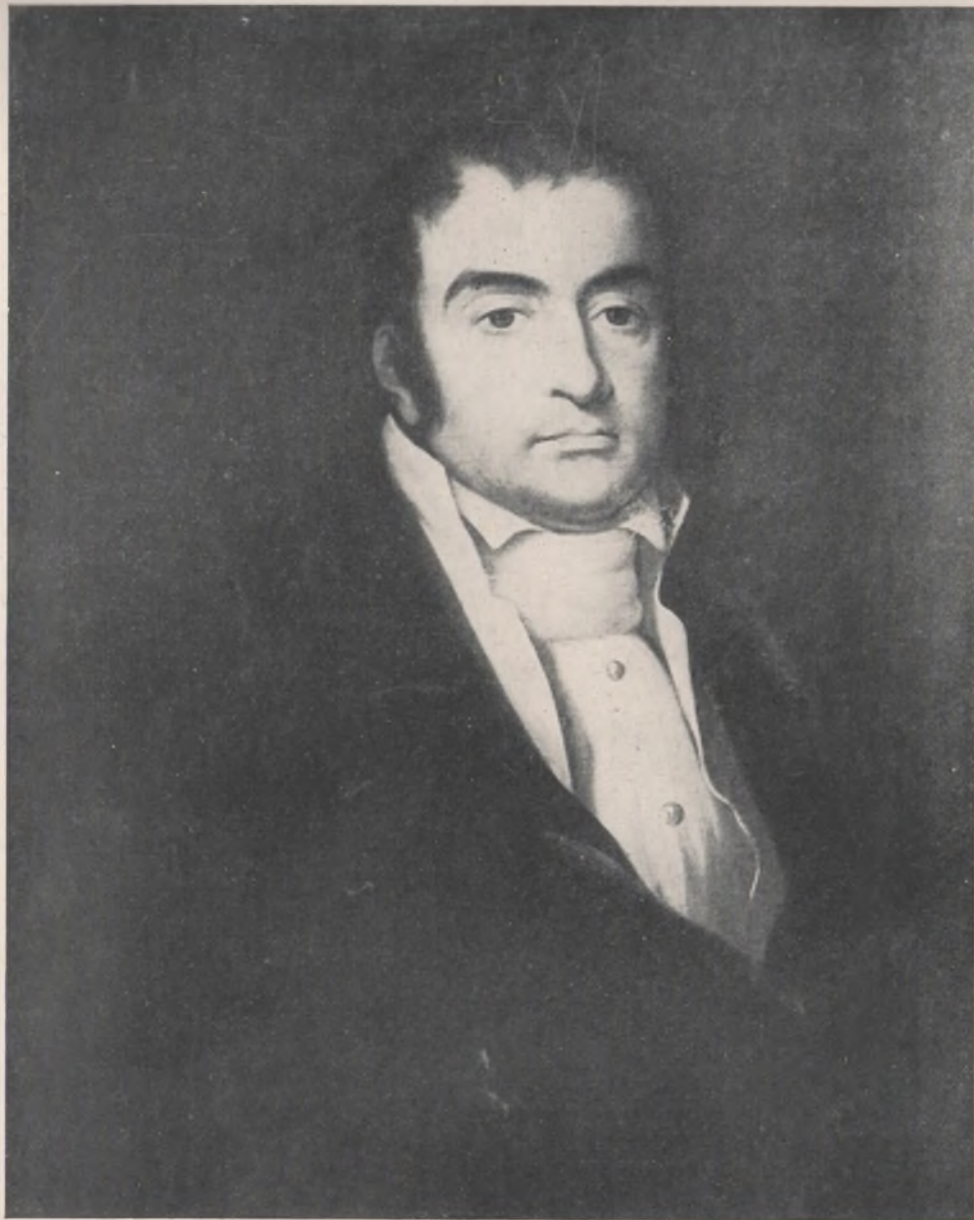
L 3. *Beeckman's* andere schilderij, grotendeels overeenkomend met L 2 maar wel 50 c.M. breeder en 30 hooger, bovendien in details afwijkend. Dit stuk werd door den heer J. T. Cremer aangekocht te Leipzig en ten geschenke gegeven aan het Koloniaal Instituut te Amsterdam. Zelf heb ik het nooit gezien. De photo naar dit stuk is oneindig helderder dan de beste van L 2 en doet velerlei zaken onderkennen, naar welke men op L 2 raden moet. Op het omgekeerde boortje rechts beneden staat: De Marckt van Batavia. Gelukkig welen wij thans, dat Beeckman de schilder is, anders zouden de letters J. F. F. in den rechter bovenhoek ons kunnen misleiden. Ons plaatje geeft allerlei details, die bewijzen dat met de „Marckt“ de Vischmarkt wordt bedoeld. Eerstens, de Chinees met het mes verkoopt geen spek maar hompen haaienvleesch (ikan tjoeljoet), dat nog heden dagelijks op de Bataviasche vischmarkt wordt aangebracht en langs de straat gecolporleerd; ook ziet men een kerel eene mand visch aansjouwen, die met eene djoekoeng is gekomen. Wij zien dus dat het gewoel langs den waterkant wel degelijk op de Vischmarkt doelt. In de kali eene zich duidelijk afteekende orembaai (§ 469), waarvan de vlag den verkeerden kant schijnt uit te waaien; mogelijk echter is dit bedoeld als aanduiding van den zeewind, die de visschers naar de markt brengt. Op de beteekenis der beide tjakalèlende Amboneezen in den linkerhoek wezen wij in § 887; een der beide is misschien Jonker van Manipa. De schilderij moet dus dateeren uit den Bantamschen oorlog en wel de laatste maanden van 1656. Dit geeft ook eene bijzondere beteekenis aan het groepje meer rechts: een man van Voor Indisch type met kopjah, gevolgd door een kleinen pajoengdrager en een stoet van personen met lang haar en kopjah, die Javaansche mans moeten zijn. Uit oude gegevens blijkt, dat onze Bataviasche Javanen lang haar droegen in tegenstelling tot de Bantammers, bij wie alleen de dienaren der Vorsten lang haar hadden (§ 945). Wij denken daarom dat de leider van deze groep, wiens type herinnert aan den Mardijker op L 2b, niemand anders is dan Joan de Brito of Jan de Brit (over wien zie § 707 noot), die den 21 Aug. 1656 samen met o.a. de pas aangelande Amboneezen bij de Krokot een gevecht leverde tegen de Bantammers. Achter den vechtenden matroos staat op de schilderij eene inlandsche figuur met een klewang over den schouder, die ons denken doet aan Nieuhof's plaatje van Timoreezen. Welnu, De Vlamingh, die begin Nov. 1656 te Batavia kwam, had pas op Timor gevochten en misschien vandaar een paar inlandsche Hoofden meegebracht. Alles saamgenomen kan het dus wezen, dat deze schilderij vervaardigd is voor De Vlamingh zelf, die einde 1656 tegen de Bantammers te velde trok. Hij heeft dan de oudere schilderij L 2 besteld met de door hem daarin verlangde veranderingen en toevoegingen, dus ook den vechtenden matroos. De Chineezen zijn hier gedeeltelijk anders gekleed dan op L 2. Er schijnt ook een Moor te zijn afgebeeld, kenbaar aan zijn lang opperkleed en sjerp (§ 900).

L. 4. Schilderij door Albert Cuijp (1620—1691) op het Rijksmuseum te Amsterdam, voorstellend een Indisch echtpaar onder eene pajoeng, welke een in Europeesch kostuum gedoste Inlander (?) met bloot hoofd en golvend haar op eene zonderlinge manier boven hun hoofd houdt; op den achtergrond een paar Compagniesschepen dicht bij een met huizen bedekt strand. Uit de namen der op dit stuk voorgestelde schepen maakt men op dat het dateert tusschen 1640 en 1650. De eenvoudige zwarte kleeding van den man, met beffe en breedgeranden hoed, komt geheel overeen met die der Hollanders op Beeckman's schilderijen van 1656. De dame is geheel overeenkomstig het in Indië geschilderde portret L. 5 uit dienzelven tijd: evenals Maria Scipio draagt zij parelsnoeren om beide polsen, den hals en de konde; zij wendt expres het hoofd zoodanig, dat de haartooi te zien is (§ 1242). In de linkerhand houdt zij een waaijer van fijne veeren, terwyl aan hare rechterzijde een amberbol schijnt te hangen aan een lint, dat aan de ceinluur is bevestigd (zie onze photo K 32). Het echtpaar heeft zich dus op zijn Indisch gekleed. Wat den pajoengdrager betreft, die meer op een neger lijkt dan op een Inlander en herinnert aan Gumbo in Thackeray's Virginians, het is buitengewoon onwaarschijnlijk dat in Indië zulk een dienaar ooit aldus opgedirkt is geweest, o. a. zonder hoofdbedekking. Blijkens het reglement op pracht en praal van 1754 behoorden tot de lijfbedienden van de Heeren der Regeering ook Inlanders met kousen en schoenen, maar op de platen van Rach loopt de pajoengdrager altijd op bloote voeten, behalve die van den Gouverneur-Generaal; bovendien ging in 1650 alles zeer veel eenvoudiger dan in Rach's tijd. Men merke op, dat de pajoeng een verkeerden stand heeft ten opzichte van den stok. Was de stand goed geweest, dan waren de gezichten van het echtpaar in de schaduw getreden. De eenige manier om dit te voorkomen, zou zijn om den pajoengdrager in hun midden te plaatsen, en dat ging niet. Zie verder § 1294. Overigens spreekt de schilderij voor zich zelf. Dergelijke typen als dit echtpaar levert Indië nog heden, hem met zijne pienlere oogjes, zijn ignobelen mond, zijn kwabbig gezicht van aan verstopping lijdend kantoormensch en haar met haar bedaard, goedmoedig en intens alle-daagsch wezen. Wanneer men den lijd van de vervaardiging der schilderij combineert met de usance in zake de staatsie der pajoengs en dan nagaat wie in de betrekkelijke jaren zijn gerepatrieerd met hunne vrouw maar zonder kinderen, zou het niet onmogelijk zijn te raden wie deze schilderij voorstelt, maar dat is de moeite haast niet waard.

L 5. Portret op het Rijksmuseum, naar alle waarschijnlijkheid voorstellend Maria Scipio, de tweede vrouw van Jan van Riebeeck, stichter der Kaapkolonie en haar derden man. Deze dame heeft van 1646 tot 1695 (haar sterfjaar) te Batavia gewoond. Haar portret, in kleedij overeenkomend met dat der vrouwenfiguur op L 4, is een sprekend bewijs dat men anno zooveel te Batavia over meer schildertalent beschikte dan heden.

L 7. Miniatuurportret op ivoor van Maria Wilhelmina Senn van Basel, stiefdochter van den G. G. Alling en echtgenoot van Nicolaus Engelhard. Waarschijnlijk geschilderd in 1794, toen zij 24 jaar was (§ 798 en 1411). Men zal zeggen dat zij er ouder uitziet, maar zij was toen al elf à twaalf jaar getrouwd en voor eene Indische met zooveel dienstjaren volstrekt niet te gezel. Wij geven dit portretje om hare kabaaï van fijn neteldoek met moesjes en hare haardracht: het haar steekt min of meer uit aan weerskanten van het hoofd (men vergelijke de platen van Rach) en is op het achterhoofd samengevlochten tot eene kondé, versierd met een „kondékrans”, die van briljanter fonkelt (§ 1242). In de hoekjes van haar mond schuilt een ingehouden lach.

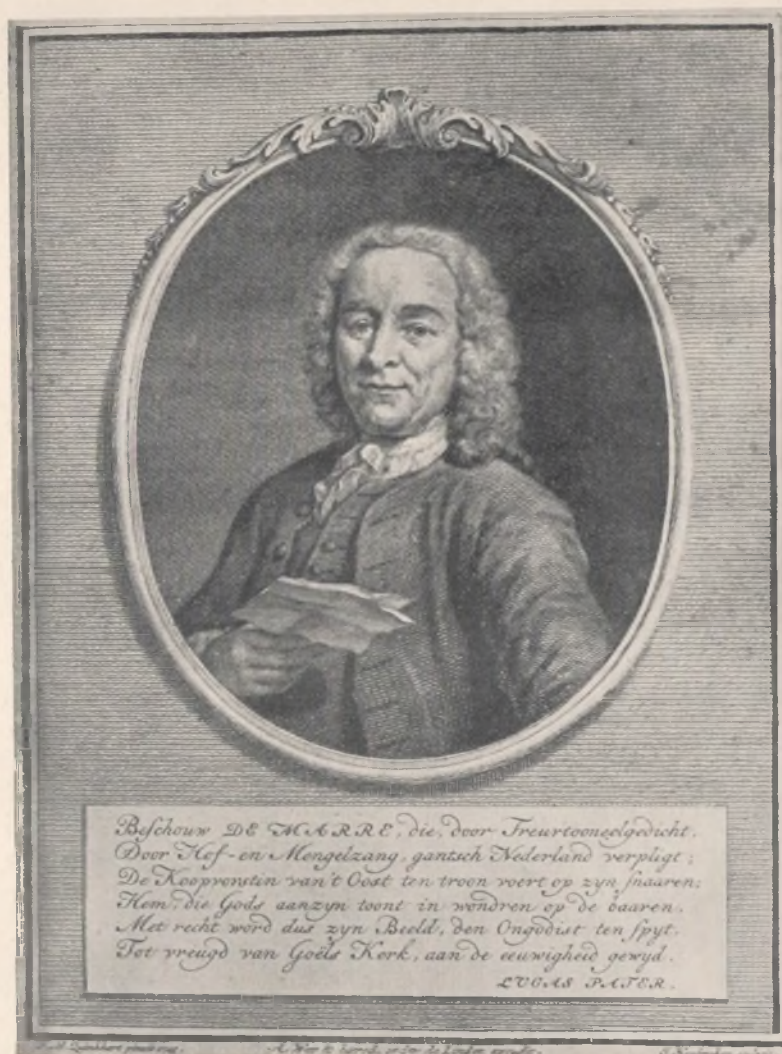
L 8. Portret van Daendels, door Raden Saleh geschilderd naar eene nog aanwezige miniatuur, beide eigendom van een familielid van Daendels te Apeldoorn en door vriendelijke bemiddeling des heeren Dr. J. W. Yzerman voor ons Gedenkboek gereproduceerd. Dit zal wel geruimen tijd voordat hij naar Indie ging geschilderd zijn, maar is veel pilliger dan zijn portret in officieel kostuum.

L 6. *Portret van Elisabeth van Riebeeck, dochterje van Jan van Riebeeck en Maria Querlerius, anno 1663 te Malaka geschilderd. Uit hare figuur en kleeding zou men niet opmaken dat het een kind is. De struisveer in hare rechterhand is misschien eene loespeling op de Kaap. Behalve een ringetje en een paar belletjes draagt zij geene byouerieën; het haar, dat nog te dun is voor eene kondé, is toch op die wijze opgemaakt en haar gansche kostuum is dat eener volwassene, tot de opgebulsterde schouderljes toe. Zeer leelijk is, dat de schilder de benedenlijn van haar halsdoek heeft laten verlopen in het profiel der heuwels op den achtergrond. Men noteere dat eene balustrade van dicht aaneen staande gedraaide spijlljes (§ 642) reeds toenmaals voorkwam. Dit kind is in 1704 te Batavia overleden na de vrouw te zijn geweest van twee Raden Ordinair van Indië, Marten Pil en Dirk de Haas. Wij namen het portret vooral daarom op, omdat het te Malaka, waar Van Riebeeck in 1663 woonde, moet zijn vervaardigd. Daardoor levert het een sprekend bewijs van de verbreidheid der schilderkunst in onze Oost omstreeks het midden der 17e eeuw. Waar Hollanders zaten, daar werd gemusiceerd, daar werd geleckend of geschilderd en daar werd gerijmd, alles onder een Dietschen dronk.*

M 1. Portret van Valentijn, photo naar de gravure voor in zijn Eerste Deel. Zijn uiterlijk is hier, zooals het was tijdens de uitgave van zijn boek, op 58-jarigen leeftijd, door Houbraken weergegeven. Er bestaat echter ook een portret, waar hij er veel jonger uitziet en dat misschien in Nederland is gemaakt na zijn eersten terugkeer. Hier is hij een en al deftigheid, maar om den mond ligt een breede lach.

Beschouw DE MARRE, die, door Treurtoonsgedicht.
 Door Hof- en Menzelang, gantsch Nederland verpligt;
 De Koopvloten van 't Oost ten troon voert op zyn Inaaren:
 Hem die Gods aanzyn toont in windren op de baaren.
 Met recht word dat zyn Beeld, den Ongehoort ten spyt.
 Tot vreugd van Goets Kerk, aan de eeuwigheid gezeyd.
 1706. AS. P. A. T. R.

M 2. Portret van Jan de Marre, naar de gravure van Houbraken vóór in De Marre's werk: *Bespiegelingen over Gods wijsheid in 't Bestier der Schepselen en Eerkroon voor de Caab de Goede Hoop*, Amsterdam 1746. De photo werd mij geschonken door den gelukkigen bezitter van dat meesterwerk, Dr. J. M. H. van Dorssen te Bandaeng. Wij hebben niet kunnen nalaten den dichter van „Balavia” in ons Gedenkboek in beeld te verloonen, ofschoon 's mans zoetsappige tronie en de gedachte aan het vele wat hij verzuimde, meer wrevel wekt dan bewondering (§ 506).

M 3. Eene „Mestiessche vrouw, in staatsie na de kerk gaande” met een pajoengdrager en eene slavine, die het kerkboek, het sirihkistje en het kwispeldoortje draagt. Ontleend aan J. Haafner, Reize in eenen palanquin, tweede deel, tegenover bl. 220. Het heet eene Ceilonsche te wezen en de gebouwen op den achtergrond zijn zeker niet Balaviaasch, maar de Mixtische komt vrij goed overeen met hare Balaviaasche zuster bij Beeckman (L 2a), speciaal in het dragen der toka, in de plooi gehouden met een bellelje en hangend over den linkerschouder. De kondé zit hooger op het hoofd. De lange kabaai komt vrijwel overeen met die op platen van Rach (bijbb. onze photo K 1), welke in lijdsorde niet zoo heel veel van Haafner verschillen. De toka is rood gekleurd, het onderkleed geel, het bovenkleed wit. De sarong der slavine is bruin met blauwen rand; hare kleedij stemt geheel overeen met die van hare Balaviaasche lotgenooten (§ 864). De pajoengdrager, met niets dan een broekje en een hoofddoek, is bijna even deftig als zijn collega te Balavia, wiens kostuum zich tot een hoofddoek en batoe loro placht uit te strekken. Op zijn Indisch was men blind voor het belachelijke van eene dergelijke „staatsie”.

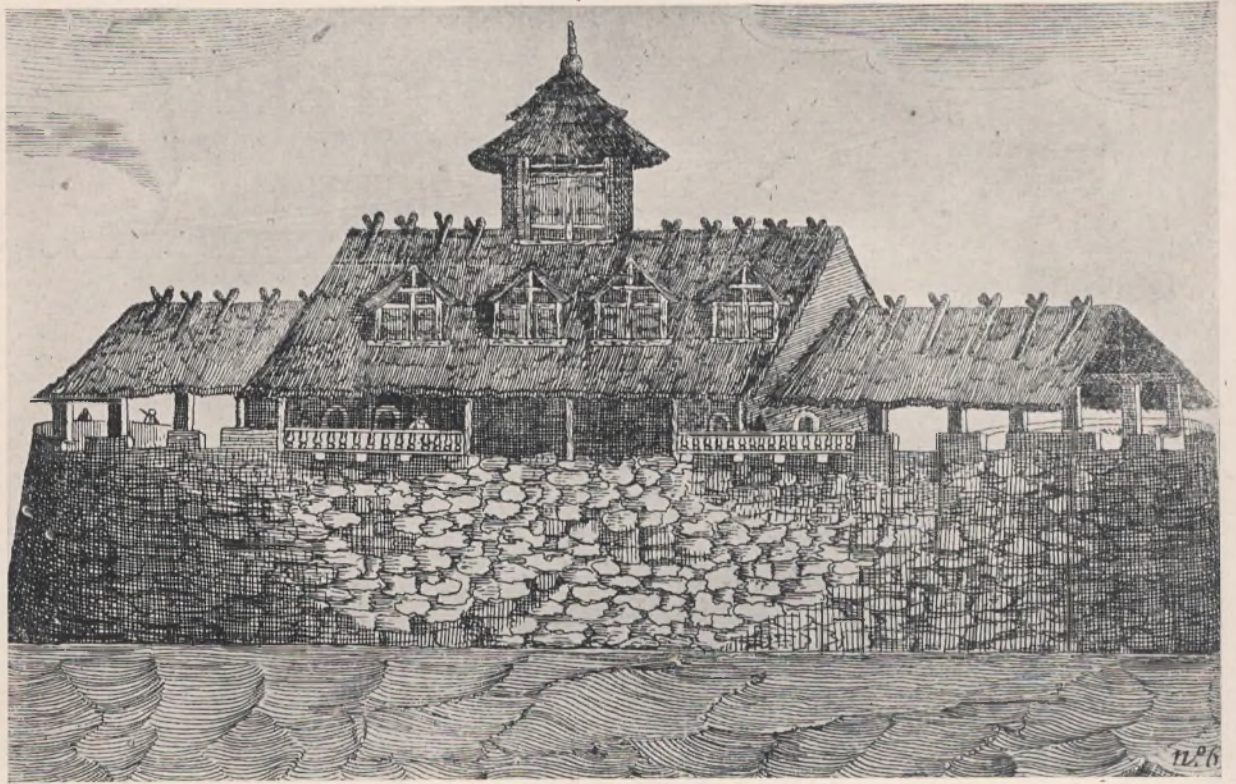
M 4. Een Europeesch heer te Balavia in huisdracht (sarong, lange kabaai en een paar loffels), overgenomen uit het jaarboekje Warnasarie van 1854 bl. 192. Volgens dat jaarboekje was dit de „lievelingsdracht van den Maarschalk Daendels”. Best mogelijk, want Daendels al te veel en zal wel erg onder de warme hebben gezocht; hij is geëindigd met een leelijk pak haemorrhoiden. Wat de schrijver in dat boekje er bij voegt, dat Daendels ook menschen ontving in dit négligé, kan ook wel waar zijn. Van Beusechem, die onder Daendels had gediend, overleed pas in 1847 te Balavia en zijne vrouw, eene Balaviaasche, nog later, zoodat deze anecdote in 1854 zeer wel kan zijn neergeschreven volgens getuigenis van personen, die zelf eene dergelijke ontvangst bij den Maarschalk hadden genoten. Wij noteeren, dat sloelen van het model als op ons plaatje hier en daar, speciaal in ouderwetsche hotels, nog wel voorkomen. Het is de oudste soort luiersloel; het model met platte uitstaانبare leuning (thans ook al bijna verdwenen evenals de wipstoel) schijnt van jongeren datum.

M 5. Balaviasche schutter op weg naar de exercitie anno 1855. Overgenomen uit de zeer fraaie „Nederlandsch Oost-Indische typen” door A. van Pers, in kleuren gedrukt bij C. W. Mieling te 's-Gravenhage 1854, 1856. Volgens de Warnasarie van 1850 bestond de uniformjas uit blauw linnen. Het oefenterrein was toenmaals het Koningsplein, zoodat de achtergrond (ofschoon Van Pers anders volkomen natuurgetrouw teekent) een bloot fantasietje vertoont en enkel dient om aan te wijzen dat we hier in de Oost zijn. Volgens de Javabode van 7 Mei 1859 was de Balaviasche schutterij uilgerust en bewapend met geweren, ledergoed en sjako's die voor de infanterie waren afgekeurd. De tegenstelling van deze formidabele uitrusting tot het ultra-pacifiek schullertje op allerdunste schoentjes (en hij deed ze nog veel liever uit, met kousen en al) is van onweerstaanbaar komische kracht.

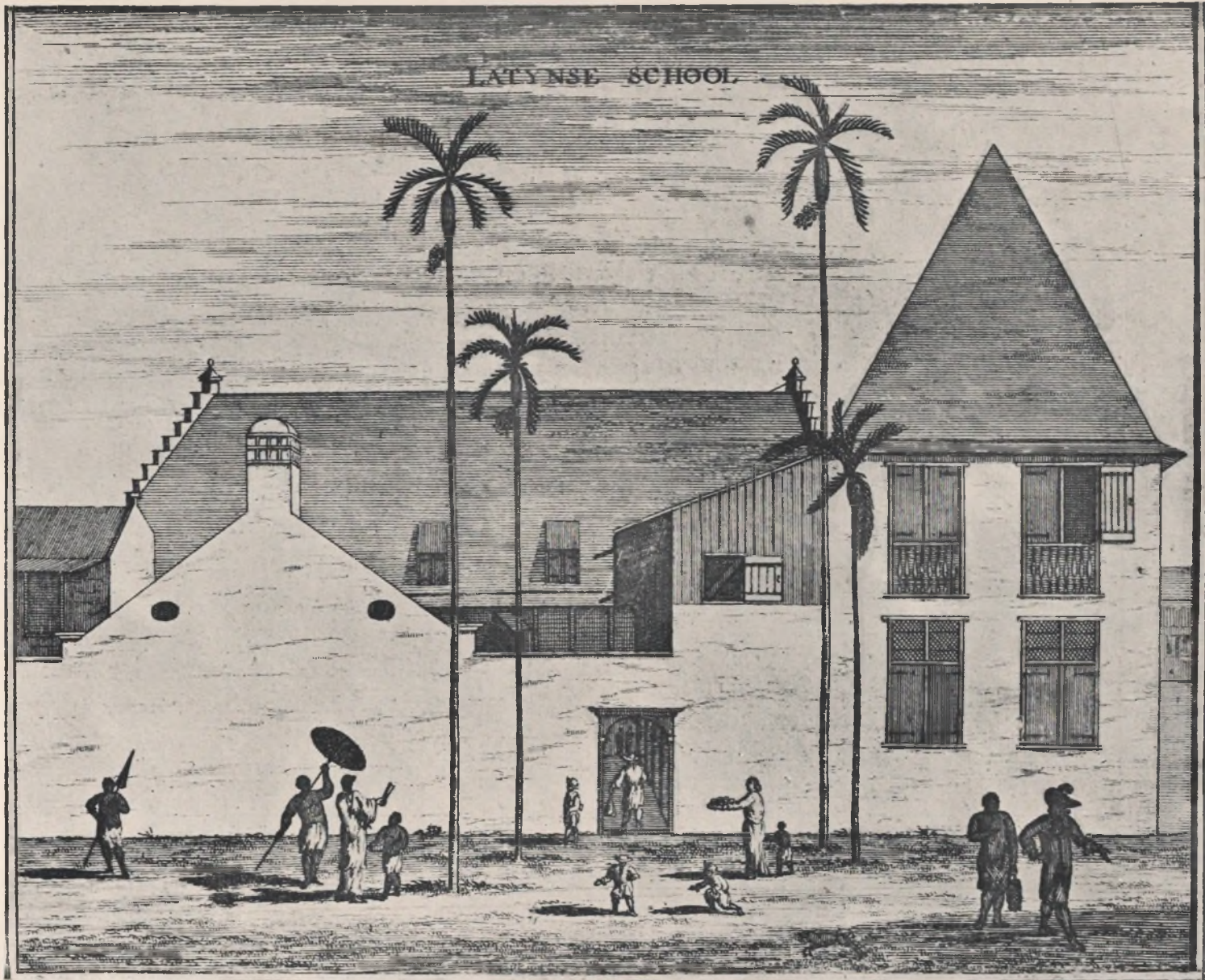
M 7. Nieuhof's prentje van het Binnenhospitaal omstreeks 1670. Nieuhof geeft twee soorten prentjes: de kleine soort, waarvan wij er drie overnemen (M 7, 8 en 9) en de grootere, die een ander karakter dragen en welke wij op goede gronden volkomen wantrouwen. Ook deze kleine plaatjes verloonen raadselen, die onoplosbaar zijn, zoolang men niet erkent, dat Nieuhof zelf alleen gebouwen heeft geëekend, en dat de achtergrond en de figuren er in Nederland na zijn dood aan toegevoegd zijn. Zoo is dit plaatje van het Binnenhospitaal onmogelijk op de kaart thuis te brengen, wanneer men de gracht op den achtergrond links als authentiek beschouwt. Denkt men echter den achtergrond weg evenals ook de figuren (de vrouwelijke pajoendraagster is al even weinig authentiek als de Inlanders, die geen Inlanders maar negers zijn), dan wordt alles eensklaps duidelijk. Wij zien hier dus het gedeelte van het Hospitaal dat aan de Hospitaalsstraat grenst (legenvoerdig de Javabankstraat), het oude „middelhuys“ (§ 595), met links een klokje, dat de lijdens oproept tot den kerkdienst; later werd daar de Maleische kerk gezet (§ 559). Rechts is, evenals later, de woning van den Binnenregent en nog meer rechts ziet men de redoute Grimbergen (§ 167) bij de Hospitaalsbrug over de Groote Rivier. De bijgebouwen der regentswoning staan dus aan de kalizijde en in het verlengde van regentswoning en bijgebouwen is (onzichtbaar) het nog bestaande oude gedeelte, dat voorgesteld wordt op onze photo A 23. Vermoedelijk begon eerst achter deze bijgebouwen de eigenlijke stadsmuur langs de kali. Het aannemelijkst is, dat de tegen dien muur grenzende hospitaalzalen (overigens veel gelijkend op het „middelhuys“ onzer photo M 7) een plat dak hadden voor de verdediging. Bij de regentswoning en hare bijgebouwen was dit echter, zooals ons plaatje toont, niet het geval; de muur dezer gebouwen zal echter langs de kali wel zeer dik geweest zijn. Overigens beschullen Grimbergen en Hollandia dezen muur voldoende.

M 6. „Hel Casteel Amboyna soo 't hem van de westercant ende uijt de schepen verloont" anno 1607. Vermoedelijk geteekend door den Admiraal Cornelis Matelief, aangezien deze in het verhaal zijner reis (in *Begin ende Voortgangh*, 2e deel) zelf spreekt van eene teekening „van dit bygaende fatsoen" en derhalve bij het schrijven de teekeningen naast zich had liggen. Ons verlangen om eenigermate eene voorstelling te krijgen van onze vestiging in het *Jacatrasche* in hare allereerste jaren werd tol onlangs uitsluitend bevreemdigd door dit natuurgelouwe prentje van het Portugeesch kasteel op *Ambon*, dat zoo schreeuwend afsteekt bij de fantasieplaten in andere Nederlandsche werken over onze Oost in oude dagen. Naar dit plaatje, dat in *Indië* moet zijn geteekend (zie het dak van *idjoek* en den muur van *kalisteenen*) liet zich zoowal afmeten hoe ons alleroudste kasteel te *Jacatra* er uitzag. Men bedenke even, dat de Portugeezen in 1607 een kleine honderd jaar te *Ambon* hadden gezeten en dat dus hun kasteel niet in de gauwigheid was opgeworpen. Maar daar komt *Dr. J. W. Yzerman* met de ontdekking der schilderij van *Batavia* in 1627 onze voorstelling geheel overhoop werpen! Zie § 126.

M 9. *Nieuhof's* tekening van „het fort *Rijswijk*". Van de „*rijs*"velden, temidden waarvan dit oudste *Rijswijk* aan het einde van *Gang Chaulan* was gebouwd (§ 238), is evenmin iets te bespeuren als van de *Krokotrivier*. Volgens een brief der Regeering naar *Holland* anno 1657 was het eene redoute met acht stukken en daaromheen een aarden wal. *Nieuhof's* schietgaten en kanonnen in den aarden buitenwal zijn dus misschien onjuist. Op de hoeken van dezen buitenwal staat een toestel om 's nachts het terrein te verlichten.

LATYNSE SCHOOL

M 8. Plaatje uit Nieuhof, voorstellende de tweede „Latijnse school” omstreeks 1670, zie § 1420. Wij nemen voorloopig aan, dat de titel van dit prentje correct is (§ 425 noot) en hebben dus vóór ons Maetsuijker's huis aan de Tijgersgracht. De figuren en den achtergrond denken wij weg. De zeer karakteristieke van planken bijgebouwde bovenachtergalerij (immers de voordeur van het huis is (onzichtbaar) rechts; wij zien het huis van terzijde, uit de Groenegracht of de Leeuwinegracht) versterkt de betrouwbaarheid der voorstelling, doordat zij doet denken aan eene noodinrichting, want het huis was niet op al die inwonende leerlingen berekend. Het schijnt eene gesloten kamer met luiken voor luchtverversching, denkelijk het slaaplokaal der internen. Het belang van dit plaatje ligt nu daarin, dat het de eenige bewaarde voorstelling is van een Bataviaasch heerenhuis uit het midden der 17e eeuw. Volgens Nieuhof kwam dit huis „van achteren op de Kaajmans gracht uit, met een hoge steene poorte aen de strate. Zij, (de school) heeft van binnen een schoone plaetse, alwaer zich de geest der leerlingen verlustigen kan en is van binnen na den aert en wijze der scholen in tamelijke gestalte. De rector of opper-schoolvoogt heeft er een fraeie woning”. De rectorwoning is natuurlijk het groote huis met vier zijramen, waarbij wij opmerken dat de vensters der bovenverdieping, naar het schijnt, geheel open konden (waartoe zou anders de balustrade vóór de benedenhelft dienen?) en dat die der benedenverdieping aan hunne bovenhelft (of bovenste derdepart) uit rotan bestonden. Tot dit hoofdgebouw behoort eene uitgebouwde benedenachtergalerij, denkelijk met steenen bogen; van planken is er eene tijdelijke bovenachtergalerij aan toegevoegd. Hierachter volgt de plaats en achter de plaats de bijgebouwen. Nu zou men, naar analogie van dergelijke nog bestaande gebouwen, onderstellen dat de schoorsteen op den achtermuur dezer bijgebouwen staat en dat daaraan naar links de bijgebouwen grenzen van een huis aan de Kaaimansgracht. Maar Nieuhof zegt zoo positief dat de school doorloopt tot de Kaaimansgracht, dat wij deze opvatting wel dienen los te laten. Vergeefs hebben wij gezocht naar de aelen van overdracht van dit perceel, waardoor de situatie wel duidelijker zou zijn geworden. Gebonden aan Nieuhof's positieve verzekering moeten wij dus onderstellen, dat de dubbele bijgebouwen geheel behoorden tot het huis aan de Tijgersgracht, waaruit dan verder volgt, dat de plaats om die bijgebouwen heen en ook aan hunne achterzijde liep. Dit is dan zeker eene „schoone plaetse”, zooals Nieuhof zegt. Of het gebouw op den achtergrond en het kleine bijgebouw links ook tot de school behoorden, blijft onzeker; evenzoo, of eerstbedoelde aan de Tijgersgracht grensde, met den trapjesgevel derhalve aan het straatfront. De lezer bespeurt hier weer eens, hoe pijnlijk men plattegronden mist bij oude beschrijvingen. Ons plaatje zou veel begrijpelijker worden, wanneer men het opschrift „Latijnse school” voor onjuist verklaarde, zoodat men niet langer zou gebonden zijn aan Nieuhof's verklaring, dat dit speciale huis doortiep tot de Kaaimansgracht. Echter zou men dan voor de vraag staan, waarom Nieuhof één bepaald Bataviaasch huis heeft afgebeeld en welk huis zijne teekening voorstelt.

M 10. Gravure, ontleend aan het werk: *Batavia in deszelfs gelegenheid enz.* I, 116, voorstellend de reede van Batavia. Er onder staat links: Naar 't leven getekend in 1772; rechts: H. Kobell Jr. del. M. Sallieth fecit 1779. Er valt echter moeielijk aan te twijfelen, of dit is een der verdwenen platen van Rach. Volgens den tekst van evengenoemd boek stellen de cijfertjes voor: 1 Het waterkasteel (dit cijfer is vrij onduidelijk); 2 Hollandsche kerk; 3 Stadhuis; 4 „de Tooren van de Gouverneurs Capelle in het Kasteel” (blijkbaar eene aanwijzing van iemand zonder kennis van zaken, want die „capelle” was een zeer laag gebouwtje; bedoeld wordt het torentje op het dak van het gouvernement); 5 „de Portugeesche Buitenkerk” (deze had geen toren; ook de binnenkerk niet; misschien is 4 de Pinangpoort en 5 het Stadhuis, maar dan zal de teekenaar in den mast hebben moeten klimmen om er iets van te zien, waarschijnlijk zijn deze nummers 1-5 alle fantasie, behalve de Hollandsche kerk); 6 de Blauwe Berg; 7 „een Commandeurs Schip kennelijk uit de Staate Vlag en Wimpel” Aangezien de Commandeur eene zeer bepaalde persoonlijkheid te Batavia was en er nooit twee tegelijk hebben bestaan, is het dwaasheid om te spreken van „een” Commandeursschip. Bedoeld wordt: het Commandeursschip, het Wachtschip, het schip Mitsdezen, waarover zie § 460, alwaar levens zal blijken, dat dit Commandeursschip als Admiraal de vlag voerde van den grooten mast en niet van de kruissteng, zooals het zoogenaamde Commandeursschip op onze plaat. Van de kruissteng pleegt de vlag van den Schout-bij-Nacht te waaien. Bovendien was de plaats van het Wachtschip niet op de binnenreede maar aan het oosteinde der buitenreede. Het cijfertje 8 eindelijk wijst aan „een Commandeurssloop, die, tot onderscheid van andere, insgelijks de Staate Vlag voert”. Over deze sloep zie § 647.

M 11. Gravure „het eiland Onrust, naby Batavia”, ontleend aan het werk: *Batavia in deszelfs enz.* III p. 114. Onder de plaat staat hetzelfde gegraveerd als onder M 10, maar zij is wederom het werk van Rach. Volgens den tekst duiden de cijfertjes aan: 1 de kerk; 2 de drie kranen (hiervan dienden twee voor het kielen der schepen); 3 de beuriman op Batavia (de „labberlot” § 825); 4 den vlaggestok; 5 de twee houtzaagmolens; 6 het kruutmagazijn; 7 het bastion Beekhuis (in het midden der teekening); 8 het bastion Touwpunt (rechts). Het plaatje geeft een prettig gevoel van bedrijvigheid, geheel anders dan de jammerlijke tijd waarin het werd geteekend.

DOCUMENTEN

J 1a. DOCUMENT AANGAANDE DE KOMST DER PORTUGEEZEN IN 1522,
 OVERGENOMEN UIT
 ALGUNS DOCUMENTOS DO ARCHIVO NACIONAL DA TORRE DO TOMBO,
 LISBOA 1892 PAG: 460, 461.

Integra.

1522
 Agosto
 21.

Em XXJ (21) dias do mes d Agosto da presemte era de b C XXIJ (522) annos neste porto de Çumda, estamdo ahy Amrrique Leme, capitam na dita vjagem, omde veyo envjado per Jorge d Alboquerque capitam de Malaqua com embaxada a el rej de Çumda a fazer comçerto, e trato de pazes e amjzade, ao dito rey de Çumda lh aprouve da dita embaxada, e asy de todo comçerto e amjzade, que o dito Amrrique Leme com ele fez e comçertou, e asy lhe aprouve e ouve por bem lh outorgar huã fortaleza a El Rey nosso Senhor em sua terra e pera ysso emviou hum seu mandarjm principall por nome mandarjm Padam Tumungo, e com ele outros dous mandarjns honrrados, saber, hum d eles por nome Ssamgydepaty, e outro Bemgar, e asy o xabandar da terra per nome Fabyam e asy outros muitos homeens homrrados, ao qual mandarjn deu todo seu poder pera que acabase, e comçertase, e amostrase o lugar omde o dito Amrrique Leme lhe parecese bem se aver de fazer a dita fortaleza pera El Rey de Purtugall, o qual mandarjm Padam Tumungo, e asy os outros ssobreditos mandarjns e homeens homrrados, todos juntos com o dito Amrrique Leme no dito dia, forom arvorar hum padram de pedra no propio lugar, omde se a dita fortaleza aja de fazer, que he na boca do ryo a mão direita defromte da barra, a qual terra se chama Calappa, omde asy o dito padram fica arvorado com as armas d El Rey nosso senhor, com seu litreiro ao pee d elas. E asy mais aprouve ao dito rey de Çumda no comçerto e comtrato que asy fez com o dito Amrrique Leme de sua propia e livre vontade dar em cada hum anno a El Rey nosso senhor, do dia, que se a dita fortaleza comçar a fazer em diamte, mjll saquos de pimenta

em lugar de paz e amjzade, os quaes saquos hão de ser dos acustumados da terra, que pesa cada saquo dez mjll e sejscentas caxas da Java, que fazem os ditos mjll saquos cemto e sesenta baares pouquo mais ou menos. E de tudo ysto o sobredito Amrrique Leme mandou a mjm Baltesar Memdes, esprivam do najo Sam Sebastiam, que, como ofiçiall d El Rey noso senhor que era, fizesse este asemto e dese aqui mjnha fee de todo o conteudo neste asemto, asy como se passara, e ficava comçertado. Ao que tudo eu ssobredito scipvam presente e fis este asemto, em meu livro per mjm asynado de meu synall acustumado. Testemunhas que no presemte forom: Fernam d Almeida, capitam de hum juunquo e feitor da fazenda d El Rey noso senhor na dita vjagem; e Francisqueannes, scripvam de seu cargo; e Manuell Mendez, e Sabastiam Djaz do Rego, e Francisco Diaz, e Joham ¹⁾ Coutinho, e Joham Gonçalvez, e Gill Barbosa, e Tomee Pymto, e Ruj Gonçalvez e Joham Rodrijuez, e Joham Fernandez, e Joham da Costa, e Pedreannes, e Manuel Fernandez, e Diogo Fernandez, todos homeens d armas; e Diogo Diaz, e Afonso Fernandez, outrosy homeens d armas; e Njcolao da Sylva, mestre do dito navjo; e Jorge d Oliveira, piloto; e outros muitos. Feito no sobredito dia, mes e era. ²⁾ Baltesar Mendez, Yoão Gonçalvez, Yoão Fernandez Manuell Mendez Bastiam Dias. Yoão :+ : Coutynho. Tome Pymto. Francisco Diaz. João da Costa. Manoell Fernandez. Diogo Diaz. Yorye d Oliveira. Gyl Barbosa. Fernam d Almejda. Francisco Eannes. Ruy * Goncalvez. Pero Anes. Yoão Rodryguez. Afonso + Fernandez. Diogo Fernandez.

1) Van hier af begint onze photographische reproductie der laatste bladzijde van dit stuk.

2) Hier volgen in het origineel de handteekeningen.

VERTALING VAN ACHTERSTAAND DOCUMENT DOOR
JOHAN VOETELINK G. A. J. Zn. TE AMSTERDAM 8 FEBUARI 1922.

TEKST VAN HET TRACTAAT.

Den 21en Augustus Ao. Chr. 1522, was in deze haven van Soenda aanwezig: Amrique Leme, Kapitein op bedoelde reis, afgezant van George de Albuquerque, Kapitein van Malakka, met opdracht om met den Koning van Soenda verdrag en tractaat te sluiten van vrede en vriendschap; Gezegde koning van Soenda keurde de missie goed en ook het vriendschapsverdrag, dat bedoelde Amerique Leme met hem sloot, en heeft goedgevonden en verstaan, dat hem vergunning werd verleend voor een fort voor den Koning, onzen Heer, op zijn gebied, en zond te dien einde zijn oppermandarijn, genaamd Mandarijn Padam Tumungo¹⁾ en met hem twee eeremandarijnen, te weten, een met name Ssamgydepaty²⁾ en de andere Bengar³⁾ als ook de xabamdar van het land genaamd Fabyam en verder vele cerlijke mannen, aan welken mandarijn hij alle volmacht verleende om te besluiten, vast te stellen en aan te wijzen de plaats die gemelde Amerique Leme geschikt achtte tot een vesting voor den Koning van Portugal; bedoelde mandarijn Padam Tumungo en de andere bovengenoemde mandarijnen en goede mannen, hebben te zamen met gezegden Amerique Leme, op gemelden datum, te zelfder plaatse waar het fort gebouwd zal worden, een steenen merkteeken opgericht, dus: aan de monding van de rivier aan de rechterhand, tegenover den haveningang, welke landstreek Calapa genaamd is, en waaral dus bedoeld merkteeken is opgericht met de wapens van den Koning, onzen Heer, met eene inscriptie.

En aldus stemde de gezegde Koning van Soenda toe in de overeenkomst en het contract, dat hij aldus maakte met genoemden Amerique Leme,

om uit eigen en vrije wil in ieder jaar op den datum, waarop met den bouw van het meergenoemde fort een aanvang zal worden gemaakt, aan den Koning onzen Heer, Duizend zakken peper te schenken, ten teeken van vrede en vriendschap, welke zakken zullen zijn de hier te lande gebruikelijke, zoodat iedere zak weegt: 10 600 Javaansche „caxas”, wegende alzoo de bedoelde duizend zakken ongeveer honderd en zestig bahares.

En van dit alles deed bovengenoemde Amerique Leme mij, Balthasar Mendes, schrijver van het schip São Sebastião, als officier van den Koning, onzen Heer, dit stuk opmaken, waarmede ik certificeer dat de inhoud weergeeft wat er gebeurd en overeengekomen is.

Ten blijke waarvan ik, schrijver, dit certificaat opstelde en afschreef in mijn boek, door mij, met mijne gebruikelijke handteekening onderteekend. Getuigen hierbij waren: Fernão de Almeida, Kapitein van een jonk, en opperkoopman van den Koning, onzen Heer, op de bedoelde reis, en Francisqueannes, schrijver van beroep en Manuel Mendez en Sebastião Diaz do Rego en Francisco Diaz. en Johan Coutinho en Johan Gonçalvez en Gill Barbosa en Thomé Pijmto en Ruy Gonçalvez en Johan Rodrigues en Johan Fernandez en Johan da Costa en Pedreannes en Manuel Fernandez en Diogo Fernandez, allen militairen; en Diogo Diaz, Afonso Fernandez, ook soldaten; en Nicolão da Sylva bootsman van bedoeld schip; en George de Oliveira, stuurman en vele anderen.

Gedaan ten dage, maand en jare, als in hoofde dezès gemeld.

1) Mogelijk: Toemenggoeng batang, of: Toemenggoeng palang, de Toemenggoeng van den boom. *mandarijn* is: *mantri*.

2) Sami depati?

3) Denklijk samenhangend met *benijaga*, handeldrijven. Verderop blijkbaar *pabejan*, tolhuis.

D' eerste sittinge gehouden op donderdach den 21 Januario 1621.

Also wij ondergeschrevene presenteerende (als kerckenraet) der geheele gemeijnte deser stadt Jacatra op Java (naer hartelijcke wenschen des segens Godts over onse aengevangene als oock noch aenstaende arbeit ende handelinghe) hebben zeer hooch nodig ingesien ende goetgevonden eerst ende alvooren onder ons selver te raemen ende te stellen alsulcke ordre ende wijze, als de kercken orderinge onses vaderlants, ende alhier met het aenleven van dien naer gelegentheijt van dese tegenwoordige gemeijnte, persoonen, tijt ende plaetse (onses bedunckens) vereijst ende toelaet. Soo ist dat wij gesamentlijk ende eendrachtelijk hebben geordoneert, goetgevonden ende verstaen gelijk wij oordelen, goetvinden ende verstaen bij deesen tgene volcht.

I. dat de kerckenraedt deser stede voornd voor eerst aengemerckt de jegenwoordige gelegentheijt ende staet als hunne swacheijt ende noch cleijn getal der leedematen ende den nieuwen aenvang ende intredt van dien) sal bestaen, genoechsaem ende compleet zijn, uijt ende met de naervolgende persoonen te weten Adraen (*sic*) Jacobsz Hulsebos predicant, Jacob Anthonisz preponent, Wijnant raaf ouderling, Gomarum van stam ouderling, Jonas Arissz cranckbesoeker ende Caspar Gillissen schoolmr, Bij de welcke (als daer toe wegens de respective classen onses vaderlants principalick der stadt Amsterdam, hunne wettelijcke beroupinge, d'approbatie van d' hooge magistraet ende de bewillinge der leedematen ende Christenheijt deser stede genouchsaem gecooen ende geauthoriseert) sal mogen worden geraetslaecht, aengevangen ende int werck gestelt sulcx als een wettelijcke kerckenraet toestaet, vermach ende ter eere godes en stichtinge der gemeijnte sal bevonden worden te behooren, behoudelijck dat de vergaderinge ofte kerckenraedt voornoemt des noot ofte gelegen sijnde sal mogen worden vergeselschapt, met de broederen meer te lande ofte ter reede ende daertoe mochte verwillicht, geroepen ofte gelicentieert zijn, ende dat met gemeijne bewillinge ende niet anders.

II. Dat benefens den predicant Adriaen Jacobsz Hulsebos in't aensitten, stemmen ende teeckenender dingen die buijten zijn en gaen als comission,

attestationen, certificationen, brieven onder 'd andere volgende broederen sal sijn ende onderhouden worden dese ordre, in de eerste aenstaende sittinge Jacob Thonissen preponent, Wijnant raeff ouderling, Jonas Arissen cranckbesoeker, gommarum van stam ouderling ende Casper Gillisz schoolmr; in de 2e sittinge Wijnant raeff, jonas Arissen, gommarum van Stam, Jacob Anthonisz ende Caspar Gillisz inde derde sittinge, Jonas Arissen, gommarum van stam, Jacob Anthonissen, Wijnant raeff ende Casp. Gillisz; in de vierde sittinge gommarum van stam, Jacob Anthonisz, Wijnant raeff, Jonas Arisse ende Casp Gillisz, ende vandaer weder beginnende als vooren.

III. Dat (dewijle voor oorbaer achten oock nootich te sijn een schryba bij welcke alle resolutien, acten, brieven ende andere annotatien behoelick (*sic*) worden aengeteeckent ende te boecke gestelt, so hebben daer toe gecoren ende gestelt gelijk kiesen ende daertoe stellen Casp Gillisz schoolmr, als wel de bequaemste tijt ende gelegentheijt daertoe hebbende.

IV. Dat men van nu af sal houden resolutie-, copij-, doop- ende trouboeck, meteen journael ende cladboeck ende die dubbelt ende dat d' ontwarpinge van de resolutien sullen worden gedaen bij Adraen (*sic*) Jacobse Hulsebos, de missiven bij Jacob Anthonissen, het journael bij Wijnant raef, het doop- ende trouboeck bij den schrijver Caspar Gillissen. ¹⁾

V. Dat de kercken vergaderinge zal worden gehouden eens ter weeck op donderdach naer den middach ten waer enige Extraordinaire noot op dat elck en een ijder hem seeckerl daer naer hebbe te vougen, twelck de gemeijnte aengedient ende verwitticht sal werden.

VI. Dat men uijt den name der kerckenraet alle ledematen ende Christenen tzij vrije lieden ofte in dienst van d Comp^e, zijnde op Zaterdag toecomende zal aensprecken en vermanen des sabbaths voor alle dingen, neerstel: tot het gehoor des godlicken woorts En in de predicate (*sic*) te comen, Ende niet nalatich ofte zo versuimich te sijn als veele worden bevonden, tot het welcke te doen wij committeeren den persoon van Jacob Anthonisz preponent ende wijnant raef ouderling.

1) Hier begint het gphotografeerde.

IV

Gedaen ter vergadering voorn; binnen de stad
Jacatra op Java Mayor adi 21 Januarij 1621.

Adriaen Jacobsz Hulsebos 1621.
Jacob Anthonisz dubbelt Rijk.
Wijnandt Raeff.
Gommars van staen.
Jonas Aertsen van Wijmes.
Casper Gilles.

Alsoo ons op heeden haestelycken is voor gecomen zeecker kindeken zijnde bastart zoone van eene Gerrit claes van Amsterdam uijtgevaeren voor stierman opt schip twapen van Amster-

dam jegenwoordich vrijman ende borger deser steele woonende inde heestraet tusschen de kerck ende de koebrug, daer van moeder was eene sembidji van balij ongecriscent slavinne voor desen bij hem voornd zijnde van de zelve (gerrit Claesen) vader (also gesint is deenen off den anderen tijt weeder naer patria te keeren) gestelt onder de hant ende tvermogen van wettelijke momboiren (vrijelijcken tselve op hem versocht ende begeert hebbende) te weten Floris Heijnen van Hasselt scheepen alhier, ende zijn huys vrouwe tanneken van roo van middelburch, benevens d' ordinare Peters"

J 3.

COPIE VAN EEN CRIMINEEL VONNIS VAN SCHEPENEN 4 MAART 1622.

Schepenen alles gehoort ende op de saeck rype-lyck gelet hebbende condemneren den gedaechde restitutie der hondert reaalen in handen van schepenen te doen, van welcke hondert reaalen aen Soecko vijftich gerestitueert sal worden, blijvende de resterende vijftich re. ten regarde van soeckes begaene delict verbeurt te appliceren een derde part voor den hr. Baill: ende de resterende twee derde parten voor den heer. actum der stede Batavia desen 4en Martius, Ao. 1622.

G. Fredrijcx Druijff.
D. Jemming.
Jan de Brasser.
Elye Rippon.

H. Pietersen Prins
Secs.

D'hr. Baill: contra Capt. Bencon overste der chinesen vermits deselve nu een jaer geleden op syn eijgen autoriteit den persoon van soecko op de beschuldiginghe van Jancon dat deselve by sijn vrouw soude hebben geslapen vast doen setten ende oock vijff daghen in apprehensie gehouden heeft, doende deselve voor sijne begaene faute de somme van hondert reaalen tot een boete geven.

Christian Schelling.
Wm. Lourens.

J 4. BLADZIJ UIT HET OUDSTE REGISTER VAN ONDERTROUW.

- A. D. 1622. Jan Antheunissz Smidt van Amsterdam ondercoopman in't lant gecomen met het wapen van Amsterdam met Mortja van Zuratten. . Elysabet.
- Getrouwt adij 24 Julij Bernardo Mourselje van Goa met Savonna de bengale.
- getrouwt adij, 25 Sept. Gerret Meesen van Dort Vrijman int lant gecomen met het schip Groningen met Bouton derri Bouton. Neeltjen.
- 31 Julij getrouwt Adriaen Woutersz Draeck van Middelburch Oppercoopman uijtgevaeren met de vloot van Pieter Willemsz Verhoeven met Geertruijda Geraerts van Groningen int lant gecomen met tship Heusden.
- Isacq Strijcker van Wesel camerling van d'E. Hr. Generael int lant gecomen met het schip Delft anno 1618 met Aerjaentjen Frans van Amsterdam int lant gecomen met het schip Woerden.

J 5. BLADZIJ UIT HET LIDMATENBOEK DER HERVORMDE GEMEENTE.

- 1627
20 Decemb. + Dit is t' merck van Pieter Carstens swartvegersgesel.
+ Dit is t' merck van Metje Foppens zijn huysvrouw.
Trijntje Hendricx van Bennerbroeck.
Marten Vinck oppercoopman van Celon gecomen.
Pieter Janssen Reijke stierman.
Franciscus van den Velde,
- A. Dom. 1628
April 10 Abraham Eberst van Bolstswart—soldaet.
Johan Marten Piperius Sieckentroster t. 10 Aprilis Ao. 1628.
Jacobus Bontjus M. D.
Jasper Foppes van grou uyt de molucces gecomen timmerman.
Isack Minne van Leijden voorleser.
Eva Ment huysvrouw van de Ed. Hr. Gener. Coen.
Lysbet Ment hare E. Suster.
Henderick Baerents
Lijsebet Cornes.
Mari Jacops.
+ dit is t' merck van Mareiken Pieters.
- A. 1628 Junij 27. Marten Erdtman.
Julij 4. Jan Loijckx.
Julij 5. + dit is t' merck van Jocijntije Joris.
Julij 6. Marten Böttger schepen.
item. Hans Reijcing van Naysburg vettden(?)
Aeren Pfalig corparal.

BRIEF VAN JUSTUS HEURNIUS UIT BATAVIA dd. 2 NOVEMBER 1628
AAN DE BEWINDHEBBEREN DER KAMER AMSTERDAM.

Edele, Eerentfeste, Achtbare
Wyse, Voorsienige Heeren,
de Heeren Bewindthebberer
van de Oost Indische Compag.
resorteerende onder de camer
tot

Amsterdam.—

N. 40

Genade ende vrede in Christo Jesu. Amen.

Edele, Eerentfeste, Achtbare, wyse, voorsienige Heeren.

Nae toewenschinge des Godlicken segens over UEd. personen, handelinghe ende regieringe, sal dese dienen UEd. den tegenwoordigen standt der kerckelicke saken in Indien, staende onder UEd. gebiedt, nae tgeen ons bekent is te openen. Van de Gemeinte ende bedieninge des Godlicken woordts tot Paliacatte werdt veel goedts geseit, de portugysche dienst is seer vruchtbaer, die bij Nicolao Molinaeo predicant mede bedient werdt. De slaven die wy daer van daen crygen, syn wel inde christelicke gebeden opt Malabaers onderwesen, ende syn aldaer gechristent.

Op Solor leidt een cranckbesoecker Jan Brouwer genaemt, een man van goedt leven ende bepuame gaven, die sich neerstich toont in zyne bedieninge, ende inde onderwysinge der jeught. Op Amboina syn twee Predicanten ende een Proponent. Het heeft daer tot onse bedroevinge wat slapkens met de religioens saecken toegegaen, dan verstaen dat het begint te beteren: sullen hart by hen aendringen dat de Uliassers wel bedient werden, ende het moorsdom daer uyt geweert werde; waer toe soo voor tyden de goede occasie in Amboina waergenomen waare geweest, de Achtbare Compagnie soude van veele moeiten ende oncosten bevrydt syn.

In Banda is de Gemeinte Gods in een gewenste staet. De jeught werdt daer vlitiglick in lesen schryven ende goede zeeden opgetrocken; soo dat ze eenige jongens uijt het school tot Poulouay gebruicken, om andere scholen in Banda waertenemen. De E. Antonius Dircxz Predicant, is daer in dit jaer overleden; ende Casparus Stevensz de andere Predicant gaet sieckelick. De inwoonders van Kaeij, een Eylandt daer sagu, rys, boontges ende bestiael vandaen comt, tot onderhoudt van Banda, hebben door een haerder inwoonders versocht aen den E. Heer Gouver.

Vlack, dat zy mochten eenige christene leraers crygen, die haer in de christelicke religie onderwesen; want zy soecken Christen te werden, nu heydens synde, ende niet willende luysteren nae de moren van Macassar, die daer trafikerren. In Banda hebben die van de kerckenraedt geresolveert by provisie een cranckbesoecker Jan van Heusden derwaerts te senden; versoekkende dat hun van Batavia iemandt toegesonden werde, die tot soo een gewichtigh werck bequaem ende getrou sy; waertoe wy noch geen instrumenten siende die hier gemist connen werden, hoopen dat de tydt eenige persoonen sal te voorschyn brengen denwelcken een sodanig heerlick werck soude mogen betroudt werden. Uyt de Molucces doet Petrus Schotten Predic: zyn claghte, dat daer eene gemeine debaucherie gepleeght werdt, de Hr. Praesident Seis overleden synde; het welcke wy den Ed. H. Gener: remonstreren sullen, niet twyfelende zyne Ed. sal daer genoegsaemlick in voorsien ter eerster gelegentheid.

In Tayouan leidt de Predicant Georg Candidius in een dorp onder de wilden, dewelcke sich benaerstigt de tale vant landt te leeren, ende den inwoonders deses Eylandt (die goedt van naturel syn) de kennisse des waren Gods ende des saligmakers mede te deilen: Hy heeft goede moet hier veele sielen te winnen. De Alderhoogste wil zynen arbeit segenen.

In de Gemeinte die wy bedienen tot Batavia hebben wy in dit jaer tot versterckinge Abrahamum de Roy Predic. gecregen, ende daer tegens in (*sic*) Johannes Cavaljerius Predic. alhier gestorven. Hier is goeden aenwas van ledematen ende goede vorderinge in stichtinge dit jaer geweest, tot dat de Tomgon Bauraxa ons is comen belegeren; alsdoen is voor een tydt gelyck in Gemeene perturbatie gemeenlick geschiet, de tsamen-comste in de predicatien soo overvloedig van volck niet geweest, als in de vrede; menigerley occupatien de menschen daarvan aftrec-

kende: oock overmits de vrouwen (opdat de schrick, die meest de menschen altereert in den eersten aenloop der vyanden, haer niet te seer ontstellen soude) aen boordt gegaen waeren; alwaer by beurten eenige predicanten onder haer gingen prediken. Alsnu zy aen landt weder gekeert synde, soo prediken wy int fort int huys van den Ed. H. Generl ende in de stadt int Raedthuis; een goedt gehoor aldaer comparende.

Desen oorlogh rekenen wy een rechtveerdige straffe over de sonden des volcx, dat nae de geboden GODS, die hun dagelicx voorgedragen werden, niet wilden luysteren ende haere boose begeerlichkeiten nae wandelde, van hare hovaerdye, hoererie, valsheidt, boosheidt, geen afstandt doende, hoe harde ende ernstelick zy daer toe aengemaent werden. Siende het sweerd des vyants ons dreigen, so baden wy den Heere dat hy ons niet wilde overgeven in de handen onser vyanden, maer dat hy ons liever selfs tuchtigde; het welcke hy oock gedaen heeft, een sieckte ende sterfte onder ons sendende, die uyt een geïnfecteerde lucht schynt voort te comen. In plaets van ons te verschrieken, soo geeft ons dit een goede moet, rekenende dat de Heere ons also wil tuchtigen gelyck een vader, ende ons niet wil overleveren in de handen der ongelovigen. Hier af geeft hy ons merckelick bewys; want hy de Javanen met klein-moedigheidt ende onbedachtsaemheidt geslagen heeft, soo dat ze ons niet aen en tasten, ende laten ¹⁾ alle fortificatien den onsen met gemack opmaken, haer selven becommerende met onnodige werken buyten op te werpen, die sonder eenig verlies van volck soo drae van de onse gesleght syn, alsze van haer opgemaectt waeren, zy de vlugt nemende.

GODT heeft oock de Sinesen (dat wyvachtig volck) sodanige cloeckmoedigheidt ingestort, dat

zy die voormaels niet wisten waer haer bergen als ze hoorden datter een troupken javanen aenquam, nu selfs op de javanen uytvallen ende haer in de vlucht dryven, jae selfs gaen soecken ende, in gelyck getal synde, op haer aenvallen, twelck doende zy verslagen ende eenige levendig ingebragt hebben. Diergelyke moet is oock in de swarten; het welcke een yder als een miraculeus werck GODS aensiet ende zyne hulpe aenmerckt, die zyne sterckte int gene swack is betonen wil, opdat hem de eere der verlossinge gegeven werde. Soo de menschen door dese besoeckinge bewogen werden haer voor GODT den Heere te verootmoedigen ende hem te dienen, wy hebben eenen goeden moedt ende vast vertrouwen dat GODT de Heer onse vyanden met schande sal doen vertrecken, ende zyne christene Gemeinte mitsgaders de maght der Compag^e. onder de ongelovigen ontsachbaer sal maken in dese landen. Wy hebben door behulp van een Sinees die latyn verstaet een Dictionarie gemaectt, int welcke de duitsche ende latynsche woorden voor aen staen ende daer nevens de sinesche characteren met de uytdruckinge haerder eygenschappen. Soo hebben wy mede het Gelove, de X Geboden ende t Gebedt des Heeren met een cort begryp der christelicker rerigie in Sinees laeten stellen. Hier hebben wy sorg voor gedragen want selden dusdanige sinesen voortcomen; ende het is een werck dat den nacomelingen soo den sineschen handel als wy verhoppen open gaet, grotelicx te passe comen sal.

Hiermede Edele, Eerentfeste, Achtbare, wyse, voorsienige Heeren ons Uwer Ed. goetgunstigheidt bevelende bidden Godt den Heer U. Ed. met een lanck, saelig leven ende voorspoedige regeringe te begenadigen. Vaertwel.

Gegeven in U Ed. casteel Batavia op Java Major, den 2 Novemb. A. Dom. 1628.

U Ed. Onderdanige dienaar
in Christo
Justus Heurnius.

1) Hier begint het gephotograferde.

BRIEF VAN JACOBUS BONTIUS, BATAVIA 3 FEBRUARI 1631
AAN ZIJN ZWAGER ADAMS IN NEDERLAND.

Lof godt wt Batavia 1631.

Bemide swager naer groetenisse dyene desen, dat alhoewel Ul: my onbekent is, so brengt nochtans de verbintnisse des houlix tussen my, ende Ul: suster Maria Adams mede, dat ick al haer vryenden van harten beminne, Ick ben met haer nu al by de ses maenden in den huwelycken staet vergadert geweest, god geve dat het lang tot onser syelen salicheyt mach continueren, haer dochterken Joanna Cavaliers, is godt lof noch gesont. Wy stieren Ul. een stuxken Indiaens Lynwaet, een beginsel van onse onderlinge vruntscap ende swagerscap, dye wy so lang als wy hier in Indyen syn met scriyven behoren te onderhouden, t welck aen my niet en sal gebreken, verwachtende van U. L. het tselfde, totter tyt toe dat wy eens met godt in het vaderlant den ander mondeling mogen spreekende ende naerder kennisse maecken. Waer toe UL ¹⁾ seer ernstich aen myn broeder den officier, ende aen myn swager de Secretaris van Soeterwou Joannes Angillis heb gescreven, dat sy by de Camer van seventyene sullen licentye soecken te becomen, dat wy werom met ons kinderkins mogen naer Hollant keeren, ick heb mede maer een soontjen, nu over de ses jaren out, want over etlicke maenden is my het outste van de kinderpoxkens gesturven, myn huysvrou ende UL ¹⁾ styeren mede dergelycke twee stuxkens lynwaets aen UL. andere twee broeders ende myn swagers Peter en Antony Adams. Dye U. L. desen brief mede sult medelen ²⁾ bidde U. L. altsamen dit in danck te willen ontfangen, wy soude wel yets meer gestiert hebben, dan also het sonder consent van onse heren niet en mach gescieden, op de verbeurte van het tselve goet, ende ick als hooft officier ende fiscael, over sulx gestelt sy om alle misusen tegen te staen, derve haer voor desen

tyt niet meer lastich vallen, sullen het alle iaers verbeteren. Voorders van nieu is hier niet anders, dan dat wy binnen de drye iaeren tyts twemaal belegert syn geweest van de Javanen, dye wel over de hondert duysent sterck syn geweest, dan sy syn met gods hulp cloekelick afgeslagen, so dat sy met scanden hebben moeten terug keeren. De keyser van Java dye sy den Mataram noemen dreycht ons weer te comen bestoken: maer so wy hem tegen gestaen hebben daer wy maer bycans een open vleck hadde, hopen wy hem wel weder te staen, synde so het casteel als oock de stadt in syn volle fortificatye. Sy moeten meest ter see comen, also het gevaerlick is te lant voor haer te reysen, want sy wel vyftich mylen van ons gelegen syn, om de hoge bergen, bossen, ende vervaerlycke morasten, dye tussen beyden syn, mitsgaders de Tygers, dye hier by menichte syn: maer onse jachten leggen ende cruysen op de zee voor de voornaemste rivieren van Java, so dat wy (godt te voorsten ³⁾) niet veel noots en sullen hebben. Hiermede bemide swager gaen wy U met U familie in de genaden des alderhoochsten bevelen. Datum anno 1631. Februari. ³⁰.

UL. dyenstwilligen broeder
J. Bontius fiscael in Indyen.

Ick soude mede wel gescreven hebben aen U andere broeders ende hare huysvrouwe, dan U, L. vertrouwende dat gy haer desen sult mede delen, ende ick niet anders aen haer en soude conen scriyven als het tgeen ick alrede aen UL. gescreven heb, so bid ick haer dat int goet te willen nemen ter gelegender tyt sullen wy U lyden van alles breder scriyven, verwachtende oock het selve van U. L.

1) Men zou verwachten: *Ick*. Het kan zijn, dat deze brief het duplicaat is van een reeds cenmaal gezonden brief (§ 1583), en dat Bontius zich bij het copieeren heeft vergist.

2) Hier begint het gefotografeerde.

3) Bedoeld wordt: God de voorste (zijnde), onder Gods aanvoering.

J 8. HUURCONTRACT VAN GERRIT DEMMER MET KAPITEIN BENCON,
27 JAN. 1642.

Compareerden voor mij Ambrosium van der Keer, Secretaris der stede Batavia, present den getuijgen naargenoemt den E: hr. Gerrit Demmer, extra ordinarius raet van Indien, dewelcke verclaarde verhuert ende Capittain Bincon Chinees, gewesen overste der Chinesche inwoonderen alhier, ter ander sijde gehuert te hebben, seecker erff ende achtien daarop staande aan den anderen getimmerde petacken, staende en gelegen in de princestraat besuijden de darde dwarsgracht, comende met sijn haacken tusschen de brugge van de prince straat ende de tijgers gracht, lanck oost ende west langs geseijde dwars gracht twaalf roeden, breed zuijen ende noorden langs de prince straat ende de west zijde acht roeden, ende dat voor den tijt van twee achtereenvolgende jare innegaande primo Decembr. 1641 ende expirerende ultimo November des jaars 1642. drij en veertich, met al sulcken reserve dat den huerder sal vermogen een bamboesen huijsken (sonder tselve anders als met hart dack te mogen betimmeren) int binnenpleijn ofte vierkant te maacken ende ten g'expireerden tijde een der beijde contrahanten de huijre aan den anderen opseggende, sal echter den huerder in desen te

weten voorschr. Bincon tvoors. door hem gemaakte huijsken t'sijn Bincons profijte t' selve af te breecken ende naar hem te nemen ofte 't aan den verhuerder te vercoopen, soodanich als sij comparanten als dan met den ander veraccorderen sullen, als meede dat alle noodige reparatie aan voorschr. petacken den E verhuerder ¹⁾ gedurende voorschr. huere gehouden sal wesen deselve op sijn heer verhuorders costen te laten voorsien. Voor welcke voorschr. petacken den huerder voor huere sal betalen ter somme van twee en tachtich realen van 8ten per maant, te betalen alle drij maanden precies; alle het geene voorschr. tusschen partijen respectie geconditioneert sij, beloven deselve ieder in 't sijne te presteren ende naar te comen onder 't verbant ende bedwanck als naar rechten daar toe staande. actum Batavia adj. 27en Januari 1642.

Ons present
Abraham Pittavin
Johan van den Dale

Gerrit Demmer
Drie chin. karakters

Mij Present
Amb. van der Keer,
Secrets. 1642.

1) Hier begint het gefotografeerde.

ADRES DER BATAVIASCHE BURGERIJ AAN DE STATEN-GENERAAL
10 JAN. 1650.

Dat. 10 Januarij rds. 16 Dec. 1650.

Aen de Ed. Hoog. Moog. Heeren
d'Heeren Staten Generael der vrije
vereenichde Nederlanden ende sijn
Hoogheijt den Prince van Orangien etc.

Ed. Hoogh ende Mogende Heeren.

Den nevensgaande is copija van onser missive getardeert ¹⁾ 18en Januarij Ao. 1649, dien wij verhoopen voor den ontfanck deser UEd. hoog moog; ende sijn hoocheijt den prince van Orangien, behoudentlijk wel sal ter handt gecomen zijn, ende daerinne sodanich gehandelt als ons versoek, in denselven genomineert, is lujdende; echter offt geviel sulcx niet en waere door quade bestellinge geschiet, soo versoecken gedienselijcq desen copie als den principaale geliefft te accepteren ende met eene UEd. Hoogmoogende aengeboorne goedertierne discretie ²⁾ sodanich t' onswaerts te laten strecken, dat wij, UEd. onderdanen, de vruchten daervan gelijk mede op d' inhoud deser comen te erlangen, ende UEds onderdaenen daerdoor te meer oorsaecke bekoomen, omme UEd. moog. heeren (naest Godt) altoos daervoor te looven en te prijsen, als getrouwe onderdaenen toestaet en betaemt te doen.

Tredende dan ter materie, waer door desen andermael met versoek der gemeene burgerije is geconcipieert, UEd hoog. moog. voor de tweedemaal met molestie t' infaderen, gemerckt geen en anderen toevlucht dan tot UEd. sijn hebbende, aengesien d'heeren Bewinthebberen wel werck maken omme ons, UEd. hoo. moog. onderdanen, in plaets van verlichtingh met meerder lasten te beswaeren, welke directelijck tegens den verleenden artikelbrieff sijn strijdende, waarvan UEd. hoog. moog. bij de nevensgaande copije van het punct der thuisvaert claerlijk wert onderricht gedaen, dies wij die materie om prolixiteit te eviteren sullen voorbijgaen, ende eenelijck UEd. hoog. moog. bekent maecken, wat ons desen jaere principaelijck (immer soo ons wel gedenckt) tot prejuditie ende cleenachtingh onser natie, door onse hooghe oovricheijt alhier sij voorgecomen ende geschiet.

Eerstelijck dat alhier een placcaet nopende 't sout gepubliceert is, van welckers de copie UEd. hoog. moog. bij desen onder No. F. gewerde, sulcx ons desaengaande daeraen referere, het welcke onses bedunckens, soo wanneer de Comp. daer reedelijck voordeel van quame te trecken, niet onrechtmatich en soude sijn, aengesien in veele landen, jae selffs in desen geweste, d'incompste van 't zout der coningen principaale domijne sijn; maer dewijlle bij dit placcaet expresselijck wert geordonneert, dat niemant eenich sout mach invoeren, verkoopen ende soo voorts, als den Chinees genaemt Conjock, die daer toe soudtpannen om te maecken geprepareert heeft, soo dunckt ons, onder correctie van UEd. hoog. moog. rijper oordeel, dat dit onberispelijck soude connen geeximeert werden, ingevalle daerdoor gesocht wiert dat Batavia hem van sijn eijgen sout soude kennen versorgen, opdat daeromme geen andere potentaten en behoefde te moveren, maer dewijlle wij bemercken sulcx tot nadeel der gemeente is, soo moeten UEd. daer mede moeijelijck vallen, aengesien door dees middel ontelbaere menschen 't broot uijt de mont geruckt ende vele neringe uijt Batavia geiaecht wert, dewijlle de vaert deser inwoonderen, maleijers en andere natie daermede verswackt, alsoo jegenwoordich hier geen sout van de cust van Java en brengen, en wanneer al iets aenbrengen, moeten 't aen genoemden Chinees a 3 Ra. ³⁾ ende minder naer denselven geliefft pr. last verkoopen, offte anders weder van hier daermede elders tot haer nadeel vertrecken sonder een maet te mogen venten, offt werden in de pene van 't placcaet gestrafft, het welcke dan veroorsaect d'vreemdelingen wttgekeert, en de neringe mitsgaders incomen van de Comp. verswact wert, ende meergenomden Chinees den vercoop van zout alleene in deze staect goudeert, in welcke soo grooten getal van zielen sijn remorerende, sulcx licht af

1) Sic. Lees: *gedateert*. Denklijk eene bloote copieerfout.

2) Het Engelsche: *discernment*, doorzicht.

3) Realen.

te meten is, dat om dit minerael groote quantiteit geconsumeert wert, en 't merendeel op de arme burgeren ende ingesetenen aencompt, die in plaetse van voor desen 1½ a 2 stuijvers voor een gantangh, van 't welke 230 een last maect, als nu 6 dos. moeten betalen, strijdende directtelijck tegens 't Placcaet des aengaande geemaneert. Dewijle dan dese beneficie, 't welke geen burger mach erlangen, onses bedunkens niet tot het gemeene besten is streckende, maer aen den Chinees van dat groot incoomen den idelen naem te geven ¹⁾, ende de proffijten, soo gelooven, daervanaen Comp^s. ministers alhier werden opgeoffert, soo versoecken wij dat UEd. hoog. moog. gelieven te ordonneren dat dien baetsoeckentheijt geweert, ende daer op een vasten prijs van twee a drie stuijvers pr. gantangh mach gestelt werden, waermede d'ingesetenen verblijft, den vaert der gementioneerde natien vermeerderen, d' incompste van de Comp. toenemen ende meerder negotie onder den burger ende ingeseten te verwachten staet.

Wat bij de venditie voor desen in Comp. cleeden packhuijsen alhier zij gepasseert, daervan kenne niet naerlaten dit voornaemste UEd. hoo. mog. te relateren, op hoope daer op een redres t' erlangen, gemerckt het daermede soo verre gekoomen is, dat egeene burgers naer die venditie meer durven taelen, aengesien sij de cleeden ten prijse als Chinesen mijnende, contant in cassa, eer dat deselve genieten, betalen moeten, twelck veroorsaect ons nederlantsche ingeseten schade overquam, dewijlle de Chinesen, 't favoor van de presente overicheijt soo verre erlange, dat naer de gehoudene venditie 30, 40, 50, 60, 70, 80 a 100 Ra. pr. pack, naer d' selve van hooge offte lage prijse sijn, affslagh wert gegeven, daer den borger ten antwoord becomt, 't geene betaelt is, betaelt moet blijven, ende geen affslagh te verwachten heeft, behalven dat oock verscheijde Chinesen van 10 tot 20 en meer duijsent Realen voor 5, 6 ende meerder maenden sonder intrest werden geborcht. Off den borger door dien middel geen schade wert aengedaen, dat gelieve UEd. Hoog. moog. te considereren. Opdat dan, Ed. hoogh en moogende heeren, dit ons voorgeven niet lichtvaerdich off als lasterende soud schijnen, soo gaet hier bij een copie van een appointment, ten voordelen van eenen Hendrick van Gent voor 't collegie van scheepenen gevelt, bij 't welke dito van Gent 225 Ra. van een Leancko Chinees wert

toegeleijt, 't welck hij al eenigen tijt te vooren in cassa voor partije van 60 packen bethilles met dito Leancko van de Comp. gecocht ende betaelt had, daer meergenoemden Leancko, naer omtrent een maandt daernaer borgens, op sijn helfft van de genomde 60 packen op ieder pack 15 Ra. afslagh erlanghden 't welke hij van Gent t' sijner geluck te weten gecomen sijnde, dede resolveren om dito Chinees in rechten te betrecken, sulcx dat hem daer oover bij h^{ren} schepenen d' helfft van 't affslagh wierde toegeleijt, het welke als nu soo wel verseeckert wert, dat niemant, hoe suptijl dat van den burger oock mochte sijn, daer achter komen sal, invougen dat de Chinesen het cleeden magasijn gouderen, ende den burger allerwegens de handt geslooten wert.

Geslooten segge, ten aensien onlanghs twee der voornaemste personen, met namen Pieter Kemp, gewesen Capitn., ende Hendricq Horst, iegenwoordich regerende Capitn. deser burgerije, arrest op seeckere 1144 Ra. van achten, behoorende eenen Tengo Chinees, onder Comps. cassier Hendrick van Seelst hadden gedaan, om voorn: somma van penningen wegens geleverde suijcker van de Comp^e. haer was competerende, waerop gevolchde, den hr. Francoijs Caron, directeur Generael ende Raet van India, bij genomde cassier gecomen is, voorgevende wtt last van den hr. Generael daer gesonden te sijn, ende gelaste meergenomden cassier, de gearresteerde penningen te betalen, waer op den cassier aen meergereputeerde ²⁾ Caron antwoorde dat die onder hem van voorn: capitn. waren gearresteert ende soo voort, op 't welke d'hr. Caron antwoorde: „ick neem dat op mijn ende salt verantwoorden”. Den cassier, hiermede voldaan sijnde, liet de penningen dan boven gedaan arrest ter plaetse volgen, dien hem den E. Hr. Caron daer toe ondonneerde, waer over genoemde intressanten haer geintresseert ³⁾ vindende, hun tot den Ed: Hr. Generael demoedich vervoechden, ende sijn Ed. 't gepasseerde op 't beleeffste voordroegen, waerop terstont, eer hare propositie voleijnt was, van sijn E. in antwoord bequaemen met een seer hevich gemoet: „Ick heb dat gedaen en wil dat doen; wie heeft daer watt tegens? Ick heb den Chinees het gelt verschooten”, waermede genoemde Capitns. haer afscheijt cregen, zijnde door dien middel voor dat mael van haere gerechtige penningen gefrustreert, als UEd. claerlijck bij 't appointment hier-

1) De Chinees heeft den blooten naam dat hij die inkomsten trekt.

2) Versta: *gereputeerde*.

3) Benadeeld.

nevens onder No. N gaende gelieft te beoogen. Ed. Moog. h^{ren}, wanneer d'hooghe overicheijt 't recht selfs overtreden, wat goede regeringh staet ons onderdanen anders dan swaricheijt daer wtt te verwachten, van 't welke dit een punct is, die ons dag lijcx niet dan te veel voorkomen, waermeede onnoodich achte UEd. t infaderen

Ende opdat UEd. moog. heeren, van ons voorgeven verseeckert moocht sijn, d'hooge overicheijt ons alhier sodanich tracteren, soo gaet hiernevens een copije onder No. H. van seeckere acte, door den Generael Anthonio van Diemen ende sijne Raden van India aen eenen Joost Adriaans van Delft wegens het boschkappen aen de oostzijde deser stede verleent, in 't welke voor den tijt van 10 jaeren is gecontracteert, als bij d' inhoud van dien UEd. hoog. moog. wert verthoont, het welck immer nae onsen gevoele in allen deelen behoorde plaets te hebben ende voldaan te werden, 't welck echter aen dien onnooselen man niet geschiet ende oversulcx daermede geruijneert is, maer wert hem ter contrarie door den Generael ende Raden van India daervan niet een stuijver toegeleght, als off hun die saecke niet en moveerde.

Ed. Hoog. moog. Heeren, wij gelooven ende houden voor vast, dat UEd. 't octroj aen de E. Comp. tot sodanigen eijnde niet en hebt verleent, dat dito Comp. off haere ministers in dit geweste met ons buijten de redelijckheijt ende vrijheijt onses lieve Vaderlants vermogen te handelen, aengesien het alhier soo verre gecomen is (t welck Godt geklaecht zij) dat de wetten in rechtsplegingh bij naest geen plaets meer heeft, dan alleenlijck de gunst deses overicheijts, van het welke den burger, als UEd. hoog. moog. genoegsaem verthoont is, geen deel erlange, maer der Chineesen, Japanders ende Portugesen erffdeel schijnt te sijn.

Edele hoog. moog. heeren, hier nevens gevoecht het droevich placcaet, bij den hr. Generael ende Raden van India Ao 1648 g' emaneert, nopende vracht- ende costgelt alsmede de wederhoudingh vant keeren tot ons geboorteplaetse, des Comps hare ministers noch niet genoeg sijnde, hebben dienvolgende desen jaere doen publiceren sodanich een placcaet, als UEd. hoog. moog. daer van de copie bij desen onder den letter G gewerde, bij het welke dan gepubliceert is, dat egene Nederlanders welke met mistice, castice, offt Inlantsch vrouwen

getrouwt sijn, naer 't vaderlant en vermoogen te retourneren, het welke onses gevoelens strecken soude (wanneer het van UEd. Hoog. moog. quame, t welck wij nochtans niet en gelooven) om door sodanigen middel een colonie hier te stichten, maer aen d' andere zijde remarckerende, het wel van de Bewinthebberen mocht hercomen, die onmachtich sijn om onse vrije nederlanders, sonder UEd. hoog. moog. last daer toe geobtineert te hebben, hier te kennen bannen, al schoon met Inlantsche vrouwen getrouwt sijn, soo versoecken wij, dat bij UEd. op dit point ten principale mach werden gedisponeert, want door sodanige maniere van haer gemeente te tracteren, geen aenteelingh van Nederlanderen hier te verwachten is, gemerckt wij volkomentlijk voor seecker houden, dat met ons trouwen in desen gewesten onsen gulden libertijt, van in het Vaderlandt niet te komen kennen, verliesen, ende dat derwegens ons den wegh tot ons patria te keeren niet en behoorde affgesneden te werden, ten waere bij UEd. wierde geconsidereert, dat niet en begeeren d'Inlantsche vrouwen in 't vaderlant mochten comen, op dat het nederlants bloet daerdoor niet en werde gemenght ende tselve met veele mesticen vervult. Soo dit dan den oorsaeke mochte sijn, soo dienen wij UEd. onder reverentie daerop, dat alsdan oock geweert behoorde te werden het trouwen alhier met de sodanige, ende principalijck int vaderlant van monstereuse caffers, die met nederlantsche vrouwen comen in den echten staet te treden, waerbij kinderen telen ende haer als onderdanen van UEd. moog. laeten vinden. Ed. hoog. moog. Heeren, gelieft dan te considereren, dat UEd. van de aenteeling van 't oostindiaens bloet (die doch weijnich sijn) soo wel gedient kent werden als van sodanige, hier vooren aengeroert.

Eijndelijck omme UEd. van de verdruckinge der burgeren en souvereijniteijt van onse gebiedende heeren in loco te verseeckeren, soo achte noodich dit tot een besluydt hier bij te voegen, namentlijck dat desen jaere directelijcq van hier twee Chinese joncken met peper ende andere kostelijcke waeren naer Japan sijn geseijlt, ende aldaer behoudentlijck gearriveert ende van een ontrent vijff sullen maecken ¹⁾). Desen vaert is ten tijde, wanneer de Comps. scheepen aldaer in arrest waeren en om d' hr. Nuijts der waerts te voeren, waerdoor dito scheepen ontslagen wierden ²⁾, den burger wel

1) Van één „kapitaal” zullen zij vijf maken, dus 400 pCt. winst.

2) Uitlevering van Pieter Nuijts aan Japan 1632 op een burgervaarstuig, zie Nachod p. 218.

eens toegestaan, maer alsnu wert hetselvige ons geweygert ende de genoemde Chinesen vergunt.

Ed. hoog. moog. heeren, dit bovenstaande behoorden wel met een offte meer notariale acten te ferriviseren¹⁾ maer alsoo hier ter stede maer eenen notaris ende twee Secretaris sijn, die instrumenten mogen maecken, welckers prothocollen in handen van de E. Comp. offte haere ministers alhier jaerlijcx werden verthoont, sulcx dat d'oorzaecke is die schribenten niets het minste derven bestaan te schrijven offte autentiseeren, 't gene tegens d' Comp. offt desen overicheijt streckt, het welke dan veroorsaect de stucken als geseht onder de hant beleijt ende hiernevens UEd. onder den letter K toccome, echter gelieft aen de waerheijt derselve niet te dubiteren maer voor waerachtich te accepteren.

Tot besluit van desen onsen ongestilleerden ende stout onderwinden, omme UEd. hoog. moog. met dese klachten t'infaderen, soo versoeken wij UEd. onderdanen gedienselijck, dat door UEd. hoog. moog. autoriteijt d' Comp. magh geordonneert werden, ons die lasten op 't zout t'excuseren, ende in maniere als voor desen is geweest dat een igelijck sijn sout mach aenbrengen, verkoopen, ende d' arme sodanich handelen als hem goetduncken ende geraden werden sal.

Ten anderen dat sodanigen ordre mach geraemt werden, dat den burger immer niet min als de heijdenen, mooren ende portugesen in 't navigeeren ende negotieren gestelt werden. Ten derden, dat des hr. Generael noch Raden van India autoriteijt soo souverejn niet meer en sijn mochte, dat daer door den borger schade overquaeme.

Ten vierden, dat den burger mach werden toegestaan met sijn familie naer 't vaderlandt te keeren, sonder gehouden te sijn de placcae-

ten des aengaande g'emanert te voldoen, omme door dien middel van hier verlost²⁾ te werden, offte bijaldien verstaen wert het familie niet en mach keeren ad patriam, dat echter³⁾ de Nederlanderen een retour vermochten te doen, omme haer affairen aldaer te verrichten ende alsdan wederom te retourneren.

Ten vijffden, dat oock de borgeren op Japan ende geen minder plaetse als de Chinesen mogen varen ende negotieren, op allen 't welcken wij UEd. hoog. moog. onderdanen verwachten UEd. favorabele gunste t' onswaerts, omme in dese saecke een goet redres te doen, het welke bij ons met verlangen sal affgewacht werden, met reverentlijck versoek dat UEd. hoog. moog. 't geene dat in dese saecke gebesoigneert wert, niet alleen aen de Ed. hr. Generael alhier maer oock den teneur derselve aen ons mach delachtich gemaect werden, aengesien wij duchten dat, soo wanneer aen haer E. alhier, eenlijck van haer hoog. moog. wierde geschreven, het ons tot geenen voordeel maer ter contrarie tot nadeel strecken soude, dewijle d'inhoud van dien seeckerlijck tot ons nadeel soude ge-
duijdet ende wttgevoert werden.

T welck doende⁴⁾, Godes segen ongetwijffelt meer ende meerder over UEd. ho. mog. loffelijke Regeringe vaerdich werden sal, welcken goeden, getrouwen ende almachtigen Godt UEd. ho. mo. nevens hunne onderdaenen in sijne heijlige profextie gelieve te nemen, van nu tot in der eeuwichheit, 't geen UEd. ho. mo. toewenschen hunne getrouwe ende dienstvaerdige onderdanen.

Actum Batavia desen 10 Januarij Ao. 1650. —

Jacob de Harde,
Pieter Kemp,
Hendrick van Gent,
Jacob Bacheracht.

1) Sic voor: *verificeeren*.

2) Afgelost.

3) Hier begint het gephotografeerde.

4) Hier ziet men de wezenlijke beteekenis der formule: t' Welk doende enz. Dit *doende* slaat op het doen van dengene tot wien men zich heeft gewend, niet op dat van den requestrant. De Engelsche formule: And your petitioner shall ever pray etc. is eveneens de aanvang van eene belofte om voor het heil van den geadresseerde te bidden.

J 10. HUURCONTRACT VAN ABEL JANSZ TASMAN MET ITCHIEMON 7 AUG. 1651.

(Acte). Op huijden den sevenden Augusti Ao. 1651 Uijtgegeven (2)4 publicq bij den hove van hollandt ende in nederstuijvers. lants Indien geadmitteert resideerende binnen der stadt Batavia ter presentie van de ondergenoumde getuijgen den E. Abel Jansz Tasman commandeur in dienst der compie ende beken den hij comparant bij desen verhuijrt te hebben aen Itchiemon christen Japander woonende binnen deser stede hier nevens compareerende ende in huijre accepteerende seecker sijn verhuijrder bosch gelegen int oostervelt ¹⁾ omtrent een half mijl ²⁾ buijten deser stadt bij noorden sijn verhuijrder vlacke lant omme voor den tijt van een jaer ingegaen sijnde primo Juli lestleden ende expiereerende den lesten Junij 1652 met acht a tien persoonen maer meerder niet tot sijn huijrders contentement in t selve bos hout te hacken soo veel hij mette se ve persoonen sal connen becomen, nevens noch ses stucx slaven die hij verhuijrder aen den huijrdere mede is verhuijrende voor gelijcke tijt ingegaen sijnde als voren ende die hij huijrdere

sal mogen gebruijcken soo wel op sijn lant als int voorschr : bosch ende geloofden hij huijrdere maentlijk precijs ende sonder eenich dilay over huijre van t bosch te sullen betaelen d' somma van twintich ende voor huijre van de ses slaven dertich raelen van achten ³⁾ sijnde tsamen de somma van vijftich raelen van achten a 48 stuijvers ider maent ende soo geduijrich elcke maent totte expieratie vant jaer ende volle betaelinge toe. Tot voldoeninge ende naercominge van t gene voorschr. is soo verbinden de compt^{en} hare persoonen ende goederen egeen uijtgeseyt d' selve onderwerpende het bedwang van allen rechten ende rechteren, Aldus gedaen ende gepasseert t' mijnen comptoire ter presentie van Daniel Isacx ende Marten Anthonisz clerquen als getuijgen hiertoe versocht.

Daniel Jsacx
(Mar)ten Huijsman
1651

Abel Jansz Tasman
gestelt + bij
Itchiemon Japander
A. Huijsman nots.
1651.

1) Het „oostervelt” en het „westervelt” zijn de beide deelen der Jacatrasche jurisdictie beoosten en bewesten de Groote Rivier.

2) Welke afstand onder „mijl” te verstaan is, blijft in Compagniesstukken altijd onzeker.

3) Dus de huur van een arbeidsslaaf is 5 realen of 12 gulden, reeds veel minder dan vroeger (§ 124), maar naar de koopwaarde van het geld veel meer dan in later tijt.

J 11.

ACTE VAN VERKOOP VAN HET GENUEESCHE SCHIP SANTO
BERNARDO 4 JAN. 1650.

Acte uijt-Op huijden den vierden Januarij Ao. 1650
gegeven. compareerde voor mij Anthonij Huijsman nots.
publ. bij den houe van hollant ende in neder-
lants Indien geadmitteert resideerende binnen
der stadt batavia ter presentie van de onder-
genoumde getuijgen monsr. Paulus Amelia de
invrea, ende stephanus Sentureonis beijde edel-
lieden in dienst van den hartoch van Genua
ende opperhooffden van den schepe st. barnardij
ende verclaerden sij comparanten bij desen dat
sij in 't vercoopen van ditto barnardi hadden
vervangen haer sterck gemaect ende de rato
gecaveert op den tweeden deser ¹⁾ voor hare
confraters namentlijk Joannes babtist de Fiesco
ende Peter Maria de Marhi mede edellieden
in gemelten dienst nopende 't vercoopen vande
voorn. schepe st. barnardi voornoemt het welke
de twee vervangene hier mede compareerende
ratificeren ende adproberen ende oock bij de-
selve coope persisteren aen sr. Bastiaen boel-
lingjouw gedaen ende vercocht, op den 2en
deser maent gedaen volgens de coopcedulle daer
van sijnde gepasseert voor mij Nots. ende
seeckere getuijgen; soo verclaerden alle vier
de comparanten bij desen soo voor haer selven
als uijt crachte vande speciale last, macht
ende autoriteit van den Ed. heere Gouver-
neur Generael ende heeren raeden van India
vercocht, getransporteert, gecedeert ende over-
gedraegen te hebben soo als sij transportereren,
cederen ende ouerdragen bij desen aen voor-
noemden Bastiaen Boelingjon mede comparee-
rende ende de coope accepteerende het gemelte
schip St. Barnardi met alle de gerechtschappen
ende toebehoorten van dijen volgens de coop-
cedulle ende den inventaris in presentie vande
E. heeren gecommiteerde vanden achtbaren
Raede van Justitie gemaect, mits dat hem
ballingjouw goet gedaen sall werden dat alsnu
volgens den selve inventaris vermist ende niet
gelevert en wert; ende bekenden sij comparan-
ten vande coope ende transporte deses all well
ende ten vollen vernoucht, gecontenteert, vol-
daen ende betaelt te sijn door handen van
den voorschreven boelingjon, doende daer omme
van den selven schepe, dependentien ende ap-
pendentien van dien, met alle 't recht hun off

haer verschr: (daer sij voor instaan ende hen
selven verobligeren) daer aen gecompeteert
hebbende volcomen cessie ende afstandt son-
der daer aen eenich recht te behouden ofte te
reserveren omme den verschr. schepe bij hem
boelingyon met alles naer inhoud van den in-
ventaris aengevaert ende in eigendomme ge-
bruijckt te werden met soodanigen recht als
sij comparanten souden hebben connen olte
mogen doen; geloven oock den verschr. schepe
volgens de coopcedulle te vrijen ende waren
als recht is ende renuncieeren oock bij desen
van alle exceptien ende beneficien die haer
eenichsints in desen te bate soude mogen comen
nietyegenstaende d' selve alhier niet en staen
geexpresseert off uijtgedrukt, ²⁾ gelouende sij
comparanten desen transporte te sullen houden
ende doen houden voor goet, vast, bondich
ende van waerden alles onder verbant speciael-
lijk van 't verschr. schipp mette gereetschappen
ende toebehoorten (*sic.*) van dijn en voorts van
hare respective persoonen ende goederen eegen
uigtgeseijt d' selve onderwerpende het bedwang
van allen rechten ende rechteren Aldus gedaen
ende gepasseert op verschreven schip St. bar-
nardi ter presentie van Jan Carelsz kuijper
ende Tomas Jacxsen van London bootsgesell
beijde op verschr. schip als noch bescheijden
als getuijgen hier toe versocht.

Sr. Paulus Amelia
teijkent in presentie van
de ondergeschr. alsoo
heden in 't passeren ab-
sent was
Abel Jansz. Tasman
Carel Calandrini.

gestelt + bij
Bastiaen boelingjouw

Ego Paulus Aemilius
de Invrea ³⁾
Stephanus Centu-
rionus
Joannes Babt. Fiesco
*affermo Quello hanno
fatto loro senza noi.*
Pietro Maria de
Marchi
*Affermo quello hanno
fatto loro senza noi.*
Thomas Jackson
Jan Carelsz

Ouod attestor
A. Huijsman nots
1650

1) Bedoelde acte van 2 Jan. 1650 is eveneens aanwezig onder de papieren van notaris Huijsman. De prijs was 6.100 Realen à 3 gulden. Verder is er eene quitantie van 5 Jan. voor de betaling der koopsom.

2) Hier begint het gefotografeerde.

3) Of wel: *Invrea* of *Invrea*.

J 12.

SCHULDBEKENTENIS VAN ANDREAS BEECQMAN, 3 JAN. 1657.

Op huijden den 3en Januarij Ao. 1657 compareerde voor mij Jan Keijsers van Breda notaris openbaer presentd d'ondergenoemde getuijgen Andreas Beeckman van Zutphen soldt. jegenwoordich op zijn vertreck staende omme met 't schip genaempt aernem naer 't patria te navigeren, die welcke bekende wel ende deuchdelijk schuldich te wesen aen d'hr. Wijnandt van Catersvelt secretaris van 't Eerw. college van schepenen alhier de somme van een hondert vijff en twintich ra. van 8en a: 48 stuijvers ider ter saecke van goede geleende en aengetelde penningen bij hem com-

parandt tsijnen genoegen ontfangen ende gotten, gelovende dienvolgende de voors. somme aen gemelt heer wijnandt van catersvelt ofte sijns actie vercrijgende thoonder deses wederom te restitueren soo drae in t patria voornoemt sal wesen gearriveert voort geene voorschr. staet verbindt hij comparant sijn persoon ende goederen als naer rechten, aldus etc. 1)

Ons presentd
Adriaen Joosten 1657
Cornelis Vonck

Andreas Beeqman
Quod attestor
Jan Keijsers nots.

J 14.

BLAADJE UIT HET COLLECTEBOEK DER PORTUGEEESCHE KERKEN.

(Inwijding der Buitenkerk op 23 October 1695.)

1695 in de maent octob.

Dese onderstaande collecte penningen sijn door mij onderges. inde portugese Kercke soo binne als buijten inde nieuwe en ook inde buijte loots ingesamelt.

in de portugese kerck binnen de stad	rx.	447.20
inde loots buijten		43.6
23e October voor de middag inde nieuwe kerk buijten		112.40
do. na de middag		35 44
30e do. voor en na de middag		27 22
	Somma rdrs.	666.36

de gem. somma van ses hondt. ses en sestig Rxs.
en 36 stuijvers bij mij ontfangen.

Cl. Lurelius.

Johannes Sermes.

1) Over de beteekenis van dergelijke acten zie § 1327. Eene beschouwing onzer acte zal doen zien dat de namen van debiteur, crediteur en schip, benevens het geleende bedrag ingevoegd zijn (in andere letters) in het reeds vooraf, tegen het vertrek der retourvloot, opgestelde formulier.

MEMORIE DER NOUVELLES VAN DE MAAND AUGUSTUS DES
JAARS Ao. 1700.

JAPARA Gedt. 27en Julij. ¹⁾

Ontvangen den 2en Aug.

Het freguat de matroos met den Hr. g' Eli-geert Gouverneur van Macassar Cornelis Beer-nink, van hier den 7 Julij voors. vertrocken, was den 17: van deselve maant aldaar en passant omme sig eenige benodigtheden te ver-sien ten ancker gekomen, mitsgaders des an-deren dags weder van daar vertrocken tot het voortsetten zijner verdere reijse naar Macassar voormelt.

Tot Samarang was ook den 11en der voors. maant Julij verscheenen een portugees schip genaamt Madrie de deos ponbrapa comende van Timor ende de wil hebbende na Macao en werwaarts dan ook den 16: daaraan ver-trocken is.

BANTAM Gedt. 2en Aug.

Ontfangen den 3en do.

Aldaar waren den 28: van de vergange maant van Poelo Ceram aangebragt sekere 7: sirrebonders, dewelke relateerden, dat sij met nog 27 hunner Landslieden ongeveer een maand geleden door den pangerang depattij Sirrebon per eene sijner vaartuijgen naar Batavia ge-sonden dog dat omtrent Carrang Siandoelang door 2 bilitonse rovers aangedaan en over-meestert geworden waren, en dat de gem: rovers naardat hunne gem: 27 mackers ende de zeij-len van 't vaartuijg mitsgaders alle de provisie geligt hadden hun met haar 7: op het voors: vaartuijg in volle zee gelaten hadden, en dat sij dan wijders door de wint en stroom naar poelo Ceram voormelt gedreven waren.

TIMOR Gedt. 8en Maj.

Ontfangen den 7 Aug

Vandaar heeft men dat den ouden Capitain Moor Domingo de Costa ²⁾ in de maant febr. pass^o met eenige wel gemonteerde vaartuijgen van Larentoucka ³⁾ naar Lissauw ⁴⁾ overgestoo-ken zijnde, den in den verleden jaar opgeworpen Capitain moor Anthonio Arkimar aanstonds met eenige van zijn aanhang vandaar was ko-

men te vlugten, en dat ook eenige dagen daar aan sig selfs met vergift om 't leven hadden gebragt.

Wijders melden dese advijsen dat aldaar, te weten timor, in de maant Octobr. des ver-gange jaars aangekomen was het Engels schip genaamt de Robock ⁵⁾ en gecommandeert bij den welbekenden swerver William Dampies, en dat het selve aldaar was blijven leggen tot den 22en Decembr. daar aan, als wanneer zijn ancker geligt ende de coeurs naar de cust van Ende geset hadde.

ten Laasten wert bij dese advijsen gesegt dat alle de bondgenooten aldaar althans in rust en vrede met malkanderen Leefden.

CABO DE GOEDE HOOP. Gedt. 29 Maj en 13en Junij.

Ontfangen den 9en Aug. Sedert den 5e Maj tot den 13 Junij voors waren aldaar uijt ons Lieve vaderland in een redelijken goede staat behouden g' arriveert 't schip Horstendael, vermeld in de vergange maant Julij, mitsgaders de scheepen Carthago, domburg, Ellemeet, de schellag en schoondijk, zijnde de 5 Laaste naar herwaarts gedestineert, en van deselve 't Eerstgenoemde den 22en Febr. jongstleden voor reek. van de Camer tot Middelborg in Zeeland en 't Laast gem. voor reek van de Camer tot Enkhuijsen uijt Texel in zee gelooopen; daar en tegen waren op den 16 en 28 Maj weder van daar na Ceijlon vertrocken de scheepen de Taxisboom in de vergange maant en de Horstendael hier vooren gemelt, item den 7 Junij daar aan naar 't vaderland de retourfluijt de Vegt mede in de vergange maand bekend.

Wijders quamen aldaar ten ancker den 15 en 27 Maj meergem: de france scheepen l' Agrea-ble, la Mutine, le Philipeau en la Perle d' Orient, de 2: eerstgenoemde den 6 febr. uijt Brest ende de andere den 6: Maart uijt Por-louis vertrocken. Item nog op den 20 van de-selve maant Maj het Engels scheepje Madras, komende uijt Engeland, mitsgaders het mede

1) Men ziet hier, dat het blaadje uitsluitend is samengesteld uit extracten van brieven van Japara, Bantam enz., met vermelding van den dag der ontvangst bij de Secretarie.

2) Over dezen naam zie § 975.

3) Op Flores.

4) Lifao op Timor's westkust.

5) Roebuck.

Engels retourschip William en Richard, den 17 Febr. pass^o uijt dese batavase rheedee ver- trocken; dog waren alle de scheepen ook in opgem: tijd weder van daar komen te vertrec- ken, namentlijk 't Laastgen: den 28 Maij naar London ende alle de anderen te gelijk op den 7. Junij naar dese indische gewesten

MACASSAR Gedt. 2e Aug.

Ontfangen den 19en do.

Dese advijsen melden onder anderen dat den rover Carre passere ende de 6 persoonen van zijn gevolg, jongst vermeldt in de nouvelles van de maand Maij, aldaar gevonnist en ook vervolgens g' executeert geworden waren, na- menlijk den gem: rover geledebraekt, twee van de 6: opgehangen ende de resterende in de ketting gekloncken

BATAVIA den 25en Aug.

In de voorlede nagt onstont hier tersteede tegen over de stadts muur en omtrent het soo- genaamde speelmans poortie ¹⁾ een seer fellen brand, 't welk van de klokke 11: tot 3: uren duurde en . . . ²⁾ huijsen in de assche gelegd heeft.

CABO DE GOEDE HOOP Ged: 18 Junij. Ontfangen den 27en Aug.

Het fluijtje de sandlooper den 22: Feb. deses jaars in comp: van de voorwts. gemelde schee- pen domburg, chartago, Ellemeet, ende schel- lagh uijt Zeeland veretrocken, was aldaar des daags bevorens ofte den 17: Junij mede behou- den en in een goede constitutie van 't schip en volk g'arriveert, zijnde gedestineert na Zeijlon.

PALIMBANG Gedt. 30 Julij.

Ontfangen den 31en Aug.

Uijt welkers advijsen komt te blijken dat in de maand Junij pass^o men aldaar voor ofte omtrent de mond van de rivier hadden sien swerven ofte kruijssen seker rover, dewelke voor een Engelsmar. aangesien wierd en dat door hetselve in 't gesigt van 't jagt boswijk dat voor de gem: rivier ten ancker lag nage- jaagt en vervolgens genomen was geworden seker groot jonk komende uijt de zee, sonder dat men egter tot als nog hadden kunnen te weeten krijgen wat voor een jonk dat het geweest is, ofte werwaarts de wil gehad heeft.

1) Zie § 426 noot.

2) Niet ingevuld.

J 16.

EIGENHANDIGE BRIEF VAN CORNELIS CHASTELEIN
SERINGSING 24 AUG. 1700.

Uitgeschr.

Mons: Deldijn.

Ik versoeke dat UE. geassisteert met getuijgen sikh gelieft te vervoegeu bij de Hr. fiscael van India, Mr. Christiaen Pit, ende sijn E. in conformiteit van het appointment den bij de Aghtbre raat van Justitie, gelieft ter hant te stellen de nevensgevoeghde twee en t' sestigh en een halve rijxds a 64 lichte stuijvers d' rijxds. twee hondert guldens, ofte 125 ropias a een halve rijxds. de ropia volgende den cours d' E. Comps. soldije als aldaer bedragende zijnde soo veel als ick voor mijn swager Pieter van Helsding¹⁾ bij bovengem^t rade en vonnis gecondemneert ben, te moeten restitueeren.

Dogh aangesien den heer fiscael Quevellerius, noijt daervan eenige quitantie ofte bewijs heeft overgeleght, daer noghtans aen niemant (tot

sels een scheepsjongen incluijs) iets op reekening van soldijen wert verstrekt, sonder daer van quitantie te passeeren.

Soo gelieft mijnentwege daernevens te verclaren dat ick die betalinge doe, om mijn schuldige gehoorsaamheijt aen de Justitie te betoonen, dogh met de gem^t betalingh de deughdelijckheijt derselver schult niet en kan acquisceeren ofte aannemen, maer het recht van voorn^{de} mijn swager Pieter van Helsding reserveere, totdat daerover bescheijt van hem uijt het vaderlant krijge, of hij deselve penningen genoten heeft.

Ende gelieft mij hier van een acte van UE. wedervaren te geven.

Op Seringsing den 24e Augs Ao. 1700—.

UE. Bereijtw. V^t. en d^r.
Corns. Chastelein.

1) Pieter van Helsdingen, fiscaal te Sourate, in 1696 afgezet en naar Nederland gezonden.

J 17.

VALENTIJN HUURT EEN BEDIENDE 26 JAN. 1706.

Op Huijden, den 26en Januarij 1706 compareerde voor mij Arnould Deldijm nots. publ. Ac^a. Pieter van Ambon, mar*(ijke)*r alhier, dewelke bekende wel ende deughdelijk schuldigh te wesen aen ende ten behoeve van den Eerwaarde heer Francoijs Valentijn bedienaar des goddel: woords, ten dienste der E. Comp. de zomma van seven en seventigh en een quart rds. (a 60 stuijvers ijder) spruijtende ter zaeke van goede, geleende ende op heden aangetelde penn: bij den Comparant soo hij bekende tot sijn contentement zonder intrest ontfangen ende genooten renunticerende dierhalven de exceptie van ongetelde gelde, beloovende over zulx voors. cap^{le} 1) zomma van seven en seventig en een quart rds. ter eerster aanmaninge te restitueeren, voldoen ende eerl: te betaelen aen ged. heer Valentijn ofte dic zijn E^s. recht verkrijgen zal, doch in plaatse van intrest blijft den comparant gehouden ende verplight ten huijse van de hr. cred. te woonen ende blijven mitsgaders hem

in alle gehoorsaemheijt te dienen tot de effectuele betalinge toe, des dat den heer cred. aan de andere zijde gehouden blijft hem comparant van kost ende klederen naar behooren te versorgen; tot naarcoringe van 't gene voors. staad, verbind hij comparant sijn persoon ende goederen, ende specialijk verbind den comparant sijn lighaam, omme bij faulte van prompte betalinge zijn hr. Cred. Guarand daaraan te kunnen werden verhaeld, deselve stellende ten bedwangh van allen regten ende rechteren. Aldus gedaen ende verleden ten mijne comptoire ter presentie van Theophilus van Coulster ende Joan Jacob Preijer.

T. v. Coulster
1706
J. J. Preijer

gestelt bij ×
Pieter van Ambon

A. Deldijm
Nots. publ.

1) Capitale.

Gegrosst.

Op Huiden den 31 Julij 1706 compareerden voor mij Cornelis Veenendael, notaris publicq, bij den Ed. hove van Holland, misgaders de hooge regeeringe van 't Nederlands India ge-admitteerd, binnen de stad Batavia resideerende ende de getuygen naargenoemd, den Engels Capt. William Dampier ¹⁾ en sijn gewesen scheeps volk hieronder genoemd, dewelke op 't versoek van de Ed. Heeren Henrick Becker en Cornelis Chastelijn, beide Extraordinaris Raaden van Nederlands India, als hier toe expres bij de Ed. Hooge Regeeringe deser lande gecommitteert ²⁾, affgevraagd zijnde, hoedanig hij Dampier en sijn volck van sints waaren om na Europa over te vaaren, hebben deselve daerop geantwoord in volgende maniere, en eerstelijck den Capt. William Dampier, dat hij genegen is met een Engels schip van hier na Engeland te vertrecken, 't welck in 3 a 4 dagen onder zeijl staet te gaan, als hebbende bevoorens alles verlooren. Item, dat hij Dampier verclaardt geen pretentie op de goederen van 't volck te hebben, 't welck ider van hen in sijn eijgen kist heeft.

Nogh, dat sijn doctor Jan Bellit genegen is met hem na Europa te vertrecken en verder, dat Charlos Cinjonas mixties Spanjaert van Mexico en Michiel Francisco van Panneman ³⁾ in Peru sijn dampiers gevangens waaren, dog versogten voornt. Charlos en Michiel met de Hollandse scheepen na 't vaderland te mogen vertrecken; en laastelijck dat sijn dampiers dienaar Jeems Ougton aen boord van 't schip den Eenhoorn was, die hij genegen was mede na Europa te neemen.

De volgende personen hebben gedeclareert en gesègt genegen te wesen met Capt. Dampier tegelijk na Europa op een Engelse bodem te vertrecken als namentlijk:

Richard Carbet.

Thomas Jonas.

Richard Smallwood.

Richard Hiitsman.

John Browne

Willem Prijs.

Edog Joseph Rijckots van Conticanawal ⁴⁾ heeft versogt met 't een off 't ander Engels schip na Engeland te mogen vertrecken.

Maar de ondergenoemde personen declareerden en seijden ongenegen te wesen om met Capt. William Dampier te vertrecken, maar versogten dat sijn met de hollandse scheepen na Holland mogten overgevoerd werden, als namentlijk:

Roeloff Andriesz van Gottenburgh

Thomas Tockall van Wilscher ⁵⁾

Hendrick Ferdinand van Lestercher ⁶⁾

Frans Cherrit van London

Thomas Simson van d^o

Jan Thomas van d^o

Pieter Burfort van Dublin

Henrick Foort van Exester

Pieter Emmerling van Poort ⁷⁾

Philip Merchand van Westmelland ⁸⁾

Thomas Slemingh van London

Theunis Mahan van Yrland

Elias Crisp van Brestoun ⁹⁾

Willem Hernton van London

Pieter Jump van Lancaster ende

Jems Reijt van Schotland.

Wijders is aan voorn. Capt. Willem Dampier als mede aen sijn volk hiervooren genoemd affgevraagd, wie dat ¹⁰⁾ het silverwerck en verdere goederen berustende in de versegelde kist, staande in des Sabandhars hujs, toebehoorende waaren alsmede de wissel van vijffhonderd vijftigh Rds. tot Ternaten in 's E. Comps cassa getelt en tegelijk vandaar met gemelde kist en goederen alhier overgesonden.

Waarop den voorn. Capt. Dampier antwoorde en seijde dat hem en sijne reeders dese gemelde goederen en vijff honderd vijftigh rds. waaren toecomende.

Edog het volck hiervooren genoemd seijde en verclaarde dat de goederen in deselve versegelde kist berustende haar en Capt. Dampier gemeen

1) Hij was 26 Juli 1706 te Batavia gekomen en vertrok 8 Augustus.

2) Bij Resol. van 30 Juli, naar aanleiding van de gebleken oneenigheid tusschen Dampier en sijn volk.

3) Panama.

4) Op den klank af lijkt dit wel Singaleesch maar denkelijk wordt bedoeld: County Cornwall.

5) Wiltshire.

6) Leicester.

7) Perth.

8) Westmoreland.

9) Bristol.

10) Hier begint het gefotografeerde.

waaren toecoomende, ende dat sij geen pretentie op 't geld off de voorn. 550rds. konde maeken, dewijl Capt. Dampier tselve van andere menschen genoomen heeft, en dat hij tselve in Engeland moet verantwoorden.

Ende versogten de voorn. Ed. Heeren, als gecommiteerdens, hier van te maeken en verleenen acte.

Aldus gedaen ende gepasseert binnen Batavia ter presentie van den E. Jacob Heijrmans, Sibandhar, Srs. Joannes Sleijpen en Samuel Cras, als tolcken, mitsgaders Jacobus Louijsz. en Cornelis Kammert, clerccquen van mij notaris, als getuijgen hiertoe versogt.

Wm. Dampier.
Rich. Corbett.
Tho. Jones.
Richard Smallwood.
Rich. Hitchman.
John Browne.
William Price.
Joseph Ricketts.

gestelt bij + Roeloff Andriesz.

Ons present:
Jb. Heyrmans
J. Sleijpen
S. Cras
Js. Louijsz
C. Kammert.

gestelt bij +

+ Thomas Toekall.
Henry Vernon.
Francis Cherit.
T. Simpson
John Thomas.
Peter Burford.
Henry Ford.
Peter Emlyn.
Philip Machell.
Thomas Haymaker.
Theunis Mahan.
Ellis Crisp.
William Henry
Hington.
Peter Jump.
Jammes Writ.
Carlos Gumones.
Michiel Francisco.
Quod Attestor.

Corn. Veenendael
Nots. Publ.

Aanteekening. Behalve deze acte bevatten de minuten van notaris Veenendael nog twee acten van insinuatie dd. 4 Aug. 1706, behelzende de te voren aan Dampier gestelde vraagpunten betreffende de goederen in quaestie en zijne antwoorden daarop, benevens den inventaris daarvan, waarin o.a. voorkomen „vier en dertig portretjens van afgestorven heijligen”. Van veel belang was het boeltje niet.

6 st Jb. Pelgrom.
V. O. C. Pag. 40.

Wij Mr. Abraham Alewijn en Jan Koek schepenen Deser Stede oirkonden ende kennen dat voor ons gecompareert is Anna van Bengale vrije vrouw de welke verklaarde geemancipeert vrij gegeven ende uijt slavernije ontslagen te hebben gelijk doet mits desen seker slavinne genaemd Rosetta van de cust oud naar aansien 28 jaren zigh verstaende op linnen nacijen haar comparante toebehoorende volgen transport den 4e. Januarij passado voor den not. Nicolaas van Haften gepasseert ons schepenen vertoond omme van nu af aan haar volkomen vrijdom te genieten ende sig nevens andere vrijgegevene personen te mogen erneren ende sulks voor de somma van vijftigh rds, à 60 stuijvers ijder waer van sij comparante bekende voldaan en betaeld te wesen cederende der halven van alle regt actie ende pretensie die sij comparant ooit op de geemancipeerde heeft gehad oirkonden ende kennen mede dat voor ons gecompareert is voorn. Rosetta van de cust erkennende een slaef geweest te sijn van de compte. vrijgeefster ende wijders in gevolge het placaat van den 15en Januarij 1682 bij den Ed. heer Gouverneur Generaal en d' Ed. heeren raden van India op het stuk

der emancipatien geëmaneert op de persoon jaren dispositie ende lichamelijke gestalte van de geemancipeerde naaukeurig reguard genomen ende ondersoek bij ons zijnde gedaan ende bevonden (soo veel uijterlijk daar van bleek ende konde geoordeelt werden) deselve in genoegsamem staat ende bequaamheid te sijn om buiten laste der diaconije ofte iemand anders haaren kost ende levens middelen voor den daar toe gestatueerden tijd van ses naast volgende jaren te kunnen gewinnen ende gemerkt hier nevens ook de comparante vrijgeefster beloofde de geemancipeerde voornoemd indien sij geduurende den voors. tijd in onvermogen ende gebrek van levens middelen quame te vervallen te sullen sustenteren ende alimenteren ten haaren kosten soo hebben wij dese emancipatie effect laten sorteeren ende tot dies meerder bekragtinge deselve met onse gewoonlijke zegulen ende zignaturen bevestigt.

Batavia int' Stadhuijs den 12en Oct 1712.
Jan Koeck A. Alewijn
L. S. L. S.
J. A. Crudop
Secrets.

REKENING VAN EEN BEGRAFENISMAAL 1713.

1713 D'heeren diaconij deser steele debet aan mij Maria Matheijesz. over tracteeren aan
 18e Janu: d' messeurs dragers die het Lijck van onder de aarde gebracht
 hebben als volgt:

1.	bengs, capater en voor 't slachten aan de pachter 12 stvs.	rds	3.36
1.	kuijken pastij	"	2.—
6.	kuijkens à 3 stvs	"	— .18
2.	schottels groote en 2 ditos kleijne frickadillen.	"	1.36
3.	ditos gebraet en 3 ditos raauw hoesters.	"	2.30
	krabben gaernaalen	"	— .24
1.	zozijs de bolonien	"	— .24
	seldrij sala. met olij en azijn	"	— .12
2.	bossies aspercies	"	— .24
4.	⊕ hollants boter à 14 stvs	"	1.8
	diergelijcke klenigheden	"	1.—
5.	pierings met caes, 5 ditos gerookt vlees, 6 pierings vaers boter	"	1.36
1.	zozijs de bolonien ¹⁾	"	— .24
½.	bottel olijven	"	1.—
2.	groote brooden	"	1.24
	koekies en krakelingen	"	1.—
6.	geraspde brooden	"	— .24
1.	fles rooswater.	"	— .12
16.	suur limoenen	"	— .16
	gemaakte pienangs	"	— .12
4.	⊕ wascaerssen à 3/8 rxs.	"	1.24
	aan houtscool en branthout	"	— .12
4.	silver schenckborden	"	2.—
2.	dito mesterpotten 2. dito soutvaten 8, dito Lepels, 12 messen, 20. servetten,	"	3.24
	1 taffel Lakens, 40. schottels, 40 pierings	"	8.—
	voor alle gedane moeijten en oppassen op het Lijckwaken en benevens huijshuur.	"	8.—
	tesamen	rds.	36.36

Bat. den
 Ao 1713.

ten danck voldan
 Maria × Mattheijesz.

1) Deze post is doorgedaald in de rekening omdat hij al eerder vermeld is. Toch is hij meegeteld, zoodat het totaal 1.24 Rds. te hoog is.

REKENING VAN DEN CHIRURGIJN DOMINGO DIOGO 1721.

Den Boedel van den overleden Juffr. Catharina Secq. wed. van den burger Jan Balck. Debet aan mij onderget. wegens gedane curre en verstreckte medicamenten als volgt:

Ao. 1721			
10	Julij	verst. een muxt. diareticum ¹⁾ om 2 maalen in te nemen	» - .36
11	»	2 dossis Pulula arcani nostri	» - .24
12	»	muxt. als boven	» - .36
14	»	1½ oncen sal volaat, oleosum tot geb. tegens d'flaute	» 1.42
17	»	12 oncen Linement paralici om beijden handen en voeten te Linieeren	» 3.—
18	»	2 dossis pulula als boven	» - .24
19	»	muxt. als boven	» - .36
22	»	8 dossis pulula preparatum om alle dagen 2 van te geb.	» 1.—
26	»	een cerotum op seem Leer om op d'leden te applic.	» 1.—
28	»	8 dossis pulula als boven	» 1.—
3	Augo.	4 dossis pulvs. stomach	» - .24
9	»	12 oncen Linement als boven	» 3.—
10	»	2 dossis pulula arcani nostri	» - .24
13	»	een cerotum als boven	» 1.—
14	»	6 oncen muxt. cordiacum om alle 2; maalen van te gebruiken	» 2.—
21	»	een flessie met liquioor meniraal	» - .36
		verstrekt In 't geheel beginnende datum als boven tot ult. Aug. 18½	
		kannen zwaare afsetsel of decoctum temperans	» 9.24
			somma Rds. 28.24

Batavia den 9 Maart 1722.

Domingo Diogo

1) Bedoeld zal wezen: *mixtura diuretica*. Met *pulula* bedoelt hij pillen; „*arcani nostri*”: van ons geheimmiddel. Een *liniment* is een smeersel; verder spreekt hij van *paralysis* en een *cerotum* of pleister.

14 OCT. 1722.

Gepresenteert den
16en October 1722.

Aan Sijn Hoog Edelheijt, den Wel Edelen
Heere Hendrik Swardekroon, Gouverneur
Generaal; mitsgaders d'Edele Heeren Raden
van Nederlands India.

Hoog Edele Agtbaare Heeren.

Vertoonen met het gerequireerde respect
Mr. Jacob Roggeveen, als Opperhoofd en Chef
wegens de expeditie en kruijstogt nae de groote
en onbekende Zuijd-zee bewesten de vaste
kust van Chili en Peru; Capiteijn Jan Coster,
gevoert hebbende het schip den Arent; Ca-
piteijn Cornelis Bouman, mede gecommandeert
hebbende op 't schip Thienhoven, en Roelof
Roosendaal, als Capiteijn bescheijden sijnde
geweest op 't verongelukte schip d'Africaan-
sche Galeij, alle in dienst of tot verantwoor-
ding der gemelte vojagie, aen en van Haar
Edele Groot Agtbaare de Vergadering van
Thienen, representerende de Generale Geoc-
troijeerde Nederlandsche West indische Com-
pagnie; hoe aen de vertoonders, uijt den naeme
en van wegen d'Hooge Indische Regeering,
door daar toe speciale gecommiteerde Heeren
is gedenucieert en aengekondigt op den 7den
deser loopende maand October, dat hunne
schepen, genaamt den Arent en Thienhoven.
bij Hoogstgemelte Indische Regeeringe wierden
gearresteert en confiscabel verklaart met hunne
inlading en cargasoenen. Welke denunciatie de
vertoonders gebragt heeft in een onbegrijpelijke
verwondering, dat Hoogstgemelte Indische Re-
geering tot sodanigen besluit sig heeft konnen
laten permoveren, bijzonderlijk als men reflectie
geeft, dat de wijsheijt, de voorsigtigheijt, het
oeffenen en 't handhaven van de regtvaardig-
heijt de bijzondere en eijgenaardige deugden
sijn, waardoor welgemelte Hooge Indische Re-
geeringe niet alleen in het Asiatische, maar
ook in het Europeesche gedeelte geroemt en
geëert wort; want het geconfisqueerde meri-
teert niet in naemen gespecificeert te werden
wegens desselfs geringheijt, en die ook in dese
Landen invendibel sijn. Maar in cas dit ge-
avanceerde te magteloos mogte geoordeelt
worden, om het regt van de gedaane politijke
confiscatie te enerveren (aengesien in den jaare
1616 het selve geschiet is aan schipper Willem

Cornelissen Schouten, 't welk de vertoonders
tot narigt had moeten strecken) so versoeken
de vertoonders van UE. Hoog Edelhedens die
licentie, die tot verdediging van hun geval met
dat van gedagte schipper Schouten wegens der-
selver substantieel onderscheijt, gerequireert
wert. wel met het vereijschte respect, dog ook
met die vereijschte vrijmoedigheijt, die nood-
saaklijk is om van de gansche werelt geregt-
vaardigt te worden, daar Justitie geadministreert
wert, te mogen subministreren. Want het
journaal van gemelte Schouten g'examineert
werdende, so bevind men, dat hij Propria Au-
thoritate de Rheede van Batavia heeft aange-
daan, hebbende op sijne gedaane voyagie, Ni
fallor, alleen gehad twee dooden, sijnde in de
tagentig koppen sterk geweest, en op het schip
den Arent alleen agt en tsestig dooden van
hondert negen en twingtig man, de overgenome
manschap van de verongelukte Africaansche
Galeij daar onder gecomprenheert en begre-
pen, de rest siek, sonder dienst te konnen doen,
except negen à tien voor beijde de wagten.
Daar en boven hebben de vertoonders op het
spoedigste van Japara UE Hoog Edelhedens
hume aenkomst aldaar verstendigt benevens
d'erbarmlijke staat van haare manschap, en
van d'ondeugentheijt haerder levensmiddelen;
versoekende vervolgens admissie om op de
rheede van Batavia te mogen ankeren, ten
eijnde, om van noodige victualie geproviandeert
te werden; opdat de vertoonders in staat sou-
den sijn van haar retour nae 't vaderland voort te
setten: welke admissie, als mede de verstreking
van verversching, uijt den naam van U. E.
Hoog Edelhedens de vertoonders is genotifi-
ceert en aangedient. Nae verloop nu van eenige
weijnige dagen, dat de vertoonders met blyschap
en vernoegen leefden, wegens de goetgunstigheijt
van d'Hooge Indische Regeering, om de ver-
toonders in haare noodige behoeftheden be-
hulpsaam te wesen; so is schipper Sculerus
ter rheede van Japara gearriveert, seggende
in mandatis te hebben om de vertoonders uijt
den naam van Welgemelte Hooge Indische
Regeering bekend te maken, dat, in cas de
vertoonders gesonde manschap mancqueerde
en deselve van nooden hadden om hunne sche-
pen nae Batavia over te voeren, hij ons daar
van behoorlijk soude voorsien, en dat men de
sieken so lang aldaar, die niet getransporteert
konden worden, souden laten, tot deselve gere-

convalesceert en herstelt waren, als wanneer men de herstelde, tot Batavia overgebracht zijnde, wederom tegens de geleende soudens uijtwisselen. Eijndeling is de confiscatie van schip en Lading van opgemelte Willem Cornelissen Schouten niet ter executie gestelt door den Gouverneur Generaal Jan Pietersen Koen, zaliger gedagtenis, dan op speciaal aanschrijvens van d' Heeren sijne Principalen uijt het Vaderland, en met welke ordre den Welgemelten Heere Gouverneur Generaal, tegens de klagte van denselven Schouten, sig regtvaardigde, als moetende gehoorsamen; latende voorts sijne actie gereserveert om die in 't Vaderland te institueren tegens d'Edele Groot Agtbare de Vergadering van Seventienen, daer en so, als den gemelten Schouten soude oordeelen te behooren. Sulx uijt het gesuppediteerde ad oculum consteert, dat die geen, die dese twee gevallen parallel stelt, sigselven confundeert en verward door onkunde, met geen behoorlijke distinctie te maken tusschen beijde die gevallen alhier in questie: en welkers distinctie wesentlijk resideert en blijkt uijt het genarreerde, te weten, dat den eersten vertoonder is gebleken uijt het aenschrijven van den Commandeur op Samarang aen den Resident tot Japara, dat de vertoonders wierden gepermitteert op de Rheede van Batavia te komen (si non verbo tenus, saltem in eadem substantia ¹⁾) gelijk hetselve ook wiert geconfirmeert door den voorsch. schipper Sculerus, dat wanneer de sieken herstelt en op Batavia aangeland waren, tegens de geleende manschap soudens werden gewisselt. Dus blijft dan incontestabel het wesentlijke onderscheijft der boven gementioneerde twee gevallen, en de wettelijkheid der aankomste van de vertoonders op de Rheede van Batavia, en dat deselve geen ander denkbeeld hebben kunnen formeren (of soudens gezondigt hebben tegens het vertrouwen des woords van UE. Hoog Edelhedens, 't welk de vertoonders aensagen als heijlig) dan van goet onthaal en onderstand, tot beantwoording van 't geene de Westindische Compagnie op Haar Territoir aen de schepen van d'Oostindische Maatschappij aldaar vervallen zijnde) hebben verstrekt en welke verstreking door de Heeren Seventienen aen die van de vertoonders haare Principalen, met betuyging van dankbaarheid, is gerestitueert en voldaan, behalven nog daar en boven de veelheijt van Oostindische sche-

pen, die uijtgaande haar hebben ververscht en van water en brandhout voorsien aen Cabo de Loop ²⁾, sonder dat deswegens eenige klagte van d'Edele Groot Agtbare Vergadering van Thienen ooit is gedaan, als wetende, dat de nootsaaklijkheijt alle wet abrogeert en vernietigt tot behoudenis van schepen en menschen, en om dus te voldoen aen de Christelijke pligten van Liefde, voornamentlijk onder die geene, die een en denselven Heere als hunnen Souverain erkennen, om geen misbruik te maken van eene Concessie van Octroij, wanneer op een Meetkundige Demonstratie consteert, dat de gemelte nootsaaklijkheijt alleen strekt tot behoudenis van de zielen der menschen om haar van een onvermijdelijk verderf te bevrijden, en niet, om onder dat pretext, eenig nadeel in de negotie toe te brengen, gelijk UE. Hoog Edelhedens uijt de g'extradeerde cognoscementen van d' Inlaeding der geconfisqueerde schepen onderscheijdentlijk is gebleken, en door de Inventarisatie van deselve sal geconfirmeert en bevestigd worden; so dat, als men de behandeling van saaken in behulpsaamheijt en vriendelijk onthaal van d'Oost en Westindische Compagnie tegens den anderen vergelijkt, sal geen de minste proportie van over-eenkomst te vinden sijn; aangesien de Heeren Principalen van de vertoonders alle onderstant en toe-laatting van op haar Territoir te ankeren en van het noodige te voorsien aen de schepen van UE. Hoog Edelhedens Principalen uijt liefde tot haare Medebroederen en Landsgenooten bewesen hebben, jae selfs sonder altoorens door woordgeving van goet tractement sig te hebben geobligeert; nu ter contrarie tot een remuneratoir als vijanden werden behandeld en dat tegens eene gedenuncieerde permissie, als boven omstandig is beschreven. Of nu de solutie van dese discrepantie, die toto caelo van den anderen differeert, te vinden is in het onderscheijft die de Staatkunde van Oostindiën dicteert en die welke in 't vaderland practicabel en in viridi observantia is, sullen de vertoonders ter decisie laeten van hunne Principalen; 'tsij met de gedaane confiscatie als wettig te justificeren, 'tsij met het exempel van UE. Hoog Edelhedens nae te volgen, wanneer de schepen van d'Oostindische Compagnie het Territoir van de West komen aen te doen, so als deselve nae haare gewoonlijk wijsheijt sullen bevinden te behooren. Wijders versoeken de vertoonders, dat [door] ³⁾

1) Zoo niet met ronde woorden, dan toch metterdaad.

2) Cabo Lopez aan de kust van Guinee.

3) Dit woord ontbreekt in den tekst maar is noodzakelijk voor een goed begrip. De steller van het rekest heeft den draad van zijn betoog verloren tengevolge van de lengte van den tusschenzin.

UE. Hoog Edelhedens de crediteuren, waar aen de schepen legael verhypothequeert zijn, als, de officieren en gemeene manschap, mitsgaders den Heer Resident Hendrik Coster tot Japara, mogen werden voldaan wegens hunne te goet hebbende gagie en verstrecking van ververschings; want dit versoek is gefundeert op de dispositie van 't Beschreve Regt en alomme gereciperde practijk, 't welk geen nadere adstructie meriteert als notoir en uijt sig selven bekend sijnde, dat die geene, die een stuk Lands Huijs of Schepen confisqueert, altijd verstaan wort, dat sulx geschiet met de lasten van hypothecatie, 'tsij conventioneel of legael; want anders souden de crediteuren, die in alle deelen onschuldig zijn, mede gestraft worden, 't welk het dictamen van de reden en billijkheijt respueert, en waaromme in de confiscatie der goederen van crimineele delinquanten, die ter doot veroordeelt zijn, de crediteuren voor den Heere geprefereert worden.

Eijndelijk versoecken de vertoonders, dat UE. Hoog Edelhedens in margie deses sodanigen Apostil gelieven te geven, 'tsij van Nihil of andere g'extendeerde, soals UE. Hoog Edelhedens oordeelen te behooren; op dat de vertoonders van negligentie ofte versuijm niet accusabel zijn bij hun Principalen, van niet behoorlijk te hebben gevigileert tot conservatie van Haar Edele Groot Agtbaarhedens regt, om t'sijnen tijt te recouvreren en actie te institueren van schadeloosheijt en interessen wegens opgemelte¹⁾ confiscatie der schepen en derselver Lading, voor sodanigen Regter als Haar Agtbaarhedens sullen vermeijnen te behooren.

Quo facto, etc:
Jacob Roggeveen
Jan Koster
Cs. Bouman
Roelof Rosendaal.

1) Hier begint het gefotografeerde.

Amsterdam den 6 September Anno 1723.

Seer waerde soon Gijsbert Tamesz:

Alsoo wel diverse brieue aen U hebbe geschreeue en mijn niet in 8 a 9 jare mijn verweerdicht heeft een wederom te schrijue seedert dat U E eens liet weeten dat U E getrouwt waert met Johanna de Boer en dat wel 8 a 9 jare is geleede en aen mijn kant noeyt een occasi late verbijgaen alsoo ick altoos met groot verlange de ooststindise vloot hebbe te gemoet gesien op hoop datter togh een brief aen U ouders of suster of aen U broeders mochte sijn, maer al niet een brief van U hant vernomen dat wel wat onaerdt lijkt te sijn tot mijn groote droefheijt en leetweesen dat U ouders met schaemte moete segge in de tijt van 17 jare 2 brieue van U gehadt hebbe, doet U qualijk als een verbaster onaerd kint aen U moeder die U meet een teedere liefde aen haer borste gesoogd en in veel droevige wederweerdigheede in eer en deught heeft soecke op te brenge en dat U dat vijfde gebodt soo heeft vergeete daer de heer noch een groote belofte met een seegen bij doet, dat die sijn ouders eere sal seegenen in voorspoet in lante van dagen tot het derde en vierde lidt; de heere wil het U vergeeuen, hetwelck ick ook in mijn dagelijckse gebede aen den almachtige godt wil bidde dat hij U hert, doch eens wil beweegen om aen U ouders eens weegens U welstant en gesontheijt te schrijue, dien ick verhoopt dat nu wat beeter is als wij met een seer groote verwondering en onsteltenis gesien hebbe dat U hujsvrouw met haer moeder sonder U alhier in vaderlant is gearriveert en liet ons weete met benoeming van vader en moeder en dat haer man onse soon Gijsbert Tamesz op Batavia was gebleeuen, waer van dat sij aen ons mondeling raport soude doen en liet ons weeten waer dat sij gelooseert was soo dat ick en U vader haer ginge spreekte met beweegende tranen dat U niet meede gekomen was maer gaf ons veel reede dat haer man niet in staet was alsoo niet wel bij sijn verstant of sinne waer, in kort ick hoor en verneem hier noch dagelijks bij luyde die U wel kennen jaa meer als ons wel lief is te hooren soo dat wij gelooven dat U huwelijk met dat jonge schaep of haer moeder

niet al te wel met U humeur is uijtgevallen ick kan der niet anders van dencken tot mijn droefheijt daerom heeft U bij ons en vriende veel schult dat U niet en schrijft aen U ouders hoedanig de saecke legge tusse U en U vrouw nu moet men met droefheijt stil sweijgen en als men reede wist soo hadt men te spreken sij wille wel met ons vriendschap U vrou en moeder maer die sal soo groot niet sijn alsoo sij ons niet voldoen omtrent haer man die mijn soon is soo verwacht dan eens een briefje van U eijge hant hoop te sien tot narigt.

Lieve soon Gijsbert Tamesz ick sal dan met die droevige mateeri van de andere seijde ¹⁾ sluyte op hoope van wat beeter van U E gesontheijt te mogen hoore dat die groote godt wil geven, vorders soo wil ick bekent maken als dat vader en moeder neevens onse verdeere famielje noch reedelijk alle gesont sijn waer voor de heere moet gedanckt sijn wij worde out en de ouderdom verswackt U vader hout noch school en soo wat bij het leege walleje heen wij hebbe de kost en schiet niet over mijn ouderdom is 63 jare en vader 62 jaer vorders soo weet dat U broeder Jan al weeduenaer is met een soon van 16 jaren out die lijst hier bij leijde school om schrijue en reekenen te leeren om dan mettertijt bij een koopman te komen U broeder Poulus is meede getrouwt met met onse Jan sijn vrouws suster is 4 jaer getrouwt geweest en heeft al 3 soontje gehadt maer het jonste in 't leeve van omtrent een jaer out U broeder Poulus was omlant van meeschoivie ²⁾ tuijs gekomen doen U vrou hier quam was hij tuijs soo dat hij U vrou met haer moeder meede heeft gesprooke en U suster Elssi is weeduwe met 5 kindere 3 soontjes en 2 dochters heeft haer man op de rijs na ooststindie gaende met het schip stantvastigheijt met man en muijs vergaen sij woont tot rotterdam heeft een beddewinckel op en geneert haer daer meede de heere verlaet geen weeduwe noch weese die op hem vertrouwe haer outste soontje genaemt Poulus is 13 jaer en woont teegenwoordig bij ons om bij sijn grootvader wat schrijue en reekenen te leeren om dan als bequam is bij U broeder Poulus sijn oom in meeschowie op kantoor te kome sal U ook meede bekent make als dat mij suster koops is overleeden den 12 Maert 1719 tot alckmaer

1) Namelijk van het papier; zij begint met dezen volzin een nieuwe bladzij.

2) Moscovie, Rusland.

en is daer in de groote kerck begrave haer nalateschap was heel weijnig quam omtrent met de dootschulde gelijk om; vorder is hier geen verandering in de verdere vrinde leeve noch alle maer sijn neevens ons niet min verwondert dat UE aen niemant en schrijft nu ick wil niet twijffele of UE sal op deese mijn wel antwoorde het welck ick met een hoopende verlange sal te gemoet sien en verwachte verder soo wil ick U en ons alle beveele in de almachtige hant

godes die U en ons alle wil beware en ons in leeve of in sterven alles geven wat ons salig is amen ja amen sijt dan van mijn en U vader suster en broeders alle van herte gegroet en verblijve altoos UE hertlievende

Lieve Gijsbert
U ouderdom is den
4 Augustus 1723
geweest 38 jaren.

Moeder Catharina
Schouten
huijsvrou Poulus
Tamesz.

XXX

J 26. EEN DOOR PHILIP CARTERET GETEEKENDE BRIEF, DEN 24 DECEMBER 1767
OP DE SWALLOW, LIGGEND TER REEDE VAN BONTHAIN,
GESCHREVEN AAN DEN GOUVERNEUR
VAN MAKASSAR.

To His Excellency the Governour of Maccasser.

Sir,

I was honoured with your Letter of the 19th instant, by Mr. Douglas, signed by Your Excellency and the Council, for me to go to Port Bonthain, to secure my Ship from the Violence of the approaching bad Weather, Orders being there given to supply me with all kinds of Refreshments etc., that I could not stay in the Harbour of Maccasser, for Reasons therein referred to. The ill state of Health I was in at the time I received the said Letter, and the short time Mr. Douglas had to stay, were the Reasons I could not at that time answer it. — I now embrace the Opportunity of Mijnheer Jacobus Heren, who is returning to

Maccasser, to return Your Excellency my Acknowledgments for having sent me so good a Pilot, for the Orders and good Regulations I find settled here, which I make no Doubt will continue; and I assure Your Excellency and Council, nothing shall be wanting on my Part to keep it and to give Satisfaction.

I have the Honour to be Your

Excellency's
most humble most
obedient servant
Ph. Carteret.

On Board His Britanic
Majesty's Ship Swallow
at the Port Bonthain, the
24th of December 1767.

J 27. REKEST, DEN 12 OCTOBER 1770 DOOR JAMES COOK, KAPITEIN DER
ENDEAVOUR, AAN DE REGEERING AANGEBODEN.

L. S.
v. d. Burgh.

Aan zijn Hoog Edelheid Den Hoog Edelen Groot Agtb, en wijdgebiedende Heere
Petrus Albertus van der Parra

Gouverneur Generaal
mitsgaders
De verdere Edele Heeren Raden van Neederlands India.

Hoog Edele Groot Agtb. wijdgebiende Heere En Wel Edele Heeren!
Uw Hoog Edelens ootmoedigen Dienaar James Cook Capitain van zijn Britanische Majesteijt's schip Endeavour, van Een tocht uit Europa rond Caap Hoorn ter deezer rhede g'arriveerd, verzoekt Uw Hoog Edelhedens ootmoediglijk, om zijn schip alhier te mogen krenge en anderen benodigheden voor de te rug Rijze naar Europa alhier te mogen inkopen.

'T welk Doende Etca.

(Op den rug staat geschreven:)

Voor 't opmaken
Egbt. Blomhert
Nots.

Den 12 Oct. 1770
Request
Suppt.
James Cook.

VERPRAAIBRIEF VAN EEN SPAANSCH OORLOGSSCHIP
IN STRAAT SOENDA, APRIL 1788.

Monsieur Le Chevalier Raimond De Bonacorsi, Commandant La Frégate de guerre de Sa Majesté Catholique Notre Dame la Paix est prié de la part de Monseigneur Le Gouverneur General et la Haute Regence de Batavia, de Vouloir bien repondre aux questions suivantes; savoir

Art. premr.

Dans quel etat etoient les troubles qui regnent dans la republique entre Les Etats Generaux et S. A. S.; Le prince d'Orange à vôtre depart de L'Europe.

Ils regnoit encore les troubles à mon depart de Cadiz dans la Republique entre les États Generaux et S. A. S. le Prince d'Oranges. De onlusten in de Republicq tusschen de Staaten en Zijn Doorl Hoogheijd heerschten nog bij mijn vertrek van Cadix.

Art. 2d.

Si la Hollande etoit menacé d'une Rupture prochaine par quelque puissance, ou même desa en Guerre declarez avec elles.

Quoi que l'Hollande etoit menacé par le Roi de Prusse, neomoin on attandoit une prompte composition par la mediation de l'Espagne et de la France. Hoewel Holland door de Koning van Pruijssen gedreijgt wierd, verwagte men een spoedige schikking door mediatie van Spanje en Frankrijk.

Art. 3e.

Si la paix regne encore Generalement en Europe êntre tous les Potentats, sinon les quels sont maintenant en Guerre

La Paix regnoit dans toute l'Europe excepté entre l'Empire Ottoman et la Russie qui s'etoit deja déclaré la Guerre. In gansch Europa was vrede excepto tusschen het Ottomaans rijk en Rusland welken elkan- der bereeds den oorlog gedeclareert hadden.

Art. 4.

Enfin Monsieur Le Chevalier est prié de vouloir bien faire part de toutes les nouvelles qu'ilij avoit en Europe à son départ de Cadix.

Il n'y a pas d'autres nouvelles sinon q la France et l'Anglaterre armoient plussieur ves-seaux de guerre et que les postes etoient bien frequentes entre les Cours principales de l'Europe.

Bantam ce 20e d'Avril 1788.

Guillaume Cphle Engert Commandeur de Bantam.

Geen ander nieuws dan dat Frankrijk en Engeland verscheijde oorlogs scheepen toerustte, en de couriers zeer gemeen waren tusschen de principaale hoven van Europa. Monseigneur le Gouverneur General et la Haute Regence de Batavia est prié de la part du Comandant de la fregate de S. M. Catholique, la *Paix* de vouloir bien donner les ordres pour lui faciliter tous le vivres et l'Hospitalité dont il aura besoin.

A la Rade de Sirini ce 21 d'Avril 1788. Le Chev. Raimond Bonarcorsi.

Den Heer Gouverneur Generaal en de Hoge Regeering te Batavia, werden van weegens den Commandant van 't freguat zijner Cathol. Maj. versogt. wel zo goed te zijn, de nodige ordres te geeven ter bekoo-ming van zodanige vivres en verdere gerief-lijkheeden die hij zal behoeven.

Ter Rheede Sirini den 21 April 1788.

Vide verbaal 5 Decr. 1795.

Aan hun Hoog Edelheeden
De Heeren Commissarissen Ge-
neraal over Geheel Nederlands
India, En Cabo de Goede Hoop
S. C. Nederburgh
S. H. Frijkenius
W. A. Alting En
J. Siberg

Hoog Edele Gestrenge Heeren!

De ondergeteekenden, gedeeltelijk dienaaren der E. Compagnie, gedeeltelijk Leeden van den Burgerstand, alle te dezer Hoofdplaats resideerende en gelijklijk beziel met vaderlands- en vrijheidsliefde, hebben de getroffen vrede, vriendschap en alliantie tusschen de Bataafsche en Fransche republiquen, hen door UwEdele op den 1ste dezer Maand bij eene publicatie van de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden aangekondigd, vernoomen met eene blijdschap geëvenredigd aan het geluk, het welk door die zo lang gewenste gebeurtenis aan het vrije Nederland voorspeld wordt; en gelijk het eene eijgenschap, voornamelijk van eerlijke en oprechte gemoederen is, hunne eijgene gevoelens ook in anderen te veronderstellen, hebben de ondergeteekenden vertrouwd dat de tijding van den gelegden grondslag tot eenen duurzaamen voorspoed voor het Moederland dezer volkplanting, en gevolglijk ook voor haar zelve in alle ingezeetenen van Batavia, en hoofdzakelijk in Uwe HED., als de eerste onder dezelve, dezelfde uitwerking als in hun ondergeteekenden moest hebben. Het is in dat vertrouwen, waar in wij als nog betuigen te verkeerren, dat wij de vrijheid gebruiken Uwe HED. de volgende punten voor te dragen, die bij ons als gewigtig genoeg worden beschouwd om hoog derzelve aandacht daarmede voor eenigen tijd bezig te houden, terwijl wij, naar die gedaane betuiging, niet schroomen dat deze onse voordragt bij Uwe HED.: zal worden aangemerkt iets anders ten doel te hebben, dan alleen Hoogderzelve ijver en opmerkzaamheid, over zo menigvuldige en gewigtige staatsbelangen verdeeld, te ondersteunen en te gemoed te komen.

Het is een aeloud gebruik in de republiq der Vereenigde Nederlanden, bij ieder voorval, het welk als gezegend voor den Staat kan worden aangemerkt, openbaare vreugde

te bedrijven; onder die voorvallen is altoos geteld geworden het sluiten der vrede met buitenlandsche Mogendheeden en is daarom die gebeurtenis altoos aan het algemeen verkondigd onder het lossen van geschut, het uitsteeken van vaanen en diergelijken. Zo is ook, toen het stadhouderschap als nuttig aan den staat beschouwd wierd, niet alleen de aanstelling van den stadhouder, maar ook deszelfs geboortedag, ja, wat meer is, ook de geboortedagen van deszelfs huisgezin elk afzonderlijk jaarlijks met openbaare vreugdebedrijven gevierd geworden; ook heugt het ons nog al te levendig, aan hoe veele stille en braave ingezetenen, ter gelegenheid der vorige omwenteling, door Pruische wapenen in het vrij gemeenebest te weeg gebragt, de opentlijke vreugdebedrijven van een hoop razende Bacchanten noodlottig zijn geweest; in alle deze festiviteiten hebben de West- en Oostindische Colonien van de republiq, en onder dezelve ook deze hoofdplaats, successivelijk deel genomen; nogthans is er zo lang de republiq dien naam gedragen heeft geene gebeurtenis geweest, zo gezegend, zo belangrijk voor dezelve als die welke wij thans beleven. Heeft het Masque der vrijheid, waar agter zig de drukkendste slavernij verborg, zedert het afschaffen van de Spaansche Heerschappij, Nederlands luister tot die hoogte kunnen verheffen, waar in dezelve van geheel Europa is benijd geworden, wat heeft dat zelfde Land dan niet te wagten, nu de vrijheid zelve haaren zetel in deszelfs midden heeft gevestigd op de onwrikbaare zuilen van gelijkheid en Broederschap? Voorzeker is ook deze gebeurtenis in het gezegend Nederland bij onse vaderlandlievende Landgenoten met groter vreugde dan een der voorgaande gevierd geworden; en zouden Batavias Inwooneren minder vaderlandsliefde dan zij betoonen, en niet openlijk doen blijken dat dezelve hun geluk even goed als hunne Broederen weten te schatten, en het zelve even goed als zij verdienen? Wij herhalen nogmaals dat wij in het vast vertrouwen verkeerren, dat deze gebeurtenis bij Uw HE. niet minder belangrijk wordt gehouden dan wij dezelve beschouwen; en het is hierom dat wij geen zwarigheid maken Uwe HED.; met dien Eerbied, dien waare vrijheidsvrienden voor hunne wettige overheeden, als hunne eigene vertegenwoordigers, altoos in het oog houden, te verzoeken dat het Uwe HED^e gelieve aan de inwooneren van Batavia van alle standen zonder onderscheid, eene be-

paalde dag voor te schrijven, waar op zij zig in het openbaar over de vrede en vrijheid, hen door hunne Fransche Broederen en Bondgenoten verworven, gelijklijk en Broederlijk mogen verheugen.

Het Tweede point, hetwelk wij gemeend hebben Uwe HEd^s. te mogen voordragen, is dit:

Gelijk wij geheel vreemd zijn van aan de in ons gemenebest ingevoerde gelijkheid die kwaadaartige uitlegging te geven; waar mede de voorstanders der alleenheersching en geweld dezelve aan min doorzigtigen hebben tragten afschuwelijk te maaken, als of daar door alle ondergeschiktheid en ontzag tusschen den onderzaat en zijne wettige overigheid, zo noodzakelijk tot in standhouding van Elken staat, de bodem zoude zijn ingeslagen. Even zo zijn wij van oordeel dat het onderscheid tusschen die Twee standen niet, ten minsten zo min mogelijk, naar den aart der zaak moet bestaan in uiterlijke tekenen van onderdanigheid en slaafsche Eerbewijsingen, of, om korter te spreken, dat alle Eerbied en ontsag moeten betoond worden niet zo zeer aan de personen die de respectieve ampten in het gemeenebest bekleeden, als wel aan de ampten zelve; zonder dit kan de gelijkheid niet lang de waarborg der vrijheid blijven; het gros der Natie, door uiterlijken schijn verblind, verliest zijne regten, hoe grondig het dezelve ook heeft leeren kennen, allengskens weder uit het oog; of durft, bevangen van een panique vrees die een al te groote onderscheiding het allengskens heeft aangejaagd, weldra dezelve niet meer tegen derzelver glinsterende usurpatours verdedigen.

Uit hoofde van deze consideratien, H.E.Gestr. Heeren, is ons Tweede versoek om Hoogderzelve voorziening in het afschaffen, zo veel doenlijk, van de uiterlijke tekenen van distinctie, die hier tot nog toe, meer dan elders, tot vernedering van Elken vrijen Nederlander, tot vernedering van Elken vrijen Nederlander, plaats grijpen; immers kan aan de vernietiging derzelve niet obsteeren het ijdel voorwendsel, het welk door belangzughtigen tot in standhouding van hunne tyrannique grootheid, daar tegen word gebezigd, als of hunne trotsche veragting hunner Landgenooten eenigzints dienstig zoude zijn tot betugeling van den Inlander, daar de dagelijkse ondervinding dat voorwendsel als van zelf doet vervallen.

Wij spoeden tot het laatst en gewigtigst point, hetwelk wij hadden voorgenoomen Uwe HEd^s. onder het oog te brengen; een point, zo gewigtig voor den roem van Uwer HEd^s. eijgen bestier, als voor het belang van de

Nederl: O. I. Comp^{ie}. en de vijligheid van Batavias Inwooneren.

Uwe HoogEd^s. hebben ons aangekondigd het gesloten verdrag met de Fransche republiq, dog wij zijn tot nog toe op geene wettige wijze onderrigt van eenige op Nieuw uitgebrookene onlusten met eenige andere Mogelijkheid; egter laten ons de particulier alhier aangebragte tijdingen uit Europa, zowel als het rapport van het gedrag door de Engelschen op Cabo de Goede Hoop en elders hier in Indiën gehouden, geen twijfel over, of er heeft een werkelijke vredebreuk tusschen onse republiq en die Natie plaats, ja zelfs bedrijven ons de jongste berigten van de kust Cormandel met eenen aannaderenden aanval van dezelve op deze Hoofdplaats; een bloot gerugt van dien aart moet genoegzaam zijn om eenen igelijk, aan wien de defensie van eenige plaats is toevertrouwd, op zijne hoede te doen weesen, hoe veel te meer wanneer het zelve met zoveele waarschijnlijkheden bekleed is, dat er bijna geen twijfel meer overschiet? Het moet dierhalven ider inwooner dezer Colonie, die eenigen zugt voor de belangen zijns vaderlands en eenige zorg voor zijne eijgene bezittingen heeft, ten uitersten vreemd voorkoomen in zulk een dreijgend gevaar alles in de diepste kalmte en werkeloosheid, en geene of zeer bekrompen toebereidsels te zien maken tot eene bequame defensie dezer plaats en afweering van den vijand; geen wonder dan wanneer zulk een onbegrijpelijk verscheinse in veeler harten de zeldzaamste gewaarwordingen doet opkoomen, ja zelfs dat het voorbeeld van dien trouwloosen fielt, den verrader (naar het algemeen gerugt) van Cabo de Goede Hoop, aan sommigen een allerdroevigst noodlot voor deze hoofdplaats doet vreesen. Wij voor ons betuigen dat onse hoop gevestigd is, op het doorzigt en de voorzigtigheid van Uwe HEd^s., van welker Bataafsche trouw en vaderlands-liefde wij ons verzekerd houden; het zij ons niet te min geoorloofd, om het belang hetwelk wij in den roem van Uwe HEd^s. als onse wettige overheden, in den bloey der Ed. Comp^e. als de zenuw van Nederlands republiq, in onse eijgen bezittingen stellen, Uwe HEd^s.schoon ten overvloede, nogthans ernstig te verzoeken en aan te maanen Hoogst derzelve nauwkeurigste attentie te vestigen op al hetgeen dienstig kan zijn om dit ons Batavia, zo belangrijk om de rijkdommen van de Compagnie als om die zijner ingezetenen, aan den Muil van eenen roofzughtigen vijand te ontwringen en in zekerheid te stellen, terwijl wij Uwe HEd^s. de opregtste verzekering geven, dat wij elk in

onse betrekking bereid zijn tot dat heilzaam oogmerk, waarvan wij de blijken reijkhalzend te gemoed zien, mede te werken, mitsgaders alle zodanigen, die eenig nadeelig oogmerk mogten koesteren, zonder onderscheid van rang of aanzien, op het nauwkeurigst gade te slaan.

En hier mede

Hoog Edele Gestrenge Heeren!

wenschen wij Gods zegen over Uwer H.Eds. heilzamen ondernemingen.

Geschreeven te Batavia op het Eijland groot Java den 5 December 1795 't Eerste Jaar der Bataafsche vrijheid

bij Uwer HoogEdelheden zeer dienswillige Getrouwe

C. van Aart	H. Muller
W. Baggers	J. J. van Maas
Barend Sterk	J. Sanberg
C. Mulder	N. Maas
Thomassen	Pieter Meeuser
L. Runken	Js. Lohr
I. A. Hamma	J. Reuvekamp
A. Koppens	Dirk Hogerwaard
Canter Visscher	J. Mulder
Mr. J. G. Hartmans	Dirk Poortvlied
Raad van Justitie	W. J. Andriesse
A. Hartsinck,	Jb. Martens
Drossaart	Z. van Hek
J. Th. Ross, Predikant	Gs. Masson
J. G. Herklots,	N. Pilander
Raad van Justitie	J. van Straalen

Hk. Holle, (groot
cassier).

Andries Teisseire,
heemraad

Gt. van Alken

C. van Naerssen
onderkp

G. Uswald.

J. Cl. Blandauw

B. P. Duvergé

C. v. Helm

Pr. Janssen

J. Bradenake

G. J. de Haas

Jan Doedes

H. Reichman

Guillaume, Capt.
Lieut:

J. C. Clemens

Js. Janssen

Jan Yszen.

Mr Muller

S^l. Ravenek

D. te Boekhorst

C^s. Werdelin

Cantebeen

A. Borninkhoff

E. J. Beijnon

G. Linke.

L. Sederius

M. Smit

W. L. C. Haan

Mart. Wijszjnsckij

Capt. Leut^t.

J. de Freijn

J. D. Sederius,

Chir. majoor

I^k. de Raath

J. G. van Rossum

F. Ravensberg

M. Senn van Basel

G^l. Manoth

J. Beijvanck

Jean Dat oud schippen

B. Karsseboom

J. de Lort

J. P. Barends.

Corn. de Koning

G. E. Teisseire

Johan Laurens Groos

J. M. Baljeé

A. F. Folkers

J. C. Schultz

G. H. de Witt

H. van Vessem.

L^s. Stroebel,

vaandrig

C. Ehrhardt, Lieut

J. V. D. Linden

Junior

P^s. Kamphuis

A^s. Roseboom.

VERTALING DER PROCLAMATIE VAN LORD MINTO BIJ DE LANDING
DER ENGELSCHEN, 4 AUG. 1811.

Aan alle Maleidsche, Javaansche en andere natien, welke zig in den oost bevinden, werden bij deze bekend gemaakt, door Zijne Excellentie Albrecht ¹⁾ Lord Minto, Gouverneur Generaal van Bengale, Indoston, Sourate, Kojeraat, Mal-lebaas en Keling en dies onderhorigen, tans met een groote Armee op Java gekomen zijnde onder het Commando van welmelde zijne Excellentie benevens andere Generaals in Cheften van 's lands en zeemagt, zoo boven als beneden winds.

Dat Zijne Excellentie het gezag zoo van de Hollanders als Franschen op het geheel Eiland Java en de daar onder gehorende plaatsen wilde doen Cesser en afschaffen; even als te Mauritius plaats heeft gevonden, en daarentegen dat der Engelschen invoeren en bepaaldelijk doen staan grijpen, door dien de onafhankelijkheid van Holland vernietigd en het zelve misleid is geworden door de Franschen, welke steeds vijanden zijn van de Engelschen en alle andere, die goede orders en wetten op den aarbodem voeren, weshalven de magt der Engelschen alhier is gekomen, ten einde tegen de kanten het quaad en trotsheid van alle die de orders van de Franschen op het Eiland Java obedieeren, op dat daar door de rust, vrede en goede order verder uitgebreid worden alsook dat de Engelschen geene vijandelijkheden tegen de Javanen en Maleirs willen of zullen pleegen, maar met dezelve in vrindschap leeven.

Dat uit dien hoofde Zijne Excellentie hoopte de komst der Engelschen bij de Javaanen aangenaam zal zijn, en dezelve van alle onderdrukkingen te bevrijden, alzo de Engelschen Groot Gouverneur Generaal van Bengale geenzints alhier gekomen is om het land te vernielen of de maleirs en Javanen te bezwaren, maar wel om het zelve te doen floreeren, en die natie alle voordeelen en genoegten te doen ondervinden -- kunnende Zijne Excellentie in geenen deelen toelaten het moorden, steelen en andere quaaide dingen meer, welke alle tegen de goede wille en het goed Character van welmelde Zijne Excellentie strijdig zijn, alzo Zijne Excellentie verlangende is, dat alle die onder de vlag der Engelschen zijn in goede harmonie zoude leeven. Dat alle degeene die goed Engelsch gezind

zijn, zig voor eerst zoo wel tegen de Hollanders als Franschen niet zoude voorzetten, maar zig geduldelijk gedragen en aan de wille en het bestuur van het opperwezen onderwerpen tot de zaak nader zal gedecideert weezen; dog ingevalle er iets billijk mogte voorkomen, zal Zijn Excellentie hun zelve op ontbieden en blijken van deszelfs genegenheid geeven, -- intusschen verlangd zijne Excellentie dat alle die met de Engelschen welneemen, aan dezelve zullen adsisteren met levensmiddelen, wagen en paarden, als ook met volkeren welke de Engelschen volgens hare gewoonte met voor met ²⁾ vergen maar wel tegens goede gangbare goude en zilvere munt specie betalen zullen, hetgeen zijl; dan ook ondervinden, en dies aangenaamheid nader smaken zullen. Terwijl die welke met de Engelschen eensgezind zijn, verzekerd kunnen wezen de protectie van welmelde Zijne Excellentie te zullen genieten, waar in zij zig ten spoedigsten begeven zullen, dog in contrarie geval zij van hun waare voordeel en genoegten verstookt blijven. -- Waarom dus zijn Excellentie hoopte, dat de maleijers en Javanen daar toe geanimeerd zullen worden, als kunnende zijl: de bescherming van welmelde zijne Excellentie op alle plaatsen die onder de Engelschen sorteeren zig gerust verzekerd houden.

Voorts verlangd Zijne Excellentie dat alle die Hoogst deszelfs bescherming aannemen willen, geen toevoer van levensmiddelen of iets diergelijke aan de Hollanders of Franschen te brengen, en de wegen daar toe aftesnijden -- dog die hier aan niet-voldoet, zullen het ongenoegen van Engelschen ondervinden en dezelve als hun vijand aangemerkt worden. Ook geeft Zijne Excellentie bij deze kennis, dat hoogst dezelve met bereidwilligheid afwagten en accepteeren zal de komste van alle vorsten of diegeene, die door hun gemagtigd zijn, en tevens gehoor verleenen alle klagten van persoonen die door knevelarijen en andere ongehoorde dingen door zijne Excellenties onderdanen ondergaan zijn geworden, zonder nogtans haar eigen regt te mogen gebruiken, 't welke zij versekerd kunnen zijn van zijn Excellentie

1) Lees: *Gilbert*. De translateur heeft den Engelschen naam niet begrepen en de Maleische schrijfwijze daarvan op zijne manier willen „verbeteren.”

2) Sic. Blijkbaar eene copieerfout voor: *niet voor niet*.

voldoende satisfactie te zullen erlangen. — Terwijl alle goede onder¹⁾ door hoogst deselve bereeds daartoe gesteld zijn, welke tot welzijn strekken kunnen van Land en volk op het Eiland Java.

Wijders beveeld Zijn Excellentie aan alle en een iegelijk welke zig in de oost bevinden gerust te wezen, en geenzints voor onaangenaam of ongereldheden bedugt te zijn, dog die welke ten zijde van des Engelschen vijand zijn,

kunnen zig verzekerd houden, dat zij nimmer van het ongenoegen der Engelschen bevrijd blijven zullen.

Geschreven ter Rheede Batavia den 14: van het ligt Redjep in het Jaar 1226: ofte den 4 Augustus Anno 1811 (Einde).

Getranslateerd door mij volgens opgave van den Luitenant en Maleidsche schrijver Abdul Manan.

(w. g.) J. J. MOOR.

1) Lees: *order*.